

**M.S.Ü.
Fen Bilimleri Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı
Kentsel Koruma ve Yenileme Programı**

**Lübnan - Trablus Kentsel Sit Alanı'nın Koruma Sorunsalı ve
Koruma - Planlanması için Yönlendirici Kavramsal Çerçeve**

Doktora Tezi

**Hazırlayan:
Khaled TADMORİ
Yüksek Mimar**

**Danışmanı:
Prof. Dr. Aykut KARAMAN**

**İstanbul
Ocak 2004**

KABUL ve ONAY SAYFASI / Acceptance & Approval Page

Khaled TADMORİ tarafından hazırlanan “Lübnan - Trablus Kentsel Sit Alanı'nın Koruma Sorunsalı ve Koruma - Planlanması için Yönlendirici Kavramsal Çerçeve” adlı araştırmanın Şehircilik Doktora Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Danışman

Prof. Dr. Aykut KARAMAN

Bu çalışma Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Kentsel Koruma ve Yenileme Programı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Aykut KARAMAN (M.S.Ü.)

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Metin SÖZEN (İstanbul Teknik Üniv.)

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Güzin KONUK (M.S.Ü.)

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Zekiye YENEN (Yıldız Teknik Üniv.)

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Gülşen ÖZAYDIN (M.S.Ü.)

26 Ocak 2004

Lübnan-Trablus Kentsel Sit Alanı'nın Koruma Sorunsalı ve Koruma - Planlanması İçin Yönlendirici Kavramsal Çerçeve

<u>İçindekiler:</u>	<u>Sayfa No:</u>
- Sunuş	1
- Özet	2
- Summary	4
-	
I. Bölüm	
1.1. Giriş	6
1.2. Amaç	9
1.3.Yöntem ve İçerik	10
II. Bölüm	
2. Koruma – Kentsel Sit İlişkisi ve Buna İlişkin Kavramsal Açıklamalar	14
2.1. Korunması Gerekli Kentsel ve Kültürel Miras	21
2.1.1. Kültürel Miras	22
2.1.2. Kültürel Varlıkları Korumada Yasal Ölçütler	26
2.2. Koruma ve Kentsel Sitler	31
2.2.1. Kentsel Sit Alanının Tanımı ve Türleri	32
2.2.2. Kentsel Sit Alanlarının Koruma Kriterleri	34
2.3. Bölüm Sonucu	35
III. Bölüm	
3. Kentsel Koruma Politikaları Örnekleri	39
3.1. Kentsel Koruma - Planlama İlişkisi	40
3.2. Türkiye'de Koruma Amaçlı İmar Planları ve Kentsel Koruma Politikaları, Örnekleme:	
Diyarbakır Kentsel Sit Alanı	46
3.2.1. Diyarbakır Koruma Amaçlı İmar Planı	48

3.2.1.1. Sit Alanının Tanım ve Konumu	48
3.2.1.2. Planın Amaç ve Hedefleri	48
3.2.1.3. Çalışma Yöntemi	50
3.2.2 Sonuç	50
3.3. Beyrut Tarihi Merkez Bölgesi'nin Savaş	
Sonrası Planlama-Yenileme Projesi	52
3.3.1. Projenin Tanımı	55
3.3.2. Projenin Amaç ve Hedefleri	55
3.3.3. Projenin Aşamaları	58
3.3.4. Çalışma Yöntemi	62
3.3.5. Sonuç	64
3.4. Tunus Şehrinin Eski Medine Kısımında Hafsiya	
Bölgesinin Koruma - Planlama Projesi	68
3.4.1. Projenin Tanımı	68
3.4.2. Projenin Amaç ve Hedefleri	71
3.4.3. Projenin Aşamaları ve Agha Khan Mimarlık	
Ödülü'nün Jürisi Tarafından Değerlendirilmesi	73
3.4.4. Çalışma Yöntemi	78
3.4.5. Sonuç	79
3.5. Halep Kentsel Sit Alanında Bab al-Faraj	
Bölgesinin Koruma - Planlama Projesi	81
3.5.1. Projenin Tanımı	81
3.5.2. Projenin Amaç ve Hedefleri	83
3.5.3. Sonuç	88
3.6. Bölüm Sonucu; Genel Değerlendirme	90

IV. Bölüm

4. Lübnan'da Planlamanın ve Korumanın Geçirdiği	
Evreler ve Trablus Kentsel Sit Alanı'nı İnceleyerek	
Koruma Sorunsalı	98

4.1. Lübnan'da Planlamanın Geçirdiği Evreler	98
4.1.1. 1.Aşama: Fransız Mandası, 1922-1946	100
4.1.2. 2.Aşama: Cumhuriyetin İlk Yılları, 1946-1958	103
4.1.3. 3.Aşama: Lübnan'da Modern Planlamanın "Altın Çağı" Şehab Dönemi, 1958-1975	105
4.1.4. 4. Aşama: İç Savaş Dönemi, 1975-1990	112
4.1.5. 5. Aşama: Savaş Sonrası Yeniden Yapılanma, 1990'dan Günümüze	113
4.2. Lübnan'da Kentsel Koruma	117
4.3. Trablus Kentsel Sit Alanı'nın İncelenmesi	122
4.3.1. Trablus'un Genel Konumu	122
4.3.2. Trablus Şehrinin Coğrafi ve Jeolojik Yapısı	122
4.3.3. Trablus Şehrinin Tarihsel Gelişimi ve Sosyo-Ekonomik Yapısı	124
4.3.3.1. Tarihsel Gelişim	124
4.3.3.2. Sosyo-Ekonomik Yapı	127
4.3.4. Arazi Kullanımı	129
4.3.5. Kent Dokusunun Gelişimi	135
4.3.6. Kentsel Doku İçinde Bulunan Tarihi Eserlerin Yeri ve Listesi	143
4.3.7. Kentsel Sit Alanı'nın Dışında Korunacak Diğer Bölgeler	146
4.3.8. Trablus Kentsel Sit Alanı'nda Mahallelerin İncelenmesi	148
4.3.9. El-Mina Liman Bölgesinde Kentsel Sit Alanı'nın İncelenmesi	157
4.3.10. Eski Mahallelerin Karakterleri	160
4.3.11. Tarihsel Siluetin Özellikleri ve Geleneksel Sokak Modeli	163
4.3.12. Trablus Geleneksel Evrelerin Özellikleri	173
4.3.13. Trablus Kentsel Sit Alanı'nın Değişim Süreci ve Dokuyu Olumsuz Etkileyen Faktörler	176

4.3.13.1. Kentsel Sit Alanı'nın 20.yüzyılın İlk Yarısında Değişim Süreci ve Dokuyu Olumsuz Etkileyen Faktörler	177
4.3.13.2. Kentsel Sit Alanı'nın 20.yüzyılın İkinci Yarısında Değişim Süreci ve Dokuyu Olumsuz Etkileyen Faktörler	181
4.3.13.2.1. Kentsel Sit Alanı'nda Yolların Açılması	181
4.3.13.2.2. 1955 Yılında Nehrin Tufanı ve Ardından Gerçekleşen Düzenleme Projesi	182
4.3.13.2.3. 1975 Yılında Başlayan İç Savaş	183
4.3.14. Trablus'ta Planlamanın Geçirdiği Evreler	185
4.3.14.1. UNESCO'nun Düzenleme Projesi	185
4.3.14.2. Trablus'un Yönlendirici Planı	187
4.3.14.3. Eski Şehir'in Düzenlenme Projesi	192
4.3.15. Trablus'ta Korumanın Geçirdiği Evreler	195
4.4. Trablus Kentsel Sit Alanının Koruma Sorunsalı	197
4.4.1. Tarihi Mirasın Yönetim Sorunu	197
4.4.1.1. Bilgi Edinme Yolunda İletişim	198
4.4.1.2. Müdahale Ölçeği ve Alanı	199
4.4.1.3. Tarihi Yapılara Müdahale	200
4.4.2. Projeler, Amaçlar ve Hiyerarşiler	201
4.4.2.1. Trablus'un Gelişim Faktörleri	202
4.4.2.2. Hiyerarşiler ve Kararlar	203
4.4.2.2.1. Merkezi Hiyerarşi	203
4.4.2.2.2. Bölgesel Hiyerarşi	205
4.4.2.3. Lübnan'da Arazi Düzenlenmesi Üstüne Hiyerarşik Yapıların Siyaseti ve Çarpışması	205
4.4.2.4. Trablus İçin Bir Gelecek Tayini	207
4.3. Bölüm Sonucu	208

V. Bölüm

5. Trablus Kentsel Sit Alanı'nın Koruma - Planlanması	
İçin Yönlendirici Kavramsal Çerçeve	216
5.1. Sürece Yönelik Öneriler	218
5.1.1. Kontrollü ve Uygun Bir kent Yönetimin Gerekliliği	218
5.1.2. Kentsel Bütünlük İçinde Eski Şehir	218
5.1.3. Trablus Mahalleleri Arasındaki İlişkinin Yeniden Tanımlanması	221
5.1.4. İstatistiki Bilgilerin Önemi	224
5.1.5. İmar Yasalarının Yerleştirilmesi ve Denetimin Önemi	225
5.2. Örgütlenmeye Yönelik Öneriler	229
5.2.1. Özeksel (Merkezi) Politikalar İçin Öneriler	229
5.2.2. Yerel (Bölgesel) Politikalar İçin Öneriler	230
5.2.3. Örgütlenme Boyutu	231
5.3. Politikalara Yönelik Öneriler	232
5.3.1. Alınacak Kararlara Yönelik Öneriler	233
5.3.2. Uygulamaya Yönelik Öneriler	233
5.4. Planlamaya Yönelik Öneriler	234
5.4.1. Kent Silueti İçin Öneriler	235
5.4.2. Kent İmajı İçin Öneriler	235
5.4.3. Özgün Doku Özelliklerinin Korunması İçin Öneriler	237
5.4.4. Denetime Yönelik Öneriler	238
5.4.5. Ulaşım Sistemi İçin Öneriler	239
5.4.6. Planlama Yapılması Doğrultusunda Geliştirilecek Bazı Genel Öneriler	240
5.5. Sonuç	242
- Ekler	
Ek 1. Çeşitli Hava Görüntüleri	249
Ek 2. Anket Formu	255
- Kaynaklar	260
- Özgeçmiş	268

Sunuş

Dört senedir şehrim Trablus hakkındaki çalışmalarımda sürekli beni teşvik eden ve bu çalışmanın gerçekleşmesinde kıymetli yardımlarını esirgemeyen;

Sayın tez hocam Prof. Dr. Aykut KARAMAN beyefendi'ye,

İzleme Komitesi değerli hocalarım Prof. Dr. Güzin KONUK ve

Prof. Dr. Zekiye YENEN hanımefendilere,

çok değerli hocam Prof. Dr. Metin SÖZEN beyefendi'ye;

M.S.Ü. öğrencisi olduğum sürece burslusu bulunduğum T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'na ve

1992'den buyana M.S.Ü.'de Lisans, Master ve Doktora eğitimimi en üst düzeyde tamamlamamda emeği geçen tüm hocalarıma

Teşekkürlerimi Sunarım.

Ocak 2004

Lübnan - Trablus Kentsel Sit Alan'ının Koruma Sorunsalı ve Koruma - Planlanması İçin Yönlendirici Kavramsal Çerçeve

Özet

Lübnan, binlerce yıllık tarihsel geçmişi ve birçok medeniyetin yaşadığı bir ülke olarak, insanlığın bu ortak "Kültürel Mirası"nın korunması konusunda, evrensel sorumlulukları yüksek olan ülkelerin arasında gelmektedir. Kültür mirasının korunması, geçmiş değerleri gelecek nesillere tanıtılabilmek ve aktarabilmek amacı yanı sıra; geçmiş birikimin geleceğin yaratılmasında en önemli bir kaynak olarak değerlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Kişilikli bir toplum olarak gelişebilmek için ulusların kültürel kimliklerini yeni yaşam çevreleriyle entegre etmeleri önem kazanmaktadır.

Mimarlıkta ve şehircilikte ulusal ve tarihsel değerleri dikkate almadan gerçekleştirilen modern oluşumlar toplumda yabancılaşmayı arttırmaktadır. Farklı kültürlerin kültürel mirası, aynı dikkat ve kardeşlik duygularının kökleşmesini sağlayacak, hem de farklı kültürlerin birbirlerine olan etkileşimi ile zengin ve çok renkli bir kültür mozağının gelişmesinde itici bir güç oluşturacaktır.

1970'li yıllardan beri uluslararası düzeyde yoğunlaşarak sürdürülen çabalarda Lübnan da yer almaktadır. UNESCO'ya üye ülkelerle birlikte Lübnan'ın benimsediği "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi" hükümlerine göre, taraf devletler toprakları üzerinde kültür ve doğa varlıklarının korunmasını garanti altına almışlardır. Baalbek, Anjar, Biblos ve Sur antik kentleri evrensel kültür mirası olarak "Dünya Kültürel Miras Listesi"ne alınmıştır.

Lübnan'ın ikinci başkenti Trablus, tarihi asırlar boyunca diğer konularda olduğu gibi, şehircilik ve mimarlık gelişiminde öncü roller oynamıştır. Binlerce

yıllık gemişı ile Trablus, korunması gerekli önemli kültürel değerleri barındırmaktadır. "Eski Şehir"nin kendine has "askeri planlama" sistemi bakımından Şehircilik tarihinde çok önemli ve belki de benzeri rastlanmayan bir örnek teşkil etmektedir. 700 yıllık bozulmamıŐ Şehir dokusuyla, Kahire'den sonra, Memluklar'ın ikinci başkenti; ve ayakta bulunan 190 tarihi eseriyle, Trablus Akdeniz'in doğu sahillerinin en zengin Şehridir.

Cumhuriyetin kurulmasıyla konulmaya baŐlanan projelerle "Eski Şehir"nin korunması, yanına bir "Yeni Şehir" kurulmasını öngörerek, Eski Trablus'un bugüne kadar kısmen de olsa korunarak ulaşmasını sağlamıştır. 1955 yılında Eski Şehri ortadan bölen nehrin taşması sonucunda devletin gerçekleŐtirmeye başladığı yanlış düzenleme projeleriyle eski doku bozulmaya başlamış, ardından Lübnan'ın yaşadığı acı savaş yılları sırasında da büyük tahriplere maruz kalmıştır.

Bu alıŐmada, "Eski Trablus" denilen Trablus Eski Şehir'in dokusunun tarihsel gelişimi ve Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar geçirdiği planlama evreleri özetlenmekte, son yıllarda Lübnan'da yerel ve merkezi yönetimin tarihsel evre korunmasına olan tutum ve tavırları, yaklaŐımları ve uygulamaları incelenmekte, ülkede koruma sorunsalı ortaya konmakta, komşu ülkelerin kentsel koruma konusundaki tecrübeleri irdelenmekte ve tüm bu verilerin iŐıęında Trablus Kentsel Sit Alanı'nın kültürel ve doğal değerlerinin korunmasına yönelik bilimsel öneriler geliştirilmektedir.

Khaled TADMORİ
Yüksek mimar
Ocak 2004

Problems of Protection of the Urban Site of Tripoli - Lebanon and a Guiding Conceptual Outline for its Planning

Summary

Lebanon is a country of several thousand years of history. It shares with many other countries great responsibilities for protecting the common “cultural heritage” of humanity. To protect this cultural heritage, historical values have to be transmitted to the new generations and a lot of attention has to be given to the experiences accumulating with time. The integration of the national cultural identity in the developmental process of a population is a very important condition to protect its character.

The ignorance to national and historical values in modern architecture and planning is resulting in the formation of a foreign culture. On the contrary, the careful investigations of the roots of different cultures as well as the amalgamation of extremes of these cultures lead to a very heterogeneous and high impact mosaic.

Lebanon, a signatory of the UNESCO’s “Protection of World Cultural and Natural Heritage Agreement”, is playing an important role among international efforts in this issue since the 1970s. According to the items of the agreement, member countries have a common obligation to protect the cultural and natural wealth they comprise. At present, the Lebanese towns of Baalbek, Anjar, Byblos, and Tyre are registered in the “Inventory of World Cultural Heritage”.

Throughout its history, Tripoli, the second largest city of Lebanon, played a leading role as a model for the development of architecture and planning in the region. However, important steps have to be taken to protect its old

cultural values that date back to thousands of years. The “military planning” system is a unique characteristic of the “old town” of Tripoli. The city is probably the only existing example of urbanism with such a structure. In fact, the 700 year-old intact edifice of Tripoli makes it the second largest capital of Mamelukes following Cairo in Egypt. In addition, the 190 monumental treasures that the city embraces make it one of the culturally richest cities of the Eastern Mediterranean.

Since the establishment of the Lebanese Republic, the plans to establish a new modern city at a distance from the “old town” resulted in the partial protection of Old Tripoli. However, the application of new strategies following the 1955 flood of the river, which splits the old town in two parts, initiated a series of improper acts against this treasure. These acts further accentuated during the raging civil war in Lebanon.

In the framework of this study, the historical development of the character of old Tripoli was reviewed. The successive planning phases applied since the establishment of the republic were summarized. The strategies, methods, and attitude of the central and local Lebanese directorates applied in the last few decades to protect the historical environment were investigated. Problems impeding the proper application of protection strategies in Lebanon were defined. The experiences developed by neighboring countries on urban protection were also evaluated. In the light of this information, the present study brings forward a series of scientific recommendations to protect the cultural and natural values of the Old Urban site of Tripoli.

Khaled TADMORI, M.Sc.

Architect

January 2004

I. BÖLÜM

1.1. Giriş

Korumanın temelinde tarihin sürekliliği kavramının tarihi meydana getiren toplumlarca kabul görmesi yatmaktadır. Toplumsal hayatın sürekli oluşu toplumun meydana getirdiği fiziksel çevrenin de belirlenmiş koşullar altında sürekli olması anlamına gelir. Bir yandan değişim, öte yandan da içinden çıktığı geçmişin varlığını sürdürme ikilemi toplumsal hayatın devamlılığını belirleyen bir diyalektik oluşturur. Toplumların kökenlerinin ve gelişiminin bilinmesi ve anlaşılması insanoğlunun kültürünü ve köklerini taşıyabilmesi açısından hayati öneme sahiptir.

Kültürel mirasın fiziksel varlığı tarihin somut bir belgesi olarak bir bilgi kaynağıdır ve kadim çağlardan buyana yaşamış olan insanların faaliyetleri ile ilgili temel kayıttır. Her toplum hem kendi toplumsal bilinci hem de evrensel bilinci için kültürel mirasın günlük yaşantı içinde değerlendirilip geleceğe uyum içinde aktarmanın bilincinde ve sorumluluğunu yüklenmekle görevli olmalıdır. Bu hem geçmişle ve gelecek kuşaklarla diyalog kurmanın onlara saygının belirtisidir hem de evrensel bir sorumluluktur.

Dünyamızın ortak malı olup sorumluluğu tek tek şahıslara veya ülkelere ait olmayan bu mirasın korunması tüm uluslarca uluslarüstü bir ortak çabayla ele alınmalı, dayanışma ve fikir birliği içinde birbiri ile tutarlı koruma politikaların izlenmesinin de sürekliliği sağlanmalıdır. Ulusal sınırları içinde dünyanın kültürel mirasının herhangi bir kısmını bulunduran ülkeler bu mirası en iyi şekilde korumak ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak yükümlülüğüne sahip olmalıdır.

Kültürel mirasının en büyük bölümünü oluşturan ve şüphesiz insanlığın ortak malı olup her an iç içe olduğumuz taşınmaz kültür varlıklarının tamamını kapsayan kentsel mirasın insanlığın ortak çıkarları ve sorumluluğu adına

korunması, ancak uluslararası bir takım kabullerin ve ortak anlayışın ortaya konmasına bağlıdır. Bu konuda 1964 Venedik Kongresi'nden günümüze kadar uluslararası genel ilkelerin ve standartların ortaya konduğu, yasal yaptırımların belirlendiği, yasa kuvvetinde düzenlemelerin zorunlu hale geldiği, hatta gelişmiş ülkelerde kaynak planlanması çalışmalarının da parçası olması yolunda önemli mesafeler alındığı söylenebilir.

Özgünlüğün ve farklılığın saygı duyularak korunması gerekliliği konusu üzerinde genelde uluslararası bir fikir birliği olduğu gözlenen kentsel miras, herhangi bir taşınabilir kültür varlığından ve müzede sergilenen eşyadan farklı olarak her an toplumla iç içe ve toplumun değişimlerine açık ve doğrudan doğruya etkilenme durumundadır. Toplumsal yapıda meydana gelen ve gelebilecek her türlü fiziksel, sosyal ve kültürel değişimlerle içiçedir. Uluslararası toplumda meydana gelen hızlı değişim çerçevesinde, toplumlararası ilişki ve örgütlemelerin, siyasi ve ekonomik yapılanmaların, sosyal organizasyonların vb. değişime uğraması ve yeni küresel organizasyonların ortaya çıkmasına bağlı olarak kentsel mirasın korunmasına yönelik kuramsal, kavramsal, kurumsal, yasal çerçeve ile genel ilke ve politikaların saptanması ve ekonomik sorunların çözümlenmesini amaçlayan yeni organizasyon biçimlerini içeren yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada Lübnan'da ve özellikle Trablus'ta savaş sonrası planlama ve korumanın durumu ve bunun gerçekleştirilme yolları incelenirken, Lübnan'daki kültürel ve kentsel mirasın uluslararası toplumun geçmiş tarihinin ve bilgi birikimin ortak malı olduğu, korunması ve yıkıcı savaşın izlerinden kurtarılması gerekliliğini ortaya konmuştur. Lübnan'ın hem kendi toplumu hem de tüm dünya toplumlarının bireylerinin, sivil toplum örgütlerinin ve yerel yönetimlerin genelde koruma, özelde kentsel mirasın korunması çalışmalarının içinde başat konumda yer almasını sağlayacak düzenlemelerin yapılması ve bu anlamda politikaların oluşturulması gerekli görülmektedir. Ancak bu şekilde kültürel mirasın oluşturduğu tüm değerlerin

merkezi, yerel ve sivil inisiyatife ait bütün tarafların bilinçli ve uyumlu ortaklığıyla uzun vadeli ve sürekli bir politika içinde organize edileceği bir gelişme stratejisini sağlayacak yöntemler geliştirebilir. Aksi durumda dünya tarihinin en eski kentlerinden biri olan Beyrut'ta olduğu gibi tarihsel süreç içerisinde gelişerek özgün ve zengin bir duruma erişen doğal ve kültürel mirasın yok olması veya nitelik değiştirilerek tanınmaz hale gelmesi ile onarılmaz kayıplar, diğer tüm kentlerde (Trablus gibi) hatta dünyanın aynı durumda savaştan çıkmış diğer kentlerinde de kaçınılmaz hale gelecektir.

Dünya için bir kazanç olan kültür ve gelenek yüklü özgün, zengin ve yoğun kültürel mirası sahip olan Lübnan'da değişen politik, sosyo-ekonomik ve kültürel koşullar, bu mirasın korunup geliştirilerek kullanılabilirliğini ve gelecekteki sosyo-kültürel ve ekonomik işlevini gözardı etmekte, bunun sonucu kültürel miras hızla yok edilirken bu mirasa sahip kentlerimiz giderek kimliğini yitirmektedir. Lübnan için sorun teşkil eden bu durumun, kendi koşulları içinde koruma sistemleri geliştirilerek korumayı sağlayabilmiş ülkeler dışındaki dünyanın diğer toplumları için de geçerli olduğu, bunun ise uluslararası toplumun çözmesi gereken bir sorun olduğu görülmektedir.

Deneysel olarak Trablus'ta incelediğimiz koruma konusunda tarihsel süreç içerisinde meydana gelen gelişmenin ve özellikle Lübnan savaşının bitiminden itibaren yapılan girişimler ve çalışmalara rağmen uygulamada gördüğümüz eksiklikler ve hatalı öneriler bu konuda çalışma yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Lübnan'da çalışma sürecindeki kurumsal tavrın oluşmamış oluşu en önemli engellerden biri olarak gözükmektedir. Lübnan'da koruma ve planlama konusunda etkili bir kurumsallaşma durumu olmadığı ve de olmayacağı, ülkede planlamanın günümüze kadar geçirdiği evrelerin izlenmesi ile anlaşılmaktadır. Bu evrelerin gelişimi boyunca hep günübirlik kararlar alınmaktadır, yapılan tüm planlama ve koruma çalışmaları özel sektörün inisiyatifine (devlet kontrol yapmaksızın) bırakılmış, devredilmiştir. Lübnan'ının modern tarihinde gerçekleşen en büyük proje "Beyrut Merkez Bölgesinin savaş sonrası yenileme-planlama projesi" bile özel bir kurum

tarafından gerçekleştirilmiştir. Devlet bu kurumun işlerine hiç karışmamıştır. Tam tersine bu kurum kendi projesi için belirlediği ilkelere göre, devlet bazı koruma ve planlama kanun ve kararlarını esnek hale getirerek, bu kurumun çıkarlarına göre değiştirmiştir. Bu durumda kurumsal alanda bir "Koruma - Planlama Stratejisi"nin geliştirilmesinin olanaklı olmadığı açıkça görünmektedir. Lübnan'da kentsel korumanın yapısını oluşturacak bir model veya sistemden bahsetmek imkansızdır çünkü devletin işlediği sistemde bu modele altyapıyı sağlayacak taban oluşmamıştır, model oluşursa bile, devletin bugüne kadar değişmeyen ve değişmeyecek gibi görünen bu sistemine göre, bu model fikir bazında kalacak, uygulamaya ve hayata hiç geçmeyecektir. Bu durum karşısında çalışmamız Lübnan'da varolan bu koruma - planlama sorunsalının saptanması ve bunun ışığında çözüm yolları aramakla gelişmiştir. Çalışmanın hedefi Trablus Kentsel Sit Alanı'nın Koruma - Planlama Süreci için tespit edilen bu sorunsalın ana sebeplerini ve çıkar yollarını araştırmak ve bu doğrultuda, Eski Şehir'in kendi özgün dokusuna ve kimliğine saygılı kavramsal çerçeve içerisinde yönlendirici koruma önerileri sunmakla sınırlı kalmasını daha faydalı olacağını saptanmıştır. Bu yönlendirici kavramsal çerçeve ilerde yapılacak koruma çalışmalarının temelini ve ilkelerini oluşturacak nitelikte olmasını amaçlanmıştır.

1.2. Amaç

Çalışmanın amacı, Trablus Eski Şehir'in yapılanma biçimi ve koruma kriterleri açısından değerlendirilmesi ve kentsel sit alanı olarak korunması doğrultusunda koruma planlama sorunsalı ve çözümlenmesi için yönlendirici kavramsal çerçeve geliştirilmesidir.

Trablus Eski Şehir'in kentsel karakterini belirleyen yapılanma biçimleri, kuralsız kentleşme nedeni ile, özgün niteliklerini kaybetmekte ve korunamamaktadır. Çağdaş koruma kavramının bütüncül yaklaşımlarla ele alınması gereken bir olgu olması ve disiplinlerarası boyutu, ulusal bir kültür politikası olarak değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Tarihi çevre kimliği ile Trablus Kentsel Sit Alanı ancak bütünleşik koruma yaklaşımı ve bu yaklaşımla şekillenen planlama ile korunabilecektir. Bu nedenle, çalışmada koruma planlaması kavramının, Lübnan'daki gelişim süreci ve sorunları, koruma planlama ilişkisi ve bu amaca yönelik ülkedeki koruma-planlama sorunsalı açıklanarak, koruma önerileri değerlendirilmiştir.

Yönlendirici koruma önerilerin uygulama boyutu için Trablus Kentsel Sit Alanı ölçütleri ile değerlendirilmesi, mekansal yapısı, tarihsel gelişimi, sosyal ve fiziksel morfolojisi, kentin değişim süreci, planlama süreci, sosyal dokusu ve özgün dokunun değişim nedenleri saptanmıştır.

Trablus Eski Şehir'in korunması gerekli kültürel, tarihi ve morfolojik değerleri, bunların incelenen olumsuz faktörler sonucu karşılaştıkları sorunlar irdelenerek, çözüm yolları ve önlemler geliştirilmiş, günümüz kenti için gerekli donanımlarla ilişkilerin sağlanması için kavramsal çerçeve içinde öneriler geliştirilmiştir.

1.3.Yöntem ve İçerik

Çalışmanın izlediği tüm aşamalarında kentsel sit alanı olarak Trablus Eski Şehir'in güncel planlama ve koruma olguları ile korunabilirliği araştırılmıştır. Geliştirilen yönlendirici koruma önerileri Trablus Kentsel Sit Alanının özgün nitelikleri ve güncel kent kurgusu perspektifinde, kentin korunabilirliğine yönelik bütüncül ve süreklilik amacıyla şekillenen çözümleri içeren kurumsal ve kavramsal yapıyı kurmayı amaçlamaktadır.

Çalışma sırasında Kültür ve Doğal Varlıklarını Koruma Kurulları Kararları, planlama hükümleri incelenmiş, koruma yasaları birlikte değerlendirilerek; güncel koruma ve planlama kavramlarının Trablus Eski Şehir'in korunmasındaki etkisi sorgulanmıştır. Aynı zamanda komşu ülkelerde kentsel sit alanlarının korunmasında izlenen çalışmalar ve uygulamalar ele alınmış,

yasal, örgütsel ve teknik açıdan incelenmiştir. Elde edilen bu veriler, Trablus Kentsel Sit Alanı'nın korunma - planlanmasına yönelik geliştirilecek yönlendirici kavramsal çerçevenin oluşumunda etkili olmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde öncelikle konuya ait kavramsal tanımlar, sorunlar ve genel politikalar tarihsel süreç içinde, geçmişten günümüze incelenmiştir. Kitaplık çalışmaları ile kaynak taramaları yapılmış ve bu bağlamda; UNESCO, Avrupa Konseyi, ICOMOS vb., uluslararası yerel yönetimlerin oluşturduğu organizasyonlar, uluslararası kamuoyunca kabul edilmiş sivil toplum örgütlerinin yaptığı kongre, konferans, sempozyum vb. geniş katılımlı toplantılardan alınmış dünya toplumları için kabul gören sözleşme, bildiri, karar metinleri, toplantı sonuçları ve kararları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Değişimin çok hızlı olduğu günümüzde koruma, kültürel miras ve kentsel miras ile ilgili amaç, kavramsal tanımlar, ölçütler, genel ilkeler, metod ve araçlar ile sorunlar genel politikaların geçmişten günümüze uzanan süreçte yeniden güncelleştirilip, ulusal ve uluslararası toplumun hizmetine sunulması gereklidir. Yapılan inceleme bu amaca ulaşmamız için önemli ipuçları sağlanmıştır.

Üçüncü Bölümde planlamanın korumayla olan ilişkisi değerlendirilmiş ve bunun ışığında Trablus Eski Şehir'in dokusal özellikleri ve geçirdiği sorunlar bakımından benzerliği olan, Lübnan'dan Beyrut; Türkiye'den Diyarbakır; Tunus'tan Tunus ve Suriye'den Halep şehirlerinin tarihsel süreç içerisinde ve güncel uygulamalarda geliştirilen koruma politikaları ve modelleri ile koruma imar planları, yazılı kaynaklar, basılı belgeler ile kitaplık çalışmalarından yararlanarak ve bu siteleri ziyaret ederek incelenmiştir. Örnek olarak bu kentlerin seçiminde; Trablus şehrine benzerliği bakımından, yoğun kültürel mirasa sahip olmaları, geçmişte ve günümüzde çevresini sosyal, ekonomik ve kültürel yönlerden etkileyen önemli çekim merkezler konumunda bulunmaları ve büyük şehir statüsünde olmaları, kent merkezinde kültürel

mirası barındırmaları ve bu merkezde tüm kentsel işlevlerin karma biçimde varolması gibi kriterler ortak kabul olarak alınmıştır.

Çalışmanın Lübnan'la ilgili olup Türkiye'de gerçekleştiğinden ve Lübnan'da koruma politikaların önemi yeni yeni fark edilmeye başladığından, birinci örnekte Türkiye'nin koruma konusundaki geniş tecrübelerinden faydalanmaya çalışılmıştır. Örnekleme olarak, Trablus'un doku özellikleri bakımından büyük bir benzerliğe sahip olan, Diyarbakır şehrinde izlenen kentsel koruma politikaları imar planı bazından incelenmiştir.

Her örneğin incelenmesi sonucunda projenin olumlu ve olumsuz yölerini irdelenmiş, proje hakkında genel değerlendirmeler yapılmıştır. Bölümün sonucunda Ortadoğu bölgesinden incelenen tüm örneklerden elde edilen veriler ve koruma tecrübeleriyle ortaya çıkan farklı sorun ve çözümler değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler benzer bir bölge şehri olan Trablus Kentsel Sit Alanı'nın koruma – düzenleme çalışmaları için temel oluşturmuştur.

Dördüncü bölümde konunun gelişiminde genel olarak Lübnan'da ve özel olarak Trablus'ta planlama ve korumanın geçirdiği evreler incelenmiştir. Dördüncü bölümün ilk kısmında Lübnan'da yeniden planlama olayını uygulamakla görevli mercilerin ve idaresinin rolü, son 100 yılda ülkenin kentsel gelişimini etkileyen faktörler ve şehir planlama ve koruma çabalarının, Fransız Mandası döneminden itibaren savaş döneminden geçerek günümüze geçirdiği süreçleri incelenmiştir.

Dördüncü bölümün ikinci kısmında ise konunun gelişimine doğrudan etkili olacak inceleme alanı olan Trablus Kentsel Sit Alanı detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu doğrultuda, toplam ondört başlık altında, Kentsel Sit Alanı'nın genel konumu, tarihsel gelişimi, topoğrafyası, sosyo-ekonomik yapısı, tarihi eserleri gibi konular tanıtılmış, dokusal özelliklerini bir örnek alanın seçimiyle incelenmiştir. Ayrıca kentsel Sit Alanının sınırları dışında korunması gereken

diğer bölgeler tespit edilmiştir. Yoğun ve zengin bir kültürel miras sahibi olan Trablus'ta tarihsel süreç içerisinde planlamanın gelişimi ve bu süreç zarfında kentsel mirasın durumu 19. yüzyıldan günümüze kadar geçen süre içerisinde incelenmiş, Cumhuriyetin kurulmasından savaş döneminden geçerek günümüze kadar olan süreçte ise Tarihi Kentsel Sit Alanı'nda bulunan kentsel mirasın korunmasına yönelik kararlar, düzenleme projeleri, değişim süreci ve dokusunu olumsuz etkileyen faktörler incelenmiştir. Ardından araştırmanın başlığını oluşturan iki hedeften biri olan "Trablus Kentsel Sit Alanında koruma sorunsalı" ortaya konularak, korumanın karşısında duran ve çözülmesi gereken sorunlar ve eksiklikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Ülkenin yönetim sorunu, hiyerarşik yapısı, gelişimini etkileyen faktörler gibi konular tek tek ele alınarak incelenmiştir. Bölümün bütününden elde edilen veriler sonuç kısmında bir bütün olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde Trablus Kentsel Sit Alanı'nın dokusuna ve koşullarına uygun, komşu ülkelerden incelenen örneklerden faydalanarak, aynı zamanda dünyanın kentsel mirasa sahip diğer toplumlarının koruma politikalarına dayanarak, Trablus'ta koruma - planlanma süreci için yönlendirici bir kavramsal çerçeve geliştirilmiştir. Bu çerçeve dört ana öneri kategorisinden teşkil edilmiştir, bunlar; Sürece yönelik, Örgütlenmeye yönelik, Politikalara yönelik ve Planlama yönelik öneriler şeklindedir. Bu öneriler her kategorinin kendi içinde de belli başlıklar altına ayrılarak sunulmuştur.

Çalışmanın sonucunda konuya ait genel değerlendirmeler yapılmış, Trablus Kentsel Sit Alanı'nın koruma – planlaması hedefine koyan her türlü eylem; Düşünceler, Çıkar Yolları, Hayata Geçirme ve Bilgi çerçevesinde oluşturulmuş kurallara bağlı olarak, korumaya yönelik yönlendirici kavramsal çerçevenin ana ilkelerini ortaya konulmuştur.

II. BÖLÜM

2. Koruma-Kentsel Sit İlişkisi ve Buna İlişkin Kavramsal Açıklamalar

Koruma kavramının ortaya çıkışı 19. yüzyılın ikinci yarısına ait bir olgu olmasına karşın, korumanın kökeninin çok daha gelirlere, hatta insanlık tarihinin başlangıcına dayandığını söylemek olasıdır. Koruma sözcüğünün dilbilimsel anlamlarına baktığımızda; "Korumak" Türkçe sözlükte, "Himaye" Arapça sözlükte, "bir kimseyi ya da bir şeyi tehlikeden, güç bir durumdan ya da dış etkilerden uzak tutmak, her türlü tehlikeden, etkilerden esirgemek ya da onu her durumda desteklemek, tehlikeli ve zararlı durumları önlemek" biçiminde kentsel anlamda koruma ise kent bilim terimleri sözlüğünde, kentlerin belli kesimlerinde yer alan tarihsel ve mimari değerleri yüksek yapıtlarla anıtların ve doğal güzelliklerin kentte bugün yaşayanlar gibi gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve zararlı eylemler karşısında güvence altına alınması" biçiminde açıklanmaktadır. Mimarlık sözlüğünde koruma; "tarih ya da sanat değeri taşıyan yapıların ya da kent parçalarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli önlemleri almak" (Hasol, D., 1979, s. 305) olarak tanımlanmaktadır. Bu sınırlı dilbilimsel tanımlardan sonra koruma olayının tarihsel süreç içerisindeki evrimine bağlı olarak tanım ve amacı aşağıda tarihi gelişim sürecinde sırayla verilmektedir (Şahin, İ., 2004, s. 9).

Eski dönemlerde, günümüzdeki anlamıyla olmasa da varolan koruma anlayışının 17.yy.'dan itibaren gelişmeye ve 18.yy'dan kavramsallaşmaya ve kurumsallaşmaya başladığı görülür. 18.yy'dan itibaren kültürel ve tarihi miras bilinciyle koruma kavramının ele alınmaya başladığını ve 19.yy'dan itibaren de korumaya olan ilginin toplumda gelişmeye başlamasıyla bu konuda 1751 yılında İngiltere'de kurulan "The Society of Antiquities of London" gibi bireysel çabalarla gerçekleştirilen örgütlenme girişimlerinin de olduğu

gözlenmektedir (Erder, C., 1975, s. 209). Amacın antik ve arkeolojik eserleri korumaya yöneldiği bu dönemlerde korunmanın daha çok aristokratik eğilimlerin ve merkezi idarelerin yönlendirmesiyle gündemde olduğu anlaşılmaktadır.

18.ve 19.yy'da çoğunlukla amacın yalnızca arkeolojik eserleri korumayla sınırlı kalmasına karşın, 19.yy'ın özellikle ikinci yarısından itibaren, koruma, arkeolojinin yanında anıt eserleri korumayı da amaçlamaktadır. Anıt korumanın kavramsal olarak kuramsal bir temele oturtulmak istendiği bu dönemde, İngiltere'de Sir Gilbert Scott ve Fransa'da Villot le Duc'un; "üslup birliğine varma" ilkesi ile yaptıkları restorasyon çalışmalarında anıtları yapımına başladığında geçerli olan üsluba göre restore etmek amacıyla, geçirmiş olduğu çeşitli evrelere ve dönemlere ait ekleri kaldırılarak, onları tek bir dönem yapısı görünümüne sokmayı amaçlayan uygulamalarına karşın, John Ruskin'in "restorasyonun" yerine "sürekli bakım" ve "korumayı" gündeme getirip savunduğu görülmektedir (Ahunbay, Z., 1996, s. 8-16).

19.yy'ın sonlarına doğru İtalyan Camillo Boito korumaya ilişkin bu düşünceleri uzlaştırmaya çalışmış, çağdaş onarım kurallarının öncüsü sayılan ilkeler ortaya koymuştur. Korumanın amacının "anıtların insanlık tarihinin belgeleri olduğu ve bu nedenle onlara saygılı davranılması gerektiğinden bahsederek korumanın amacının belirlenmesine katkıda bulunmuştur (Erder, C., 1975, s. 84-85). Boito, yalnızca anıtların ve arkeolojik eserlerin "kültürel miras" olarak korumaya değer bulunduğu ve henüz kültürel miras diye bir kavramın ortaya konmadığı bu dönemde anıtlara müdahale biçimlerini de öncelik sırasına göre; sağlamlaştırma, onarım ve restorasyon olarak belirlemiştir (Luciano, R., 1988, s. 63). 1913 Polonya anıt koruma yasalarında da anıt dışında tarihi çevrenin de ele alındığı görülmektedir (Aygen, Z., 1992, s. 83).

Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde büyük ihtimalle savaşın yaptığı tahribatın da bir sonucu olarak, önceki yıllarda genellikle mimar ve diğer sanatçıların bireysel ya da grup veya derneklerin katkılarıyla oluşan koruma,

kamuoyunun uzmanlarca uluslararası düzeyde toplantılarla ele alınmaya başlandığı görülmektedir.

Atina'da 1931'de bir araya gelen uzmanların katılımıyla "Tarihi Anıtların Korunması ile ilgili Mimar ve Teknisyenlerin I. Uluslararası Konferansı" bu anlamda toplanan ilk konferanstır. Sonuç belgesinde; koruma maksadıyla kullanılacak yapılarda koruma amacının belirlenmesini sağlayabilecek "estetik ve tarihi kimlikten bahsedilerek bunlara saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Erder, C., 1975, s. 86-87). 1931 yılında İtalya tarafından restorasyon ilkelerinin belirlendiği Carta Del Restaro'da hem anıta hem de çevresine saygılı olunması gerektiği kabul edilmiştir (Erder, C., 1975, s. 282).

Avrupa'da II. Dünya Savaşı'nı takiben savaşın yok ettiği kentsel mirası yeniden oluşturma çabalarının yoğunlaşması üzerine, 2. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nde kararlaştırılan ve kırsal ve kentsel sitlerin de korunmasını kapsayan ilkelere yer veren Venedik Sözleşmesi'nde "anıtların korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar bir tarihi belge olarak da korumaktır" biçiminde korumaya ilişkin amaç belirtmekte, anıtların korunmasındaki temel tutum da "korumanın kalıcı olması, sürekliliğin sağlanması olmalıdır" denilmektedir (ICOMOS, 1964).

UNESCO'nun 1970 yılında Paris'te düzenlediği toplantıda ortaya konan "Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Önlemlerle İlgili Sözleşme"de kültür varlıklarının milletlerin kültür ve uygarlıklarının temel öğelerinden birisi olduğu, tüm ulusların kültürel yaşamını zenginleştirmekte olduğu kabul edilerek, kültür varlıklarının uluslararası karşılıklı saygı ve itibar oluşturduğu ve insanlık uygarlığının bilgisini derinleştirdiğinden söz edilmekte, aynı zamanda halkların kültür ve uygarlıklarının temel öğelerinden biri olduğu belirtilmektedir (UNESCO, 1970).

UNESCO tarafından 1972 yılında hazırlanan ve Birleşmiş Milletlere üye olan birçok ülkenin imzalamış olduğu "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme"de ise kültürel ve doğal mirasın öğelerinin olağanüstü bir öneme sahip olduğu ve tüm insanlığın dünya mirasının bir parçası olarak korunması gerektiği kararlaştırılmış (UNESCO, 1972a); aynı yıl yapılan bir başka toplantı olan "Kültürel ve Doğal Mirasın Ulusal Düzeyde Korunmasına İlişkin Tavsiyeler"de kültürel ve doğal mirasın korunmasının, muhafaza edilmesinin ve tanıtımının temel amacının; insanlığın gelişimi demek olduğu belirtilmiştir (UNESCO, 1972 b).

1973'te Avrupa Konseyi'nce İsviçre'de, "Geçmişimiz İçin Bir Gelecek" kampanyası ile başlatılan ve 1975'in "Avrupa Mimari Miras Yılı" olarak ilân edilmesiyle oluşturulan kampanyaların sonucu kabul edilen "Avrupa Mimarlık Mirası Kartası"nda mimari mirasın insanlık tarihinin vazgeçilmez bir bölümü olarak özgün durumunda ve tüm çeşitliliğiyle gelecek kuşaklara aktarılması gerektiği; aksi takdirde insanoğlunun kendi sürekliliğine ait bilincinin bir bölümünün yok olacağı; bu mirasın yeri doldurulamaz ruhsal, kültürel, toplumsal ve ekonomik değeri olan bir varlık olduğu; lüks olmak bir yana, kaynakları dikkatli kullanmak için yararlanılabilecek ekonomik bir kaynak olduğu vurgulanarak korumanın amacı belirtilmiştir (Avrupa Konseyi, 1975 b). Aynı yıl yayınlanan Amsterdam Bildirisi 1975'inde ise Avrupa'nın mimarlık mirasının, paha biçilmez kültürel değerinin yanısıra, halklarına ortak tarih ve geleceklerinin bilincini aşılamağa olduğu ve bu nedenle de yaşatılmasının çok önemli olduğu vurgulanmaktadır (Avrupa Konseyi, 1975 b). UNESCO tarafından Nairobi'de yapılan toplantıda da gündeme alınarak somutlaştırılmıştır. "Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler" konulu bu kararlarda; korumanın tanım ve amacı "tarihi veya geleneksel alanlar ile çevrelerinin tanımlanmaları, onarımları, sağlıklılaştırılmaları, bakımları ve yeniden canlandırmaları" şeklinde değerlendirilmiştir (UNESCO, 1976).

Meksiko'da 1982 yılında yapılan "Kültür Politikaları Üzerine Dünya Konferansı"nda; kültür kavramını günümüzde bir toplumun ya da toplumsal bir grubun karakterine damgasını vuran tinsel ve maddi, düşünsel ve kolektif ayırt edici özelliklerinin bütünlüğü gözüyle bakılabileceği; kültür kavramının sanat ve edebiyatın yanı sıra, yaşam tarzlarını, insan varlığının temel haklarını, değer sistemlerini, geleneklerini ve inançları da kapsadığı belirtilerek belli bir grubun kültürünün karakterini ortaya koymak için, o kültürün "ayırt edici özelliklerinin öne çıkarılması gerektiğinden söz edilerek kültürün en önemli maddi verilerinden olan kültür varlıklarının önemi ve korunması gerekliliği konusuna yeni bir yaklaşım getirdiği söylenebilir (UNESCO, Mimarlar Odası, 1990, s. 71-72).

1985'te Granada'da yapılan Avrupa Konseyi toplantısında yeniden gündeme getirilen "Avrupa Mimarlık Mirasının Korunması İçin Sözleşme'de" mimarlık mirası; Avrupa kültür mirasının varlık ve çeşitliliğinin yeri doldurulamaz bir anlatımı, geçmişin paha biçilemeyen bir tanığı ve tüm Avrupalıların ortak malı olan bir zenginliği bir kültürel kimlik ögesi olduğu kadar bugünün ve yarının nesilleri için bir esin ve yaratıcılık kaynağı olduğu, bu mirasın korunmasının güvence altına alınmasının gerektiği, bu bağlamda gelecek kuşaklara kültürel bir referans sistemi aktarmanın, kentsel ve kırsal yaşam koşullarını iyileştirmenin ve aynı vesileyle devletlerin ve bölgelerin ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini desteklemenin önemi vurgulanmıştır (Avrupa Konseyi, 1985).

ICOMOS'un 1987 yılında Washington'da yayınladığı "Tarihi Kentler ve Kentsel Bölgeler İçin Koruma Sözleşmesi'de; korumanın amacına yönelik olarak; tarihsel bölgelerde bireysel ve toplumsal yaşamın uyumlu bir şekilde gelişmesinin sağlanması ve her türlü kültür varlığının bir insanlık mirası olarak uzun süreli güvence altına alınması hedeflenmiştir (ICOMOS, 1987).

Kültürel Gelişmenin Dünya On Yılı Programı'nın başlaması nedeni ile UNESCO'nun yayın organı Unesco News'de Ocak 1988'de yayınlanan

yazıda kültür; yaşam ve düşünce tarzlarının tablosu denebilecek son derece geniş bir alanı içeren bir anahtar olgu olarak görülmekte, uluslararası topluluğun birkaç yıldan beri bu anlayışı benimsediği, buna aykırı olarak halk yığınlarının özlemlerinin gelişme projelerinde gözardı edilmesinin yüzyıllar boyunca yerel ölçekte birikmiş genel ve teknik bilginin varlığının yadsınması anlamına geleceği belirtilmektedir. UNESCO tarafından öngörülen eylemlerde kültürün gelişmenin odağında yer alması için, gerek sanayileşmiş ülkelerde gerekse 3.Dünya'daki, özellikle karar yetkisine sahip kimselerde (devlet yöneticileri, politik yöneticiler, planlamacılar vb.) yeni bir zihniyet oluşturmaya yönelik olacağı; bu amaçla hazırlanan "Eylem Programı"nın dört ana hedefinin ise; gelişmenin kültürel boyutunun göz önünde bulundurulması, kültürel kimliklerin tanınması, geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi, kültürel yaşama katılımın genişletilmesi, uluslararası kültürel işbirliğinin yükseltilmesi olduğu vurgulanarak, kültürel mirasın korunmasının gerekliliği ortaya konmuştur (UNESCO, Mimarlar Odası, 1990, s. 72-73) "Arkeoloji Mirasın Yönetimi İçin Uluslararası Tebliğ"de ise insan topluluklarının kökenlerinin ve gelişiminin bilinmesi ve anlaşılmasının, insanoğlunun kültürünü ve köklerini tanımlayabilmesi açısından hayati öneme sahip olduğuna dikkat çekilerek arkeolojik mirasın eski çağlardan bu yana yaşamış olan insanların faaliyetleri ile ilgili temel kayıt olduğu, bu nedenle günümüzün ve geleceğin nesillerinin çıkarları adına incelenmesine olanak tanınabilmesi için korunmasının zorunlu olduğu önemle belirtilmektedir (ICOMOS, 1990).

1993 yılında ICOMOS'un Sri Lanka'da kabul etmiş olduğu "Anıtların, Külliyelerin ve Sitlerin Korunması, Eğitimi ve Öğretim Temel İlkeleri başlıklı sözleşmede korumanın amacına ilişkin; mimari mirasın ömrünün uzatılması, içerdiği estetik ve kültürel mesajların özgünlüğünün ve kimliğinin bozulmadan ortaya konmasının zorunluğu belirtilmiş (ICOMOS, 1993). 1995'de yapılan uluslararası eğitim toplantısında kabul edilen "Koruma Etiği Metni"nde koruma eyleminin amacına yönelik olarak anıtın gizli kalmış değerlerinin ve özelliklerinin göz önünde tutularak en üst seviyede bir uygulama standardına ulaştırılması biçiminde açıklanmıştır (ICOMOS, 1995).

Koruma anlayışı, yaşam çevresini geçmiş dönemi dondurmaya çalışan bir anlayış değil, yeni değişmelerin eklenmesiyle çevreyi zenginleştirici ve geliştirici bir anlayış olması gerektiği vurgulanmış (Tekeli, İ., 1991, s. 98), ve yanı sıra toplumların geçmişteki sosyo-ekonomik koşullarını, kültürel değerlerini yansıtan fiziksel yapının günümüzün değişen toplumsal ve ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak ve çağdaş gelişmelerle bütünleştirerek yaşaması biçiminde ortaya konmuştur (Sözen, M., 1990, s. 19-20).

İnsanlarda her zaman bir yere ait olma veya o yerin kendine ait olduğu içgüdüünün bulunması, insanın çevresine kazandırdığı anlamsal bütünlükle kendi kimliğini özdeşleştirmesine ve varlığını kesintisiz olarak sürdürmesine neden olduğu, toplumsal hayatın sürekli oluşu, toplumun meydana getirdiği kentsel çevreninde belirlenmiş koşullar altında sürekli olması anlamına geldiği, bu bağlamda kültür varlıklarının ve kentsel mirasın korunmasının amacının;

- Toplumsal ve kültürel sürekliliği sağlamak,
- Mimari ve Kentsel dokudaki sürekliliği sağlamak,
- Gelecek nesillerin eğitimindeki önemi,
- Kente ve yöreye getireceği ekonomik gelir,
- Yapısal ve doğal çevreye olumlu etkileri olduğu ifade edilmiştir (Özen, H., 1995, s. 289).

Sonuç olarak, korumanın; kültürel varlığın, maddi varlığını sürdürmesine yönelik her türlü işlemi kapsamı gerektiği (Petzet, M., 1992) ve en geniş anlamıyla da dünya üzerindeki tekrar üretilmeyen sınırlı kaynakların, doğanın ve kültürel ürünlerin tümünü içeren bir kapsamda ele alınmasının uygun, yararlı ve gerekli olacağı belirtilmiştir (Binan, C., 1996, s. 4).

2.1. Korunması Gerekli Kentsel ve Kültürel Miras

Korumada Amaç ve Tanımın tarihsel gelişme süreci içinde ele alındığı bir önceki kısımda söz edildiği biçimde, korumanın kabul gördüğü ilk dönemlerde yalnızca arkeolojik eserlerin korunacak varlıklar olarak ele alındığı 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren ise arkeolojik eserlerin yanında ortaçağ anıtlarının da korunacak varlıklar arasına dahil edildiği ve bu konuda 20.yy.'ın başında yasalar çıkarıldığı görülmekte ve bu yasalarda anıtların çevrelerinin de korunacak varlık olması gerektiğine dikkat çekilmektedir (Bornheim; Werner, 1961-1962).

Çağdaş onarım kurallarının ilk düzenleyicisi olan İtalyan Camillo Baito'nun 1883'te belirlediği ilkeleri geliştiren Gustavo Giovannoni'nin katkılarıyla, I.Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda gerçekleşen "Tarihi Anıtların Korunması ile ilgili Mimar ve Teknisyenlerin I. Uluslararası Konferansı"nda; tarihi anıtların çevrelerinin de saygı gösterilerek özellik arz eden yapı kümelerinin ve peyzajın korunması gerekliliğinden söz edilmiştir (Erder, C., 1975, s. 192). Belçikalı Victor Horta da bu konferansta, anıtların çevrelerine de dikkat çekerek söz etmiştir (ICOMOS, 1964).

"Kentsel bütünlük"ten Atina Konferansı'nda büyük katkı yapan Giovannoni tarafından hazırlanarak İtalya tarafından yasal hale getirilen Carta del Restauro'da hangi döneme ait olursa olsun, sanat değeri ve tarihi anısı olan dönemlerden gelen eklere ve çevresine saygılı olunması gerektiği vurgulanmıştır (Erder, C., 1975, s. 282-286). II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda savaşın kentlerde meydana getirdiği yeniden ayağa kaldırma çabalarının gündeme gelmesine ve bu alanların yeniden yaşayan alanlar haline gelmesine çalışılmıştır. Bu çabaların da etkisiyle kentsel sit kavramının belirmeye başladığı, yalnızca belirli dönemlerle ait yapıların değil, tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan bütün dokunun korunması gerektiği fikrinin kabul ortamı bulunduğu görülür. Bu kabul ortamında 1957 yılında Paris'te toplanan "I. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi",

geçerliliğini ve güncelliğini bugün dahi kısmen koruyan Venedik Sözleşmesi'nin ilkelerini henüz olgunlaşmamış halde ele almıştır, "anıt" kavramından "kentsel miras" kavramına doğru bir gelişme ortaya konarak korunacak varlıklar arasına henüz olgunlaşmasa da "tarihsel kenet" kavramına yer verilmiştir (Binan, C., 1996, s. 13-14).

1964 yılında gerçekleşen "II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi"nin aldığı kararları bir araya getiren Venedik Sözleşmesi'nde tarihi anıt kavramının sadece bir mimari eseri içine almadığı, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsadığı, yalnız büyük sanat eserlerini değil ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserlerin anıt kapsamına girdiğini belirterek anıt kavramı genişletilmiş ve oldukça kapsayıcı bir tanımlama ortaya konmuştur. Bu sözleşme "anıt" konusunda belirli bir düşünce berraklığı ve fikir birliği ortaya koymuş olmasına karşın, "kentsel miras" konusunda oldukça sınırlı bilgiler içermektedir. Anıta mal edilmiş farklı dönemlerin geçerli katkılarının da saygı görmesi gerektiği, tanıklık ettiği tarihinin ve içinde bulunduğu ortamın da ayrılmaz bir parçası olduğu aynı zamanda anıtın korunmasının çevresinin de bakımını içermesi gerektiği önemle vurgulanmaktadır (ICOMOS, 1964).

Venedik sözleşmesini izleyen bir yıl içerisinde Avrupa Konseyi'nin gerçekleştirdiği, 1969 Barcelona Sempozyumu, Palma Önerileri'nde korunacak değerleri ve bunların tipolojik sınıflandırması yapılmıştır. Bu sınıflamaya bağlı olarak "Korunacak Değerler" anıtlar ve sitler olarak iki gruba ayırmıştır.

2.1.1. Kültürel Miras

UNESCO Genel Konferansı'nda 1972 yılında üye devletlerce kabul edilen "Dünya Kültürel ve Doğal Varlıkların Korunması'na Dair Sözleşmesi"nde, oldukça ayrıntılı ve kapsamlı tanımlar getirilerek korunacak varlıklar, "Kültürel

Miras" ve "Doğal Miras" olarak ayrılmış ve "Kültürel Miras" kendi içinde sınıflanmıştır. Buna göre:

Kültürel Miras;

Anıtlar: Tarihsel, sanatsal veya bilimsel açıdan sıra dışı bir değeri bulunan mimarlık eserleri, heykel ve resimler, arkeolojik nitelikte eleman ve yapılar, yazıtlar, mağara ve eleman grupları,

Yapı Toplulukları: Mimarileri, birlikleri ya da manzara ile bütünleşmeleri nedeniyle tarihsel, sanatlar ya da bilimsel açıdan olağanüstü evrensel bir değeri bulunan ayrı ya da birleşik yapı toplulukları,

Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik ya da antropolojik açıdan sıra dışı evrensel bir değeri bulunan insan ürünü eserler veya insan ve doğanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar olarak açıklanmıştır (UNESCO, 1972 a).

1972 yılında UNESCO "Kültürel ve Doğal Mirasın Ulusal Düzeyde Korunmasına İlişkin Tavsiyeler"de korunacak varlıkları aynı şekilde "kültürel miras ve doğal miras" olarak sınıflamış ve aynı şekilde tanımlamıştır (UNESCO, 1972 b).

ICCROM ve ICOMOS'un yaptığı çalışmalarda hem UNESCO'nun çalışmalarını destekleyerek ona paralel yaklaşımlar geliştirilmiş, hem de korunması gerekli kültür varlıklarına ilişkin tanımlar ve koruma yöntemleri geniş kapsamlı olarak ele alınmaya çalışılmıştır. ICCROM'un 1973'te Roma'da yaptığı "Uluslararası Tarihsel Çevreler; Tanımlama, Sosyal Durum ve Koruma Sorunları Kollokyumu" ile tarihsel çevreler vurgulanmış (Les Destricts Historiques, 1975); ICOMOS'un 1973'te Lozan'da yaptığı "Tarihsel Kentlerde Sokağın Yüzü Kollokyumu'nda; sokağın bir kentsel sit'in doğal çevresi olduğu, hem estetik değerlerin hem de kullanıcıların aynı anda korunmasının gerekli olduğu belirtilmiş; yine ICOMOS'un 1973'te Selanik'te yaptığı bir başka toplantıda "kırsal sit"lerin "halk mimarisi" örneklerinin korunması gerektiği işaret edilmiştir (Hinsch, L., 1980; Binan, C., 1996).

Uluslararası kuruluşların yaptığı çalışmaların oluşturduğu altyapı, Avrupa Konseyi'nin 1973 yılında başlattığı "Geçmişimiz İçin Bir Gelecek" sloganı çevresinde 1975 yılının Avrupa Mimari Miras Yılı ilan edilmesiyle sonuçlanmış ve korunması gerekli kültür varlıklarına, mimarlık mirası kavramı da eklenmiştir. Bu bağlamda Avrupa Konseyi, "Avrupa Mimarlık Mirası Sözleşmesi"nde mimarlık mirasının yalnızca önemli anıtları içermediği, aynı zamanda eski kentleri, karakteristik köyleri, doğal ya da insan yapısını ortamlarda bulunan daha az önemli yapı gruplarını da içerdiği, ayrıca ruhsal, kültürel, toplumsal ve ekonomik değeri olan ve kaynakları dikkatli kullanmak için yararlanılabilecek bir mal varlığı olarak tanımlanmıştır (Avrupa Konseyi, 1975 a). Sözleşmeyi takiben yayınlanan Amsterdam Bildirisi'nde mimarlık mirasının yalnız üstün nitelikli yapıları ve çevrelerini değil, tarihsel ve kültürel özelliği olan tüm kentsel ve kırsal alanları da kapsayacağı vurgulanmıştır (Avrupa Konseyi, 1975 b).

1976 yılında ICOMOS'un Fransa Le Creusot'ta yaptığı toplantıda ise; korunması gerekli kültür varlıklarının arasına "endüstriyel kültür mirası"da alınmış, hükümetler uyarılarak hızla yok olan tarihsel endüstri ürünlerinin de kültür mirası kavramı içinde değerlendirilmesinin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır (Hinsh, L., 1980; Binan, C., 1996). ICOMOS tarafından 1972 UNESCO Konvansiyonu ve 1976 tarihli "Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler" konulu kararlar temel kabul edilerek, yeni bir kavram olan "kültürel turizm" kavramı ortaya konmuş ve Kültürel Turizm Sözleşmesi'nde ortaya konmuştur (ICOMOS, 1976).

1987 yılında ICOMOS tarafından Washington'da kaleme alınan "Tarihi Kentler ve Kentsel Bölgeler için Koruma Sözleşmesi" korunacak tarihi kent ve kentsel bölge sayılabilecek alanları belirterek bunların tanımını yapmış; "bütün kentsel oluşumlar, ister organik olarak zamanla, ister planlama sonucu ortaya çıkmış olsun, tarihi süreci içinde çok yönlü toplumsal gelişmelerin bir ifadesi olarak kabul edilmiş, büyük veya küçük kentler, merkezleri ve kentin belirli bölgeleri"nin girmekte olduğu belirtilerek, kentin

tarihsel karakteri ile bu karakterlerle ifade kazanan her türlü maddi ve manevi varlıkların korunması gerekli değerler olduğu kabul edilmiştir (ICOMOS, 1987).

ICOMOS "Uluslararası Arkeolojik Mirasın Yönetimi" toplantısının sonucunda kararlaştırılan sözleşmede arkeolojik mirasın insanoğlunun varlığına dair tüm izleri kapsayan ve yaşadığı zaman dilimi içerisinde yapıldığı faaliyetlerini ortaya koyan her türlü mekanı (yeraltı ve sualtı mekanları dahil), terkedilmiş yapıları da bunlarla ilgili tüm taşınabilir kültürel malzemeleri kapsadığı belirtilmekte:

- Kentin parsellerden ve yol ağından oluşan dokusu,
- Yapılar, yeşil alanlar ve boş alanlar arasındaki ilişki,
- Yapıların strüktür, stil, ölçek, kütle, kontrüksiyon, malzeme, renk ve süsleme ile şekil kazanan iç ve dış görünüşleri,
- Kent veya kentsel bölge ile doğal zaman içinde aldığı değişik işlevlerin bu tanımın içinde yer aldığı açıklanmaktadır (ICOMOS, 1990).

Avrupa Konseyi, "Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu"nda (1992) kentsel mimari; insan becerisinin ürünü, sanatsal ve kültürel değer taşıyan taşınmaz varlıklar olabildikleri gibi; konum, topografya ve iklim koşullarıyla oluşan doğal varlıklar da olabilirler biçiminde tanımlanmış, bu mirasın kent ve kentlinin kimliği açısından kritik önem taşıyan kentsel yapının ayrılmaz ve yeri doldurulmaz bir parçası olduğu önemle vurgulanmıştır (Avrupa Konseyi, 1992).

Colombo'da 1993 yılında gerçekleştirilen 10. ICOMOS Genel Kurulu'nda kararlaştırılan "Anıtların, Külliyelerin ve Sitlerin Korunması Eğitim ve Öğretimi Temel İlkeleri'nde mimari miras kavramının; anıt, külliye ve siteleri kapsadığı açıklanmış, geleneksel mesleklerinde değeri çok yüksek bir kültürel miras olduğu önemle vurgulanmıştır (ICOMOS, 1993).

2.1.2. Kültürel Varlıkları Korumada Yasal Ölçütler

Bu bölümde kültürel varlıkların korunma nedenleri, korunacak varlıkların hangi ölçütlere göre tespit edilmesinin gerektiği ve uluslar arası toplum için neden değerli olduğunu gösteren nedenler ve ölçütler koruma olayının başlangıcından günümüze uzanan süreçte ele alınarak incelenmiştir.

Koruma düşüncesinin ilk ortaya çıktığı dönemler olan 19.yy'ın ikinci yarısında İngiltere'de "Society For the Protection of Ancient Buildings" (1887) Derneği'ni kuran William Morris, derneğin ilkelerini içeren bildiriye, tarihsel ve sanatsal eserlere karşı yeni bir ilginin uyandığını, bu alanın dinsel, tarihsel ve sanatsal merak konularından biri olduğunu belirtmekte (Harvey, J., 1972, s. 210-212).

İlerleyen yıllarda ICOMOS'un 1965 yılında gerçekleştirdiği II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nde karara bağlanan Venedik Sözleşmesi'nde koruma nedenine ışık tutabilecek tanımlar yer almakta anıtların hem sanat eseri hem de tarihsel belge olduğu için korunması gerektiği açıklanmakta ve anıtın tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilmektedir (ICOMOS, 1995).

Avrupa Konseyi'nin 1965 yılında gerçekleştirdiği Barcelona Sempozyumu'nda kararlaştırılan Palma Önerileri'nde korunacak değerler olan sitlerin; "sanatsal, estetik, tarihsel, etnografik, bilimsel, edebi ya da efsanevi", anıtların ise; "tarihsel, sanatsal, arkeolojik ya da mimari" önemleri nedeniyle korunması gerektiğine değinilmektedir (Council of Europe, 1965, Madde 1-2).

ICOMOS'un ve Avrupa Konseyi'nin geliştirmiş olduğu ilkeler ışığında, UNESCO'nun 1968'de yaptığı toplantıda kararlaştırılan kamusal ya da özel çalışmalar nedeni ile tehdit altında bulunan kültürel zenginliklerin korunmasına ilişkin tavsiyelerde kültürel mirasın, çeşitli geleneklerin, manevi başarıların ürünü ve tanığı, bu nedenle dünya insanların kimliklerinin en

temel unsurları olarak kabul edilmeleri gerektiği öngörölmüş (UNESCO, 1968). 1971 yılında ICOMOS ve IFLA tarafından gerçekleştirilen I. Uluslararası Tarihsel Bahçeler Sempozyumunda da tarihsel bahçelerin de anıtın ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmıştır (Binan, C., 1996, s. 23).

UNESCO tarafından 1972 yılında dünya toplumlarının kültürel mirasın korunması için çok önemli bir adım olan ve birçok ülkenin taraf olarak imza attığı "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi"nde, korunacak kültürel varlıklar olan anıtlar, yapı toplulukları ve külliyele için; tarihsel, sanatsal veya bilimsel açıdan, sitle için de; tarihsel, estetik, etnolojik ya da antropolojik açıdan ölçütlere sahip olması gerektiği ortaya konmakta ve kültürel mirasın bir parçasının bozulmasının veya yok olmasının dünya milletlerinin mirası için zararlı bir yoksullaşma teşkil ettiği koruma nedenleri olarak belirtilmektedir (UNESCO, 1972 a). Kültürel ve doğal mirasın ulusal düzeyde korunmasına ilişkin tavsiyelerde ise kültürel mirasın; insanlar arasında ortak anlayışın ve bilincin oluşmasını sağladığı, mevcut ve gelecek uygarlıkların en temel zenginlik ve uyum geliştirme kaynağını teşkil ettiği, insanoğlu ve onun ölçeğiyle orantılı bir çeşit mimari ya da şehir planı olarak doğasında varolan kültürel ve eğitimsel değeri olduğu ve bu nedenlerle korunması gerektiği tespit edilmiştir. Korunacak anıtlar ve sitle için de ölçütler getirilerek; anıtlar için arkeolojik, sanatsal, tarihi ya da bilimsel; sitle için ise; topoğrafik alanlar, güzellikleri ya da arkeolojik tarihi, etnolojik, antropolojik ölçütlere sahip olması gerekliliği tanımlarda belirtilmiştir (UNESCO, 1972 b).

Avrupa Konseyi'nin Mimari Miras Yılı kapsamında 1975 yılında gerçekleştirdiği ve üye ülkelerce kabul gören Avrupa Mimarlık Mirası Sözleşmesi'nde mimarlık mirasının kaynakları dikkatli kullanmak için yararlanılabilecek ekonomik bir mal varlığı, kültür zenginliğinin, çeşitliğinin ve tarihin bir dışavurumu, uyumlu bir toplumsal dengenin yol göstericisi ve toplumsal bütünleşmenin yardımcısı olduğu, ayrıca biçimlerin, stillerin ve onların uygulanma biçimlerinin anlatımı ve karşılaştırmaları için zengin bir

malzeme sağladığı kadar farklı dönemlerin ürünlerinin kanıtlarının canlı tutarak eğitiminde karar verici bir rol oynayabileceğine değinilmiştir. Avrupa Mimarlık Mirasının ruhsal kültürel toplumsal ve ekonomik değeri olan varlıkları içerdiği belirtilmiş, mimarlık mirasının bünyesinde korunan biçimiyle geçmişin, dengeli ve eksiksiz bir yaşam için vazgeçilmez olan çevreyi sağladığı, tarihsel merkez ve sitlerin yapısının uyumlu bir toplumsal dengenin yol göstericisi olduğu, dolayısıyla farklı dönemlerin ürünlerinin kanıtlarının canlı tutulmasının gerektiği önemle vurgulanmıştır (Avrupa Konseyi, 1975 a).

Yine aynı yıl içinde gerçekleştirilen mimarlık mirasına ilişkin "Amsterdam Antlaşması"nda ise; korumanın nedenine ilişkin oldukça kapsamlı düşünceler ortaya konmuş; Avrupa'nın mimarlık mirasının, paha biçilmez bir kültürel değeri olduğu yanı sıra bunun halklarına ortak tarihlerinin ve geleceklerinin bilincini aşılamağa olduğu, bu nedenle yaşatılmasının gerekli olduğu, mimarlık mirasının yalnız üstün nitelikli tek yapıları ve çevrelerini değil aynı zamanda tarihsel ve kültürel özelliği olan tüm kentsel ve kırsal alanları içerdiği, ani toplumsal değışikliklere karşı bireylerin kimliklerini bulmalarına olanak veren çevreleri korumak ya da yaşatmak için, tarihsel sürekliliğın korunması gerekliliğinin kabul edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca çağdaş kent planlamasında, toplumsal ve kültürel değışimlerin çizgilerini yaşatmak için bir çaba gösterildiği ve aynı zamanda eski yapıların kaynak tasarrufu ve israfın önlenmesine de katkıda bulunduğunun bilincine varıldığı, koruma çalışmalarında yer alan yetenek ve becerilerini yaşatıp geleceğe aktarmak zorunda olan sanatçı ve yüksek nitelikli zanaatçılara da gereksinim yaratıldığı, mevcut yerleşmelerin sağlıklaştırılmasının aynı zamanda tarımsal alanların kentsel işlevlere yönelik kullanılmasını azaltacağı, mevcut yerleşmelerin korunmasının nüfus hareketlerini büyük ölçüde azaltmaya hatta önlemeye yardımcı olacağı önemle belirtilmektedir (Avrupa Konseyi, 1975 b).

1975 yılında Belçika'da ICOMOS tarafından gerçekleştirilen "Tarihsel Kentlerin Koruma ve Kurtarılması" konulu toplantıda kentsel mirasın korunmasının; estetik, kültürel ve sosyal değerler açısından önemi

vurgulanarak, kentsel mirasın sosyal ve ekonomik bir kaynak olarak kabul edilmesi gerektiği açıklanmıştır (Binan, C., 1996). UNESCO'nun 1976 yılında gerçekleştirdiği Nairobi Toplantısı'nda kararlaştırılan "Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler" başlıklı kararlarda dile getirilen önerilerde ise korumanın nedeni giriş bölümünde açıklanmaktadır. Bu bölümde tarihi çevrelerin her yerde insanların günlük çevrelerinin bir parçası olduğu, onları oluşturan geçmişin yaşayan varlığını temsil ettiği ve yaşamda toplumdaki çeşitliliğe cevap verebilmek için gerekli olan çeşitliliği sağladığı, bunun yanı sıra değerlerin korunmasına yönelik ve insancıl bir boyut kazandıklarını göz önüne alarak, tarihsel alanların çağlar boyunca sosyal, dinsel ve kültürel etkinliklerin çeşitlilik ve zenginliğinin en somut tanıklarını oluşturdukları, çağımızın standartlaşmasının giderek getirdiği benzeşme ve kimliksizleşme tehlikeleri karşısında onlarda, kimliklerinin temel taşlarını ve kültürel varlıklarının ifadesi bulan insanlar ve toplumlar için, geçmiş günlerin bu yaşayan tanıklarının yaşamsal önem taşıdığı vurgulanarak korumanın nedenleri belirtilmektedir. Anılan önerilerin tanımlar bölümünde ise; arkeolojik, mimarlık, tarih öncesi, tarihsel, estetik veya sosyo-kültürel açıdan değerleri kabul edilmiş alanların korunmasının gerekliliği de vurgulanmaktadır. Genel ilkeler bölümünde; inşaat tekniklerinin ve mimari biçimlerin giderek birbirine benzediği, tüm dünyada tertip bir çevre yaratılması tehlikesinin bulunduğu, günümüzde tarihi alanların korunmasının, ülkelerin kültürel ve sosyal değerlerinin korunması ve geliştirilmesine yardımcı olacağı, böylece dünyanın kültürel mirasının mimari açıdan zenginleşmesine katkıda bulunulabileceği ifade edilerek korumanın nedenlerine ilişkin açıklama getirilmektedir (UNESCO, 1976).

ICOMOS tarafından 1976 yılında yapılan Kültürel Turizm Toplantısı'nda; arkeolojik mirasın korunmasının, turistik cazibe ve kültürel eğitim unsuru olması nedeniyle kültürel ve doğal mirasın korunmasının nedeni ise; sosyal, politik ya da ekonomik bakış açılarından olayın değerlendirilmesine bağlı olmayan gerçekliğinden hareketle dünyaya duyulan saygının bir ifadesi olarak korumanın sağlanması gerektiği açıklanmaktadır (ICOMOS, 1976).

1978 yılında SSCB'de yapılan bir başka ICOMOS toplantısı olan Çağdaş Toplum İçinde Tarihsel ve Kültürel Yapılar isimli toplantıda tarihi anıtların eğitici rolüne değinilmiş, kültürel kimlik, gençlik, turizm, uluslararası işbirliği gibi konularda tarihi anıtların oynayacağı rol üzerinde durulmuş, mimarlık mirasının korunmasının kültürel ve çevresel gelişiminin bir parçası olduğu ifade edilmiştir (Binan, C., 1996, s. 33).

Avrupa Konseyi'nce 1985'te gerçekleştirilen Avrupa Mirasının Korunması Sözleşmesi'nde, korunacak kültür varlıklarının; tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, toplumsal ve teknik bakımlardan dikkate değer olmaları gerektiğine önemle yer verilmiştir (Avrupa Konseyi, 1985). ICOMOS'un Washington'da 1987 yılında yapmış olduğu toplantıda kararlaştırılan "Tarihi Kentler ve Kentsel Bölgeler İçin Koruma Sözleşmesi"nde tarihsel kentlerin korunma nedenlerine değinilerek; bütün kentsel oluşumların, ister organik olarak zamanla, ister planlama sonucu ortaya çıkmış olsun, tarihi süreci içinde çok yönlü toplumsal gelişmelerin anlatımı olduğu belirtilmiş, kentlerin, tarihsel belge niteliklerinin yanısıra geleneksel kent kültürü ile ilgili değerleri de taşıdıkları gerçeğine yer verilmiştir (ICOMOS, 1987).

Avrupa Konseyi'nce 1992'de yayınlanan Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu'nda kentsel mirasın; insanların kentlerdeki yaşamış olmalarının, çalışmış olmalarının ve kişisel tarihlerinin izleri olduğu; insanların geçici olan yaşamda kalıcılık duygusuyla geleceğe hazırlanmalarını sağladığı, ortak geçmiş, günümüz ve gelecek arasında önemli bir bağ oluşturduğu; kentin geçmişini ebedileştirerek aynı zamanda günümüz ve gelecek kuşaklara kimlik duygusu aşılıyarak bütünlük duygusu verdiği ve toplum duygusunu oluşturduğu bu nedenle korunması gerektiği açıklanmaktadır (ICOMOS, 1994).

ICOMOS'un 1993 yılında Sri Lanka'da yapılan 10. Genel Kurulu'nda "Anıtların, Külliyyelerin ve Sitlerin Korunması, Eğitim ve Öğretimi Temel İlkelerine İlişkin Sözleşmede"de mimari mirasın kültürel ve çevresel

gelişmenin bir parçası olarak korunması gerektiğine dikkat çekilmiş (ICOMOS, 1995) yine aynı kurum tarafından 1995 yılında yapılan Uluslararası Eğitim Komitesi toplantısında kabul edilen "Koruma Ettiği" metninde ise kültürünün; sosyal ve fiziksel çevresiyle birlikte kazandığı çeşitli anlamlar ile birlikte kültürel, teknolojik ve sosyal tarihine vurgu yapılmıştır (ICOMOS, 1995).

2.2. Koruma ve Kentsel Sitler

İnsanların kendilerinden önceki nesillere ait kültürel değerleri yaşama ve gelecek kuşaklara iletme çabaları ilk çağlardan bu yana bilinçli ya da bilinçsiz çeşitli aşamalardan geçmiştir; önceleri özellikle taşınır eski eserleri içeren korunacak kültürel değer kavramı, daha sonra taşınmaz eski eseleri de kapsamına almış, bugün tarihsel çevre değerlerini korumak ve gelecek kuşaklara iletme en önemli amaç olmuştur. Çağdaş koruma kavramı, geçmişten günümüze ve geleceğe aktarılabilecek her türlü kültür mirasının ve çeşitliliğe temel olacak unsurların korunmasını amaçlamaktadır.

Mimari koruma ya da daha geniş anlamı ile "insan yarattığı olan fiziksel çevrenin korunması", kültürel değerlerin korunması genel kapsamı içinde yer almaktadır. Mimari ürün, güncel toplumla; onun ekonomik, sosyal yapısı, değişimleri ve dinamiği ile iç içedir. Dolayısıyla mimari koruma toplumsal çerçevesinden kopararak değerlendirilemez ve gerçekleştirilemez. Toplumsal ve kültürel yapının devingenliğini göz ardı eden kavramlar, sınırlı kültür alanları içerisine sıkışmış yaklaşımlarda ısrar edilmesi ve konunun toplumsal eğitim boyutuna önem verilmemesi bugün koruma kavramının gerçekleşmesinde en önemli engeller olarak ortaya çıkmaktadır (Binan, 1996, s. 8).

Geçmişte müzecilik anlayışına koşut gelişen koruma kavramı, günümüzde mimari anlamda kültürel varlıkların çağdaş yaşamla ekonomik ve işlevsel yönden bütünleştirilmesi, toplum için yararlı bir işleve uyarlan ve

sağlıklılaştırılması şeklinde yorumlanmakta, yalnız anıtsal eski eserlerin onarımı ve olduğu gibi saklanması şeklinde değil bir bölgenin önemli bir özelliği bulunmayan parçaları da dahil olmak üzere geçmişi ile devamlılığını sağlayan bir yönetim şekli olarak değerlendirilmektedir.

1964 tarihli Venedik Tüzüğü ile tarihi anıt kavramının sadece bir mimari eseri içine almadığı, bunun yanı sıra belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihsel bir olayın tanıklığını yapan kentsel ve kırsal bir yerleşmeyi de kapsadığı ifade edilen taşınmaz mimari eserler:

- Belirli bir dönemin, sosyal ve ekonomik tarihin önemli bir belgesi niteliğini taşıyan, çağın sosyal ve kültürel öğelerini gösteren yapılar ve alanlar,
- Tarihsel bir olayla ya da kişi ile doğrudan ilişkili yapılar ve alanlar,
- Teknolojik gelişme ve yeniliklerin ilk örnekleri,
- Özel bir mimari stil ya da planlama türünün önemli örnekleri,
- Ulusal ve yerel mimarinin özelliklerini yansıtan örnekler,
- Bulunduğu yeri kenti kasabayı sembolize eden yapılar ve alanlar,
- Tek başlarına önemli bir özellikleri olmayan ancak bir araya gelişleri nedeni ile grup değeri olan yapılar ve alanlar,
- Çoğunluğun beğenisini kazanan; görünüm değeri olan yapılar ve alanlar,
- İşlevsel, ekonomik ve siyasal değeri olan yapılar ve alanlar, olarak tanımlanabilir (Zeren, N., 1981, s.3).

2.2.1. Kentsel Sit Alanının Tanımı ve Türleri

Avrupa Konseyi Kültürel İşbirliği Konseyi, Mimari Mirası Koruma Envanteri (Inventory of The European Cultural Heritage) IECH, mimari eserlerinde içinde yer aldığı korunacak taşınmazları, anıtlar ve sitler olarak iki gruba ayırmıştır. Bu iki grubu kendi içinde sınıflandırmış ve tanımlamıştır. Sitleri sınıflandırırken Kentsel Sitler tanımlanmıştır: Buna göre;

Kentsel Sitler: Mimarileri, birliktelikleri ve homojenlikleri ile tarihsel, arkeolojik veya sanatsal değer taşıyan yapıların bir arada bulunmalarından oluşan bütünler olarak tanımlanmakta:

- Tarihsel nitelikteki yerleşimlerin merkezleri (Prag, Kahire, Kudüs gibi tarihsel kentlerin merkezleri);
- Çevresi surlarla çevrili kentsel bütünler (Ankara Kalesi, Kahire, Halep gibi kale içinde yer alan yerleşimler),
- Anıtsal nitelikteki bütünler çeşitli anıtları içeren düzenlemeler (Sultanahmet Meydanı, Baalbek Tapınakları); dini yapılar ve bunlara ait açık alanlardan oluşan bütünler (Osmanlı çağı külliyesi);
- Kıyısında tarihsel konutların ve/veya anıtsal yapıların yer aldığı akarsular, kent kanalları (Asvan, Venedik, İstanbul Boğazı);
- Homojenlik gösteren nitelikleri nedeniyle bir bütün oluşturan yapılar; ayrı mimari devrin ürünü olan yapılar (Süleymaniye, Zeyrek ahşap konutları); işlevsel nitelikleri nedeniyle benzerlik gösteren yapılar (sıraevler, konutlardan oluşan yerleşimler);
- Eski bir kentin ya da kasabanın silüeti;
- Düzenli parklar, yeşil alanlar (Versailles ve Endülüs'te Al-Hamra saray bahçeleri gibi tasarlanmış bir bütünlüğü olan açık alanlar) kentsel sit örneği olarak belirtilmektedir.

Karmaşık Sitler: Kentsel sitlerin doğal çevreleri ile birlikte ele alındığı durumlarda söz konusu olmakta; yerleşimlerin bulunduğu adalar, doğal çevreleri ile birlikte ele alınan tarihsel kent ve kasabalar, bu tür sitlere örnek oluşturmaktadır.

IECH kentsel sit alanlarını tarihsel, arkeolojik, ya da artistik nitelikleri ile bir mimari beraberlik ve bütünlükte olan yapı gruplarının oluşturduğu kentsel alanlar olarak tanımlamaktadır.

Bu özelliklere sahip alanların korunması ise 3 sınıfa ayrılarak değerlendirilmiştir:

1. Derece Kentsel Sitler: Eski mimariye tam bir saygı gerektiren sitler.
2. Derece Kentsel Sitler: Yükseklik malzeme, hacim kısıtlamaları ile eski ve yeni arasında bütünlük sağlamayı gerektiren sitler.
3. Derece Kentsel Sitler: Yeni gelişme ile eski kentin uyumunun sağlanacağı sitler.

Bütünleşmiş koruma anlayışının kabul edildiği 1975 tarihli Amsterdam Deklârasyonu ile mimari kompleks kavramı;

- Toplumsal, tarihsel, arkeolojik ve artistik değerlerin yanısıra, pitoresk ya da tipik niteliklere sahip olmak,
- Kaynamış bir bütünü meydana getirmek ya da ilginç bir görünüme sahip bulunmak,
- Birimleri doku özelliğinden dolayı, sınır oluşturacak ölçüde bütünleştirmek; şeklinde tanımlanarak ülkelerin sosyal, kültürel, politik özelliklerine göre tanımların yerel koşullara uyumunun sağlanması öngörülmüştür.

2.2.2. Kentsel Sit Alanlarının Korunma Kriterleri

Koruma düşüncesi başlangıçta sadece kültürel nedenlerden kaynaklanırken, bugün ekonomik yönü de ağır basan, ülke ya da bölge politikaları doğrultusunda toplumda orta bir kültür bilinci yaratmak, var olan yapı stokunun ekonomi ve işlevsel değerlendirilmesi amaçlarıyla gerçekleştirilmektedir.

Kültürel Amaçlı Koruma; Kültürel sürekliliğin sağlanması amacıyla hızla değişen fiziksel çevrenin kültür varlıklarını tehdidine karşı güvenceye kavuşturulmasıdır. Kültürel mirası olarak tanımlanan sitler saptanarak, proje, kaynak ve koruma uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Bu sitlerin özelliği ülkelere ait yaşayış biçimleri ve kültürlerinin önemli göstergeleri olmalıdır. Fiziksel ve toplumsal verilerle, yaşam koşullarının mekana yansımaları biçiminde kabul edilen sitler, dünya kültür mirasının da bir parçasını oluşturmaktadır.

Kentsel sitlerin bütün olarak kültürel özellikleri nedeni ile korunmaları, kentin tek tek barındırdığı öğelerden çok bütün olarak yarattığı kültür birikiminin göstergesi olan imajının korunması ile özdeşleşmektedir. Kültürel amaçlı koruma tarihi kenti oluşturan topografya, tarihsel gelişim ve morfolojik özelliklerinin bütünleştiği kent imajının korunmasını amaçlamaktadır.

Duygusal Nedenler; teknolojinin gelişimi, yaşam çevresinin giderek değişmesi insanların doğalarına yabancılaşmaları köklerden uzaklaşma yalnızlık, sürekli değişim ve tanıdık çevrenin bozulması korkusu, zamanın yeni yapısal ürünleri ile oluşan çevrelerin ölçeksiz ve kişiliksiz olması, gelecekte yapılacak yapıların denetim altında tutulmamasından duyulan korku, çeşitli nedenlerle eski yapıların sayılarının giderek azalması, duygusal yaklaşımlarla koruma ihtiyacına neden olmaktadır.

Ekonomik Yarar; kent yaşantısından görülen değişimler, kent nüfusunun giderek kent dışına kaçması, yeni yerleşmelerin yeğlenmesi, kent merkezlerinin köhneleşmesi, önlem alınması gereğini doğurmaktadır. Ülke politikaları, konut yatırımlarının yanısıra eski kent mekanlarının yenilenmesi eylemlerine kaydırılarak, kentsel mekanların köhneleşmesinin önlenmesi ve kullanımının sağlanması merkez dışı yeniden yapım yerine, merkezde yapısal yenilemenin yeğlenmesi, kent planlamalarının hedefi olmuştur. Kenti oluşturan yapılar estetik bilincin objesi olmakla birlikte işlevleri ile bir bütün olarak düşünülmelidir. Kullanım amacından kaynaklanan ekonomik yarar yapıların yenilenmesinde itici güç oluşturmaktadır (Teoman, 1986, s. 34).

2.3. Bölüm Sonucu

Kentsel miras, yalnız mimari değerler açısından değil, toplumsal kültürel, bilimsel ve ekonomik açıdan da ulusal gelişim var oluş için vazgeçilmezdir. İnanç, süreklilik ve siyasi otoritenin benimsemesi koşulu ile kültürel mirasın korunması gerçekleştirilebilir. Kentsel koruma çalışmalarının başarısı ortak bir toplumsal ürün olabilmelerinde yatmaktadır. Tarihi kentsel çevre olgusu,

sürdürülebilir olduğu sürece var olacak, sonu olmayan bir etkinliktir. Süreklilik, iletişim ve katılımın ön koşul kentsel korumanın başarısı için siyasi bir tavır ve kültür politikasının oluşturulmasının gerekliliğini göstermektedir.

Kentsel Sitin korunması, kentin yenilenmesinden çok farklı bir yöntem değildir. Fark, amaç tanımlanırken geçmişe ait elamanların gelecekte ağır basması olarak ifade edilebilir. Koruma çağdaş çevre kavramının bir parçası olmalıdır. Fiziksel çevre değerlendirmesinin bir aşaması olarak korumada belirleyici olan kültürel ve ekonomik önceliklerin toplum yaşamındaki ağırlığıdır. Amaç geçmişin mesajını veren, fiziksel ve psikolojik doyum sağlayacak çevrenin oluşturulmasıdır.

Koruma politikalarının uygulanabilirliği Kentsel Sit değerlerinin korunmasının yanısıra kentsellik ve kentlilik bilincini de arttırmaktadır. Atıl yapı stoku daha az maliyet ve daha az sürede değerlendirilmektedir. Sosyal doku dağılıp parçalamadan daha konforlu yaşam kalitesine sahip olabilmekte, küçük esnaf ve zanaatlar varlıklarını sürdürebilmektedirler.

Kentsel gelişim sürecinde, sürekliliği sağlayan öğelerin yanısıra kenti oluşturan tek tek öğelerin oluşturduğu ilişkiler düzeni kent kurgusunu oluşturur. Görsel veriler, işlev, örgütlenme, simgesellik kentin bütünü oluşturmaktadır. Bu oluşum zamana yayılmıştır ve sürekli değişim içerisindedir. Tek yapının kontrolü ile kentin değişimini kontrol etmek mümkün değildir. Koruma kent boyutunda başlar. Kent, bütün kültürel kurguların göstergesidir. Bu kurguda fiziksel çevrenin değişimi eskinin korunması ile yeninin yapımının birlikte düşünülmesini kaçınılmaz kılar. Değişim hızının kontrolü ve değişimi geniş zaman dilimine yayılan kültürel birikimin, aynı zaman diliminde gerçekleşmesi olgusudur. Çöküntü bölgeleri niteliğindeki tarihi dokunun kontrolü ve çağdaş kent yaşamına katılımı kültürel bilinç, sosyal ve idari örgütlenme ekonomik planlama ve ayrıntılı fiziki koruma planlaması sorunudur.

Kentlerin uzun yıllarda şekillenen varlığı kente sahip olmayan yeni geçerlerce tahrip edilmiştir. Tarihi mirasın korunması kültürel bir davranıştır. Yasalarla koruma, yapısal ölçekle sınırlı olduğundan uzun zaman diliminde korumada başarısızlık kaçınılmaz olacaktır. Tarihi çevrenin sürekliliği ve yaşaması için kültürel bilincin yerleşip örgütlenmesi gerekmektedir. Restorasyon geçmiş kuramların yanısıra değişen kentsel çevre açısından da değerlendirilmesi gerekli bir olgudur. Restore edilen yapı kent planında koruma statüsü ile kentsel ve çevresel bir içerik taşııyorsa çevreden soyutlanarak etkisini yitirecektir.

Kent yaşamı ve çağdaş yapı teknoloji yeni bir fiziksel çevre imgesi tanımlar. Bu yeni gelişen doku tarihi dokunun kent imgesindeki rolünü zayıflatır. Tarihi çevre ile kentin ilişkisinin azalması koruma için gerekli kamuoyunun oluşumunu da olanaksızlaştıracaktır.

Tarihi çevre korumanın amacı tarihi yerleşmeyi yok olmaktan kurtarmak; kültür mirasını günümüz yaşamı ile bütünleştirmektir. Yaşayan kentlerde toplumun gereksinimleri doğrultusunda değişim istekleri artar, koruma bu değişimin denetlenmesi ve tarihi karaktere zarar vermemesini sağlamaktadır. Tarihi çevrenin korunması, değişen dünya ve yaşam koşulları karşısında tarihi sürekliliğin sağlanmasıdır. Tarihi çevre dokusunu oluşturan bileşenlerin sürekli bakımını sağlamak, tahribi en aza indirgeyecek önlemleri almak, günümüz ve gelecek için uygun bir koruma politikası saptamak, yaşamsal önem taşımaktadır.

Koruma çalışmalarında dünyada bu konuda uygulama yapan ülkelerle, Lübnan'daki durumu karşılaştırdığımızda sorunlara yeterli çözümler bulunmadığı görülmektedir. Koruma amaç ve hedefleri, korunacak değerler ve seçim ölçütleri yeterince açık ortaya konulmamıştır. Koruma çalışmalarını planlama sistemine bağlayan yasak ve yönetmelikler eksiktir. Alanın sahibi yerel yönetimler ve halk süreç dışı bırakılmıştır. Parasal olanakların kısıtlılığı nedeniyle devlet sahip olduğu eski eserleri bile yeterince koruyamamaktadır.

Bütünleşik koruma için ulusal bir kültür ve koruma politikasının oluşturulması gerekmektedir. Bu da toplumda koruma bilincinin yaygınlaştırılması ve toplumun değişik aktörlerinin koruma uygulamaları için yeterli kararlılıklarının sağlanmasını gerekli kılmaktadır.

Kentsel koruma alanında Lübnan'da var olduğunu düşündüğümüz kentsel korumaya yönelik "yönetim sistemi" sorununun çözümü için kendi koşullarımızı göz önünde tutan yeni bir sistemin oluşturulmasını genelde kültürel miras, özelde ise kentsel mirasın korunması açısından önemli bir katkı oluşturacağı düşünülmektedir. Ama dünya için bir kazanç olan Lübnan'ın bu kültürel mirası, değişen politik, sosyo-ekonomik ve kültürel koşullarla hızla yok edilirken bu mirasa sahip kentsel alanlar giderek kimliğini yitirmektedir. Lübnan için sorun teşkil eden bu durumun, kendi koşulları içinde koruma sistemleri geliştirerek korumayı sağlayabilmiş ülkeler dışındaki dünyanın diğer toplumlar içinde geçerli olduğu, bunun ise uluslararası toplumun çözmesi gereken bir sorun olduğu görülmektedir.

III. BÖLÜM

3. Kentsel Koruma Politikaları Örnekleri

Çalışmanın bu bölümünde Trablus'un yakın çevresinde yer alan üç komşu ülkeden kentsel koruma tecrübeleri incelenmiştir. Örneklerin tümü Ortadoğu bölgesinden olup Trablus Kentsel Sit alanının doku özellikleri benzerliği, geçirdiği tahribatlar, sorunlar ve o kentlerde gerçekleştirilen kentsel koruma projelerin Trablus'ta bir ölçekte uygulanabilirliği bakımından seçilmiştir.

Lübnan'da koruma politikaların yeni oluşturulmaya başlandığından, ele alınan birinci örnekte Türkiye'nin bu konudaki geniş tecrübelerinden faydalanarak, örnekleme olarak tarihi kent Diyarbakır'da izlenen kentsel koruma politikaların İmar Planları bazından incelenmiştir. İkinci örnekte Trablus gibi savaşta etkilenen Başkent Beyrut savaştan sonra merkez bölgesinde (BMB) gerçekleşen kalkınma projesi incelenmiştir. Üçüncü örnekte Tunus şehrinin Medina kısmında yer alan Hafsiya Bölgesinin Koruma-Planlama projesi incelenmiştir. Dördüncü örnekte ise Lübnan'ın komşu ülkesi Suriye'de, Halep kentinin Bab al-Faraj Bölgesinin Planlama - Yenileme Projesi ele alınmıştır.

Her örneğin incelenmesi sonucunda projenin olumlu ve olumsuz yönlerini irdelenmiş, proje hakkında genel değerlendirmeler yapılmıştır. Bölümün sonunda Ortadoğu'nun çeşitli bölgelerinden incelenen örneklerden elde edilen veriler ve koruma tecrübeleriyle ortaya çıkan farklı sorun ve çözümler genel ve bilimsel bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler, benzer bir bölge kenti olan, Trablus Eski Şehir'inin koruma - planlama çalışmaları için temel oluşturacak, düşünülecek her hangi bir koruma – düzenleme projesi önerisi için ilk dikkat edilmesi gereken hususları belirleyecektir.

Örneklere girmeden önce, bölümün kentsel koruma'nın planlamayla olan ilişkisini tanımlamakla başlaması inceleme sürecinde yararlı olmuştur.

3.1. Kentsel Koruma - Planlama İlişkisi

Planlama, belli bir amaç ya da kullanım gözönünde tutularak şartlara uygun ve sistemli bir şekilde düzenleme eylemi olarak tanımlanmaktadır. Çağdaş fiziksel planlama anlayışı; sanayi kentinin sorunlarına çözüm bulmak için ortaya çıkmış, planlamanın kurumsallaşmasında sanayi toplumunun kaynakları ve sosyal hareketler etkili olmuştur. Avrupa'da planlamanın koruma amaçlı kullanımı II. Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiştir. Kentsel sitlerin değerlerinin kavranması sürecinde ise bölge ve ülke politikası olarak koruma desteklenmiştir. Avrupa'da bir kentin ya da yörenin korunması gelişim planlarında ulaşılması gereken bir hedef olarak belirlenmektedir. Kentsel sitler ülke bütünü'nün bir parçası olarak değerlendirilmekte ve bütünü'nün sosyal, kültürel, politik, etkileri doğrultusunda planlanmaktadır.

Çağdaş anlamda fiziksel planlamalar geleceğe dönük değişimlerin kamu çıkarlarına uygun olması ilkesi ile gerçekleştirilmektedir. Ülke toprağının ve kaynaklarının rastgele kullanımını önlemek, sosyal etkinliğin denetim altında tutulması amaçları, planlamanın önemini arttırmaktadır. Planlama türleri değişik toplumlarda ve farklı politik sistemlerde farklı işlevleri içermesi açısından değişik özellikler göstermekte, toplumu düzenleyici, toplumsal kurumları düzenleyici, modern ekonominin servis sektörü, bir eylem ve düşünce aşaması olarak ele alınmaktadır.

Fiziksel planlamalar pek çok disiplini içeren ilke ve kararlarının mekana yansıma biçimlerini belirlemekte, arazi kullanım ve düzenleme planları olarak iki başlık altında toplanmaktadır:

- **Arazi Kullanım Planları;** toprağın kullanımı, kullanım katsayısı ve şehircilik ilkelerini belirler.

- **Düzenleme Planları;** kentsel sektörlerle ilgili kararları belirler. Altyapı, ulaşım, sanayi, barınma, dinlenme, vb, işlevleri üstlenen bölgelerin ayrıntılı dökümü yapılır. Önce sadece fiziksel çevre düzenlenirken, daha sonra kentin tüm gelişimini hedefleyen sosyo-ekonomik planlar oluşturulur (Teoman, S., 1986, s. 21).

Fiziksel çevrede gelişen olumsuz güçlerin kentsel ve çevresel kaynaklara yaptığı etkiye karşı kentin korunması, kültürel, sürekliliğin sağlanması gerekmektedir. Kentsel gelişmenin neden olduğu karmaşık ve uyumsuz mekan kullanımı, kentsel sitlerde ancak planlama ile düzenlenebilir. Genelde kentsel gelişme aracı olarak kullanılan planını, koruma yöntemleri ile geliştirilmesi ve uygulama stratejilerinin saptanması, kentsel sit alanlarının korunmasında en önemli etkidir.

Koruma amaçlı planların kapsamı kent ya da mahalle olmaktadır. Bunlar bir üst planın ilke kararlarına uyarken alt ölçekli planlar için bağlayıcı ve yol gösterici niteliktedir. Kentten başlayarak tek yapı ölçeğine inen sosyal, ekonomik, teknik yönleri kapsamak zorundadır. Bu nedenle disiplinlerarası, geniş kapsamlı ve bütünleştirici niteliklere sahip olmalıdırlar. Kentsel sit planları koruma öncelikli ve ağırlıklı olarak tüm kent için karar üreten kentsel kullanım ve gelişim kararları içermelidir. Sit planlarının disiplinlerarası olmasının gerekliliği, ayrı ayrı değişik zamanlarda oluşan mekanların ortak bir amaç çevresinde bütünleşmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu mekansal verilerin kendi içlerinde en üst yararı sağlama amacı diğerlerini olumsuz etkiler (Tekeli, İ., 1984, s. 21).

Kentsel sit planlamasında zaman da önemli bir etkidir. Kentin mevcut durumu kuruluşundan itibaren uzun bir gelişim süreci sonucu oluşmuştur. Pek çok küçük aşama ve çalışma ve olumsuzluklarla biçimlenmiştir. Bir planlama tek bir kuşak ve uygulama sonucu değildir. Yenileme de kent kullanıldıkça sonuncusu olmayacaktır. Bu nedenle kentsel sit planlaması esnek bir çerçevede oluşturulmalıdır.

Kentsel sit planlaması ülke gelişim planlarından ayrı düşünülmemeli, onların bir alt birimini oluşturmalı, kentin gelişim sürecinde sit alanlarına müdahale yöntemlerini belirleyen eylemsel yönü ağır bir planlama olmalıdır. Kentsel sit alanlarının planlama politikasının ilkeleri;

- Yerleşimin karmaşık işlevleri, mekan dokuları ve mimari özellikleri analiz edilmeli,
- Koruma ve yenileme önlemleri getirilecek binalarda çağdaş yaşam koşulları ve yapı ile uyumlu yeni işlev öngörülmesi,
- Uygulamanın başarısı için gerekli örgütlenme sağlanmalıdır (Çubuk, M., 1998, s. 17).

Geleneksel yapı dokusu ile oluşan kentsel sit alanları alışılmış imar tekniklerinin dışında, alanın kentsel tasarım boyutu ile değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Yakın çevre ilişkilerinin kurulması, bütünleştirilmesi yeni yapılanmalarda biçim malzeme ve renk uyumunun sağlanmasının gerekliliği planın önemli niteliklerinden birini oluşturamaktadır.

Geleneksel mekan değerlerinin onararak, sıhhileştirilerek, günümüzün gereksinmelerine cevap verecek şekilde donatılarak, yeniden kullanılması kentsel koruma çalışmalarının ana hedefidir.

Kent merkezlerinde küresel ve yerel ölçekte sosyo-ekonomik süreçler etkisi ile ortaya çıkan sorunların neden ve nitelikleri incelenerek, bu alanların planlamasında izlenecek yeni yöntemler ve planlamanın yeni işlevi irdelenmelidir.

Kent merkezlerinin değişim nedenleri:

- Sosyal talep ve gereksinimler,
- Sosyal farklılaşma,
- Mekansal farklılaşma ve çeşitlilik,
- Fiziksel farklılaşma,
- Yeni tüketim alanlarına duyulan gereksinimler

olarak belirlenmiştir (Teoman, S., 1986, s. 26).

Merkezin ayrışan yapısı içerisinde farklılaşan bir parçanın ayrı birer proje alanı olarak ele alınarak her proje için yeni güncel ve özgün politikaların ve yöntemlerin üretilmesi gerekmektedir.

Tarihsel çekirdekte yerel aktörlerin ve belediyelerin saptanan sorunların çözümünü üretebilecekleri yeni roller ve olası politikalar irdelenmelidir. Kentleşme sürecinde geleneksel yapı stoku bulan alanlar sorunlu alanlar olarak görülmüş, gelereksel doku alanları çöküntü bölgelerine dönüşmüştür. Tek yapı ölçeğinde koruma ise yetersizdir. Kentin bütünü ile birlikte yaşayan tarihi kent merkezi, sağlıklılaştırma, iyileştirme, yeni bina ve mekan tasarımına uygun önerilerin geliştirilmesi için bu alanların mimari ve mekansal özelliklerinin irdelenmesi ve bir tasarım rehberi niteliğine dönüştürülmesi gerekir.

Modernizm ve kentsel gelişimin tarihi kent dokularında tahribe neden olması koruma çalışmaları ve arayışlarının kaynağı olmuştur. Bir yandan mekanın tarihi ve estetik öğelerini belge niteliği ile muhafaza etmeyi ve bu mekanlara yerleşen yoksul dokuyu sıhhileştirerek korumayı amaçlayan bir model ile, geleneksel doku ve mimarinin yeniden keşfi, akılcı ve ucuz yöntemlerle korunması sağlanabilir.

Kentsel gelişim bölgelerinde, kentsel mekanda mevcut ve gelişen kullanım taleplerini dengelemek, uygun gelişme stratejisinin belirlenmesi ve uygulamaya dönük kararların üretilmesi için imar planları hazırlanmıştır. İmar planları 20 yıllık bir süre içinde yapılmakta, ancak özellikle az gelişmiş ülkelerde toplum yapısının dinamizmi nedeniyle hızla değişen kent yapısı sonucu, bir kaç yıl geçerli olabilmektedirler. Bu nedenle kent sorunlarına kısa ve uygulamaya dönük önlemlerle çözüm aranmalıdır. Planlama eylemleri toplum yapısına, mekansal yapıya ve hedeflere göre farklı türlerde geliştirilmektedir. Koruma amaçlı planlarda tercih edilen planlama türü genellikle eylemsel planlamadır. Eylemsel planlama geniş kapsamlı planların

hızlı ve köklü değişimler ve ileriye dönük belirsizlikler açısından yetersiz kalmasına tepki olarak geliştirilmiştir.

Eylemsel planlama, uygulamaya dönük olarak beş aşamadan oluşmaktadır:

- 1- Sorunların belirlenmesi ve analitik çalışmalar,
- 2- Strüktürel planın düzenlenmesi,
- 3- Eylem planlarının belirlenmesi,
- 4- Katılımcıların örgütlenmesi,
- 5- Geri dönüş ve irdeleme (Teoman, S., 1986, s. 148).

Eylem planları ile geniş kapsamlı ve uzun zaman dilimine yayılan planların öncelikli hedefleri belirlenerek acil çözüme ihtiyaç duyan alanlarda yoğunlaşılması amaçlanmaktadır. Parasal ve teknik olankların yanısıra yetkili kurumlar ile bölge sakinlerinin katılımının sağlanması ve kamu kuruluşlarının eşgüdümü planın hedefleri arasındadır. Eylemsel planlama, 1950'li yıllardan itibaren Avrupa ülkelerinde uygulanmaktadır. Kentsel koruma ve kentsel yenileme eylemleri içerisinde, kısa süreli planlama ve uygulama yöntemleri ile etkili olan bir planlama türü olarak değerlendirilmektedir. Bu planlama yasal ve yönetsel değişikliklerin yanı sıra eylem alanlarının seçimi ve olabilirlik etütlerini de gerektirmekte, etütler ise yasal, yönetsel ve ekonomik açıdan değerlendirilerek, sosyal programlarla ilişkili yürütülmektedir (Teoman, S., 1986, s. 22).

Koruma planlaması süreci, ülke ölçeğinde başlatılan araştırmalardan parsel ayrıntısındaki bilgilere inen analiz eden sentez ve değerlendirmelerle nazım ve uygulama planı aşamasına ulaşan, uygulayan, uygulayan, izleyen ve denetleyen çalışmalar içerir. Bu süreç planın hazırlanmasından başlayarak, değerlendirilmesi, uygulanması, izlenmesi, denetlenmesi ve düzeltilmesi şeklinde gelişmektedir.

Mekansal planlarda karmaşık mekansal ilişkiler ve zamanla bağlantılı, planın dinamik ve esnek olması gerekliliğini doğurmaktadır. Bu planın nitelikleri ise şunlardır:

- Planlama ileriye doğru geniş bir süreklilik göstermelidir.
- Gelecek için statik bir durum belirleme yerine olası değişimleri etkileyerek bundan yarar sağlayabilmelidir.
- Kısa ve uzun süreli programlarla uygulamada gerekli mali kaynak kullanımını belirlemelidir.

Fiziksel planlama bu ilkeler ile oluşturulurken en önemli belirleyicileri doğal ve yapay çevre verileridir. Çevre verileri değerlendirilirken planlama gereksinimine karar verilir ve gelişim amaçları belirlenir. Seçenek planlar ve eylem olanakları saptanır. Maliyet, yarar, etkinlik ve verimlilik değerlendirilir. Zamanda ve mekanda esnekliğin sağlanması amacıyla da planın düzenleme ve uygulama aşamaları geri dönüşler ve revizyonlar içermelidir. Bu süreçte uygulamalar çevre içinyeni bir veri olarak değerlendirilerek, planlama süreci yeniden başlatılacaktır.

Fransa'da tarihi kentlerin korunması ve sivil mimarlık örneklerinin kurtarılması gereğinden kaynaklanan, planlama ve uygulama araçları, günümüzde de sürdürülen başarılı bir koruma modelini tanımlamaktadır. Bu model koruma uygulamalarında kullanılan planlama yönteminin önemini; koruma, yenileme amaçlı plan ve politikaların ancak kentlinin sosyal, ekonomik ve teknik desteği ile uygulanabilir, gerçekleştirilebilir ve sürdürülebilir olduğunu kanıtlamaktadır. 1962 tarihli kültürel koruma amaçlı Malreux Yasası'nın kabulünden itibaren Fransa'da halen 95 tarihi kentte 850.000 insan yaşamaktadır. Yasa ile tarihi kent dokuları spekülasyon piyasası güçlerinden kurtarılması sağlanmış, koruma uygulamaları ile çok sayıda uzmanlık alanı oluşmuş, inşaat sektörü gelişmiş, sivil toplum kuruluşlarının aktif olarak çalışması sağlanmıştır (Okyay, İ., 2001, s. 30).

Politik kurumlar, halk ve belediyenin dengeli iletişimi ve etkileşimi, koruma planlamasının bu özellikler doğrultusunda biçimlenmesi gerekmektedir. İtalya'da kentsel koruma uygulamaları belediyelerce sürdürülmektedir. Örnekler kurumsallaşmanın kentsel koruma için önemini göstermekte, yerel yönetimlerin etkinliğine dikkat çekmektedir.

3.2. Türkiye'de Koruma Amaçlı İmar Planları Kentsel Koruma Politikaları, Örnekleme: Diyarbakır Kentsel Sit Alanı

Bölümün bu kısmında Türkiye'den örneklemeyle mevcut kentsel koruma politikalar ele alınmış, planlama kriterleri belirlenmiş, örnek kentin imar koruma planı incelenmiştir. Örnekleme olarak seçilen Diyarbakır metropoliten kent anlamında olmak üzere Büyükşehir yönetimine sahiptir. Diyarbakır için Nazım İmar Planı dışında Koruma Amaçlı İmar Planı yaptırılmıştır. Koruma Amaçlı İmar Planı'nın hazırlanmasına bu kentin tarihsel gelişme sürecinde kazanmış olduğu zengin kültür varlıklarının varlığı temel nedendir. Diyarbakır hem Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, hem de Cumhuriyet döneminde ülke yerleşmesi içinde her zaman öncelikli bir konuma sahip olmuş ve bu konuma uygun olarak donatılmıştır. Kentin eski yerleşme dokuları kültür varlıkları ile beraber özgün yapılaşma karakteristiklerini ve sivil mimarlık örneklerini taşır. Geleneksel yapılaşma, koruma alanının genelde merkezinde yer almakta ve bu bağlamda tarihsel gelişme sürecinde barınma, çalışma, dinlenme, ulaşım olarak kentsel işlevlerin tümüne bir arada mekan vermektedir. Kent merkezinde yer alan bu "eski kent" parçası sınırlı bir alan olarak, özgün yapılaşma karakteristiklerini, onu çevreleyen bir sur duvarı içinde korumaktadır.

Türkiye'de Güncel Yasalar Çerçevesinde Nedenler ve Ölçütler

Türkiye'de 2886 sayılı yasayla değişik 3386 sayılı yasada, kültür varlığı olabilmeye nedeni olarak; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunma koşulu aranmakta, ayrıca 19.yy. sonuna kadar

yapılmış olma veya önem ve özellikleri bakımından korunmaya değer bulunma, sit alanı içinde olma, milli tarihimizde önemli bir konumda olma, tarihi olaylara tanık olma ve Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış olma şartı getirilmektedir. Anılan yasada sit olabilme nedeni olarak ise; tarih öncesinden günümüze yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari vb. özelliklerini yansıtmaları gerektiği belirtilmektedir (Resmi Gazete, 1987 a, sayı: 19497).

2863 ve 3386 sayılı yasaların uygulanabilmesine ilişkin olarak çıkarılan yönetmeliklerde ise tarihsel sit olabilme nedeni; "Önemli tarihi olayların cereyan ettiği yer olması", arkeolojik sit olabilme nedeni; "antik bir yerleşme", "eski bir medeniyetin kalıntılarını barındırma", "sualtında bilinen ya da açığa çıkarılan alanlar olması", kentsel sit için ise; "mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği yanında birarada bulunmaları, teker teker taşıdıkları değerden daha çok değer taşımalarına neden olan alanlar" biçiminde ölçütler getirilmiştir (Resmi Gazete, 1987 b, sayı: 19660).

Türkiye'de kültür varlıkları ile ilgili bilimsel ilkeleri saptama, kültür varlıklarını düzenleme yetkisine sahip olan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu; Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakımı ve Esaslı Onarımlarına ilişkin almış olduğu 14.07.1998 tarih ve 598 sayılı kararla, kültür varlıklarının gruplandırılması ve değerlendirilmesine yönelik yeni bir düzenleme getirmiştir. Buna göre yapılar iki gruba ayrılarak, 1.Grup Yapılar için; toplumun maddi tarihini oluşturan kültür verileri içinde tarihi, simgesel, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu olan yapılar; 2.Grup Yapıların ise; kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan, giderek yok olan geleneksel ve yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılar olacağı belirtilerek geniş kapsamlı bir değerlendirme nedeni ortaya konmuştur (KTVKYK, 1998, karar no. 598).

3.2.1. Diyarbakır Koruma Amaçlı İmar Planı

3.2.1.1. Sit Alanının Tanım ve Konumu

Diyarbakır; merkezinde yer alan geleneksel anıtsal yapılarla, sivil mimarlık eserlerinin yoğun olarak bulunduğu tarihi surlarla çevrili olan ve 16 mahalleyi kapsayan alandır.

Suriçi merkezde yoğun olarak ticaret işlevinde yer almakta ve geleneksel doku üzerinde baskı oluşturmaktadır. Suriçi'nde bulunan yoğun ticaret ve barınma işlevinin ihtiyacıyla doğru orantılı ve geleneksel dokuya uyumlu yeterli ulaşım olanakları bulunmamaktadır. Geleneksel doku içinde ve sivil mimarlık eserleri çevresinde niteliksiz yapılar bulunmakta, ticaret aksları üzerinde ise çok katlı yapılar yer almaktadır.

Geleneksel doku içerisinde ve sivil mimarlık eserleri çevresinde niteliksiz çok veya az katlı yapılar ile ticaret aksları üzerinde nitelikli denebilecek çok katlı yapılar yer almaktadır. Son yıllarda artan göç nedeniyle Suriçi'nde yoğun bir nüfus barınmakta, sur dibinde ise gecekondular bulunmakta ve sur çevresinde fiziksel kirlilik oluşturmaktadır.

3.2.1.2. Planın Amaç ve Hedefleri

Planın Amacı: Merkezde yer alan ticaret işlevinin geleneksel doku üzerindeki baskınının hafifletilerek mekanda organize edilmesi ve Suriçi bölgesinin köhnemesini engelleyecek yapılanma koşullarının denge noktasının yakalanabilmesidir (Şahin, İ., 2004, s. 112-114).

Planın Hedefleri: Koruma Amaçlı İmar Planı'nda açıklanan hedefler belirli bir biçimde sınıflandırılarak, öneriler aşağıda özetle verilmektedir.

Kavramsal veya genel Stratejik Hedefler: Hazine ve belediye mülkiyetindeki arsaların birincil öncelikli donatı alanlarına tahsis edilmesi, ikinci derecede ise konut stoku olarak kullanılması,

İşlevsel Hedefler:

- Planlama alanında konutun yanısıra parakende ticaret, turizm, konaklama, eğelence ve kültür işlevleri getirilerek Suriçi'ni Diyarbakır kentinin merkezi konumunda tutulması ve böylece köhnemenin engellenmesi,
- Suriçi'ndeki konut nüfusunun arttırılması, ancak altyapı ve konut çevresi niteliğinin yükseltilmesi.

Uygulama Hedefleri:

- Gerek ticaret işlevinin gerekse konut işlevinin ulaşım probleminin çözülmesi,
- Sur diplerindeki kaçak yapılaşmanın bertaraf edilerek surların tarihsel ve turistik değerinin ortaya konması,
- Mekanda yeralan çok katlı yapılara getirilecek kararların üretilmesi,
- Korunması gerekli anıtsal yapıların çevresinde oluşmuş asalak yapıların temizlenmesi,
- Korunması gereken sivil mimarlık örneklerinin çevresinde yeralan kalitesiz, gerek çok katlı, gerekse az katlı yapıların temizlenmesi,
- Gerekli donatı alanlarının elde edilebilmesi,
- Sur çevrelerinin boşaltılarak surların tarihsel değerinin ortaya çıkmasının sağlanması,
- İçkale'nin kaçak yapılardan arındırılması, anıtsal yapı örneklerini ortaya çıkararak bu bölgenin kültür ve turizm işlevi ile canlandırılması,
- Korunması gerekli anıtsal yapılar ile sivil mimarlık örneklerinin çevresinde oluşacak yeni yapılanmanın bu örnekleri koruyacak, olumlu etkileyecek ve bu örneklerden olumlu etkilenecek biçimde organize edilmesi,
- Geleneksel dokunun hakim olmadğı sağlıksız yapılanmışkonut alanlarında ise Diyarbakır geleneksel konut mimarisi öğelerinin kullanımına olanak veren plan kararları ile yapılanma hakları getirilerek yenilenme, sağlıklılaştırma sürecinin başlatılması,

- Gerek ticarek alanlarının ve gerekse konut alanlarının ulaşım problemlerini çözerken geleneksel sokak dokusunun zedelenmemesi (Şahin, İ., 2004, s. 114).

3.2.1.3. Çalışma Yöntemi

1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı; yapı adaları, ulaşım, donatı alanlarının sistemi kurularak tasarlanmıştır. Yapı adaları özelliğle simgeler ile ifadelendirilmiştir. 1/5000 ölçekli uygulama eki güncelleştirilmiş mülkiyet bölüntüsü üzerine 1/1000 uygulama imar planı karar ve koşullarının aktarılması ile oluşturulmuştur ve yapı ruhsatına altlık teşkil etmektedir (Diyarbakır, 1990; zikreden: Şahin, İ., 2004, s. 115). Bu paftalarda yapının parselindeki konumu, yapı taban alanı ve kat adedi açıklanmaktadır. Ayrıca plan eki olarak verilen "İmar Plan Hükümleri" yapılanmada uyulması zorunlu genel ve özel koşulları açıklamaktadır. Uygulamada yönlendirici olmak amacıyla farklı büyüklüklerdeki ve şekillerdeki parseller için konut plan şemaları ve bu yapılarda uygulanabilecek geleneksel Diyarbakır konut mimarisi detaylarından örnekler "Plan Eki" içinde yer almaktadır.

3.2.2. Sonuç

Türkiye'de koruma konusunda uluslararası sözleşmelere imza konulması bağlamında, Zeren'in kaydettiği biçimde; koruma uygulamasına giderek kent imar planları çerçevesinde ele alınmaya, değerlendirilmeye ve imar planı sürecinde yer verilmeye başlanmıştır (Zeren, N., 1991). Koruma Amaçlı İmar Planı 1984'te gündeme geldiğinde "koruma bilinci"nin ortaya çıktığı, halk ve yerel yönetimlerin bilinçlenmeye başladığı, koruma olayının yerel yönetimlerce öncelikli hizmet olarak görülmediği, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının imar planında belirleyici olarak değerlendirilmey başladığı ancak, kentsel koruma için belediyelerde yetkili ve aşamalı bir örgütlemenin mevcut olmadığı saptanmıştır (Zeren, N., 1991).

Diyarbakır örneğinde ve Türkiye genelinde Koruma Amaçlı İmar Plan çalışmalarının hepsinde plan-program bütünlüğü bulunmamakta, genelde koruma uygulamasını sağlamaya yönelik koruma programının yapılmadığı ve önceliklerin saptanmadığı, örgütsel yapılanma, uygulama araçları ve finansman modellerinin ortaya konmadığı görülmüş, bütün bunların bir sonucu olarak Koruma Amaçlı İmar Planları'nın uygulama olanağının sınırlı kaldığı anlaşılmıştır (Tola, A.S., 1982, s. 64).

Tüm Büyükşehirlerde kentsel miras; T.C. Kültür Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları'nca tanımlanmakta, korunacak alanın tespiti yapılırken ise tüm tarihsel dönemlerin ve kentsel miras ile yapının geçirdiği bütün dönemlerin dahil edildiği ve edilmesi gerektiği belirtilmiştir (Şahin, İ., 2004, s. 216). Koruma alanlarının tamamının halihazır ve kadastral haritalarının Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi haricindeki belediyelerde çıkarıldığı ve olumlu girişimlerde bulunduğu; teknik altyapı, gerekli personel ve donanımın genelde yetersiz olduğu saptanmıştır (Akın, N., 1988).

Koruma Amaçlı İmar Plan çalışmalarının tüm yerel yönetimlerde son on yıl içinde oldukça yoğunluk gösterdiği ve Nazım İmar Planı ile ilişkisinin kurulduğu, ancak plan-program bütünlüğünün sağlanamadığı; planlamada korumayı sağlayacak olan örgütlenme modeli ile uygulama araçlarına yer verilmediği görülmüştür. Diyarbakır haricindeki Büyükşehir Belediyeleri'nin tescilli yapıları Koruma Amaçlı İmar Planları'na işledikleri belirlenmiş; tescilli yapılara iskan müsaadesinin bazı yerel yönetimlerde belediye tarafından, bazısında ise TKTVKK tarafından verildiği, bu durumun ise planlama alanında yetki karmaşası yarattığı ve bunun sonucu yapılan çalışmaların olumsuz etkilendiği görülmüştür (Şahin, İ., 2004, s. 217).

3.3. Beyrut Tarihi Merkez Bölgesinin Savaş Sonrası Planlama - Yenileme Projesi

18 yıllık Lübnan savaşının bilançosu yapıldığında ortaya çıkan manzara pek de iç açıcı değil: 150.000 ölü, harabeye dönmüş tarihi Merkez Bölge, sayıları çok olmasa da savaşta yıkılmış ya da savaş sonrası imar çalışmaları çerçevesinde yıkılarak bir sonraki kuşaklara asla ulaşamayacak kültür mirası kırıntıları (bkz. resimler: 1-5), restore edilmeyi bekleyen Osmanlı ve Fransız dönemlerinin sarı taştan yapılış bina iskeletleriyle, ülkenin yüzde 10'unun İsrail işgaline uğraması geri kalanının da Suriye denetimine geçmesi ve yüzde 130'lara varan bir enflasyon.

Savaşın sona ermesiyle artık Beyrut'un, bir başka deyişle Lübnan'ın yeniden doğuşu için ilk adımlar atılır. İnsanları savaşın bittiğine inandırmak gerekmekte, bunun yolu da savaş öncesinde Beyrut'un geleneksel olarak idari, ticari, kültürel çekirdeğini oluşturan Merkez Bölgesinin yenlenmesinden geçmektedir.

Tüm bu endişelerin ışığında, 1994'te Beyrut Merkez Bölgesinin geliştirilmesi ve yeniden yapılanması amacıyla bölgedeki mülkiyet hakkı sahipleriyle yatırımcıların ortaklığından oluşan SOLIDERE adında bir Lübnan Anonim Şirketi kurulur. SOLIDERE'in fikir babası, hisselerinin yüzde 6,7'sinin sahibi, kendisini politikacıdan çok yurtsever ve mesen olarak tanımlayan Rafik Hariri'nin (1998 yılından beri Lübnan'ın Başbakanı) isteği belki de Pombale'ın Lizbon, Haussmann'ın Paris için yaptıklarını kendince Beyrut için yaparak ülkesine hizmet etmektir.

Şehrin tarihi ve coğrafi çekirdeğinde konumlanan, ülkenin ticari ve idari açılardan olduğu kadar hareketli finans piyasası açısından da en önemli yeri olan Beyrut Merkez Bölgesi (BMB) 16 yıl süren çatışmaların çoğunda her yandan açılan ateşin altında kaldı (bkz resim: 6). Savaşın son bulduğunda şehrin bu bölgesi yıkımlarla önemli ölçüde zarar görmüş, altyapı tümüyle

tahrip olmuş, birçok bölgede binalar işgal edilmiş, mülkiyet haklarında da mal sahipleriyle kiracıları etkileyen önemli bölünmeler ve engeller ortaya çıkmıştı (Tabet, J., 2001, s. 34). BMB'nin yeniden yapılanması ve geliştirilmesi yaklaşık olarak 1.8 milyon m² lik bir bölgeyi ilgilendirmekte, şehrin bir zamanlar geleneksel olarak en gözde yerleri olan cadde ve meydanlar da bu kapsama girmektedir.

Projeden etkilenen simgeleri şöyle sıralayabiliriz.: Place des Martyrs (Şehitler Meydanı), Parlamento Binası, Place de l'Etoile (Yıldız Meydanı), Saray (Osmanlı dönemi hükümet konağı) ve geleneksel Beyrut Çarşısı.

BMB'nin gençleştirilmesi için yapılan planlar görünüşe bakılırsa geliştirme ve yeniden yapılanam çalışmalarının her yönüne değinecek.

Başka bir boşaltım alanı seçeneği olmadığından savaş süresinde oluşan Normandy çöp boşaltım alanı da sağlık ve çevre sorunları yaratmaktaydı. Denizdeki inşaat çalışmaları, yollar ve halka açık mekânları kapsayan çağdaş altyapının tamamen gerçekleştirilmesine ek olarak, projede 608.000m² lik bir alan da denizden doldurularak elde edilecek, böylece çöp ve moloz boşaltılan yerler parklara, kültür, eğlence alanı ve işyerlerine dönüştürülecektir (Gavin, A.; Maluf, R., 1996, s. 21).

Proje, bölgenin çeşitlilik gösteren işlevlere kavuşturulabilmesini sağlayacak şekilde parsellenen toplam 4.69 milyon m² yi bulan inşa edilecek mekânların üretilmesini ya da yeniden yapımını kapsamaktadır.

Akdeniz Lübnan dağları, ticaret ve sanat merkezlerinin kurulması, oteller, sahilde eğlence alanları, parklar, bahçeler ve yaya yollarının oluşturulmasıyla Beyrut'un ünlü sahil bulvarının ağaç dizili bir yaya yoluyla uzatılması gibi öğeler projenin birer parçasıdır. İnşa edilerek üretilecek olan alanının yarısı şehrin iş saatleri dışında da yaşayabilmesi amacıyla konuta ayrılmıştır.

3.3.1. Projenin Tanımı

Beyrut tarihi boyunca, Merkez Bölgesinin stratejik ve coğrafi konumundan yararlanmışır. Savaş öncesinde Beyrut, Ortadoğu'nun en önemli ticari, kültürel ve finans merkeziydi. Merkez Bölgesiye şehrin ticari faaliyetlerinin en önemli yeri olup çeşitli idari, kültürel ve eğlence merkezlerinin yanısıra geniş konut alanlarını da barındırmaktaydı (Davie, M., 1997, s.18).

BMB'nin Yeniden Yapımı ve Geliştirilmesi İçin Yapılan Programın Dayanak ve Hedefleri:

- * Beyrut'un, Lübnan'da üstlendiği vazgeçilmez olan finans, kültür ve eğlence merkezi işlevleri, ayrıca bölgedeki diğer yerleşim merkezlerine oranla daha avantajlı bir taşınmaz üretimini sağlaması.
- * Lübnan'ın bugünkü ekonomik kalkınışının işyeri, ticari ve konut sonuçlanacağı beklentisi.
- * BMB'nin geleneğinde varolan üstünlüğü, merkezi konumu, limana yakınlığı, şehrin geri kalan kısmına ve havalimanına kolayca ulaşılabilmesi.
- * Bu yeniden yapım projesinde benimsenmiş oluğu gibi şehrin yenilenmesindeki akılcı yaklaşımın sağladığı olanaklar. Bu tutumun belirli bir yaşam düzeyi sağlaması ve çeşitli işlevlerin zenginliğinden yaralanan çekici bir çevre oluşturması beklentisi.
- * Merkez Bölgesinin, Beyrut ve çevresi gözönüne alındığında, tarihi, mimarî ve arkeolojik mirasının çeşitlilik ve kapsam açısından eşsiz oluşu.

3.3.2. Projenin Amaç ve Hedefleri

Yeniden inşa ve geliştirme çalışmalarının ana çizgilerini yönlendiren, BMB nazım planının (bkz. şekil: 1) ana hedefi nâzım bölgesini Beyrut metropoliten alanı içerisine yeniden kaynaştırmak, ıslah edilmiş yaya ve taşıt ağlarıyla, akılcı bir toplu taşıma politikasıyla bu mahallenin yöredeki diğer bölgelerle bağlantılarını kuvvetlendirmektedir (Solidere, 1992-2002).

Diğer Hedefler:

- 1- Şehrin tarihi çekirdeğinin korunması, yani Batı'daki Saraydan (Osmanlı dönemi hükümet konağı) doğu'daki Place des Martyrs (Şehitler Meydanı)'e uzanan bölge. Bu bölgenin içerisinde ayakta kalan tüm tarihi binalar gibi Riyad al-Solh Caddesi boyunca uzanan banka binaları da koruma altına alınacaktır. Tarihi yapıların korunmasının, BMB'nde üretilecek olan yeni taşınmazların da değerlerini artırması beklenilmektedir.
- 2- Planlanan sahil parkından limanın ilk havuzuna uzanan dolgu alanında bir karma kullanım bölgesi oluşturulması. Bu bölge Akdeniz, Beyrut Limanı, Juniye Şehri ve uzaklardaki tepelerle, dağlara bakan manzaraya egemen olacaktır. Buradaki üretimin ticari bir bölgeyle, eğlence ve alışveriş olanaklarını da kapsaması.
- 3- Tarihi Çarşı yerinin Ayyas, Tawileh, Al-Jamil ve eski adıyla Khan Antoun Bey'e doğru uzanan bölgenin yeniden inşası.
- 4- Konut bölgeleri olan Saifi, Mar Maroun ve Sokak al Bit'in korunmaları. Bu çevrelerin yaşam düzeyinin yükseltilmesi amacıyla yeni gelişmelerle açık hava mekanlarının projeye katılması.
- 5- Bir konut alanı olan Vadi Abou Jamil'in kendi doğal topografik eğilimi boyunca sahil şeridine kadar uzatılması. Bazı geleneksel Lübnan evlerinin yenilenmesi ve restore edilmesi bu çevrenin Levanten yapısını pekiştirmesi.
- 6- Denizden doldurulmuş olan bölgede bir sahil parkı oluşturulması, çevresine ulusal kütüphane ve sanat merkezleri gibi kültürel işlevlerin yerleştirilmesi. Bu bölgenin, BMB'nin halka ve turistlere yönelik en önemli çekim alanlarından birisi olması.
- 7- Beyrut'un ünlü sahil bulvarını uzatacak olan ağaç dizili gezinti yolunun yapımı.
- 8- Geleneksel BMB'yle ilintili bölgeyle denizden kazanılacak alan arasında uygun bağlantıların sağlanması ve sonunda BMB'nin içinden geçen denize ve dağlara egemen bir manzara sunan doğu-batı bulvarının yapımı.

- 9- Place de l'Etoile (Yıldız Meydanı), St.Georges Katedrali ve konumlanan kazı alanında çıkarılan arkeolojik buluntuların çağdaş yapılaşmayla bağdaştırılması.
- 10-Minet Al-Hosn bölgesindeki gelişmenin konut, otel ve işyerlerini dönüşümünü sağlayacak şekilde yönlendirilmesi.
- 11-Sahil şeridiyle Place des Martyrs (Şehitler Meydanı) arasında daha başarılı bir görsel ve şehirselle bağlantının kurulması.
- 12-Yüksek katlı yapıların sayısını sınırlayan ve konumlarının BMB girişleri, mevcut oteller bölgesi ve sermaye piyasasının bulunacağı yeni bölgeyle sınırlandırılması.
- 13-BMB'nde taşıt trafiğini en aza indirmek amacıyla servis yolları ve kilit noktalarda yer altı otoparklarının inşası.

3.3.3. Projenin Aşamaları

Proje iki aşamada gelişmektedir (Solidere, 1998-2002):

Birinci Aşama

Bu aşama projenin başlangıcını simgelemekte ve yeraltı otoparkları, denizdeki inşaat çalışmaları, dolgu toprağının işlenmesi, birinci ve ikinci derecedeki altyapı çalışmaları gibi önemli harcamaları gerektirmektedir.

Bu aşama 1996 yılından önce, 650.000 m²'den fazla koruma kapsamında inşa edilecek alandaki yenileme işlerinin bitirilmiş olması gerekmektedir. Yeni yapıların üretiminde öncelikle iki önemli şehirselle çekim noktasına odaklanıldı. Böylece BMB'nin yeniden canlandırılması planlanmıştır. Bu noktalar Khan Antoun Bey'e uzanan Tarihi Çarşı bölgesi ve Place de l'Etoile (Yıldız Meydanı) ile Maarad Caddesini kapsayarak Riad Al Solh Meydanına kadar uzanan ve geleneksel bankalar bölgesinin de içinde bulunduğu tarihi kent çekirdeği idi.

Bu iki önemli çekim alanına ek olarak birinci aşamanın yeni gelişim faaliyetlerinin içerisinde Hilton ve Starco bölgesindeki ve aynı zamanda Saifi

ile Wadi Abou Jamil yöresindeki işlerin tamamlanması da öngörülmekteydi. Bu aşamanın sonunda, batı marinası 750 teknelik kapasiteyle hizmete girecekti.

İkinci Aşama

Denizden korunma ve dolgu toprağının işlenmesi çalışmaları ilerleyerek sonuçlandırıldığında bu aşamanın ilk yılları geleneksel BMB Yöresindeki geliştirme çalışmalarının tamamlanılmasına ayrılmıştır. Bu faaliyetler ilk öncelikle Place des Martyrs (Şehitler Meydanı) çevresiyle birinci havuzun çevresindeki bölgeler ve batı marinası yakınındaki oteller bölgesini kapsayacaktır.

Denizdeki inşaat çalışmalarıyla dolgu toprağının işlenmesinin tamamlanması SOLIDERE'e denizden doldurulan alanda, planladığı üretime başlama olanağı sağlayacaktır. Bütün bunlar Beyrut'a uluslararası nitelikteki iş merkezini kuzeye doğru uzayan ve aynı zamanda da sahil boyunca uluslararası turizm, kültürel etkinlikler ve konut inşası için yeni çekici alanlara sahip olma fırsatını verecektir.

İnşa Edilecek Mekana Olan Talebin Belirlenmesi

Lübnan'ın 1993'te 5 milyon dolar olan gayri safi milli hasılasının yüzde 7-8'lik bir büyüme hızıyla gelecek 10 yıl içerisinde iki katına çıkması beklenmekteydi. Ülke ekonomisi barış koşullarına ayak uydurdukça, hükümetin 2000 Planına göre geçtiğimiz on yıl içerisinde beklenen yatırım harcamaları, özel sektörde 19 milyon doları, kamu sektöründe ise 11 milyon doları buldu. 1993'te 10 milyon dolar olarak tahmin edilen banka mevduatlarının Plan 2000'in tamamlanmasıyla önemli ölçüde artmıştır.

Banka gelirlerinde yeni mevduatlardan kaynaklanacak artış sonuçta konut alanlarının, ticari kurum ve dükkanların kiralanmasının finansmanını sağlayacaktır. Bu özellikle savaş dolayısıyla meydana gelen yıkımların doğurduğu şiddetli konut açığı ve başkente olan nüfus 1.5 milyondur ve yılda

yüzde 2.5-3 oranında artmaktadır. Gelecek beş yıl içerisinde 400.000 konut birimine gereksinme duyulacağı beklenilmektedir.

BMB'deki yeniden yapılanmalar diğer bölgelerle rekabet edecek bir çevre oluşturacaktır. SOLIDERE'in proje bitene kadar inşa edeceği toplam 4.69 milyon m²lik alan ülkedeki toplam inşaat alanının sadece küçük bir yüzdesini oluşturmaktadır.

Barışın Lübnan'a gelmesi ve Ortadoğu'da yeni bir çağın başlaması, özellikle Lübnanlı girişimcilerle yabancıların Lübnan'a geri dönüşleri, iş hayatında da önemli bir gelişme sağlamaya başlamıştır. Savaştan önce Lübnan'da yaklaşık 80.000 yabancı aile yaşıyordu. Önümüzdeki yıllarda bu sayının 100.000'e çıkması beklenmektedir. BMB, işyerleri ve konutlara gereksinme duyacak bu kişilerle, ülke dışındaki Lübnanlılara seçkin olanaklar sunacak hale gelmektedir

Arkeoloji

Beyrut şehir merkezi binlerce yıl boyunca çok sayıda uygarlığı barındırmış ve çok sayıda arkeolojik yapıt kalıntıları bu topraklarda gömülü kalmıştır. BMB'nin yeniden inşası ve geliştirilmesi çalışmalarının ilgi alanlarından birisi de bu arkeolojik zenginlikleri gün ışığına çıkartarak onları şehir merkeziyle bağdaştırmaktır. Üç aşamaya bölünmüş olan BMB'ndeki arkeolojik kazılar 1993'ün sonbaharında alan ölçümleriyle başladı. Açık alan kazılarından oluşan ikinci aşama ise Place des Martyrs (Şehitler Meydanı) ve Place de l'Etoile (Yıldız Meydanı) arasında bölgede 1994'ün son çeyreğinde başlatıldı.

Kurtarma kazılarından oluşan üçüncü aşama 1994'te SOLIDERE DGA (Derection Generale de Antiquités) Eski Eserler Genel idaresi ve UNESCO ile kazıların yönetimine ilişkin bir anlaşma imzalanmıştı. Böylece şehir iki bölgeye ayrılmıştı. Bunlardan birincisinde kurtarma kazıları sürdürülmekte ve arkeologların çalışmalarına bir zaman kısıtlaması getirilmekteydi.

Place des Martyrs (Şehitler Meydanı) ile Place de l'Etoile (Yıldız Meydanı) arasındaki ve güneydeki St. Georges Maronit Kilisesiyle kuzeydeki Omari Camisi arasındaki bölgedeki kazıların 24 ile 30 ay içerisinde bitirilmesi programlanmıştı. Bunun üzerine bilim adamlarıyla müteahhit arasında zamana karşı bir yarış başlatılmıştı. Kazıların sonucunda değerli bulguların elde edilmesi halinde kazı bölgesi arkeolojik park alanı ilan edilecek, bazı bulgular da Milli Müze ya da parklarda sergilenecektir.

Tarihi Çarşı

Yıkılmadan önce Beyrut Tarihi Çarşısı, bütün Lübnanlılar için bir toplanma yeri idi. Bu nedenle çarşının yeniden inşasında o geleneksel çekiciliğin korunması gerekmekteydi. Tarihi Çarşının yeniden inşası birinci aşamanın öncelikleri arasında olup altyapı ve restorasyon çalışmalarına paralel olarak gerçekleştirilecekti. Çekici ve canlı Tarihi Çarşı alanlarının Merkez Bölgesinin yeniden canlılık kazanmasına yardımcı olacağı kesinlik kazanmıştı.

60.000 m²lik bir alanı kapsayan uluslararası mimari yarışmanın amaçları arasında, başarılı bir çarşının oluşturulabilmesi için gerekli fikirleri teşvik etmek de vardır. Ayrıca SOLIDERE, yarışmaya önyak olarak yeniden inşa eylemini halkın serbest katılımına açmak, ulusal ve uluslararası mesleki katılımı da teşvik etmek istiyordu.

Şirket aynı zamanda, şehrin dünü ile bugünü arasında köprü kurabilecek Tarihi Çarşı için yeni bir kimlik üretiminde sözkonusu olacak sosyal ve tarihsel çıkış noktalarına değinen yolları geliştirecek mimari kavramlara ilgiyi artırmayı ve onların tartışılmasını sağlamayı umuyordu. Yarışmanın diğer hedefleri arasında, önceden şehir mekeziyle tanımını bulan bir yaşam biçimini yeniden yakalayacak ve mutlu esnafın tamamını uzun saatler geçirmekten hoşlanacakları bir çarşığı oluşturabilecek mimari kavramların geliştirilmesi de vardı. 1994'te sonuçlandırılan yarışmaya 51 ülkeden 357 katılım kaydedildi. Bu da yarışmaya gösterilen uluslararası ilginin açık bir belirtisiydi. Projenin 2005 yılında tamamlanması bekleniyor.

3.3.4. Çalışma Yöntemi

BMB'nin yeniden yapımı şehircilik açısından kapsamlı bir çalışma olarak göze çarpmakta ve sahilde denizin doldurulmasıyla elde edilen 608.000 m²lik alanın da dahil olduğu toplam olarak yaklaşık 1.8 milyon m²lik bir toprak parçasını kapsamaktadır. Toplam alanın 86.3 hektarlık bölümü SOLIDERE'in geliştirileceği arazi parçasını oluşturmaktadır. Geri kalan yolların, meydanların, kamu hizmet tesisleri, parklar ve muaf tutulan parsellerin de dahil oldukları arazinin tümü devletin mülkiyetindedir (Solidere, 1998-2002).

Proje için yapılan planlama çalışmaları BMB'nde oturan 40.000 kişiyle gün boyu çalışan 100.000 kişiden oluşan nüfusun izdüşümü temel alınarak yapılmıştır (Sarkis,H.; Rowe, P., 1998, s. 63).

Gelecekte oluşması beklenen piyasa koşullarının ışığında, ileriki tarihlerde işlevsel dağılımda değişiklikler yapılabilmesi için yeterli esneklik sağlanmıştır. Çeşitli işleve ve faaliyetleri uygun bir şekilde sağlamak amacıyla geliştirilen düşünceler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Beyhum, N., s. 43):

A- Finans Piyasası, İş Dünyası ve Bunlarla İniltili Hizmetler

Sahil şeridinde planlanan çağdaş finans merkezinde,bölgede iş yapan ulusal ve uluslararası şirketler genel merkezleri ya da bölge temsilcilikleri için görkemli bir konuma sahip olacaklardır. Bu merkez son derece çağdaş altyapı hizmetleriyle donanmış olup buraya şehirden veya havalimanından kolayca ulaşılabilinecektir.

* Denizcilik acentaları, toptancılar ve ithalat ihracat şirketleri BMB'nin, limana yakınlığı da göz önüne alındığında, işlerini yürütebilecekleri uygun işyereleri bulacaklardır.

* Riad Al Solh caddesi geleneksel olarak Lübnan'ın bankalar merkezi olmuştur. Bu caddedeki yapıların büyük çoğunluğu ciddi bir şekilde hasar görmemiştir ve onarılmaktadır.

* Savaştan önce de olduğu gibi hizmet sektörünün küçük çaplı şirketleri de BMB'ndeki yerlerini alacaklardır.

B- Konutlar

Geleneksel olarak BMB'nin önemli bir parçasını oluşturan konutlar, Merkez Bölgenin dışındaki komşu konut alanlarıyla devamlılığı sağlar ve merkezin iş saatleri dışında da canlı kalmasına yardımcı olur. Beyrut'taki genel konut sıkıntısının yanısıra planlanmış çekici bir şehirselle çevre, BMB'ni, çeşitli gelir gruplarının gıda gereksinimlerini sağlayabilme gibi konut bölgelerine özgü olanaklarla donatacaktır

C- Ticaret

* Bölgede daha önceden de konumlanmış olan ticari kurumlar, merkezi konumu, çağdaş altyapısı, yaya yollarıyla, yeni ve çekici şehirselle görünümünden dolayı yeniden BMB'ne geri döneceklerdir.

*Yaya alanı olan Tarihi Çarşının yeniden inşasının uzmanlaşmış perakendecilik ve küçük işyerlerinin gelişiminde etkin olacağı beklenilmektedir.

* Perakendeci kurumlar ve küçük işyerleri, toptancılar, komisyoncular ve taşımacılık acentaları diğer işyerlerine ve BMB'ndeki planlı bir şekilde gelişen konut, eğlence ve kültür alanlarına yakınlıklarından dolayı karlı çıkacaklardır.

D- Kültür, Eğlence ve Turistik Kolaylık

BMB geleneksel olarak geniş bir dizi, otel, kahvehane, restoran ve eğlence iylevlerini barındırmıştır. Kuşkusuz böylesi işlevlerin beslenebilmesi için işyerlerine yönelik ör çevrenin oluşturulması gerekmektedir. Sahil şeridinin yeniden düzenlenmesi ve Merkez Bölgedeki arkeolojik ve tarihi özelliklerin korunmasına yönelik programın yaratacağı olanaklar göz önüne alındığında yukarıda sözü edilen işlevler dizisinin BMB'nin çekiciliğini artırması beklenmektedir.

E- Devlet

Merkez Bölge yenilenmiş olan parlamento binasıyla bazı bakanlıkları ve devlet dairelerini barındırmaktadır. Sarayın (Osmanlı Devri Hükümet Konağı), Beyrut Belediye binasının ve diğer devlet dairelerinin yenilenmesi ve yeniden kullanılmasıyla bölgeye geleneğindeki idari merkez olma niteliği yeniden kazandırılacaktır.

3.3.5. Sonuç

BMB'nin geliştirilmesi yeniden yapılanmasına yönelik çalışmaların, 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa ve Japonya şehirlerinin yeniden imar edilmesinden bu yana 20. yüzyılın son on yılına damgasını vuracak bir hamle olacağı izlenimi doğmaktadır. Bunun en iyi kanıtı da 1996'da İstanbul'da düzenlenen Habitat II zirvesinde, sözkonusu projenin en iyi 100 uygulamadan birisi seçilmiş olmasıdır.

Beyrut'taki bu imar hareketine 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Varşova'da yapılanlarla bir benzerliği olmayacağı kesindir. Varşova'nın tarihi dokusu, arşivler ve toplumsal belleğe olan duyarlılık sayesinde, savaştan sonra yeniden eski görünümünü kazanabilmişti. Oysa Beyrut'taki ve özellikle de BMB'ndeki tarihi doku, savaştan önceki dönemlerde tarihi yapıların bir kısmının yok edilmeleri ve yerlerini kimliksiz betonarme yığınlarına bırakmalarıyla, kısmen de olsa bir nitelik kaybına uğramıştı. Bugün sürdürülen imar çalışmaları çerçevesinde, savaş öncesi belli bir ölçüde nitelik kaybına uğramış ve 16 yıl süren çatışmalarda hayli yıpranan Merkez Bölgesinin tarihi dokusuyla yeni yapı üretimine yönelik alanlar ister istemez çakışmaktadır. Bu durumun oluşumundaki en önemli etkense başkenti, şehrin bu bölgesinde alışlagelmiş, geleneksel dinamiklerin de etkisiyle, eski günlerindeki gibi ve bu kez daha çağdaş bir altyapıyla donatılmış bir finans merkezi haline getirme tutkusudur.

Konuya ödünsüz bir korumacılık anlayışıyla yaklaşacak olursa, savaşın tahribatlarını fırsat bilerek, arşivlerin de desteğiyle Merkez Bölgenin tarihi dokusunun, savaş öncesi niteliksiz yapılaşmanın da safdışı edilerek iyileştirilmesi ve hatta restitüsyonlarla eski haline getirilmesi, yeni yapı üretiminin de bu dokunun dışında, "Defense" örneğindeki gibi başka bir alana kaydırılması ve böylece yeni dinamiklerin kurgulanması beklenilebilir.

Ancak savaş sonrası yeni yapı üretimine yönelik alanlarda, savaş ortamında tamamen ortadan kalkmış ve şimdi de gözden çıkarılan tarihi yapı sayısının, yok olan niteliksiz yapılara oranla çok küçük miktarda olması bölgenin geleneksel, idari, ticari ve kültürel kimliğinin oluşturduğu baskı, binlerce kişinin yaşamına mal olan savaşın Merkez Bölgesindeki savaş öncesi çarpık oluşumların ortadan kalkmasına neden olması, inşa edildikleri günden beri hiçbir iyileştirme ya da restorasyona tabi tutulmamış olan tarihi yapıların ilk kez ciddi bir şekilde ele alınması ve yeni yapı üretimine yönelik kazılar sayesinde 5 bin yıllık bir uygarlık tarihine ışık tutacak bulguların ortaya çıkartılmış olması SOLIDERE'in izlediği bu ara yolu kabul edilebilir kılmaktadır. Şirketin tanıtımı kitapçığında nazım planla ilgili açıklamalarda kullanılan "Tarihi yapıların korunmasının BMB'nde üretilecek olan yeni taşınmazların da değerini artırması beklenmektedir" ibaresinin her ne kadar yapılan koruma çalışmalarını tamamen olmasa da bir ölçüde yeni taşınmaz üretiminin pazarlanmasına alet ederek amaçtan çok araca dönüştürdüğü sezilense bile, bunun SOLIDERE'in kar amaçlı doğasından kaynaklandığını gözardı etmemek gerekmektedir.

SOLIDERE'in 1995'te BMB'ndeki imar hareketlerini tanıtan, boyalı temsili paftalar, yapılacaklar hakkındaki ilk görsel malzemeyi oluşturuyorlardı. Bıraktıkları izlenimse, bölgedeki yeni yapı üretiminin, tarihi dokunun hiçbir verisiyle çakışmayan, rasyonel veya tarihçi ama alelade bir söylemin ürünlerinden oluşacağı ve bunun da kimliksiz bir Beyrut yaratacağı doğrultusundaydı.

Daha sonraki yıllara ait ve yine tanıtım amacına yönelik detaylandırılmış perspektiflerdeyse, hangi parselde neyin tasarlanıldığı daha da açıklık kazanmaktadır. Bu tasarımlarda, tamamen tarihçi örneklerin yanısıra kısmen maniyerist modern mimariyi esas alan örneklere ya da rasyonel kütlelerle, tarihi stilize elemanlarla, cephelerde doluluk ve boşlukların tarihçi bir yaklaşımla el alınması ve simetrinin kullanılmasıyla, nispeten az teslimiyetçi, düzeyli bir tarihçi postmodernizme kayan örnekleri de gözlemlemekteyiz. Ancak UN ESCWA (Birleşmiş Milletler Batı Asya Ekonomik ve Sosyal Komisyonu) binası gibi umut verici, çağdaş ve Sperekelson'un Paris'teki Grande Arche'ıyla boy ölçüşebilecek nitelikteki eserlerin dışında tarihi dokuyla daha içili dışlı parsellerde tarihçi postmodernizmin bazı düzeyli örneklerindeki uluslararası vurgu, sözkonusu yapıların Avrupa şehirlerinden herhangi birisindeki bir parselde de rahatlıkla oturtulabileceği düşüncesini doğurmakta, şehrin geleneksel verilerinden, böylesi bir kopuş, yine de bir kimlik sorunu yaratmaktadır. Oysa günümüz mimarlığına damgasını vurmuş, tarihi doku konusunda deneyimli, taklit gibi ucuzluklara başvurmadan, özellikle de Ortadoğu'ya Ortadoğu kökenli uzak diyarcılık pazarlamadan, geçmişle geleceği, tarihi olanla çağdası yan yana getirebilme becerilerini kanıtlamış olan tasarımcılar devreye sokulabilse, bu kimlik bunalımının önemli ölçüde aşılması mümkün olacaktır. Ayrıca, bu yolla Beyrut giderek, geleneğiyle barışık bir çağdaş mimarlık sergisine de dönüşecektir (bkz. şekiller: 2-5 ve resim: 7).

Devlet'in resmi kaynaklarına göre Beyrut şehrinin yılda yüzde 2.5-3 oranında artan nüfusunun, savaş dolayısıyla meydana gelen yıkımların doğurduğu konut açığı ve başkente olan nüfus akınının gelecek on yıl içerisinde 400 bin konuta gereksinme duyulacağı doğrultusundadır.

Lübnan'ın dirilişinin BMB'nin yeniden yapılandırılmasıyla mümkün olabileceği görüşünün bir ürünü olan SOLIDERE, doğal olarak kısıtlı bir çerçevede yani Merkez Bölgeyle denizden kazanılan alanda faaliyet göstermektedir. Ancak

Beyrut'taki kültürel miras kuşkusuz sadece Merkez Bölgeki tarihi dokuyla sınırlı değildir. Bu bölgenin dışında kalan ve şehrin Levanten karakterinin ayrılmaz bir parçası olan birçok yapının varlığı bilinmektedir. Şehrin yeniden büyük bir finans merkezine dönüşümünde yaşanacak olan rant patlaması, nüfus akını ve konut açığının bileşkesi, aynı ölçekte olmasa bile, İstanbul'da 1950'lerde başlayarak 1960'larda yoğunlaşan ve günümüzde de tüm çabalara rağmen yoğun bir şekilde yaşanan sivil mimarlık örnekleri katliamının bir benzerini doğurabilecektir.

Sonuçta SOLIDERE'in öngördüğü Nazım Plan çerçevesinde yürüttüğü çalışmalar, Beyrut için ilk çalışmaları hazırlayan Dar Al-Handasah'ın önerisine oranla çok daha yapıcı bir izlenim bırakmaktadır. Ancak Doğu Akdeniz'de yeniden güçlü bir finans merkezi olmaya hazırlanan savaş sonrası Beyrut'unun geçmişiyile barışık, çağdaş bir kimlikle 2000'li yıllara uzanabilmesi, doğru bir koruma politikasının geliştirilmesi ve bölgedeki barış ortamının kalıcı olmasıyla mümkün olacaktır.

3.4. Tunus Şehrinin Eski Medine Kısımında Hafsiya Bölgesinin Koruma-Planlama Projesi

Hafsiya Bölgesi, Tunus'un eski Medine kısmında yer alıyor. Eskiden zengin bir yerleşim yeri olan mahalle, 1960'lı yılların başlarına gelinceye dek yüksek oranda bozulmuş, 1967'de Tunus'un eski şehir merkezinin kentsel dokusunu çalışmak ve korumak, ayrıca burada yaşayanların yaşam koşullarını geliştirmek amacıyla Eski Kenti Kurtarma Derneği ASM kurulmuş. İlk aşaması 1977'de tamamlanan proje, 1983 yılında Agha Khan Mimarlık Ödülü'ne layık bulunmuştu (Agha Khan, 1998, s. 13)..

3.4.1. Projenin Tanımı

Hafsiya, Tunus'un eski kent merkezin doğusunda yer alan, Yahudiler'in yaşadığı bölgeydi. Fransızların kontroluna girdikten sonra, bölgedeki zengin

Yahudi aileler Avrupa'ya ve yeni şehre gitmek üzere eski kenti terk ettiler. Kalan aileler evlerine bakacak durumda olmadığından, evler onarılmayacak hale geldi ve 1933'de Fransızlar tarafından sağlığı tehdit eder bölge ilan edildi. 1930 ve 40'lı yıllarda belediye tarafından gecekonduları ortadan kaldırma ve yeniden yapılanma projeleri yürütüldü ve 1950'lerde bölge, modern şehre yakınlığından dolayı yeniden önem kazanmaya başladı (Bellanger, E.M., 1986, s. 74). Yeni konutlar yapılmakla birlikte yoksul bir grup insanın metruk evlerde yaşamlarını sürdürmesi, yaşam koşullarının kötüleşmesinin sürmesine neden oldu.

Tunus'un 1956'da Fransız egemenliğinden çıkıp bağımsızlığını ilan etmesiyle Tunus Belediyesi tarafından eski kentin iyileştirilmesi için görkemli projeler hazırlandı. 1967'de en kalabalık mahalle olan sidi el-Beşir'e buldozerler girince, neredeyse toplu bir ayaklanma oluyordu. Bunun üzerine gösterişli projeler bir yana bırakılıp, eski kentin dokusunu inceleyip eski haline getirmek ve kent sakinlerinin yaşama koşullarını iyileştirmek amacıyla Eski Kenti Kurtarma Derneği (ASM) kuruldu (Dunant, H., 1988, s. 13).

Eski kent, dar sokak ve geçitlerle örülmüş avlulu evlerin oluşturduğu yoğun bir dokuya sahiptir (bkz. şekil: 6). Kuzeydoğdu da yer alan Hafsiya Bölgesi'nin Yenilenmesi Projesinin 1.aşaması 1972'de başlayıp 1977'de tamamlanmış, 1983'te de Agha Khan Ödülüne layık görülmüştür. Souk el-Hout çarşısı (bkz. resim: 8) yenilenmiş, yeni büro binaları ve yoksullar için uygun yerleşim birimleri yaratılması amacıyla 95 tane konut inşa edilmiştir (bkz. şekiller: 7-9). Bunlar gerçekleştirilirken, eski kent morfolojisi ile uyum içinde olunması için özel çaba gösterilmiştir (bkz. resimler: 9-16).

Birinci aşamanın başarısına karşın, eski kentin bozulması sürmüş, bu yüzden yenileme programının ikinci aşaması Dünya Bankası ve Tunus hükümetinin finansmanı ile başlatılmıştır. İkinci aşamanın genel hedefleri birinci aşamanınkilere benzer olmakla birlikte bazı önemli maddeler eklenmiştir: kamu hizmetleri ve ulaşım ağının kurulması ve geliştirilmesi, varolan

yapılarının iyileştirilmesi ve restorasyonu, yeni konutların yapımı, ticaret ve çalışma mekanları, yer altı otoparkları ile boş ve yıkım yapılmış alanlarda gerçekleştirilecek kamu hizmetleri yapılarının yapımı.

Kullanıcının ihtiyaçları fiziksel ve sosyo-ekonomik ölçümlerle belirlenmiş, yeni binaların projeleri de şehrin geleneksel mimari sözlüğüne dayandırılmıştır. Kentsel mekanların ifadesinde irili ufaklı bloklar, bembeyaz duvarlar, büyük açıklıklar, bina girişlerinde ve geçitlerde revak ve kemerler yer alır. Yollar dardır ve bir kısmı yalnızca yaya trafiğine açıktır. Halkın kullanımına tahsis edilmiş dış mekanlar ya da peyzaj düzenlemesi yapılmış mekanlar çok sınırlı olmakla birlikte, konut birimlerinin çoğunda iç avlular ya da balkonlar bulunmaktadır. Her aile burada kendi bahçesini oluşturabilmektedir.

Eski binaların restorasyonu ve sıhhileştirilmesinde kullanılan malzeme binanın strüktürüne bağlıydı. Ancak bu binaların çoğuna sağlamlaştırma amacıyla betonarme elemanlar eklenmiştir (Hubag, P., 1988, s. 28).

3.4.2. Projenin Amaç ve Hedefleri

İlkeler

Yapılandırma sadece 2 tip müdahale biçiminin birleştirilmesi değildir: rehabilitasyon (iyileştirme) ve yenileme (Bellanger, E.M., 1986, s.81). e sosyal bir konut alanı yaratma fikri

Gerçekte, eski ve yıpranmış yapıların düzeltilmesi ve yıkıntı halindeki binaların yıkımı ve yeniden inşa edilmesini kapsıyorsa da, en az bunlar kadar tarihi kalıntıların restorasyonunu, kara yolları ile diğer yol ağlarının onarımını, sosyo-kollektif donanımların programlanmasını da içerir. Hatta böyle bir çalışma şu 2 toplumsal amaca ulaşmayı da körükleyebilir:

- İş alanı yaratılması,
- Büyük göçleri ve yeniden yerleştirme sorununu engellemek için halkın oturduğu alanda kalmasının sağlanması.

Bir kentsel yapılandırma girişimini, birleştirici bir projeye dönüştüren işte

bunlardır.

Şu halde, yeniden yapılandırma; "kent in onarımı" şeklinde yapılan bir girişim olarak karmaşık bir çalışmadır. Bu çalışma öncelikle; sınırsız bir alanda sürdürülmelidir. Bu sınırsızlık toprak üstünde, bir yenileme alanını çevreleyen bir rehabilitasyon alanının belirtilmesiyle ifade edilebilir.

Bu yolla, yeni ile eskinin doğrudan yanyana gelmesi, yıkımları ve deyim yerindeyse eski konutlarda oturan alt tabakanın dışlanması engellenmiş olur.

Bu ilke ve zorunluluklara göre, Hafsiya Projesi'nin bütünü, tüm bölge için boş alanları dolduran ve yenilikler ile eski dokunun arasında kentsel homojenlik sağlayan birleştirici bir öge olmuştur. Bu homojenlik iki süreklilikle çevrelenir:

- Tasarlanan ve önceden var olan kara yollarının sürekliliği
- Yeni ve eski yapıların sürekliliği

Genel Amaçlar

Bu rehabilitasyon / yenileme diyalektiğinin genel amaçları sadece sosyo-ekonomik yönler değil aynı zamanda "kültürel" yönler de taşır çünkü, tüm habitat rehabilitasyon projelerinde olduğu gibi, söz konusu olan sadece yaşam koşullarının iyileştirilmesi değil, aynı zamanda tarihi yapının da değerlendirilmesidir. Bu amaçlar şu şekilde sıralanabilir:

- Sosyo-ekonomik amaçlar:

- 30'lu yıllarda başlayan ve tamamlanamayan arazi iyileştirme çalışmalarını alanın tümünde gerçekleştirmek.
- Sadece tamir edilemeyecek durumdaki yapıları yıkmak, yani, yenilenme masrafı yeni bir inşaat masrafının yarısını geçen yapıları.
- Eski dokuda bulunan küçük aralıklar içindeki çıplak arazi parçaları gibi, grup halindeki çıplak arazileri de yapılandırmak.
- Var olan yapıları, her aileye en azından bir tuvalet ve mutfak olan 40 metrekarelik oturulabilir yerlerin güvencesini sağlayarak rehabilite etmek.
- Bölgeye yıkımlar yüzünden evsiz kalmış aileleri yerleştirmek.
- Kiracıların durumları düşünülerek, rehabilite edilmiş konut kiralalarının kontrollü

yükselişini sağlamak.

- Karayolları ve diğer ağları (temizleme, su, elektrik, açık alanların aydınlatılması gibi) yerleştirmek ya da yeniden yapmak.
- Bölge yaşamı için gerekli olan sosyo-kollektif donatımları hayata geçirmek. (dispanser, hamam, çocuk parkı...)
- Bölgede piyasayı canlandırma yolunda uygun ticari ve sanatsal aktiviteleri devreye sokmak.
- Bölgenin bütününde ekonomik yaşam koşullarını karşılayabilecek, daha yüksek gelirli kesimi çekmek ve bir çeşit toplumsal karışım sağlamak amacıyla, orta halli konutlar inşa etmek.

- Kültürel amaçlar:

- Bölge binalarını yapılarına uygun şekilde ve yeniden değerlendirilmelerine katkıda bulunarak, sosyo-kültürel aktivitelere açmak.
- Eski zamanı yeniden kurmak ve bölgenin hacimsel homojenliğini sağlamak için geleneksel şehir yapısını yeniden ele almak.
- Bölgenin kimliğini doğrulamak için, iç avlulu geleneksel mimari yapının tipolojisini yeniden yorumlamak ve islami mimarinin motiflerini tekrar kullanmak. (pencere kafesleri, cumbalar...).

3.4.3. Projenin Aşamaları ve Agha Khan Mimarlık Ödülün Jürisi Tarafından Değerlendirilmesi

Projenin 1. Aşamasında, Tunus'un eski Yahudi mahallesindeki bu konut ve ticaret amaçlı bölgenin yeniden inşa edilmesi, düşük gelir grubuna yönelik yeni evlerle ofis ve dükkanların eski dokuya yerleştirilmesini gerektiriyordu. Arazi, kuzey ve doğuda, dar dolambaçlı yollar üzerine dizili geleneksel avlulu konutlarla; batıda ve güneyde ise üç-dört katlı apartmanlar, bir çarşı, iki okul ve onların oyun alanları ile çevreliydi. Plancılar gerek eski mahalle, gerekse modern yapıların ölçek ve inşa biçileriyle uyumlu bir ilişki kurulmasını sağladılar. Fakat proje, düşük gelirli için konut yapıları olarak başarı sağlayamadı. Yerel siyasi güçler konutları, dükkan sahiplerine, ofis

çalışanlarına, zanaatkârlara, meslek sahiplerine ve idarecilere açarak, yöredeki fakir halkı tamamıyla dışladı. 1983 yılında jüri projeyi "kentte konut sorununa duyarlı ve insancıl bir yaklaşım olarak değerli" bulmuştur. Fakat aynı zamanda projenin "detaylandırma ve yapım gibi fiziki konularda eksiklikleri yanında sosyo-ekonomik olarak da, alt gelir düzeyindeki Medina halkının ihtiyaçlarına yanıt verememesini" başarısızlık olarak değerlendirmiştir.

Agha Khan Mimarlık Ödülü 1995 yılında sürmekte olan projenin 2.aşamasında, ödül alan bu çalışmanın devamı ve önceki tecrübeyi değerlendirdi. Var olan şehir suyu ve diğer kamu hizmetlerinin iyileştirilmesini, yollarla evlerin, dükkanların, işyerlerinin ve kamu alanlarının yeniden yapımını kapsıyor. Var olan konutların yenileştirilmesine ek olarak 400 yeni konut birimi inşa edilmiş. Bu yeni birimler bir iç avlu etrafında düzenlenmiş geleneksel iki katlı bina tipini korumaktadır. Mimari dil de ahşap kafes, kısmen kaplanmış caddeler, vurgulanmış köşe detayları gibi geleneksel mimari elemanları kullanılmıştır. İfadedeki yalınlık sadece tarihsel gelişimle ilişkili olmayıp, ilerideki gelişim için de bir dil birliği kurmakta ve bütçe kısıtlamalarını göz önünde bulundurmaktadır. Uygun kurumsal gelişme, gerekli yasal değişmeler ve etkili maddi desteği sağladığı ve disiplinler arası yardımlaşmayı çok iyi bir şekilde geliştirdiği için, jüri Hafsiya projesinin ikinci etabının da başarılı olduğu sonucuna varmıştır. Projeye edinilen tecrübe, günümüz İslam Dünyasının eski tarihi merkezleri kurtarmaya yönelik çalışma yapanların karşılaştığı sorunlar konusunda çok yararlı olduğunu kanıtlamıştır (Agha Khan, 1998, s. 16).

Hafsiya Projesi'nin 1. Aşaması Mimarlık Ödülü, 1983

Çalışmaları 1972'de başlayıp, 1977'de gerçekleştirilen 1. Hafsiya Projesi birçok konuda önemli bir projedir:

- Kuzey Afrika'daki müslüman bölgenin bu aşağı bölümünün, Tunus'un avrupalılaştan dokusuna katılmasını önlemeyi başarmıştır.
- Tunus müslüman bölgesinin dokusunu evlerin yatay düzlemde inşa edilerek yayılmasıyla, yeniden yapılandırmıştır.

- Bazı düşünceler ile A.S.M. tarafından sürdürülen çalışmaların ilk kez hayata geçirilişi ve Tunus müslüman bölgesinin sonunda eğilimlerin tersine çevrilebileceğinin umudu olmuştur.

1983 yılında bu projeye Agha Khan Mimarlık Ödülü'nü kazandıran şüphesiz tüm bu özelliklerdir.

Fakat, değerlendirilmesinde, uluslararası jüri tipolojik bütünlüğünün altını çizdiyse de sosyo-ekonomik aşamanın başarısızlığını kötü bulmuştur.

Hafsiya Projesi'nin gerçekleştirildiği yer birbirini izleyen iki yıkım dalgasıyla (1933 ve 1961) sanat kurallarından uzak yapılar ve yıkıntılarla dolu çıplak bir alandı. Projenin amaçları, şehir rehabilitasyonu alanındaki bilgi ve para mekanizmalarının yokluğu göz önüne alınırsa, o dönem için fazla hırslıydı. O tarihte, siyasi sorumlular, konut kriziyle karşı karşıya kalınca, ellerindeki yerleri koruma ve elde tutma yolunda bir hazırlık düşünmeden, çareyi sadece yeni konutların yapılmasında bulmuşlardır (Agha Khan, 1998, s.21).

Temsili eserin sahibi olan SNIT tarafından hayata geçirilen proje, adalarda toplanmış 100 konutun yapımı ve islami bölgenin en önemli çarşı parkurlarından birinin sürekliliğinin oturtulmasını sağlayan 90 mağazalık bir çarşının yeniden inşa edilmesi üzerine kuruluydu.

Proje, geleneksel şehir düzenlenmesine duyulan saygı içinde, kamu alanları (aktiviteler) ile özel alanların (habitat) birbirinden ayrılması ve yatay mimari model üzerinde durularak hayata geçirildi.

Bununla birlikte, İslami yapıya duyulan saygıya rağmen, bu projeye şehir morfolojisi açısından bazı eleştiriler yöneltilebilir; gerçekten de, kamuya ayrılan alan inşa edilen alanların bir sonucu gibi ele alınmış; yani, adalar ile kara yollarının bütününe formu, önceden oturtulmuş kent birimlerine göre belirlenmiştir.

Daha sonra göreceğimiz gibi, Hafsiya Projesi'nin 2. aşamasında, adaların

profili ve ölçülerini belirleyen, yolların formu olmalıdır, şeklinde düşünülerek yola çıkmıştır. Zaten, 1. aşama, yolların ölçülerinde bile güvenlik servislerinin empoze ettiği kurallara uyma zorunluluğu içinde ortaya konmuştur: Tüm arterler için en az 4 metre genişlik ve yolların kendi içlerindeki dereceye göre uyarlanmış ölçü hiyerarşisine uyulmaması durumunda, fonksiyonel hiyerarşinin uygulanması.

Yapılan araştırmalarla varlığını gösteren, halkın "villa" modeline hevesli kesimi için inşa edilen sokağa bakan terasları çitlerle çevrelenmiş bahçeli konutların kullanımı; genelde dizildikleri sokaklar üstüne pek taşmayan geleneksel konut inşasının devamlılığını yıkmıştır.

Toplumsal açıdan, hayata geçen proje başarılı sayılmaz, çünkü yapılan konutların yüksek fiyatları, düşük geliri kesimi projenin dışına itmiştir. Modern merkeze yakınlığıyla değerlendirilen toprağın fiyatı hesaba katılırsa, tarihi dokunun içind ütopik kalmıştır. Bilgi ve para eksikliğinden gerçekleştirilemeyen rehabilitasyon programına gelirsek, o da ölü doğmuş bir projedir. Bu yan projeyi devreye sokabilmek için 1981 yılına kadar beklemek gerekmiştir (Dupuy, A., 1989, s. 51).

Hafsiya Projesi'nin 2. Aşaması Mimarlık Ödülü, 1995

Hafsiya Projesi'nin 2. aşaması başlangıcından beri, sosyo-ekonomik seviyeden kentsel bütünlük seviyesine kadar A.S.M. tarafından belirlenmiş prensipler içinde sürekliliği olan bir bölüm olarak görüldü. Yeni Hafsiya Projesi, 1981'de 1. aşamanın sonuçları ve edinilen deneyimler üstüne kurulmuştur. Fakat aynı zamanda mahallenin kent tarihinde tüm çözümleriyle birlikte köklerini salmıştır. 1981'deki düzenleme planını kapsayan alan yenilenmeye adanmış çıplak topraklardan bir merkez ile bu merkezi kuşatan rehabilitasyona bırakılmış adalar bütünü çevreler. Bütünü 135 hektar olan bu alanın 3,5 hektarı çıplak topraktan, 10 hektarı ise inşa edilmiş alandan oluşmaktadır (Agha Khan, 1998, s. 34). 1981'deki bu düzenleme planı girişimleri ya da kent

konusunu olduğu kadar toplumsal konuları da bir uyum çerçevesi içine almayı denemiştir.

Düzenlemenin Güncel İçeriği

Bilindiği gibi; çünkü bu her yerde doğrulanmış bir gerçektir, eğer tarihi merkezin içinde yıkılmış alanlar bulunuyor veya varlığını sürdürüyorsa bozulma gittikçe, toplumsal dengeyi ve mimari mirası kapsayan bilindik risklerle beraber marjinalleşmeye başlayan tarihi kent dokusuna dönüşür.

Böyle olunca, 1980 yılında, tamamlanamayan Hafsiya Projesi'ne rağmen, islami bölgenin dokusunun bozulması bu alandan itibaren yayılmaya devam etmiştir.

Gerçekten de, Hafsiya Projesi çıplak toprakların bir bölümünü doldurmayı başarmışsa da, fiziksel ve toplumsal rehabilitasyon amacına ulaşamamıştır.

Bu andan itibaren, duvarlar arasındaki birbirini çeken kutupların Hafsiya'sının tüm yıkılmış alanları üstünde düşünerek bozulmanın kaçınılmaz belirtileri durdurulamadı. Bu zıt kutuplarla beraber, tarihi merkezin yeniden fethi, güncel olarak başkentin içindeki yabancı yapı ile bu yapının bir Tunus şehrinin sosyal ve ekonomik hayatının içine geçmesine izin vermek zorundaydı. Ve bu, islami bölgenin psikolojik rehabilitasyonu ile aynı zamanda fiziksel rehabilitasyonunu da ortaya çıkarmatı göz önüne almalıydı.

Hafsiya Projesi bu bakış açısından, Tunus'un tarihi bir merkezinin içinde birleştirici bir proje olduğu kadar, "pilot" proje olarak da kabul gördü.

Birleştirici Projeler

Bu projelerin ilk amacı, özellikle bozulmaya maruz kalmış mahallelerde bu bozulmanın önüne geçmek ve bunlardan, tüm toplumsal sınıflar için canlı ve çekici kutuplar yaratmaktır.

Gerçekten de, İslami bölgenin birçok alanında ve iki varoşunda da, inşa edilen binaların ve yol ağlarının yıpranması, kentsel yapıdaki düzenleme hataları ve bunların sonucu olarak halkın hayat koşullarının bozulması; kamu gücünü

şehri "tamir" etme ve büyüklüğü belirsiz olan yerleşim alanının geri kalanında tarihi merkezin yeniden toparlanması konusunda yapılabilecek bir eleştiriye ulaştırır.

Kabul edilen ilkelerin alana ait özelliklere göre oluşturulduğunu ve bu ilkelerin her yerde uygulanabilecek zorunlu bir model olmadığını vurgulamak gerekir. Aslında, her durum üstünde, önerilen çözümlerin altyapı sağlayacağı kendine özgü özelliklerini esas alarak çalışılmalıdır.

Hafsiya için oluşturulan ilke birleştirme ilkesidir:

-Sosyo-ekonomik alanda; birleştirme, yani biraraya getirip toplama, toplumsal karışımı sağlama, toplumun farklı uçlarının birlikteliği ve aktiviteler karışımı (habitat, ticaret, iş, donatım, eğlence) anlamlarına gelir. Bu, aslında sadece çoktoplumculuk (zengin ve fakirin birlikte oturması) ve çokişlevlilik üstüne kurulu "geleneksel" sosyal düzenin yansımasıdır.

-Arsa alanında; birleştirme, kentsel süreklilikte ve tarihi yapı ile eski yollara duyulan saygının sonucu olarak kentin hafızasında ifade bulur.

-Uygulamada; bu ilkeler yenileme ve rehabilitasyon destekli yeniden yapılandırma projelerinin anlaşılması ve ortaya konmasıyla somutlaşırlar.

3.4.4. Çalışma Yöntemi

İşlemin yerine oturtulması

A.S.M. tarafından piyasaya çıkarılan ve ön finansal destek sağlayan Tunus yönetimi ile Dünya Bankası tarafından kabul edilen büyük "finansal yerine oturma" düşüncesi, bölge halkının koşulları doğrultusunda projenin yüklerinin eşit biçimde paylaştırılmasıdır.

Yapılan araştırmaya göre, rehabilite edilecek yapılarda oturanların kötü koşullara sahip olduğu ve FNAH (Fonds National d'Amelioration de l'Habitat- Ulusal Konut Alanını İyileştirme Kurumu) tarafından sağlanan, eski konutlara yönelik yardımın çok yetersiz kaldığı tespit edildikten sonra, tüm islami

bölgede yaygınlaştırılması halinde başarı sağlayabilecek, Hafsiya projesine özgü evrensel ve yararlı bir sistem ortaya konması önerildi: yollar ile diğer ağlar düzeltilirken, yeni konutların gelecekteki alıcılarının sorumluluğunda, eski konut alanının vergiden muaf tutulması; ve Habitat Bankası tarafından yönetilip, FNAH, BIRD ve arazilerin açık artırmayla satışından elde edilecek kaynaklarla beslenen özel bir rehabilitasyon hesabı oluşturulması. Bu işlem bugün, Tunus İslami bölgesinin diğer projelerinde, özellikle de Oukalas'nınkinden uygulanmaktadır (Abdelkafi, J., 1989, s. 32).

Çalışmaların gerçekleştirilmesi

İşin temsili sahibi olan Kentsel Rehabilitasyon Birimi projenin getirdiği yükümlülüklerin bütününe üstlenmiştir.

Başlangıçta tamamlanma tarihi 1991 (10 yıllık bir çalışma) olarak kararlaştırılan işlem, bugün öngörülen harcamalar aşılmadan bitirilmiştir.

3.4.5. Sonuç

Hafsiya Projesi amacına ulaşmış ve esenlikle tamamlanmıştır. "Hafsiya Projesi'nin işlevsel gerekliliklerinin çoğu yerine getirilmiştir. Sosyal durumu düzeltebilmek için gerekli finansal yükselişleri organize etme durumunda kalınmıştır" (Agha Khan, 1998, s. 8).

2. Hafsiya Projesi'yle, bölgenin yeniden yapılandırılması, kültürel alanda olduğu kadar fiziksel olarak da bölgesel özellikleri bir aşama ileri götürmeyi başarmıştır. Eski kentin geleneksel dokusu iyileştirilmiş veya yeniden yaratılmıştır ve altyapı düzeltilmiştir. Bölgedeki yaşam koşullarının, bölgesel ekonominin gelişimine bağlı olarak, açık bir şekilde iyiye gittiği görülmüştür."

Hafsiya Projesi'nin sosyal ve ekonomik etkisi üzerine, A.S.M. tarafından 1994 martında yürütülen bir dizi araştırma ve inceleme üzerine kurulu bazı çıkarımlar edinilmiş ve bu çıkarımlar, bölgenin yararlılık kazanması ile yeni gelişimi konusunda zengin bilgiler verir.

Her türlü öngörüü aşan tek fenomen, özellikle konfeksiyon alanında bölgeye yerleşen ve eğer gerekli önlemler alınmazsa, yerleşilen alan ve ticaret fonksiyonlarının dengesini altüst etmekle tehdit eden çok güçlü ekonomik dinamiktir.

Fakat, en azından islami bölgenin eski dokusundaki yaranın iyileştirilebileceği ve kendi örgüsü içinde, tek tip olmayan uyuma açık kentsel bir yapının aşılanaabileceği kanıtlanmıştır.

A.S.M.'nin Hafsiya Bölgesi'nin Koruma - Planlama Projesi genel olarak tüm İslami bölgeler için önemlidir. Bu proje, eski şehrin özelliklerine, yapılarının hacmine ve sokaklarının mimari sürekliliğine saygı duyularak çağdaş mimari anlayışı içinde, yeni bir mahalle yaratılabileceğini göstermiştir.

3.5. Halep Kentsel Sit Alanı'nda Bab al-Faraj Bölgesinin Koruma - Planlama Projesi

3.5.1. Projenin Tanımı

Dünyada sürekli oturlan en eski yerleşimlerinden biri olan Halep, aynı zamanda İslam aleminin en göze çarpan şehrsel abidelerinden biridir. M.Ö. 3. veya 4. asırdan beri kurulu olduğu düşünölen alana bir tepe hakimdir ve her zaman iyi muhafaza edilmiş bir mevki olarak hizmet vermiştir.

Kardeş şehir Şam'ın durumunda olduğu gibi, Halep'in özelliği, İslam şehri yapısının doğrusal Roman-Helenistik bir çatı üzerine inşa edilmiş ve Emevi döneminden beri, aşama aşama yeni işgalcilerin ihtiyaçlarına göre dönüştürölmüş olması gerçeği olarak; yine de önceki modelinin ıspatını tamamıyla kaybetmeden, özellikle duvarlarla çevrili şehrin orta merkez bögelesi korunmuştur. Bunun aksine, 14.ve 16. yüzyıldan bugüne gelişen civar mahalleler (banliyö) yaya trafik akışı yönüne, alışveriş yerlerine ve daha önce

meyve bahçeleri olan yerlerin yeniden inşasına dayanan plansız şehir yapısını gösterir (Sauvaget, J., 1941, s.23).

Osmanlı Devleti döneminde Halep; İstanbul, Kahire ve Şam kentlerinden sonra, gelişen bir ticaret şehri olarak 3.önem sırasında idi (Şam Emevi Devletinin düşüşünden sonra önce statüsünü kaybetmişti). 16. ve 17. yüzyıllarda Halep çarşıları eski çizgisel çarşı yapılarına eklenen birçok hanlar ve kervansaraylar ile yansıtıldığı gibi, hareketli bir ticaret merkezi idi.

1900'lerde, eski Halep şehri, 16.yy'dan beri ana kapıların dışında gelişmiş olan civar yerleşimler dahil, yaklaşık 10.000 oturanı vardı. Bununla beraber, şimdi yaklaşık 1.7 milyon kişi yaşıyor ve kuzey eyaletlerin merkezi olarak Suriye'nin ikinci kentidir (Gaube, H.; Writh, E., 1984, s.44).

Geçen son birkaç 10 yılın kentsel gelişimi, eski şehrin önemini biraz azalttı, fakat onun mimari ve sosyal dokusu, Ortadoğu'daki diğer tarihi şehirlerin düşüsü ile karşılaştırıldığında, şaşırtacak derecede iyi korunmuştur. Fas ve Sana'a ile birlikte Halep, geleneksel Arap şehirlerinden en iyi ayakta kalan örneklerinden biridir. Aynı zamanda, tarihi çekirdeğin hemen bitişiğinde yer alan modern kentsel gelişmenin iyi bir örneğini verir.

1960'larda, yeni yol yapımı sonucu olarak, eski şehrin kuzey-batı köşesinde 200 m.'ye 200 m.'lik bir alan büyük caddelerle çevrildi. Yıkım baskısı ve toptan yeniden gelişim arttı ve Bab al-Faraj bölgesinin otoriterlerin gözlerinde, Halep'teki en popüler eğlence merkezi olarak ün kazanmış olan bölge, bu gerçeğe desteklendi.

1978 -1979 yıllarında, eski şehrin kuzey-batı köşesinin yeniden gelişimi için istekli bir proje, Halep hükümeti adına bir grup üniversite profesörlerince çalışıldı. 16 katlı ofis binaları ve ticari yapıları üzerinde bir opera binası zihinde canlandırıldı. Niyet, başkentte rekabet edebilecek hatta onu geçecek modern bir metropolis olarak Halep'i inşa etmek olabilirdi. Bununla beraber, tasarımı,

çevredeki şehir dokusuna tamamıyla yabancı idi ve projenin işlevsel programı ekonomik anlamda gerçekçilikten uzaktı. 1983 Eylül'ünde, tarihi Arap şehirlerinin genel korunması ve şehir planlama politikaları içerikli, Bab al-Faraj'ın yeniden gelişimini tartışmak için "Eski Şehir Komitesi" tarafından uluslararası bir sempozyum toplandı. Aynı zamanda, Halep'te esas politik oyuncular değişmişti, ki bu da daha önceki şehir-planlama politikalarını açık ve profesyonel bir tarzda gözden geçirmeyi mümkün kıldı. Bu şekilde, eski şehrin değerlerinin bilinci arttırılabilir ve koruma ve iyileştirme ihtiyacı son uluslararası deneyin ışığı altında açıklanabilirdi. Bu konferansın sonucunda, belediye eski Bab al-Faraj projesinden vazgeçme ve yukarıdaki tavsiyelere uyan yeni bir çalışma başlatma kararını açıklamıştır (Gaube, H.; Writh, E., 1984, s. 24).

3.5.2. Projenin Amaç ve Hedefleri

1984 baharında Stefano Bianco, harap olmuş Bab al-Faraj bölgesinin yeniden düzenlemesi için Suriye'li kurum İskan al-Askeri (Askeri Emlak) tarafından, 1/500 ölçekli bir tasarım hazırlaması için davet edildi. Proje, 1/500 Bianco'nun denetimi altında Halep'te firmanın yeni kurulan koruma ünitesince daha büyük detayda (1/200) geliştirilmesi gerekiyordu. Projenin müşteri olan Halep Belediyesi, UNESCO raporunun tavsiyelerini izledi ve en fazla iki katlı yükseklikte ve 1.0 oranında kullanılabilir yer alanı istedi. Yeni proje 1985-86 yıllarında detaylandırıldı (bkz. şekiller: 10-11). kararlaştırılan aşağıdaki hedeflere göre çizilmiştir (Bianco, S., 2000, s. 83):

- Bab al-Faraj'ın geniş kent silüetindeki boşluğunu, eski ve yeni varolan bütün "parçaları" tutarlı bir bütün yapıya tamamlayarak doldurmak, ki bu yapı çeşitli alan sınırlamalarını ve tarihsel referanslarla başa çıkabilecek kadar esnek ve kendine ait kimlik ile kentsel bir esas üretebilecek kadar güçlü olmak zorundadır.

- Statüko'nun arkeolojik yeniden yapılanmasına çalışmaksızın, miktar, derece ve tipoloji açısından tarihsel kente uyum gösterecek yeni yapılarla onları tamamlayıp kurmak (ve bozulmuş kentsel dokunun ince çizgilerini çıkarmak).
- 19. y.y. sonlarının ana yolları boyunca eski şehrin kenarlarını yeniden belirlemek ve eski kazı kalıntılarıyla bir dialog kurmak.
- Eski şehrin statü ve prestijini artırırken, Halep'in tarihi ve modern şehirlerini bağlayacak kentsel yaşamın cazip bir toplanma noktasını sağlamak.
- Yüzyıllar boyunca ortaya çıkmış tipik Halep unsurlarına bir referans oluşturacak çağdaş bir mimari tarz ve ifadeyi kurmak.

Yeni kentsel biçimin baskın ögesi, tiyatro ile kültür merkezi, aynı zamanda bitişik hotel kompleksi ile bağlantılı ticari binalarla tınamlanan, farklı bir biçimdeki kamu açık alanı olmalıydı. Bunlar, bölgenin zarar görmüş kuzey kısmının çoğunu kaplamalıydı ve eski şehir duvarlarının sınırlarını çağrıştıran açık kenarları olan bitişik kent formunu kurmalıydı. Batıda, Bab al-Faraj'ın cadde silüetinde, batık arkeolojik alana geçiş sağlayan, alçak, kısmen "şeffaf" çarşı binasıyla yeniden tanımlandı. Alanın güney bölümünde, mimari işlem derece ve doku açısından bir şekilde farklı idi, zira burada esas iş, restorasyonu yapılmış Omari Cami'sine giden eski belkemiği olan Baksita Caddesinin her iki kenarındaki hayatta kalan kentsel dokuyu tedavi edip, tamamlamaktı. Bozulmuş yapıyı tamir etmek ve eski yaya caddesi şebekelerini yeniden kurmak için küçük ölçekle doldurulmaya çalışıldı, cadde kenarına bakan yerlere yeni ticari binalar yapıldı. Açık meydan ve bitişik kamu ve ticari binaların altında kapalı bir otopark yerleştirildi.

Merkez meydan, iki kat bir mantık yansıtır. İlk, önemli ve zarar görmemiş merkez açık alanın modern Halep'te eksik olduğu düşünülürdü, halbuki, eski şehirde bu tür bir toplantı yeri sadece Emevi camisinin avlusu ile sunulurdu. Yeni ve eski şehir arasında bir mihrap olarak Bab al-Faraj bölgesi bu yeni kamuya açık alan sağlamada ideal bir yer olarak görüldü (bkz. resimler: 17-18). İkinci olarak, istenilen 1.0 oranındaki oldukça alçak kat, etrafında yeterli

inşa alanlarına izin vermek ve geleneksel kent dokusuna uymak için, tüm kompozisyon içinde büyük bir açıklığın zorunlu olduğu hissedildi. Böylece, oldukça dar yaya caddeleri ve merkezi açık alan arasındaki zıtlık düşünülerek yapılmıştı, ve yeni kompleksin uzaysal deneyimini arttırması bekleniyordu (bkz. şekil: 12).

Binalar ve revaklarla kuşatılmış meydan, bağlantılı açık alanlar dizisine birleştirilmiştir, küçük kuzey ön avlulu veya Moat Caddesi'nde ana kapılardan girerek çıkılabilen bölge, tiyatronun önünde hafif yükseltilmiş merkez açık olan ve plaza'nın en resmi ve kristal biçimine ulaştığı kültür merkezinin önünde daha dikdörtgen bir cep, ortada bir çeşme ve geleneksel geometrik kaldırım örnekleriyle vurgulanmıştır. Meydan binalarının tasarımı, bireysel binalarla tüm kent biçimi arasında bir dengeyi amaçlıyordu: kültür merkezi, tiyatro ve ticari çok amaçlı bina, hepsi bir takım varyasyonlarla aynı temel revak tipini kullanır (bkz. resimler: 19-22). Yüksek yerlerde ortak bir payda sağlayan, kentsel meydan kendine ait homojen bir karakter verilmiştir (Bianco, S., 2000, s. 86).

Yeni projenin, belki de en hassas kısmı, onun batı kenarıdır, zira eski şehir duvarlarının kalıntıları için uygun bir yer bulunması gerekiyordu. Tarihsel ispat eksikliği yüzünden bu duvarların tam bir yeniden inşası mümkün değildi. Duvarların birçok orijinal bölümleri hala ayakta dururken ve doğru restorasyon beklerken, istenmeyen bir yaklaşım, belirsiz bir görüntü ile sonuçlanabilirdi. Böylece eski duvar yapılı kazılı kısım şu an ki seviyesinde bırakıldı (yerden 5 m. aşağıda) ve batık arkeolojik park gibi muamele edildi. Bu, Bab al-Faraj Caddesi ve otel kompleksi arasında su ile dolu kale hendeği görsel etkisi yaratacaktı. Topografik özelliğin en iyi kullanabilmek için, otel terasından batık arkeolojik bahçeye doğru alçalan küçük bir açık-hava tiyatrosu, gayri resmi toplantılar ve kültürel faaliyetler için önerildi. Otel kompleksinin batı ön tarafı görsel olarak önceki şehir duvarların yerine geçecek şekilde tasarlandı.

Otellerin batısına ve batık bahçenin diğer tarafında, alçak katlı bir ticari bina, iki tipik boğum ile (kuzey ve güney) Bab al-Faraj Caddeleri'nin açık uzaysal dizisini yeniden kurmak için yapıldı. Bu boğumlardan biri Bab al-Faraj'ın saat kulesini içerir o da en çok bilinen popüler buluşma noktasıdır. Yaya kuyuz-güney akışlar (Bab al-Faraj Caddesi boyunca) yeni ticari binanın kapalı çarşısı içinde geçmesi amaçlanmıştır. Bu kapalı çarşının merkez kısmı batık arkeolojik bahçeye açılır. Büyük bir balkon ve açık-hava tiyatrosu önündeki geniş basamaklar küçük "arena"yı tamamlar ki bu daha sonra iki yaya köprüsüyle tanımlanır. Kafes işi ile kaplı bu köprüler Bab al-Faraj caddesinden otel teraslarına hoş bir bağlantı sağlar.

Yeni projenin güney kısmı, bölgenin eski yaya belkemiğini (caddeden Omari Camisine) ve buradan da güneye Emevi Camisine ve merkez çarşılarına uzanan, bölgeyi yeniden canlandırmayı amaçlayan bir seri dolgulardan oluşur. Tarihsel tipolojiler canlandırılır: ana geçitler boyunca çarşı dizileri, sağlar. Ara sıra zemin kattaki atölyeler üst katlardaki ev veya ofislerle birleştirilmiştir (Bianco, S., 2000, s. 89).

3.5.3. Sonuç

Yukarıda açıklanan proje, belediyece istenilen bazı ufak değişiklikler ve revizyonlardan sonra şu anda uygulanmaktadır. Maalesef, 1984 konseptinin geliştirilmesi ve yenilenmesi için bütçe tedarikleri oldukça sınırlı idi ve projenin daha detaylandırması için verilen zamanda sınırlı idi. Toplamda, bir yıldan biraz fazla zaman gerekli revizyonlar, detaylandırma ve çizimler için kabul edildi ki, bu büyüklük, önem ve karmaşıklıkta bir proje için çok kısa bir süreçti.

Asıl sorun inşa işleminin evrelendirilmesiydi. Adım adım bir uygulama için, proje 6 parçaya bölündü. Belediye, güney batı köşe, Baksita Caddesinin güneyi ve Omari Camisinden başlamasına karar verdi. Şu anda hemen hemen tamamlanmış bu bölüm, zemin katta dükkanlar, süt katlarda ofis ve

idare/yönetim ve serbest duran han tipi yapıda yeni programlanmış süpermarket yer alır.

İkinci aşama, Baksita Caddesi ve hayatta kalan kent dokusunun güney-doğu kenarındaki boşluğu dolduran yapıları ilgilendirecektir; 3. aşama bölgenin batı kenarındaki Bab al-Faraj çarşısı; 4. aşama batık arkeoloji park ve hotel kompleksi, 5. aşama plaza etrafındaki ticari yapılar ve 6. aşama tiyatro ve kültür merkezi.

Projenin daha ileri uygulamaları için fon bulma, yıllardır komünist model izleyen, özel sektörün olmadığı veya çok az olduğu, hükümet ortamında önemli bir engel olduğunu ispat etmiştir. Yeni inşa edilmiş dükkanların ve ofislerin satılması veya kiralanması, bu önemli yeni gelişmeye katılmada özel yatırımcıların artan ilgisini ve şu anki talebi karşılayabilir ve kolay olabilir. Belediye, arazinin doğrudan satışı, geliştirme hakları veya faaliyetleri ile projenin müteakip aşamalarını finanse etmek için bir döner sermaye kurabilirdi, fakat devlet yatırım tarzını tercih etti. Otel, Turizm Bakanlığı adına inşa edilmesi gerekiyor ve belli bir işletici veya uluslararası zincire kiralanabilir. Tiyatro ve kültür merkezine gelince, Kültür Bakanlığınca yıllardır programlanmış uzun süre gecikmiş işlerdir ve bu yüzden önceliğin bunların inşasına verilmesi düşünülmelidir. Halen bu 3 önemli yapının inşaatına başlanmamıştır (Bianco, S., 2000, s. 94).

1978'ten 1987'ye Bab al-Faraj projesinin tarihi, şehir gelişiminin kritik aşaması boyunca, korumaya ilişkin önemli bir davranış değişikliğini yansıtır. Bu, tarihi bölgelerin toptan yıkımını ima eden politikaların sona erdiğini gösterir. Yerel mimari çevreler, ilgili vatandaşlar ve politikacılar bu işin içinde idiler, ki bu büyük şehir ve hatta ulusal korumanın gelişimini yansıtır.

3.6. Bölüm Sonucu; Genel Değerlendirme

Örnek uygulama çalışmaları, ana hatlarıyla korumada genel problemleri daha somut ifadelerle tanımlamaya yardımcı olmaktadır. Ortadoğu'nun çeşitli bölgelerinden ele alınan örnekler, uygun olmayan müdahalelerin sebep olabileceği tehlikeler ve kayıpları belgelerle ispat etmeyi ve de, bir ölçüde azaltmayı ve ayrı ayrı karmaşıklıkların çözüm örneklerini sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu şehirlerde problemlerin çeşitliliği ve karmaşıklığını düşünerek, böylesine sınırlı vaka çalışmalarının, anında mucizevi çözümler sağlayabileceği beklenmemelidir. Bununla beraber, sağlanması gereken değişim işlemlerinin dinamik yapısına daha iyi bir kavram / anlayış kazandırabilir. Öyle görünüyor ki, günümüzdeki uygulama geleneksel şehir yapılarını sağlayan, adapte eden veya yeniden yorumlayan, anlamlı ve uygun bir tarzda bir şehir değişimini gerçekleştirmek ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar karşılamayı ve değişen şartlara yerel kaynakların gayretle ve güvenilir biçimde cevap verebilmelerini sağlamaktadır.

Tunus ve Halep çalışmalarında görüldüğü gibi, katı anlamda koruma tek tek abideler için çözüm olabilir ancak tüm şehirlere bu duyarlılıkla uygulanamaz. Bu yüzden, uyarlayıcı yeniden kullanım, dikkatli şehir yenilenmesi ve hatta artık geçerli olmayan veya yeni işlevlere dönüştürülmesi gereken unsurların değişimi gibi, diğer müdahale yöntemleri ile desteklenmeli ve şartıyla tamamlanmalıdır.

Beyrut ve Halep çalışmalarında, acele yapılmış toptan bir yıkım, bozulmuş şehir dokusunun hemen ardından gelen bir teminatına ihtiyaç duyabilir ki bu onarım birçok durumda önceki tarihi durumları restore etmeyecektir, ancak geleneksel tipolojik ve morfolojik prensiplere sadık kalabilir.

Modern ihtiyaçlar ışığı altında geleneğin yeniden yorumlanmasıyla aynı zamanda modern gelişme aşamalarını, kültürel ve şehir devamlılığı fikrine boyun eğdirirken, "gelişme" ve "geleneksel" arasındaki görünen zıtlığı çözmek mümkün olmalıdır ve böylece şehir gelişiminin görünüşte aykırı biçimleri arasındaki geleneksel diyalektiklerin üstesinden gelebilmelidir.

Tarihi şehirlerinin rehabilitasyonu, adapte edilmiş yeni bina yapılarının tanıtımı dahil, bu uzlaşma işleminde öncü bir rol oynayabilir. Uygulanmış kültürel devamlılığın bir laboratuvarı olarak, daha geniş uygulamaya sahip olacak örnekler koyabilir, hatta şehrin modern bölümlerinde ve özellikle mesken bölgeleri, çevre merkezler, üniversite bileşikleri ve eğlence alanlarında bu uygulamalara güzel örnekler oluşturabilir. Bu, şehri meydana getiren bütünlerin yokolması ikiliğine sebep olmayacaktır, fakat topluma yeni fırsatlar ve seçenekler sunacaktır ve hepsinin ötesinde, tarihi bölgelerin "köhneme" kötü lekesini ortadan kaldıracaktır ki bunların merkezizeti ve çevresel özellikleri potansiyel olarak değerli ikamet öğeleridir. Yenilenmiş bir yerel bina geleneği, daha sonra ortaya çıkabilir ki, bu da dünya çapındaki mimari üslupların karmaşasına değerli alternatifler sunacaktır.

Kentsel Korumanın Sınırları

Modern anlamda, koruma, güçlü ve güvenilir kültürel kimliğe dayalı yaşayan bir gelenekte kökleştiği müddetçe, ön-endüstriyel Avrupa ve özellikle Avrupalı olmayan medeniyetlerde hiçbir zaman konu olmamıştır. Birçok durumda, gelişen kültürel gelenekler, yüzyıllar boyunca, önemli şehir değişimine sebep olmuştur. Bazen, eski bir gelenek, daha önceden varolan mimari miras kendi ihtiyaçlarına göre yeniden kullanmakta tereddüt etmeyen izleyen bir gelenek tarafından üzeri kaplanmıştır (Hakim, S.B., 1986, s. 33). Beyrut, Halep veya İstanbul gibi tarihi şehirler, farklı, kısmen transparan tarihi tabakalar gösterir ki bu da onların cazip olmalarının sebebinin açıklar. Bunların şehir evrimi tutarlı bir özelliğe dayanarak uygunluk gösterebilirken biçimde katı bir aynılık gerekli değildir.

Farklı kültürler ve medeniyetlerin birbiri ardına gelmesinden kaynaklanan çok daha dramatik değişiklikler, daha yeni modern müdahalelerin yaptığı tarzda tarihi şehir dokusunu nadiren karışıklık içine itmiştir.

Belli kabul edilmiş sosyal ve çevresel sınırlamalara karşılık / tepki olarak bunların ölçüsü uygun değişim dizisinde kaldı ve böylece bireysel unsurlar iyi düzenlenmiş bir senfoni içine karıştırıldı fakat mimari formlarla ilişkilendirildi. Günümüzde, doğal kaynakları koruyanlar mümkün olan en büyük ölçüde, geçmiş müdahalelerin çeşitli tabakalarının eserlerini koruma ihtiyacı üzerinde kolayca anlaşılır, bununla beraber kabul etmeliyiz ki, bu toplu mirasın menşei korumanın modern kavramlarına göre değerlendirildiğinde "tarihe karşı / anti-historic" ve "bilimsel olmayan" idi.

Modern koruma çabaları, aslında, geleneksel kültürel gelişme aşamalarının temelini bozulmasına bağlıdır ve kazanılmış mirası korumak ve gelecek nesillere aktarmak için koruyucu tedbirlere ihtiyaç vardır.

19.yüzyılın sonlarından beri modern gelişimin beraberinde getirdiği benzeri görülmemiş hızlı ve yoğun değişim, korumanın rolünü artırır ve doğrularken, aynı zamanda da belirtilmesi gereken belli kavramsal tehlikeler vardır. Bunlardan biri, kültürel miras bir "donmuş" veya müzeye ait nesne olarak, doğal evrime artık maruz olmayan şekilde algılanabilir; diğeri de değerlerin ve uygulamalar akışı olarak tanımlanan, geleneklerdeki ani kırılma gerçeği, "eski" ve "modern" arasında veya "koruma" ve "gelişme" arasında suni bir ayrılma yaratmıştır. Koruma, gerçekten de kendine mahsus bir bilim olma riskindedir. Bunu önlemenin bir yolu korumayı daha geniş gelişme aşaması, parçası olarak görmektir. Bu da demektir ki, mirasın hayatta kalmasını desteklemek için sosyal ve ekonomik güçleri ortaya koymak ve aynı zamanda geçerli gelişme kavramına kültürel bir boyut katmaktadır ki, bu eğer bu tür sosyal ve kültürel değerlerden yoksun olursa, çok sınırlı olacaktır.

Ne oranda olursa olsun, bir bütün olarak tarihi şehirler konu olunca, katı anlamda koruma, kolay bir konu değildir. Şehir korumanın karmaşık görevini ve buna dahil olan birçok durumları düşünerek, hemen farkedebiliriz ki, mirasın sadece küçük kısımları arkeolojik ve müzesel ifadelerde ele alınabilir, yani, bir abideyi orijinal içeriğinden fiziksel olarak ayırarak ve etrafına yapay koruma çevresi yaratarak. Bir katedral veya bir cami gibi anıtsal yapılar nispeten kolay ele alınabilirken, bu durum, fiziksel ve sosyo-ekonomik içeriğe geldiğinde (yolların yapımı, yoğun kamu açık alanları, tarihi evler, geleneksel ticari veya endüstriyel faaliyetler ve tüm aktiviteler ve işlenmesine gerek duyulan yapıları desteklemek ve yaşayan bir çevrenin bir parçası olarak korumak) çok daha karmaşık hale gelir. Hatta özel mülk sahipliği ve bina kullanımı problemleri ortaya çıkar ki, bu daha yumuşak rehabilitasyon şekli gerektirir ve direkt hükümet müdahalesiyle tam olarak çözümlenemez. Tüm bu komplikasyonlar ele alınmalıdır, zira, amaç tarihi şehrin yaşama kabiliyetini sağlamaktır ki, bu da tarihi dokunun doğal evrimine müsaadeyi ifade eder. Bireysel tarihi eserlerin, onların tarihsel çevresini korumadan ve rehabilite etmeden ve de onlara destek olan hayati sosyal ve ekonomik güçleri desteklemeden restorasyon yapmak anlamsız olur ve sonunda tarihsel şehri kendi besininden yoksun bırakmak olur.

Özetle, korumanın başarılı olması için, bir hayal alemi olarak anlaşılmamalıdır. Toplumun o anki arzu ve isteklerini ve yaşayan örnekleri hesaba katmalıdır. Restore edilmiş veya dönüştürülmüş yapılarda, bunları canlı tutabilmek için şüphesiz, arkeolojik abideler veya müzesel koruma hariç uygun kullanımlara dikkat edilmelidir. Bir taraftan, koruma düzgün bir bakım/ onarım çalışması olmalı ve finansal olarak karşılanabilir olmalıdır; diğer taraftan bir gelişme değeri olarak kültürel mirasın doğasında olan potansiyel ekonomik gelir kaynaklarını çalışacak duruma getirmelidir.

Sık sık, uygun yeni binalar hasar görmüş parselleri doldurmak için konulacak veya şehri canlı tutacak işlevler için hizmet üstlenmek zorunda olacaktır. Bu da, korumanın ayrı bir disiplin olarak anlaşılmaması gerektiğini bize önerir,

fakat daha kapsamlı çevre planlaması ve ekonomik gelişme işleminin integral bir parçası olarak görülmelidir - yalnızca çok özel bir kısım -, zira oldukça hassas, kopyalanamaz kaynaklarla ilgilenir ve bu yüzden de özel bir takım kurallar ve talimatlara dayalıdır. İncelenen tecrübeler göstermektedir ki, koruma amaçları, bütüncül gelişme çatısın dahil edilmediği sürece, uygulanması zor olacaktır veya onların "varolma nedenini" kaybedecektir. Zira, böylesine bir pro-active yaklaşım olmaksızın, korunması gereken miras, koruma tedbirleri uygulamaya derhal hazır olmadıkça zaten kısmen kaybedilmiş olabilir. Bu yüzden entegre prosedürler zorunludur, uzlaşmalar sağlanmalıdır ve belli muhtelif hedefler ve sınırlamalar arasında uzlaşıcı bir işlemin parçası olarak kabul edilmelidir.

Örneklerde kültürel kimliklerin özünü ve tarihi şehirlerin önemini incelerken, anladık ki, bunların yeniden canlandırılması, yaşayan bir kültürü besleyebilen iç güçlere yeniden dönerek, içten ele alınmalıdır ve varolma, entegre oluşumu ve devamlılık duygusunu yeniden kurmalıdır.

İslâm dünyasındaki sosyal bağlılık, içten yeniden yapılanma için müthiş ve değerinin altında bir ekonomik ve kültürel kaynak oluşturur. Doğru teşvik, rehberlik ve cesaretlendirme, neredeyse otomatik bir rehabilitasyon işlemini başlatacaktır. Bunların en önemlisi de, belki de, devletin ve karar veren kurumların genel davranışlarıdır (Serageldin, İ.; el-Sadek, S., 1982, s. 41).

Değerlere ve devam eden yaşama gücüne inanç eksikliği, bunun azalmasına kayıtsız kalma ve hatta yıkmak için şüpheli niyet ve "modern" tarzlarda yeniden yapma hepsi bir yatırımdan geri çekilme yaratacak ve devlete müthiş bir ekonomik yük getirecektir.

Bunun aksine, rehabilitasyon olayı için belirtilen destek, hatta, tarihi dokunun kamu alanını düzeltmede küçük yatırımlar, teknik destek ve uygun yatırım ve finansal teşvikler için rehberlik (örneğin prosedürlerin azaltılmış maliyeti, vergi muafiyeti ve geliştirme hakları gibi) özel sektör teşvikleri harekete geçirecek ve

böylece kamu kendi başına yapacağı sınırlı kültürel ve ekonomik yeniden canlandırmayı çoğaltacaktır.

İçten yeniden canlanma için diğer bir saklı potansiyel, çoğunlukla ihmal edilmiş veya hükümet veya vakıf kuruluşlarınca sahip olunan geleneksel kamu faaliyetlerinde yatar. İhtiyaç duyulan hanlar, medreseler veya hastanelere yeni kullanımlarla ve kullanılmayan camilere adapte edilmiş yeni sosyal işlevler eklenecek ve ihtiyaç olunan veya yıkılmış olanları morfolojik olarak uygun şekilde yeniden geliştirme, eski şehrin modern standartlara eşit, fonksiyonel bir yeniden ayarlanmasını sağlayacak; aynı zamanda yatırım, kullanım ve direkt veya endirekt gelir elde edilecektir.

Bu altyapı ve kamu binalarındaki yatırımların çoğu, kataliz etkisi yaratacak ve sonuç olarak eski şehrin mülk değerini arttıracaktır. Bu birçok açıdan arzu edilir bir şeydi aynı zamanda önemli olan şudur ki, ekonomik gelişmelerin faydaları, eski şehrin ortaya konan parayı muhafaza edenler tarafından yakalanabilir ve kültürel mirasla bir bağlantısı olmayan spekülative yatırımcılar tarafından kaçırılmayacaktır. Bu yüzden de devlet, kazançların asıl amaca - oluşturulan fonların yeniden dönüşümünü sağlamak için kültürel değerlerin yeniden hayata geçirilmesi - bağlı kalan kapalı bir üniteye kalmasını ve yeniden yatırımlar yapılmasını sağlayacak mekanizmalar ve prosedürler yaratmalıdır. Bunu başarmak için organize bir kurumsal biçim "şehir gelişme birliği" modelidir. Arazi mülkiyetine izin verebilir, bireysel payları havuzda toplayabilir ve bütün olarak toplumun yararına onları yeniden tahsis edebilir.

Kamu mülküne ait özel ayrıcalıkları yüzünden, özel ve kamu sektörü arasında yapıcı koalisyonlar kurma fırsatlarından dolayı, böyle bir yapı, odaklanılan rehabilitasyon işlerini takip edebilir, böylece tarihi şehrin en iyi avantajına uyacak şekilde varolan değerlere yönetebilir ve geliştirebilir. Gayri menkullerin değerlerinin arttırılması konusu, özellikle araçlı ulaşılabilirlikteki gelişmelerle bağlantılı olarak kritiktir; tarihi doku ile özel değerlerin uyumunu sağlamak için dikkatle yöneltmesi gereken İslâm tarihi şehirlerdeki nadir lüks konusudur.

Ulaşım, yeni servis yolları sağlayan planlar ve daha iyi ulaşılabilirlik dikkatli bir şekilde organize edilmeli, yeni yol ulaşımlarından faydalanan ticari faaliyetlere konan vergilerle, yapılan fedakarlıklar karşılanmalıdır. Kamu altyapı yatırımlarının ekonomik faydalarından bazılarında vazgeçerek ve öncelikle tarihi bölgelerin iyileştirilmesi için tahsisat / iane'ye dönüştürmek, önemli bir şehir yönetim prensibidir.

Turizm, düşünülmesi gereken diğer bir ekonomik gelir kaynağıdır, zira, bu yerel el sanatları endüstrileri, ticaret, küçük oteller, restaurantlar, misafirhaneler vasıtasıyla gelir yaratabilir ve var olan yapıların hayata geçirilmesi ve yeniden kullanımı için fırsatlar getirebilir. Turistler, her zaman gerçek ve otantik alanları ziyaret etme arayışındadırlar ancak yoğun turizm, kendini kötüye kullanmalar yüzünden de bu çok değerli varlıklar bozulma ve mahvolma eğilimindedir. Bu yüzden, tarihi şehirlerin ekonomisi tamamıyla turizm ve endüstrisine bağımlı olamaz fakat kendine ait, kendine güvenen sosyo-ekonomik çatıya müşterileri ve ziyaretçileri entegre etmenin yollarını bulur. Turizmden elde edilen finansal kazançlar, tarihi dokunun bakımına ulaşacağından emin olmak için özen gösterilmelidir.

Ne şekilde olursa olsun, tarihi şehirlerin rehabilitasyonunun canlı değerleri koruma çabası olduğunu ve insanların ruhsal, duygusal ve fiziksel iyiliği için gerekli olduğunu onaylamalıyız. Bu yüzden de, bunun farkına varmak, korumak ve bu değerleri yükseltmek için ve kültürel rehabilitasyonu bir integral olarak desteklemek için özel çabalar üstlenilmelidir.

Bu rehabilitasyon çabalarının yüksek amacı, sadece farklı maddi şartlar altında yaratılan daha önceki yapıları korumak değil, aynı zamanda, otantik ve yenilikçi yollarla geçmişle yeniden bağlantı kurabilmek için, toplumun iç güçlerini canlandırmaktır. Bu da geleneksel değerlerin nitelik duygusunu ve geleneksel orijinal modellerin yorumlanmasını - ki bu hala geçerli olabilir -, farklı şartlara uyumu ile sağlanabilir ve bunu gerektirecektir. Hepsinin de

ötesinde, olaya dahil olan ana taraflarca (örneğin hükümet, sivil toplum ve özel sektör girişimleri) paylaşılan bir karar veya taahhüt gerekecektir. Bunların hepsini ortak anlayış / yaklaşım ve paylaşılan hedeflerini kabul ederek yeni tip gelişmenin etkili uygulaması için ön şarttır.

IV. BÖLÜM

4. Lübnan'da Planlamanın ve Korumanın Geçirdiği Evreler ve Trablus Kentsel Sit Alanını İnceleyerek Koruma Sorunsalı

Bu bölümde genel olarak Lübnan'da ve özel olarak Trablus şehrinde planlamanın ve korumanın geçirdiği evreler incelenmiş, ülkede koruma karşısında duran engeller tespit edilmeye çalışılmıştır..

Bölümün ilk kısmında Lübnan'da Fransız Mandası döneminden günümüze kadar planlamanın ve korumanın geçirdiği evreleri çeşitli kaynaklardan elde edilerek, bu çalışmada ilk defa olarak, toplu bir şekilde verilmiştir. Bölümün ikinci kısmında Trablus Kentsel Sit Alanı incelenmiştir. İnceleme toplam ondört başlık altında detaylı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bölümün üçüncü kısmında araştırma başlığının bir kısmını oluşturan "Trablus Kentsel Sit Alanı'nın Koruma Sorunsalı" konusuna değenilmiştir. Koruma sorunsalın mahiyeti ve sebepleri incelenmeye çalışılmıştır. Bölümün sonuç kısmında önceki kısımlarda elde edilen bilgilerden faydalanarak, Lübnan'da planlamanın durumu ve Trablus Kentsel Sit Alanı'nın koruma sorunsalı için çözüm arayışları ile ilgili genel değerlendirmeler yapılmıştır.

4.1. Lübnan'da Planlamanın Geçirdiği Evreler

Lübnan'da yeniden planlama olayını ele alırken, ülkenin sınırları ve ekolojik kaynaklarının doğru ve adil bir şekilde yönetimi ile uğraşan yasaları izlemek ve uygulamakla görevli mercilerin ve kamu idaresinin rolünü incelemek gerekir. Lübnan'da inşa edilmiş çevrenin düzenlenmesinde hükümetin rolünü sunarken, başkent Beyrut'un kentsel gelişimi yararlanılabilecek tek örnektir. Başkent ve şehrin etekleri Lübnan toprak alanının yaklaşık %2'sini oluşturur veülke nüfusunun yarısı, yani 1,5 milyon insan burada yaşar. Bunun için Hükümet, kurulduğundan beri, gerçekleştirdiği tüm büyük planlama

projelerinin yüzünden diğer şehir ve bölgelerde zikredilmeyecek uygulamalar görülür. Son 50 yılda Lübnan'ın kentsel gelişimini besleyen kayda değer durumlar birçok faktöre bağlanabilir, ancak bunlar arasında en önemli görünenler aşağıdakilerdir (Saliba, K.S., 1977, s. 39):

- a. Analiman Haifa'nın (İsrail'de) güneye çekilerek etkisinin yok edilmesi (neutralization) ve bu etkinin Beyrut limanına dönüşmesi.
- b. Liman havaalanı gelişimi için gerekli olan teknik faaliyetleri geliştirecek insan kapasitesinin mevcut olması.
- c. II.Dünya Savaşı boyunca gelişen sınırlı endüstrinin, komşu Arap ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamak için, daha verimli bir endüstriyel tabana dönüştürülmesi.
- d. Yabancı yatırımcıyı cezbeden ve Lübnanlı girişimciler için neredeyse sınırsız ufuklar sunan bir serbest girişimin (free enterprise) ekonomik sistemin adaptasyonu.
- e. Daha ziyade sorunlu bir bölgede istikrarlı olmayı garanti eden bir politik sisteme adaptasyonu (Demokratik Cumhuriyet).

Son 50 yılda, kentsel gelişimin baskısı, Beyrut'ta bugün gördüğümüz görüntüyü vermektedir. Şehir özellikle, ortaçağ dokusu üzerine inşa edilmiş, kötü yapılmış bir altyapı ile desteklenen ve yeterli programlı uygulama eksikliğinden yoğun bir kentsel yayılmadan oluşur. Kentsel hacimin kayda değer olması, bize sonucun pek de mutluluk verici olmadığını gösteriyor.

Lübnan'ın genelinde ve özellikle Beyrut'un şehir planlamasında hükümetin ilgisinin konuya dahil olmasını anahatları ile vermeye çalışırken, bu çabaların Fransız Mandası altında başladığını belirtmek gerekir. Şehir planlama çabalarının 5 aşamada olduğu açıklanabilir. Bu aşamalar tarih sırasına göre şöyledir:

1. Fransız Mandası, 1922-1946;
2. Cumhuriyetin ilk yılları, 1946-1958 (İstiklal Sonrası);
3. Cumhurbaşkanı Fuad Şehab'ın dönemi ve ardındaki yıllar, 1958-1975;
4. İç Savaş Dönemi, 1975-1990;

5. Savaş sonrası yeniden imar dönemi (reconstruction), 1990'dan günümüze.

Lübnan'da planlama sürecini takip etmek amacıyla, bu dönemlerdeki kentsel gelişimi ve bu alanda devletin aktivitelerini incelemek gerekmektedir.

4.1.1. 1. Aşama: Fransız Mandası, 1922 - 1946

Uzun bir ekonomik, politik ve kültürel etki sürecinin sonucu olarak, Doğu'da yerleşen Fransız Mandası Osmanlı iktidarı tarafından ortaya konan reformları, Tanzimat dönemiyle başlayan batılılaştırma hareketini de hızlandırarak tamamlar (Hansen, J., 1988, s. 18). Osmanlı'nın Lübnan'dan çekilmesiyle beraber, göreceli bir süreklilik içinde ve yanında getirdiği çoğunlukla sorgulayan tavrıyla gelen Fransız manda yönetimi, bölgesel verilere sadık kalarak, Osmanlı'nın koyduğu kanunları geliştirmeye yönelik bir dizi kural ortaya koyar. Bu uygulama temelini Fransız kent yönetmeliğinin ruhundan alan, içtüzükte bir çeşit derleme olarak ortaya çıkar. 1920'de Büyük Lübnan'ın başkenti ve Fransız mandası altındaki doğu devletlerinin merkezi olan Beyrut, önemli bir siyasi ve ekonomik kimlik kazanır. Şehir merkezindeki mahallelerin düzenlenmesi, bölge bölge kamulaştırma ve genişleme hareketi 1930'lu yılların ortalarına kadar sürer. Osmanlılar tarafından oluşturulan açıklıkların devamı olarak yeni ortogonal yollar çizilir; savaş kahramanlarının isimlerini taşıyan yeni ana arterler açılır. Osmanlıların açtığı Mecidiye, Hamidiye v.b. isimli caddelerin yerini Allenby, Foch ve Weygand gibi Fransız generallerin isimlerini taşıyan caddeler alır.

Merkezi mahallelerin düzenlenmesi birbirini tamamlayan iki yoldan gerçekleştirilir. Bir yandan, siyasi iktidar kentin üzerine evrensel bir görüşle yaklaşır ve yeni şehir alanlarının düzenlenmesini amaçlayarak planlara müdahale eder: caddeler, meydanlar ve perspektifler yapılır. Öte yandan şehrin dokusu parçaların biraraya getirilmesinden oluşturulur: Adalar ile sokak ve meydan çerçeveleriyle tanımlanmıştır. Fakat Beyrut adaları birer

özerk müdahale birimi ve belirli tip ve mantığa uygun şekillerin eklenmesiyle bağlantılı bir şehir dokusu üreten tasarlanmış bir kentin standart elemanları değildir. Açıklıkların düzenlenmesi ön plana çıkar ve yapısı adası, çoğunlukla dengesiz veya bricolaj'a varan uyarlanmış durumlarıyla yardımcı bir tip olarak görünür: şehirciliğin, yolların ilkel araçlarına uyum sağladığı merkezi Yıldız kesimiyle oluşturulmuş üçgen adalar, dik açıklıklara bağlı dikdörtgen adalar, düzensiz şekiller.

Şehrin dokusu plancının ona kabul ettirmek istediği sınıflandırmaya, ayırmaya ve özel alanlar yaratmaya karşı direnç gösterir. Beyrut'un manzarası, kültürel bir melezleştirme ve hala "ikonoklast" vurgular taşıyan modernleşmeye açılma arasındaki birbirine zıt sonuçlarla dönüşürken, manda yönetimi şehir üretimini kontrol etmeyi ve alanların statüsünü, işlevini ve kullanımını derlemeyi amaçlayarak yeni yönetim araçlarını ortaya koymayı dener. Mandanın ilk yıllarında, şehrin düzenlenme, genişleme ve güzelleştirilme planının (Plan d'Amenagement, d'Extension, d'Embellissement-PAEE) oluşturulması önerilmiş olsa da, bu pragmatik adım, ancak şehir alanının üretim modunu dönüştürmeyi amaçlayan bir seri reformun ortaya konmasıyla kabul görür: Arazi rejimi reformu, büyük şehirlerde, Bekaa vadisinin tarım alanlarında, sahil şeridi ile Lübnan'ın merkezinde kadastro kurulması, düzenlemenin esas araçlarından birini oluşturmak amacıyla Osmanlı'dan miras kalan kamulaştırma hareketinin yaygınlaştırılması, inşaat izninin zorunlulaştırılması, belediyelerin konumunda yapılan reform ve teknik belediye hizmetlerinin kurulmasıdır (Davie, M., 2001, s. 41).

Sonuç olarak, 1931'de, manda yönetimindeki üç ana şehrin (Şam, Halep, Beyrut) düzenlenme, güzelleştirilme ve genişleme planının hazırlanması amacıyla, otoriteler bir şehir plancısının hizmetlerinden yararlanma kararı alır. İki yıl sonra, Danger kardeşler Fransız Şehirciler Topluluğunun (Societe Française des Urbanistes-SFU) göklere çıkardığı 3 prensip üstüne kurulu önerilerini sunarlar: hijyenle iyileştirmek, bölgelendirme ve ulaşım yoluyla

düzenlemek ve son olarak, şehir plancısı bir sanat eseri ortaya koyma durumunda olduğu için, şehri güzelleştirmek (G. Rowe, P., 1998, s. 43).

Beyrut'a uygulanması düşünülen bu 3 prensip şehrin ve çevresinin düzenlenmesi için evrensel bir plan ortaya koymakla sonuçlandı. "Genel dolaşım" başlığı altında Beyrut'u Şam'a, Trablus'a ve Sayda'ya bağlayan bölgelerarası 3 eksen önerildi.

Danger Kardeşlerin önerileri hiçbir zaman uygulanamadı ama iç tüzük ile şehrin planlanması arasındaki oranların üstüne giden bir tartışmaya önyak oldu. On yıl sonra, başka bir Fransız şehirci olan ve uzun yıllar Şam ve Halep'te şehircilik hizmetlerini yöneten Michel Ecochard, Beyrut için yeni bir plan ortaya koydu (Ecochard, M., 1947, no. 25).

Yaklaşımı ve düzenleme projesinin sunumu içinde, Ecochard'ın attığı adım, normlara uygun ölçüleri devreye sokma kaygısı ve toplum sınıflarını merkezde toplamada kararlı iktidarın üzerindeki ısrarları ile Danger kardeşlerin attığı adımdan ayrılır. "Beyrut'u canlandırma sorunsalı" olarak adlandırdığı konuyu işlemek için, 3 kategoride sınıflandırılmış ulaşım yollarının yeniden düzenlenmesinin üzerine eğilir: Başkent'in doğusundaki tepelerden geçerek ülkenin kuzeyi ve güneyi arasındaki ulaşımı sağlayan yollar.

Kendinden öncekilere olduğu gibi, Ecochard'ın planı da asla uygulanmaz, ama, planını üstüne kurduğu parametreler devam eder (Ghorayeb, M., 1998, s.63). Ellili yılların sonlarına kadar, Ecochard'ın önerileri tüm şehir düzenleme projelerinde bir referans olarak alınır ve bağımsızlık döneminin ilk yıllarında ortaya konacak olan iç tüzük düzenlemelerinin bütünü kaynağını Ecochard'ın planında kimlik kazanan dinamiklerde bulur (bkz. şekiller: 13-15).

4.1.2. 2. Aşama: Cumhuriyetin İlk Yılları, 1946-1958

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Lübnan bağımsızlığına kavuşur. 1944-1958 yılları arasındaki dönem hızlı nüfus artışı ve göz dolduran alan büyümesiyle Beyrut'un bölgesel bir metropol olarak su yüzüne çıkmasıyla tanımlanır. Devletin uzlaşmacı tavrıyla el attığı "tüccar Cumhuriyet"nin büyümesi, atmışlı yılların başlarında başkan Şehab'ın refomcu rejimiyle getirilen yönelimlerin ötesinde, 1975 savaşı öncesine kadar sürecektir. Beyrut'un "ekonomik mucize"si, İkinci Dünya Savaşı yıllarından kalan ve o dönemde Avrupa'yla yaşanan iletişim zorlukları nedeniyle bölgesel endüstrinin gelişmesine zemin oluşturan mirasa dayanır. Yeni bölgesel ve jeopolitik koşullar ekonomik dengelerde, özellikle de Beyrut'un yarar sağlayacağı şekilde, derin değişikliklere yol açar.

1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulması Hayfa limanı ile Arap dünyası arasındaki ticaret yollarına engel olur. Daha o zamandan, Beyrut deniz trafiğini tekeline alır. Diğer Lübnan veya Mısır limanları, Beyrut'la yarışmak için yeterli donanıma sahip değildir ve başkente odaklanan Lübnan'ın arabulucu işlevi bu durumdan doğrudan kar etmeye başlar. 1954 yılında Khalde'de açılan havaalanı Beyrut'u bölgenin en modern havaalanı altyapısıyla süsler ve şehir Avrupa'yı Asya'ya bağlayan hava yolları üzerinde zorunlu bir durak haline gelir. Öte yandan bölgedeki genel politik istikrarsızlık, başkentleri canlandırır ve komşu ülkelerden gelen göçmenleri Beyrut'a pompalar: 1948'den itibaren Lübnan, şehir merkezinin doğusundaki modern Hamra mahallesinin ilerlemesine büyük ölçüde katkısı olan Filistinliler'i kabul eder. Daha sonra, ellili yıllar boyunca ve atmışların ilk yarısında Mısır, Suriye ve Irak'ta gerçekleşen darbeler Lübnan'ın başkenti Arap rejimlerinin ortaya koyduğu ulusallaştırma hareketine karşın zengin bir burjuva sınıfına ev sahipliği yapar. 1973-74 yıllarında petrolün ani yükselişiyle önem kazanarak göçlerle canlanan şehirler bu manzaraya eklenir. Beyrut, ölçülülüğü oluşturan ve garantileyen bir banka sistemiyle ayrıldığı diğer şehirler temel ve sabit sektöre yatırım yaparak başkentini büyümesine katkıda bulunurlar. Bunların

sonucunda 1950 yılında 500.000 nüfuslu Beyrut, 1960'ta 700 000'den fazla insanı bünyesinde barındırmaktadır.

Bu dönemden itibaren Beyrut'u çevreleyen kasabalar şehirleşir ve köyden göçle gelen kitleleri kabul eder. Aslında başkent, genişliği ve böbürlendiği zenginliğiyle daha iyi bir hayatın güvencesini sunuyor gibi görünse de; Lübnan'ın geri kalanı tarafından ülkeyi çevreleyen bölgelerde kamu yatırımlarının gelişimindeki politik eksiklik nedeniyle suçlanır. Beyrut, Fransız coğrafyacı Pierre Marthelot'nun sözünü doğrular: "Bir şehir kendi çevresindeki alanı doldurur" (Sarkis, H., 1993, s. 51). Bu yoğunlaşma ve genişleme, devletin kanalizasyon gücüne uymayan bir ritme sahiptir.

İsviçre'nin denetimi altında; 1946'dan 1951'e kadar belediye ve şehir planlamadan sorumlu Ernst Egli ve yardımcısı Rolf Meyer, Ecochard'ın 1943 tarihli projesinden esinlenerek, şehrin büyümesini planlamayı amaçlayan birçok denemede bulunurlar. Birinci elden kullanılabilir kaynak yetersizliğinden dolayı, Egli'nin projeleri iyi karşılanmaz. Egli'ye göre şehircilik aynı zamanda, yeni bağımsız olmuş bu ülkenin vatandaşlarının alın yazısı bir eğitim bilimidir. Bu amaçla 1950'de "Ulusal Şehircilik" başlığı altında bir sergi düzenler. Fakat bununla birlikte yapmak istediklerini gerçekleştiremez ve arazi spekülörleri ile onların belediyedeki adamlarıyla karşı karşıya kalır. Yapılan konuşmalar sonucunda, 1952'nin plan yöneticisi, yeşil alanlar ve kamu binaları için hiçbir korumaya yer vermeyen banal bir karayolları planı çıkarır ve gittikçe artan trafik sorununu kolaylaştırmaya yönelik eksiklikleri tamamlamakla yetinir (Tabet, J., 2001, s. 35). 1954'ün şehir yönetmeliği, zaten var olan arazi değerlerinin onaylanmasından başka bir şey değildir.

Bu dönemde şehircilik, korumasız ekonomik bir büyümenin alanlardaki görünümünün hukuki açıdan onaylanmasıyla yetinir. Ortaya çıkan manzara, çeşitliliğin ve monotonluğun paradoksal bir karışımını gösterir. Üç ya da dört katlı binalar ve bahçelerle çevrelenmiş evler; yeni tipte bir mimarinin ortaya çıktığı, gittikçe yoğunlaşan bir dokunun içinde kalır: kolektif binalar, genelde

düzensiz parsellerin üzerine inşa edilen ve hatta bazen üst üste bindirilmiş, ortak düşey ulaşım yollarının etrafında toplanan bu yapılar, içinde konut ve bürolara yer verilen katlarını üstüste yığar.

1954'te şehrin bölünmüş topraklarının bir elde birleştirilmesine dair bir kanun çıkar. Bu kanunun amacı, kadastro sununun yapımında geç kalınmış ve çok büyük parselleri bölünmeden bırakılmış alanın karmaşık arazi yapısına çözüm getirmektir. Bu kanunun kabul edilmesine rağmen özel sahipler ve belediyeler arasındaki hak davalarına konu olan birçok parsel dondurulur. Fakat düzenlemenin dinamiği ortaya atılır: Burjuva sınıfına yönelik büyük paylaşımlar, üzerinde uzlaşmazlık ve hak davaları yaşanmayan bölgelerde gerçekleştirilecektir.

Ellili yılların sonlarında, Arap milliyetçiliğinin tırmandığı ve soğuk savaşın kızıştığı bölgede hissedilen gerilime rağmen genel atmosfer iyimserdir: Beyrut halkı arasında yayılan modern yaşam tarzı, tüm sorunlara cevap getirecek gibidir.

4.1.3. 3. Aşama: Lübnan'da Modern Planlamanın " Altın Çağı" Şehab Dönemi; 1958-1975

1960'ların başında Lübnan, bir rüyanın yani planlı ve dengeli bir gelişmenin doğuşuna tanıklık etti. O zamanlar, bir birliğe doğru ilerleyen gibi görünen Arap dünyasının ucundaki Lübnan rejimi, Cumhurbaşkanı Şehab liderliğinde modern bir toplum ve finansal ve ekonomik bir merkezi geliştirmek istedi. Bu, başkentin ve onun çevreleri arasındaki dengesizliğin azaltılmasını ve aynı zamanda ortaya çıkan yeni talepleri ve planları ele almak için Beyrut'un bir araya toplanmasının yeniden yapılmasını gerektirdi. Böylece, yeni bir politika, problemleri çözmeye planlamanın sınırsız kapasitelerine inanç ve merkezi hükümetin güçlendirilmesiyle, adapte edildi.

1963'de, tüm Lübnan'a uygulanabilir ilk şehir planlama yasası adapte edildi. Bu kanuna göre, şehir planlamaya ait tüm meseleler, tek bir otorite de yoğunlaşmalı idi. Şehir ve Ülke Planlama Yüksek konseyinden yardım gören Şehir Planlama Genel Müdürlüğü (Direction Generale de L'Urbanisme - DGU) genel master planlar, detaylı bölge planları, toplum kullanımına kazandırmak için ve karma gayrimenkul şirketlerinin yapılanması için özel kurallar, bunların hepsi ilk kez sunuldu. Aynı zamanda, büyük projeler, bu yeni rejimle başlatıldı. Ünlü Yunanlı planlamacı Constantine Doxiadis tüm bakanlıkların gruplandırılacağı büyük bir kompleks olan yeni Hükümet kentinin yerini seçmekle görevlendirildi (Tabet, J., 2001, s. 38).

Diğer birçok projelerde çoğu 1940'ların sonları ve 1950'lerin başlarında yurtdışında eğitim görmüş ve II.Dünya savaşı sonrası Avrupa'sında şehir planlama konusunda iyi bilgili, genç nesil Lübnanlı şehirci ve mimarlar görevlendirildi.

Hazırlanan çeşitli şehir planlama projelerinden (büyük şehirler Trablus, Sayda'yı içeren ve diğer daha küçük kasaba projelerinden ikisi; biri Baalbek için olan, diğeri Sur (Tyre) için olan dönemin atmosferini en iyi yansıtan gibi görünüyor.

Baalbek Master Planı, 1964'de büyük bir yarışmada, Henri Eddeh'in sunduğu ve kazandığı plan, jüri tarafından şehir gelişiminin kontrolü ile ilgili problemleri ele almada örnek alınacak bir plan olarak düşünüldü. Eddeh'in planı aşağıdaki iki varsayıma dayalı idi: Baalbek'in Roma şehri, uluslararası önemi olan belli başlı arkeolojik bir alan idi; ve modern şehir tarafı (o zaman 20.000 nüfuslu idi) bu roman şehrinin bir kısmını kaplıyordu ve gelişimi kaçınılmazdı (bkz. şekil: 16). Bu karmaşayı çözmek için, Eddeh'nin planı bir bütündü fakat gelenekseldi. Bu arkeolojik kalıntıları onları sınırlayan esaretten kurtarmak için modern şehrin yerini değiştirmek ve kuzeyde yeni bir octagonal şehir inşa etmektir (Salam, A., 1998, s. 70). Var olan şehrin, sadece dörtte biri

korunacaktı, esasen 19.yy.'ın Lübnan mimarisinin güzel örneklerini taşıyan bölgedir.

Sur (Tyre) kentinin Master Planı, 1964'de Pierre el-Khoury tarafından hazırlandı (bkz. şekil: 17). Burada yine, cevaplanması gereken soru, arkeoloji ve kentsel gelişim arasındaki bağlantı idi. Tüm kompozisyonu iki ana akslarla oluşturdu: doğu-batı turistik aksı (arkeolojik bölgeleri bağlayan ve şehri iki ayrı bölgeye bölen), ve kuzey-güney aksı ki, bu da şehrin gelecek büyümesi için ana bir belkemiği oluşturacak bölge idi (Khoury, R., 1998, s. 24). Bu plan, Eddeh'inkinden daha az radikal görünmesine rağmen, aynı planlama stratejisine sahipti. Aslında, 1960'ların Lübnanlı planlayıcıları arasındaki geçerli ana fikir, planlamanın sosyal düzen ve fiziksel çevre arasındaki düşünülen uyumu restore edebileceği idi. Bu yüzden, Master planlar dengeli, iyi organize edilmiş resmi sayılar olarak algılandı, karşılığında yatay ve dikey hatları birleştiren, alan kullanımlarını ayırt eden planlardı. 60'ların başında üretilen çeşitli ideal şehir planları, planlayıcıların ütöpik bir yönde hareket ettiklerini gösterir. Politik ve sosyal proje onlar için "ölü, eski biçimlerden" toplumu bir an evvel kurtarıp, yeni bir dünya yeniden inşa edebilmenin mümkün olduğunu gösterdi.

Genel Şehircilik Müdürlüğü (DGU) bağımsız bir düzenle baskı uygulayarak, bakanlık temsilcileri ve birlikişilerden oluşan şehircilik üst konseyine çalışmalarındaki yönelimleri aydınlatma konusunda yardımcı olur. Bütün Lübnan şehirlerinin gelişim şemalarından sorumlu, rasyonel yönetim metodlarına göre çalışan ve bundan böyle 1962'de kabul edilen yeni şehircilik koduyla çerçeveselenmiş DGU, teni yönelimlere karşıt politik ve yönetsel dirençleri ifade ederek, plan vasiliğinden hızla kamu çalışmalarına geçiş yapar. Bununla birlikte, hırsların en göze çarptığı sahne yine Beyrut'tur ve bu hırslar yeniden Michel Ecochard'ı devreye sokar (Salam, A., 1998, s. 66). Ecochard, Fas'ta edindiği deneyimlerin ötesinde Lübnan'la bağlantısını koparmamıştır. 1956-1959 arasında Sayda, Jbeil (Byblos), Jounieh için birçok şehir planı gerçekleştirmiş, bu vesileyle gelişimin aşamasını yükseltme

yolları arayan General Şehab'la tanışmıştır. Fakat, Beyrut'la olan kişisel tarihine dayanarak, Ecochard'ın takıntı seviyesindeki derin istekleri Lübnan'ın başkentinin düzenlenmesine varır. Bunun devamı olarak, Beyrut'un yeni yönetim şemasını kurmak için, Lübnana otoritelerinin karşısında davasını sürdürmekten vazgeçmemiştir. 1961'de Beyrut'ta bir acente açan Ecochard, hükümet tarafı şehirlerin yönetim planlarını kurmakla görevlendirilmiş, sonra 1963'te Beyrut ve banliyöleri üstünde çalışmıştır. İki çalışması da birbirine bağlı ve aynı düşünceden yola çıkılarak gerçekleştirilmiştir.

1963'te Beyrut ve banliyölerinin yönetim planı etüdü bu önerileri daha geniş bir çerçevede tamamlayarak derinleştirme yolunu açar. Fuad Şehab'ın başkanlığı altında, teknik ortamlar ve yönetim merkezlerinde "Büyük Beyrut" sözü kullanılmaya başlanır. Resmi olarak, merkezi iktidarın bütünlükçü görüşünü empoze temesinin zorluğuna işaret eden bu isim "Beyrut ve banliyöleri" anlamına gelir. Bu bir devrim olmaktan çok, şehircilik alanı ve aynı zamanda toplumsal alanda insan yığını sorununu düzene sokma çabasıdır.

Şehabizm dönemin büyük projelerinin sonuncusu olan, Beyrut'un şehir merkezinin modernleştirilmesi görevi, 1964 yılında Beyrut şehrinin büyük projelerini yürütme konseyinin emrindeki 3 gruba teslim edilir. Bu gruplar belediyeden çok merkezi yönetimin kontrolü altındadır. Ecochard ve Japon arkadaşı Banshoya şehir koordinasyonunu güvence altına alırken, bu ekiplerden iki tanesi genç Lübnan'lı mimarları etrafında toplar. Şehabist doğru rejimin, heyecanını taşımış olduğu, şehrin modernleştirilmesi fikrinin en ateşli yandaşları da zaten Beyrut'lu mimar ve şehircilerdir. Önerdikleri teknik ve estetik çözümler coşkularına olduğu kadar, genişleme projelerinin her zaman arazi spekülasyonları ile yönetimsel ve siyasi devinimsizliğin duvarına çarptığı eski düzen bildirilerinin sert kesinliğine de şahitlik eder. Ecochard, kuşkusuz, bu hareketin önde gelen isimlerindedir ve modernizmin temel kurallarını empoze etmek isteyen birçok genç profesyoneli kendi yolunda hazırlar (Davie, M.; Akland, Z., 1999, s. 34).

60'lı yıllar boyunca, genel bir esenlik havası altında, Beyrut'ta ikinci çeşit bir modernizm ortaya çıkar: Fransa, İngiltere ve ABD'den olduğu gibi Lübnan Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun genç ekiplere bir şans tanıyan iktidar, yeni bir dinamik oluşturma isteğindedir. Modern derleme, akıcı üretimde o zamandan geniş ölçüde bölünür ve Uluslararası Stil'in değişkenleri, güncel mimariden haberdar kalmak için dergileri yalayıp yutan profesyonellerle tanışır (Tabet, J., 2001, s. 51).

Fakat öncelikle, 20. yüzyılın ilk yıllarını şekillendiren, programlarda yapılan kökten bir değişim ve devletin kamu ihtiyaçlarına eğilmesidir. Uluslararası birçok mimar, yeni çağın sembolü olarak görülen bir dizi büyük projeyi tasarlamak için çağrılır. Oscar Niemeyer, 1962'de, Trablus'un uluslararası fuarının düzenlemesinin, sahil şeridinde mükemmel bir alana ismarlanmasının görüşmesini yapar (Niemeyer, O., 1962, s.18). Andre Wogenscky, Yarzeh'te savunma bakanlığının yeni yerini gerçekleştirir. İsviçreli Addor ve Julliard'dan oluşan bir ekip, Hamra'da, Merkez Bankası'nın yerini tasarlamakla görevlendirilir. Bu tasarı ülkenin diğer şehirlerinde de aynen uygulanacak olan bir prototip olarak yaratılır. Bununla amaç, devlet merkezini varlığını her yerde sembolik olarak doğrulamak ve iktidarın getirdiği bölgesel gelişim politikasını yaygınlaştırmaktır (Khalaf, S., 1998, s. 41).

Buna paralel olarak, Lübnanlı mimarlar arasında düzenlenen yarışmalar sonucunda, ilk, orta ve teknik okullar, telefon santralleri, postaneler, tütün tekelleri ve kamu donatımları için inşaatlara başlanır. Doxiadis ve Ecochard tarafından sürdürülen tanımlama çalışmalarının devamı olarak, 1963'te, şehrin güneyinde, Bir Hassan'da bir yönetim sitesinin inşası için büyük bir yarışma düzenlenir.

İklime, toplumsal geleneklere ve açık havadaki yaşam alışkanlıklarına cevap veren yapısıyla mimari modernizmin Brezilya versiyonu, 60'lı yılların Lübnanlı mimarları için önemli bir referans oluşturur. Deniz kenarı boyunca, başkent

batisında, plastiğin keşfi ve konfor arayışı, yapılanmayı birkaç yıl içinde, iklime uygun onlarca apartmanın inşa edilmesine götürür. Bu apartmanlar, zengin Beyrutlular için büyük ve lüks konutlar ya da Körfezli turistlere yaz mevsimi boyunca kiralananan mobilyalı daireler içerir.

Büyük projelerin ortaya atılmasından on yıl sonra, 1973'te, DGU Beyrut'un 2000 yılına kadar sürecektir kent gelişimi üzerine bir beyaz Kitap yayınlar. Başkent'in büyümesi hızla devam eder ve nüfusu 1 milyon kişiye ulaşır (Bugün Beyrut Büyük Şehrinin nüfusu 1.2 milyondur).

Şehrin geri kalan kısımlarında, ilk adımı atanların baskısı -ve mimari dışavurumun özgürleşmesi bahanesi- altında o güne dek, şehir yönetmeliklerince uygulanmış bazı sınırlamalar, 1970'de kaldırılarak, 40 metre yüksekliğe ulaşan binaların inşasına izin verilir. Sonucun alınması çok uzun sürmez: Şehirleşme sırasında bölgelerin silüetlerini dönüştüren ve önceden yapılandırılan kent dokusunda bozulmalara yol açan; küçük parsel üzerinde katlarını üstüste yığılmış binalar şehrin mahallelerini istila eder. 1971 tarihli bina yüksekliklerini içeren kanunda yapılan değişiklikle, şehir merkezinin çevresinde ilk kuleler yükselmeye başlar.

Kısacası, Şehabist rejimin ortaya koyduğu reformlara rağmen, nedeysen hiçbir şey değişikliğe uğramaz. Kentin gelişimi gerek yoğunlaşma açısından kent merkezinde olsun, gerekse boş alanları doldurma açısından banliyölerde olsun, bağımsızlık döneminin ilk yıllarında olduğu gibi plansız bir şekilde devam eder. Bu tersliğin tespiti karşısında, endişe ve sorgulamalar belirmeye başlar: 60'lı yılların başındaki iyimserlik zamanı geride kalmıştır. Var olan üretimin değersizliği; yeni, indirgeyici ve banal bir akademizme doğru giden Uluslararası Stil'in bölgesel yorumlarının kayması; çevrenin ve mimari gelirin üstündeki tehditlerin bilincine varılması mimarları başka yollar aramaya iter. Savaşı öncüleyen yüzyıl böylelikle büyük ve yoğun bir mimari kavgaya sahne olur.

Önceki kuşağın sorgulanması, bazı maniyerizm eğilimlerine rağmen, üretkenliğiyle açığa çıkan çoğulcu bir şehirciliğin önünü açar. Fakat bu kavga kısa sürecektir: 1975'te patlak veren savaşla, ülke 15 yıl sürecek olan şiddetin içinde karanlığa gömülür. Bu karanlıktan çıktığı zamanda ise, sorunun verileri kökten değişmiş olacaktır.

4.1.4. 4. Aşama: İç Savaş Dönemi, 1975-1990

İç savaşın başlaması, yeniden yapılanma görevlerini yerine getirebilmek için yönetim çok zayıf ve güçsüz bıraktı. Savaşın ilk iki yılının sonunda, Lübnan'ın iyileşme yolunda olduğuna inanıldığı sırada, Elias Sarkis Rejimi (o dönemdeki Cumhurbaşkanı), Gelişim ve Yeniden Yapılanma Konseyi kurdu (CDR). Bu kuruluş, diğer devlet kurumlarında da sorumluluk altında tutan tüm bürokrasi ve normal düzenlemeleri atmak için gerekli araçlarla güçlendirildi. Geleneksel bürokratik sınırlamalardan arındırılmış olan CDR, özel sektörün özelliği olan hız ve etkinlikle görevlerini yerine getirmesi beklendi.

CDR'nin ilk altı yılı boyunca, devlet içinde devlet olmamaya özen gösterdi. Genel gelişme planını ilerisi için sakladı, önemli projeler için gerekli finansmanı garantiledi. Fakat devlet kurumlarının çok beceriksiz veya çok yavaş olduğu zamanlar haricinde, yeniden yapılanma projelerine karışmaktan kendini uzak tuttu. Onun belli başlı görevi, yardıma ihtiyaç duyan yönetime bir güçlendirici olarak çalışmaktı.

Uzayan savaşların sebep olduğu yıkıcı harapedişler, devlet kuruluşlarını güçsüz bıraktı. CDR, diğer hükümet kurumları gibi, etkin olmada çok parçalanmış hale geldi. Nerdeyse 5 yıl boyunca, Lübnan, iki politik yönetimden talimatlar alan 2 paralel yönetimce idare edildi (Suriye ve Lübnan). Bununla beraber, bu, Lübnan tarihindeki çok korkunç dönem boyunca ve sürekli şiddet ve yıkım olaylarına rağmen, Beyrut'ta ve eteklerinde şehir planlaması için 2 önemli çaba yapıldı. Bunlar, Beyrut 1977-

1986 Merkez Bölge Planı, ve Beyrut eteklerinin şehir Master Planı (the IAURIF Plan) idi UNDP, 1998, s. 23).

1. Beyrut Merkez Bölge Planı 1977-1986

1977 yılında, savaşa ara verildiği durgun döneminde hükümet, hasar görmüş Merkez Bölge için (BMB) bir ana plan çizmesi ve uygulanmasını yürütmesi için özel bir komite atadı. APUR (Atelier Parisien d'urbanisme) tarafından yardımcı olunan plan yapıldı ve onay aldı ve kısmen etkisi oldu.

2. Beyrut ve Etekleri için Yönlendirici Plan

İç savaşın devam etmesi, Beyrut'un tüm kentsel yapısındaki demokratik dokuda, radikal bir değişme sebep oldu. Kargaşa yüzünden meydana gelen göç ve nüfus değişimleri şehir içinde ve etrafındaki nüfusun dağılımını kökten değiştirdi. Nüfus değişimlerinin sebep olduğu, gittikçe artan talepleri karşılamak için yeni alt-merkezler gelişti ve otoritelerin kontrolü sağlayamadığı için yetersizliği, yasal olmayan yapılanma ve düzensiz gelişimin benzeri görülmemiş artışına sebep oldu. Bu bozulmaya karşı, IAURIF Planı, Daha Büyük Beyrut için yeni yöntemler sağlayacağı umuduyla yürürlüğe kondu. Bu, o dönemde süren savaş iklimini düşünerek, hükümettekilerce alınmış cesur bir hareket idi. Bu plan, hala Büyük Şehir Beyrut'ta şartlara önderlik etme ve değerlendirme için bir temel taşıdır. Bununla beraber, planın resmi onayı henüz tam olarak kabul edilmemiştir.

4.1.5. 5.Aşama: Savaş Sonrası Yeniden Yapılanma, 1990'dan Günümüze

Lübnan'ın barışa yönelik istikrarı 1990 yılında Suudi Arabistan'da savaşan tarafların arasında imzalanan "Taif Antlaşması" sağlamıştır. Taif Antlaşması ve uzlaşılan politik reformlar, merkezleştirilmiş politik otoritenin yeniden kurulmasına yol açtı. Bununla beraber, 18 yıl süren savaştan geri kalanlar ve

toplumsal mücadele, hükümeti oldukça güçsüz bir yönetimle bıraktı, (bazı sektörlerde neredeyse hiç yok ve Lübnan'ın çeşitli cemiyetlerinde eksikliklerle dolu olarak).

Savaşlardan sonra yeniden yapılanma işi, esas olarak başkente merkezleştirildi. Mültecilerin yerleştirme çabaları ve zarar görmüş köylerin yeniden yapılanması, ülkenin politik tutarlılığı için önemli olmakla birlikte, finansal karşılıklarla sınırlı idi. Zarar görmüş köylerin fiziki yeniden yapılanması çabaları olamadığından ve mültecilerin geri dönüşü için yapıldığından, çare ihmal edildi ve çoğunlukla şehir dışının doğal güzelliğini tehdit eden, tamamıyla kaotik bir kentsel gelişim yer almaktadır.

Başkentteki çabalar 3 ana plan üzerindedir. Bunlar, Solidere tarafından Beyrut Merkez Bölgesi'nin (BMB) yeniden planlanması, Elisar tarafından güney bölgesinin yeniden planlanması ve Linord tarafından kuzey sahil şeridinin iyileştirilmesi.

1. Beyrut Merkez Bölgesinin Planlama-Yenileme Projesi, SOLIDERE

15 yıl süren iç savaş boyunca Beyrut Merkez Bölgesi'nin mahvolması, Lübnan vatandaşları için bir acı veren deneyim olmuşsa da, yeniden yapılanma planı, başkentlerinin geleceğinin katlanılmaz görüntüsünü onlara gösterdi. Neredeyse, tamamıyla iflas etmiş bir durumdaki belediye yönetimiyle, planın sadece gizli ticari alakaları ve politik hırsları olanların ellerine nasıl düştüğünü görmek zor değildir. 1991'de yürürlüğe konan kanun, belediye yönetimine, savaştan zarar görmüş bölgelerde gayrimenkul firmaları yaratma ve şehir planını geliştirme ve uygulama, mülkleri bireylere veya ortaklıklara satma ve pazarlama yetisi verdi. Devletin rolü, şirket kurma, faaliyetleri için fiziki sınırları çizme ve alt yapı maliyetleri için firmaların bedelini ödemeleri ile sınırlı idi. Bu yeniden yapılanma operasyonlarının tam ve kontrollü özelleştirilmesini gerektirir. Bunun için Societe Fonciere veya

Real Estate Company "SOLİDERE" mülk sahipleri ve mülk yatırımcılarının zorunlu birliğince kuruldu.

Bu proje, bir planlama-koruma örneği olarak, araştırmanın 3. bölümünde bütün aşamalarıyla detaylı bir şekilde incelenmiştir.

2. Beyrut Güney Bölgesinin Yeniden Planlanması Projesi, ELİSAR

Başkentin güney etekleri, şehrin dokusu en çok bozulmuş yerleridir. 1958'den beri gecekonduların yerleştiği ve iç savaşın 18 yılı boyunca irticacılarla yoğun bir şekilde dolan bu bölgenin özel ilgiye ihtiyacı vardır. BMB'nin kine benzer bir şekilde yenilenme çabaları, özelleştirme fikrine karşı gelme benzerliği ile birlikte, yerli halk tarafından inatçı itirazlarla karşılandı.

ELİSAR yasal çalışma iskeleti 1991'de Beyrut Merkez Bölgesi için kurulan yasadandır ki, bu geçici kamulaştırmayı mümkün kılar ve sahiplerine ve oturanlara, daha önceki yerleşimlerine yakın bölgelere geri dönüşü garanti eder. Bu iş, üçüncü bir taraf olmaksızın, devletle oturanlar arasında bir birlik ile yürütülmelidir. ELİSAR'daki iş neredeyse 2 yıldır devam etmektedir ve plan bazı anlaşmazlıklarla yüzünden yavaş ilerlemektedir (bkz. şekiller: 18-20).

3. Beyrut Kuzey Sahil Şeridinin İyileştirilmesi Projesi, LİNORD

LİNORD, başkentin kuzeyindeki sahil şeridinin iyileştirilmesi amaçlı, 2 milyon m²'lik bir alanda yapılan bir projedir. Bu alanın %90'ı denize büyük miktarda atık boşaltmakla oluşmuş (Beyrut Merkez Bölgesinden çıkan yıkıntıların atıkları), bu yüzden sahilin doğal çevre dokusu bozulmuştur. LİNORD'un mekanizması SOLİDERE'nin Real Estate Company sistemine benzemektedir. Ricardo Bonfils'in tasarladığı Linord Projesi hala başlangıç aşamasındadır (bkz. şekiller: 21-26).

4.2. Lübnan'da Kentsel Koruma

Lübnan'ın geçirdiği yıkıcı savaştan dolayı yaklaşık 20 yıl boyunca her konuda yasal ve kuralların uygulamasından uzak kalmıştır. Üstelik şimdiye kadar elde edebildiğimiz verilerden anlaşılan ülkede korumaya ilişkin her hangi bir uygulama ya da politika izlenmemiştir. Planlamayla ilgili konular bile inşaat kanunları arasında geçmektedir, ayrı bir yasası olmamıştır. Bilimsel şehir planlama - koruma uygulaması bir tek savaş sonrası Beyrut'un merkezi yeniden imar projesinde görülmüştür. Ondan öncesi korumaya ilişkin önemli ya da örnek olabilecek bir uygulamaya rastlamamaktadır. Tüm şehir ve köylerde, hatta kentsel sit alanlarının bitişinde ve bazen içinde yüksek şekilsiz beton binaların plansız bir şekilde yapılmasına izin verilmiş, yeşil alanlar nerdeyse hiç düşünülmemiştir. Son günlerde Lübnan Mühendisler Odası'nın başlattığı "Beton Cumhuriyeti'ne hayır, kentlerimize ve köylerimize planlama istiyoruz" başlıklı protesto kampanyası bu durumun en büyük göstergesidir. Yalnız bu hamlenin biraz geç kalmış olduğunu söyleyebiliriz. Lübnan'da daha yeni, savaştan sonra, Planlama Müdürlüğü kurulmuştur. Ayrıca Lübnan üniversitelerin hiç birinde şehircilik bölümü bulunmamaktadır. Mimarları, şehircileri ve her alandaki mühendisleri toplayan ülke çapındaki tek bir oda vardır, o da "Lübnan Mühendisleri Odası". Dolayısıyla Mimar ve Şehircilerin önemli konularda tek başlarına bir karar almaları karşısında birçok engel durmaktadır.

Kentsel sit alanların korunması konusu ise yetkili belediyeler tarafından alınan kararlarla sınırlı kalmıştır. Buna rağmen birçok kentsel sit alanlarının sınırları doğru tespit edilmemiş, sınırlar dışında önemli tarihi bölgeler tahrip olmuş ve bozulmaya karşı karşıya bırakılmıştır. Bunların başında Trablus Kentsel Sit Alanı gelmektedir. Ayrıca yanlış tespit edilen bu sınırların çevresinde koruma bölgesi ayrılmamıştır, bu yüzden yeni ve geleneksel mimariden uzak binalar kentsel sit alanların her tarafını kapatarak düzensiz bir şekilde çevirmiştir. Bu sebepten dolayı kentsel sit alanların dış görünüşü tamamen bozulmuştur. Kentsel sit alanların içinde devletin olumlu

müdahaleleri birkaç anıtsal binanın restore edilmesiyle sınırlı kalmıştır. Son yıllarda Lübnan'da bulunan birkaç arkeolojik ve doğal sitler UNESCO'nun kararıyla koruma altına alınmış, Dünya Mirası olarak ilan edilmiştir. Kentsel sit alanların hiçbiri bu şansa sahip olamamıştır. Sebebi ise bahsettiğimiz kentsel sit alanları olumsuz etkileyen faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Lübnan Cumhuriyetinin kurulmasından sonra ve sadece 50 yıl içerisinde "Modernizm" in hedefinde kentsel sit alanları devlet tarafından her türlü yanlış uygulamalara ve tahribatlara karşı karşıya kalmıştır: Her tarafında yollar açılmıştır, doku bozulmuştur (örneğin: Trablus, Sayda, Biblos..), nehir kenarlarında bulunan eski binaları yıkarak nehrin yolunu lüzumsuz bir oranda genişletilmiştir (Trablus, Beyrut, Baalbek..), deniz kenarında vaki olan kentlerin içinde yolların açılması yanısıra, denizi gömerek tarihsel ve doğal sahil silüyeti önünde geniş otoyollar ve yüksek binalar yapılmıştır (örneğin: Trablus'ta El-Mina bölgesi, Sayda şehri), Beyrut Kenti ise aynı "Modernizm" in peşinde 50 yıl içinde kimliğini kaybetmiş kentsel sit alanı tamamen yok olmuş, geride bazı kilise ve camiler kalmıştır. Kentsel sit alanının yerine çıkan bu "Modern" kent savaşın merkezi idi, savaş sırasında neredeyse tamamen harap olmuştur. Şimdi ise yepyeni bir kent olmasına hazırlanıyor, savaş sonrası "Beyrut İmar Projesi"yle şehrin merkezi tarihine aykırı yeni bir kimlik kazandırılıyor. Bu kimlik tarihi kentsel sit alanının hiçbir izini taşıyor, tamamen Fransız ve Lübnan geleneksel dağ mimarisinin yeni yorumlarından oluşmaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz tüm bu sebeplerden dolayı Lübnan'daki Koruma - Panlama politikalarını araştırmak ve anlamak zor bir konunun olduğu karşımıza çıkıyor. Resmi dairelerde bu konuyu araştırmak için hem kaynak eksikliği, hem de bu konuyla yetkili bir kuruluşun bulunması dolayısıyla bu alandaki araştırmamız sınırlı kalmaktadır.

Ülkede Kültür Varlıkları ile ilgili bilimsel ilkeleri saptama, Kültür Varlıklarını düzenleme yetkisine sahip olan Kültür Bakanlığına bağlı Eserler Genel

Müdürlüğü, taşınmaz kültür varlıklarının korunması, bakımı ve esaslı onarımlarına ilişkin almış olduğu 16.05.1973 tarih ve 1029/2 sayılı kararla, UNESCO'nun 1972 yılında ilan ettiği "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi"nin maddelerini uygulanmaktadır (UNESCO, Revue, 1996-98).

Bugün Eserler Genel Müdürlüğünde 20 kişi çalışmaktadır. Az sayıda olan bu elemanlar, tarihi eserleriyle zengin olan ülkenin bütün kültür varlıklarını korumaya çalışıyorlar. Çalışanların çoğu Arkeolog olmakla birlikte, Müdürlüğün tek bir restorasyon uzmanı bulunmaktadır. Kentsel sit alanları korumak için gereken kural, yasal ve yöntemleri tasarlayacak bir kurulu yoktur. Arkeolojik kazı ve restorasyon çalışmaları gerektirdiğinde yabancı uzmanlara teklif edilmektedir. Müdürlüğün arşivinde sadece büyük tarihi eserlerin bilgileri bulunmaktadır, kentsel sit alanlarıyla ilgili bilgi-arşivleme çalışmaları yapılmamıştır, üstelik arşivin büyük bir kısmı savaş sırasında yanmış ve dağılmıştır. Ülkenin çapında bir çok önemli tarihi eser tescilli olmamış, yıkılmaya karşı karşıya bırakılmıştır. Eserler Genel Müdürlüğü'nün mevcut bazı tarihi eserlerden bile haberi yoktur.

Kentsel Sit alanların koruma konusu belediyelerin ilgisine bırakılmıştır. Belediyeler ayrı ayrı çalışarak her biri kendi kentine özgün koruma kararları uygulamaktadırlar. Bu konuda devletin kuruluşları ve belediyelerin arasında ortak bir çalışma kurulu yoktur. Belediyelerin kentsel sit alanları koruma konusunda aldıkları kararlar genelde tarihi eserlerin yıkılmaması ve sit alanı sınırları içinde yeni binanın inşaa edilmemesi gibi hususlarla sınırlı kalmıştır. Buna rağmen savaş yılları sırasında bir çok tarihi eser yıkılmıştır, "torpil" yoluyla sit alanların dahilinde bazı yapılara izinli ama kurallara aykırı tadilatlar yapılmış, bazılarında yeni şekilsiz katlar eklenmiştir, yer yer geleneksel silueti bozan çirkin beton binalar inşaa edilmiştir. Hatta bazen bir tarihi eserin yıkılıp yerine yeni bir bina yapılmasına izin verilmiştir (örneğin Trablus'ta Hajeb hamamı). Bunun yanısıra belediyeler tarafından alınan kararlarla, tüm

kentsel sit alanlarında trafiği kolaylaştırmak amacıyla eski yapıları yıkarak tarihi sokaklar genişletilmiş araba yolları açılmış, doku iyice bozulmuştur.

Bugün, yaşanmış yıkıcı savaştan sonra, devlet kùltür mirasının önemini fark etmeye başlamış, ùlkenin çapında bulunan eserlerin ve kentsel sit alanlarından kalanlarını korumak ve yaşatmak için gereken finansman yollarını temin etmeye çalışmaktadır. Koruma proje ve yöntemlerini koymak için özel uzman şehirci ve mimarlara teklif etmeye başlamıştır.

2002 yılında Kùltür Bakanlığa Dünya Bankası tarafından 50 milyon dolar kredi verileceği ilân edilmiştir. Bu kredi düşük bir faiz oranıyla takdim edilmiş olup Trabus, Sayda, Sur ve Baalbek kentsel sit alanların koruma - planlama ve restorasyon çalışmaları için harcanacaktır. Her şehre verilecek kredinin miktarı kentsel sit alanının büyüklüğü ve ihtiyaçlarına göre dağıtılacaktır. Mahalli gazetelerde haberlerinde yetkililerin bu projenin sonunda uygulamaya geçilmesi, Lübnan'ın planlama tarihinde izlediğimiz onlarca uygulanmamış projeler gibi bu projenin de aynı sonuca varmamasını ümit etmektedirler.

Diğer taraftan Kùltür Bakanlığı UNESCO'nun işbirliği ile ùlkede bulunan arkeolojik, doğal ve kentsel sit alanları korumak, dünyaya tanıtmak ve yaşatması için yardım toplamak amacıyla, bu siteleri UNESCO tarafından kabul edilen Dünya Kùltür Mirası listesine eklemeye çalışmaktadır. Bugüne kadar Lübnan'da dört Arkeolojik Sit alanı bu listeye yazılmış ve Dünya kùltür Mirası olarak ilan edilmiştir (UNESCO, Revue, 1996-98):

- 1- Baalbek Antik Kenti (Roma Dönemi), 1983 yılında UNESCO tarafından tescilli olmuştur.
- 2- Jubeyl (Byblos) Antik Kenti (Fenike Dönemi) 1983 yılında UNESCO tarafından tescilli olmuştur.
- 3- Anjar Antik Kent (Emevi Dönemi), 1983 yılında UNESCO tarafından tescilli olmuştur.

- 4- Sur (Tyre) Antik Kent (Roma ve Bizans Dönemleri), 1984 yılında UNESCO tarafından tescilli olmuştur.

1996 yılında Paris'te gerçekleşen UNESCO'nun Kültür Miras Komitesi'nin toplantısında, Lübnanlı heyet Dünya Kültür Mirası listesine ülkede bulunan 10 yeni doğal ve kentsel sit'in tescil edilmesini talepte bulunmuştur:

- 1- Güney Lübnan'da Sayda (Sidon) şehrinin kentsel sit alanı.
- 2- Kuzey Lübnan'da Trablus (Tripoli) ve el-Mina şehirlerin kentsel sit alanları.
- 3- Kuzey Lübnan'da Batrun sahil köyün kentsel sit alanı.
- 4- Güney'de Eşmun Antik Kenti (Sayda şehrinin civarında) arkeolojik sit alanı.
- 5- Kadişa Vadisinin doğal sit alanı ve içinde bulunan tarihi yapılar.
- 6- Âsi Nehrinin doğal sit alanı ve çevresinde bulunan tarihi binalar.
- 7- Kelb Nehrinin doğal sit alanı ve çevresinde bulunan arkeolojik ve tarihi eserler.
- 8- Şuf dağların doğal sit alanı ve içinde bulunan geleneksel köyler ve tarihi eserler.
- 9- Nahil (Palmiyeler) adasının doğal sit alanı (El-Mina sahili önünde).
- 10-İbrahim Nehrinin doğal sit alanı ve çevresindeki tarihi eserler.

Halen uluslararası uzmanlar bu sitlerin tescil edilmesi için gereken araştırma ve inceleme çalışmalarını sürdürmektedirler.

4.3. Trablus Kentsel Sit Alanı'nın İncelenmesi

4.3.1. Trablus'un Genel Konumu

Trablus Kenti, Lübnan'ın Kuzey sahilinde; başkent Beyrut'un 85 kilometre kuzeyinde yer almaktadır. Batı cephesi Akdenize açılan şehir, doğuda Lübnan Sedir Sıra Dağları yükselir, kuzeyde Suriye sınır kapısı ile Suriye'ye bağlı Tartus şehri, güneyde ise Cübeyl ve Beyrut şehirleri çevrelemektedir. Günümüzde yüzölçümü, nüfusu, ticari ve siyasi önemi açısından kuzey bölgesinin merkezi haline gelen Trablus Kenti, bu itibarla Lübnan'ın ikinci - başkenti sayılmaktadır. Trablus şehrinin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Yüzyıllar boyunca medeniyetlerin beşiği olan bu kent, her dönemde çok önemli siyasal ve ekonomik roller oynamıştı, ilme ve alimlere ev sahipliği yapmıştır. Trablus şehri iki ana bölümden oluşmaktadır: Trablus Kenti ve el-Mina Kenti (bkz. harita no. 1 ve Ek 1: hava görüntüsü no. 38). Sahile yaklaşık 3 kilometre uzaklıkta olan Trablus Kenti, şehrin merkezini oluşturmaktadır. Ortasında Kadişa Vadisinden Akdeniz'e akan "Abu-Ali" nehri bulunmaktadır. Bu bölge aynı zamanda Kentsel sit alanını içermektedir. el-Mina Kenti ise küçük bir şehir olup Akdeniz Sahili'nde yer almaktadır. Küçük bir kentsel sit alanı da içermektedir. Trablus'u ve el-Mina'yı "Modern Trablus" semtleri birleştirmektedir.

4.3.2. Trablus Şehrinin Coğrafi ve Jeolojik Yapısı

Trablusşam kenti, Lübnan Sıra Dağları'nın kuzeydeki son sırası olan "Sedir Dağları'nın eteklerinde yer almaktadır. Kent doğuda bu dağlar ile batıda Akdeniz arasındadır. Kuzey-doğusunda eskiden volkan dağı olarak bilinen, "Turbul" dağı yer almaktadır. Trablus, güney - doğusundan kuzey-batısına geçen "Kadişa Nehri" ile ikiye bölünmektedir. Lübnan Sedir Ormanının eteklerinde yer alan bir mağaradan doğup, çok derin olan Kadişa Vadisinden geçerek Trablus'a ulaşmaktadır. Trablus'ta "Abu Ali" adıyla bilinen bu nehir kuzey - batıdaki narenciye bahçelerinin ve zeytin ağaçlarının arasından geçerek Akdeniz'e dökülmektedir.

Kuzeyi Abu Ali nehri, Güneyi "al-Bahsas" nehri ve Batısı Akdeniz ile sınırlı olan bu üçgen alan, asırlar boyu, Trablus'un yerleşim alanı olmuştur. Şehrin arazisi, Kentin merkezinde bulunan Büyük Mansuri Camisi'nden sahile kadar düz alandan oluşmaktadır. Kentsel sit alanını ikiye bölen nehir, iki tepe arasından geçmektedir. Mansuri Camisi ile Abu Ali nehrinin arasında kalan tepe 60 m yüksekliğinde olup dik bir tepedir. Nehrin arkasında yükselen tepe ise Sedir Sıra Dağların uzantısıdır.

Trablus'un tepeleri ve sahili kayalık olup, "kum taşı" adıyla bilinen ve şehrin imarında kullanılan kaya taşlardan oluşmaktadır. Tepelerin ve denizin arasında kalan alan, önceden boş ve çöl mahiyetinde iken, yerleşimle birlikte yeşil bir alana dönüşmüştür. Trablus'un kuzey-doğusunda yükselen "Turbul" dağı eski bir yanardağ olduğundan, kuru bir tepe olup koyu gri renkli Bazalt kayalardan oluşmaktadır.

4.3.3. Trablus Şehri'nin Tarihsel Gelişimi ve Sosyo-Ekonomik Yapısı

Trablus şehrinin planlama gelişimini tarihinden izlenir. Geçirdiği tarihi dönemlerin her biri planlamasında yeni bir aşama teşkil etmiştir.

Sosyo - Ekonomik yapısı geçirdiği tarihi çağlara bağlı olarak sürekli bir gelişim sergilemiştir.

4.2.3.1. Tarihsel Gelişim

Trablus'un tarihi M.Ö. 1400 yılına uzanır. Şehrin ortasından geçen Abu Ali nehrinin yakınlarında taş devrine ait kalıntılar bulunmuştur. Tarihte Trablus kenti iki kez kurulmuştur: İlk kuruluş Fenike döneminde, ikinci kuruluş Memluk döneminde gerçekleşmiştir (Bu bölümün tamamında kaynakça'da geçen Prof. Dr. Omar Tadmori'nin Trablus'la ilgili yazmış olduğu çeşitli kitap ve makalelerinden faydalanmıştır).

M.Ö. 4.yüzyılda Fenike en büyük üç şehri arasında; Sayda, Sur ve Arvad; ticaret rekabeti sebebiyle sürekli çıkan savaşlar sonucunda bu şehirleri temsil eden bir Şura Meclisi'nin kurulmasına karar verilmiştir. Üç şehrin temsilcileri bu ortak meclisin yeri olarak Trablus'u seçmişlerdir. Trablus'un coğrafi mevkii, denize açıklığı ve bu şehirlerin arasında orta bir yerde yer alması nedenleriyle seçilmiştir. Trablus bu üç şehrin ortak pazar yerini oluşturmuştur, bu da tarihte bilinen ilk ticari birliği olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla Trablus şehri Sayda, Sur şehirlerinden (şu an Güney Lübnan'da) ve Arvad adasından (şu an Suriye'de) gelen göçmenler tarafından kurulmuş ve Fenike şehirlerinin merkezi olmuştur. O tarihte şehir "Athar" adıyla biliniyormuş ve kurulduğu yer şu anki şehrin liman bölgesini oluşturan El-Mina Kenti idi. Bu bölgede Fenikeliler üç ayrı pazar kurmuşlar ve zamanla bunlar üç mahalleye dönüşmüştür. Bunun için (M.Ö. 64-14.yy. sonu) Grekler şehre Tri-Polis, yani üç şehir, adını vermişlerdir. O tarihte Trablus, Beyrut ve Sayda şehirlerinden sonra Romalıların bölgedeki üçüncü büyük kenti oldu.

Bizans döneminde (15.-17.yy.) imparator Lostanyos Trablus'ta büyük kapılar ve kiliseler inşa ettirmiştir.

Arap döneminde Araplar (645-1109) şehre Trablus veya Atrabulus adını vermişlerdir. 645 yılında şehir Emeviler tarafından feth edildi ve şehre hakim tepenin üstünde kaleyi kuran ilk onlar oldu.

1070-1109 tarihleri arasında şehir Banu Ammar Emirleri tarafından Fatimi Devletinden ayrılarak, Trablus Emirliği olarak ilân edildi. O dönemde, tarihte ün kazanan ve o zamanın Dünya'da en büyük sayılan, üç milyon kitap ihtiva eden "Dâr-ül İlim" kütüphanesi kurulmuştur. Ayrıca İskenderiye kentinden sonra Arap ordularının savaş gemilerinin yapıldığı ikinci büyük merkezi olmuştur.

Haçlı seferleri döneminde (1109-1289) Trablus Haçlı Kontluğu'nun merkezi durumuna gelmiş ve bölgenin en büyük tıp merkezi burada kurulmuştur

(Sarkis, H., 1980, s. 24). Haçlılar şehri aldıklarında ünlü kütüphanesini yakmışlar. Bu dönemde Avrupa'ya ihracat yapan en büyük ipek ve şeker imalathaneleri kurulmuştur.

Yukarıda bahsettiğimiz tarihi dönemler Trablus'un ilk kurulduğu yerde, yani sahil - liman bölgesi el-Mina'da geçmiştir. O dönemlerde kentin planlaması veya düzeni ile ilgili maalesef belge niteliğinde hiçbir dokümana rastlanmamaktadır. Tarihte sürekli depremlerle sarsılıp alt üst olan şehir, kentsel planlamasını anlamak için bilimsel kazılara ihtiyaç duyulmaktadır. Bugün el-Mina bölgesi yüksek binalarla dolmuş, bu binaların altında bu tarihi dönemlerin kentleri yatmaktadır, bunun en büyük ispatı bu binaların temel atma kazılarında her gün yoğun bir şekilde rastlanan farklı dönemlere ait süslemeli taş, mermer kolonlar v.b. kalıntılardan anlaşılmaktadır. El-Mina bölgesinde kurulan ve şehre Trablus ismini veren kentin Memluk Döneminde tamamen yıkılması ve içerde yepyeni bir şehrin kurulması sonucunda da eski Trablus kentleriyle ilgili (Fenike döneminden Haçlılar dönemine kadar) yer üstünde bir kalıntıya rastlanabilecek imkanını zorlaştırmıştır. O dönemde Memluklar şehri Haçlılardan kurtarmalarıyla Trablus'un ikinci kuruluşu başlamıştır ve o dönemde kurulan şehir günümüze kadar ayakta kalmıştır.

1289 yılında Memluk Sultanı Mansur Kalavun şehri 33 gün süren kuşatma sonucunda Trablus'u ele geçirdi ve bu şekilde bölgede Haçlı hakimiyetine son vermiştir. Memluklar Sultan Mansur Kalavun'un emriyle şehri, denizden muhtemel gelecek saldırılardan korumak amacıyla, El-Mina bölgesindeki yerleşim alanını tamamen yıkmışlar, üç kilometre içeriye yeni bir şehir kurmuşlardır. Burası "Trablus al-Mustacadda" yani yenilenen Trablus adıyla bilindi. Yaklaşık 225 yıl boyunca Trablus Memlukların yönetiminde kaldı, sürekli imar edildi. Saltanat'ın, Kahire'den sonra, ikinci büyük başkenti oldu. Şehri korumak amacıyla özel bir planlama - savunma sistemini uygulayarak inşaa edilmiştir. Bu sağlam imar sistemi dolayı şehrin büyük bir kısmı günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. Trablus Memluk döneminde tarihteki en parlak dönemini yaşamış, ilim, sanat, ticaret ve imalat düzeyi

bakımından en gelişmiş zamanı sayılmaktadır. O dönemde "Trablus İlim ve Ulemâ Şehri" ünvanı kazanmış ve içinde her türlü ilim ve sanatın eğitimini veren 360 medrese barındırıyordu.

1516 yılında Mercidabık savaşından sonra Trablus Sultan Yavuz Selim tarafından alınarak Osmanlı topraklarına katılmış ve bir süre Eyalet Sancağı olmuştur. Osmanlı dönemi Trablus'un yaşadığı İslâmi dönemlerin en uzununu sayılmaktadır (1516-1918; yaklaşık 400 sene). Osmanlılar Memlukların şehirde gerçekleştirdikleri imar hareketini aynı sisteme göre devam ettirmişler, şehri genişleterek dini, askeri, sivil ve eğitim amaçlı yeni yapılar eklenmiş, ipek ve sabun imalathaneleri büyük sayıda çoğalmış ve limanından Avrupa'ya yapılan ticaret daha da canlanmıştır. Osmanlı Devleti Trablus şehrini, toprakları dahilinde Libya'da bulunan Trablusgarp şehrinden ayırmak amacıyla, "Trablusşam" adını vermişler, ve bu isimle Fransız Mandası döneminde de tanımlanmıştır.

1918 yılında Trablus Fransız işgali altına girdi. 1920 yılında Fransız General Goro tarafından Büyük Lübnan Devleti ilan edildi. 1946 yılında Fransızların çekilmeleriyle Lübnan Cumhuriyeti ilan edildi ve Trablus Lübnan'ın, İkinci büyük kenti olarak, ikinci başkenti olarak tanımlandı.

4.3.3.2. Sosyo-Ekonomik Yapı

Trablus dünya tarihinde bilinen ilk ticari hareketlere ev sahipliği yapmıştır. Sedir ağaçlarından ilk gemileri yapan Fenikeliler Trablus Limanından alfabeyi yayarak açılmışlar ve Akdeniz'in doğusu ve kuzeyine kadar, Mısırlılarla güçlü bir ticaret yolu kurmuşlardır. Trablus limanı bu ticari rolünü Roma, bizans ve Arap dönemlerinde de devam ettirmiştir. Roma döneminde gemi inşaatı, Sedir ahşap ticaretiyle ünlenmiştir (Jidejian, N., 1980, s. 65). Arap döneminde ise Şam şehri için ve aynı zamanda Arapların da İskenderiye'den sonra ikinci en büyük askeri gemi fırkasının limanı olmuştur. Haçlılar döneminde Trablus limanı çok yoğun bir dönem yaşamış; İpek, portakal ve şeker ticareti ile ün

kazanmıştır. Tarihçi al-Makrizi'ye göre 13. yüzyılda Trablus'ta 4000 dokuma tezgahı bulunuyormuş (zikreden: Tadmori, O., a.g.e.). Memluklar Trablus'un verimli topraklarından süzme zeytinyağı ve sabun imalatı, kamışlardan şeker ve toz şeker imaları Trablus'ta yapılmış ve Trablus limanından ihraç edilerek Avrupa'nın şeker ihtiyacı karşılanmıştır.

Aynı zamanda Trablus, sahilde olmayan Şam şehri için liman rolünü üstlenmeye devam etmiştir. Memluk döneminde en çok gelişen sanayi kolu ise tekstildir. O dönemde pamuk, ipek ve özellikle kadife imalatı ve ihracatı ün kazanmıştır. Ayrıca kağıt üretimi ve kitap ciltleme sanatı da yaygınlık kazanmıştır. Nehir boyunca uzanan imalathaneler, matbaa ve değirmenler, akan sulardan enerji temin etmişlerdir. Memluk döneminde sanayide ve ticarete meydana gelen hareketlenme o tarihte üretilen her malzemeye ve ihraç edilen her mala, ayrı ayrı inşaa edilen çarşı, han ve pazarların yüksek sayısından da anlaşılmaktadır. (Sabun Hanı, Un Hanı, Silah Pazarı, Pirinç Hanı, Kuyumcular çarşısı...). 1612 yılına kadar Trablus, Halep kentinin liman rolünü üstlenmiştir. Ayrıca Şam vilayetinin vergi toplama merkezi de olmuştur. 17.ve 18.yüzyıllarda Fransız tüccarları ticari faaliyetlerini yoğun bir şekilde buradan yürütmüşlerdir. İç - Avrupa pazarı ticari sahada büyük bir payını kaptırmıştır. Memluk ve Osmanlı'nın erken dönemlerinde tarım ve küçük sanayi Trablus'un ekonomisinde önemli bir rol oynamıştır. Ticari ve ihracat ise döner sermayeye saha açarak, şehrin gelişmesine sebep olmuştur. Memluk döneminde ticaretin gelişmesi; Trablus'un coğrafi mevkiine, Memlukların koydukları esnek ticaret kurallarına, saldırılara ve hırsızlığa karşı uygulanan sıkı güvenlik sistemine bağlanır. Bu özellikler tüccarları Doğu ile Batı arasındaki ticareti geliştirmeye teşvik etmiştir. 17.yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti ile Paşalar arasında çıkan savaşlar limanın ticari önemini yavaş yavaş kaybetmesine sebep olmuş ve Beyrut ticaret merkezi olmaya başlamıştır (Kayal, M., 1989, s. 34).

Fransız işgali ile birlikte Trablus'ta modernleşme etkisini göstermeye başlamıştır. 1937 yılında eski tarz imalathanelerin sayısı 1931 yılına kıyasla

üç katına yükselmiş. "Modern fabrikalar"da çalışan işçi sayısı 350'ye ulaşmıştır. 1920 yılında elektrik üretilmeye başlanmıştır. 1922 yılında ise Fransızlar yeni bir liman ve rıhtım ile mal depoları inşa etmişlerdir. 1930 yılında Trablus'un girişinde yer alan "Bahsas" bölgesinde "Arida Pamuk İmalathanesi" açılmıştır. 1934 yılında Irak'tan ve Suriye topraklarından geçerek Trablus'un kuzey sahiline kadar uzanan petrol boruları yerleştirilmiş ve Irak Petrol Şirketi IPC kurulmuştur. 1935 yılında dağda bulunan "Raş-ayn" su kaynağından Trablus'a kadar döşenen su borularıyla şehre içme suyu sağlanmıştır. Şehrin iki tepesinde, Al-kubbe ve Hacılar tepesinde (günümüzde Abu Samra adıyla biliniyor) iki ayrı su deposu inşa edilmiştir. O dönemde ekonomik olarak şehir I.Dünya Savaşında bulunduğu durumun çok ileri bir seviyesine kavuşmuştur (Gulick, J., 1967, s. 29).

Bugün Trablus, Beyrut Kentinden sonra, Lübnan'ın ikinci büyük şehri olup bölgede en önemli limanların arasında yer almaktadır. Küçük imalatların yanısıra, mobilya imalathaneleri ve küçük çapta fabrikalar mevcuttur.

4.3.4. Arazi Kullanımı

Trablusşam Kentsel Sit Alanı kuzeyden güneye yaklaşık iki kilometre uzunluğunda ve doğudan batıya yaklaşık 2 km. genişliğindedir (bkz harita no. 2). Kahire'den sonra Memlukların ikinci büyük şehridir. Aynı zamanda Şam bölgesinin en altı büyük şehri arasında yer almaktadır.

Memluk Kent, diğer bir deyişle "Yenilenen Trablus" - Coğrafyacı Dimaşki'nin 1300 yılında adlandırdığı gibi "Trabalus al-Mustacadah" (zikreden Tadmori, O., a.g.e.) - yaklaşık 700 sene önce şehri Haçlılardan kurtaran Sultan Mansur

Kalavun'un emri üzerine M.1280/H.688 yılında sahile üç km uzaklıktaki tepenin ayağında kurulmuştur. Sultan'ın komutanları şehri denizden gelen muhtemel saldırılardan korumak amacıyla, kıyıdaki şehri yıkmasını önermişlerdir. Bunun üzerine yıkılan şehrin taşları Memluklar tarafından içeriye taşıyarak sıfırdan yepyeni ve muntazam bir şehir inşaa edilmiştir. Sahilde kıyı şeridini kontrol etmek amacıyla Yedi Kule inşa etmişlerdir.³ Günümüzde sadece bir tanesi ayakta durmakta, Barsabay Kulesidir. Şehre hakim olan tepenin üstünde Haçlılar en önemli kilise ve dini yapılarını kurmuşlardı, bunun için burası "Hacılar Tepesi" adıyla biliniyordu. Memluklar bu tepenin üstünde kente ve sahile hakim olacak Trablus Kalesini inşaa etmişlerdir.

Al-Umari'nin 1349 yılındaki notlarında Yeni Trablus'un, kurulduğu ilk zamanki durumunu anlatan şu satırlar göze çarpmaktadır... şehir sağlıklı olmayan bir alanda olup, yaşamak hem zor hem hoş değildi. Ama şehir sakinlerinin sayısının artması ve göllerin kurutulmasıyla çevresinde yeşil alanların oluşturulmasıyla bahçeler her tarafa yayıldı. Şehir ağaç ve çiçeklerle dolu güzel bir görüntüye ve sağlıklı bir havaya sahip oldu" (Tadmori, O., a.g.e.).

Aynı zamanda Trablus'un valisi "Esendemir Al-Kurci"nin şikayeti üzerine, Şam'dan gelen doktorlar nem oranını düşürmek amacıyla, şehirde deve ve diğer hayvan çiftliklerinin çoğaltılmasını önermişlerdir. "Sultan bunun yapılmasını askerlerine emretmiş ve bir süre sonra da şehrin havası düzelmiştir". Memluklar'ın şehri imar ederken çevre koşullarına uygun hareket ettikleri görülmektedir. Şehrin bel kemiğini oluşturan iki ana yol, rüzgar yönü olan kuzeydoğuya bakmaktadır (Alamuddin, H., 1988, s. 33). Sokakların dar ve dönemeçli oluşu ise hep serin ve gölgelik olmalarını sağlamaktadır.

Topografik olarak, Memluklar şehrin merkezini tepenin eteğinde oluşturmuşlardır (bkz. harita no. 3). Sivil binaların büyük bir kısmı, düz olan

ovada yer almaktadır. Bu durum şaşırtıcı değildir, çünkü dik eğimli bir yamaçta bina yapmanın zorluğu o zamanda bilinmekteydi. İlk yerleşim alanı olan "Suvayka" mahallesi (yani küçük çarşı) tepenin eteğinde, nehrin batı kenarındaki bölgede kurulmuştur (Tadmori, O., a.g.e.). Kentin topografyasına bakarak bu bölgenin düz bir arazi olduğunu görmekteyiz ve bu da malzemelerin Suvayka'ya taşınmasının zor olmadığını göstermektedir (Alamuddin, H., 1988, s. 34).

Kentte inşaa edilen ilk cami Mansuri Camisidir. Bu cami fetih sonrası Memluklu Sultan Kalavun'un emriyle aynı yerde mevcut bulunan Sent Jean Katedrali yerine inşaa edilmiştir (Tadmöri, O., a.g.e.). 180 yıl boyunca şehrin yerlisi olan Haçlılar, tepenin eteğindeki bu bölgede bir çok kilise inşaa ettiklerinden burası "Kiliseler Vadisi" ismiyle tanınmaktaydı. Memluklar ise şehri yeniden inşaa ederken düşmanlar üzerinde psikolojik baskı yaratmaktan da geri kalmamışlardır. Şehre müslüman kimliğini bir daha kazandırmak amacıyla, kiliselerin olduğu yerlere camilerini ve önemli yapılarını yerleştirmişlerdir. Şehirde bulunan yedi büyük caminin beşi, merkez hammamı (İz-eddin hammamı), Bimarsitân ve "Harac" Çarşısı bu uygulamanın en önemli örneklerindedir. Belki de bu kalıntıların taşlarından faydalanmak amacıyla bu şekilde hareket etmişlerdir (Tadmori, O., a.g.e.). Sit Alanının planına baktığımızda, Büyük Mansuri Cami'sinin, kalenin bulunduğu tepeden biraz uzak ve ayrı bir yerde inşaa edildiğini görebiliriz (Alamuddin, H., 1988, s. 35).

Az önce bahsettiğimiz gibi ilk yerleşim alanının nehrin kenarında oluştuğunu tarihi verilerden öğrenmekteyiz. Bu durum şöyle bir soruyu akla getirmektedir: Acaba ilk yerleşim alanı neden caminin çevresinde oluşmamıştı? Bilindiği gibi bütün İslam şehirlerinde yerleşim alanları hep büyük camilerin çevresinde oluşmuştur. Büyük Mansuri Camisi ise şehir planına göre merkezde olmayan, şehrin batı sınırına yakın bir noktada yer almaktadır. Belli ki Memluklar Trablus'a yerleşirken iki tercih arasında kalmışlar: Birincisi İslam medeniyetinde uygulanan ve caminin etrafında oluşan yerleşim şekli, ikincisi

ise nehirlı kentlerde nehrin kenarlarında oluşan yerleşim Şeklidir. Memluklar nehrin sularından yararlanmak ve ayrıca bu bölgenin kalenin hemen altında olması sebebiyle sağlanacak güvenli ortamı düşünerek burayı tercih etmişlerdir. Caminin büyük Katedralin yerinin yapılmasıyla elde edilen manevi kazançla yetinmişlerdir. Kısa bir süre sonra caminin çevresinde, yerleşim alanları ve önemli çarşılar kurulmaya başlanmış, zamanla nehir bölgesindeki yerleşim alanlarıyla birleşmiştir. Mansuri Camisi ile kalenin arasında kalan, tepenin alt kısmındaki bölgede ise, askeri planlamaya göre inşaa edilen bir yerleşim alanı oluşmuştur. Bu alan kale ile Mansuri Camisi bölgesini birleştirmiştir. Tepe zerindeki bu mahallenin sokakları, eğim dolayısıyla merdiven Őeklinindedir. Al-Muhaytırı mahallesi adıyla bilinen bu bölge, askeri düzene uygun inşaa edilen evleri ve sokakları ile büyük bir taş kitlesini andırmaktadır. Kalenin altında sanki başka bir kale bulunuyormuş hissini uyandırmaktadır. Yerleşim zamanla kalenin yakınları ile, nehrin kuzey-doğu ve güney-batı yönlerine doğru uzanmış, nehrin arkasının doğusunda yükselen tepede de yerleşim alanları oluşmuştur. Osmanlı döneminde daha da büyüyen kent, bu bölgelerin çevresine doğru genişlemiştir. Bu dönemde yerleşimin en geniş ve en yoğun bölgesini, Kentsel Sit alanının güney sınırındaki Al-Haddadine (yani demirciler) mahallesi ismiyle bilinen bölge oluşurmaktadır. Kare biçimindeki bu adanın tam ortasında, eski Şehrin belki ilk mahalle meydanı olmuştur. Bu kk boşluk gen Şeklinde olup, adanın tam ortasında yer almakta ve dört yolu birbirine bağlamaktadır. Tam ortasına açılan karayolu ile birlikte bu meydandan iz kalmamıştır..! Bu bölge Memluk döneminde oluşmadığı halde, Şehirde eskiden beri uygulanan mimari plana uygun yapılmıştır. Arazi kullanımı ve mimari doku bakımından, eskisinin uzantısı gibi görünmektedir.

Bu zel Şehir planı hakkında iki önemli soru tartışmaya açılabilir: Memluklar nasıl bu kadar planlı bir Şehir yapabilmiflerdir? Bildiğimiz gibi o tarihlerde çizim bilinmiyordu, buna rağmen günümüzdeki "Şehir" kavramına benzer bir planlama yapmışlardır. İkinci soru ise: Bu mimari plan mahalleden mahalleye nasıl intikal etmiş bütün zorluklarına rağmen sanki doğal bir oluşummuş gibi

seneler boyu nasıl devam etmiştir? (bkz. resimler: 23-26 ve Ek 1: hava görüntüleri no. 39-40).

4.3.5. Kent Dokusunun Gelişimi

Memluklar Türk soyuna mensup bir hanedan olduklarından bir çok araştırmacı, bu devri Türk mimarisi içinde ele almaktadır. Ancak Memlukların egemen oldukları bölgeler ve bu bölgelerde var olan toplumlar Araptır. Özellikle Mısır e Şam bölgesindeki gelişmiş yapılaşma, bu toplumun kendi öz mimarisini yansıtmaktadır. Bu yüzden Memluklar dönemi aslen Arap mimarisi içinde ele alınmaktadır. Bunun yanında 1289 -1516 yılları arasında Trablus'u yöneten 40 validen biri dışında hepsinin Türk olduğunu ek bir bilgi olarak belirtebiliriz.

Memluklar Trablus şehrini askeri savunmaya uygun bir plana göre imar etmişlerdir. Yeni inşaa edilen şehri koruyacak surlar yapmamışlar, şehri adeta büyük bir kaleye benzeyecek şekilde inşaa etmişlerdir. Şehrin her tarafında büyük kapılar açmışlardır. Bu kapıların sayısı yerleşimin ilerlemesiyle yükselmiştir. 1739 yılında Trablus mahalleleri arasında 11 kapı bulunuyordu (Tadmori, O., a.g.e.). Bu kapılar her akşam kapanıyordu. Genelde her kapının dışında küçük bir medrese vardır. Bu medrese şehir dışından geç gelen misafirlerin namaz kılma ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullanılıyordu. Şehir, kapılarıyla ve zekice uygulanan şehir planlamasıyla korunuyordu. Bitişik nizâmda inşaa edilen binaların duvarları kalındı. Yan yana olan bu duvarlarla oluşan dar ve dönemeçli sokaklar uzun hendeklere benzemekte, bu sokaklara açılan pencereler küçük olup, yer yer mazgal pencere görüntüsündeydi. Gizli kulelere benzeyen bu binalar, sokakların köşelerinde ya da dönüş noktalarında yer almaktaydı.

Evler ise bu sokakların köşelerinde ya da dönüş noktalarında yer almaktaydı. Bu evler sokakların üstünde ve üst katlarında olduğundan, gece şehrin kapıları kapandığında şehir tamamen boş izlenimi uyandırır. Sokaklar sanki

dehliz veya hendek gibi görünür, dışarıdan gelen yabancılar şehrin sokaklarında kaybolur ve içerde uygulanan güvenlik sistemi sayesinde kolayca yakalanırlardı. Ayrıca binaların ilk başta hep aynı yükseklikte yapılmış olması, tehlike anında şehir sakinlerinin düz teras çatılar vasıtasıyla bir binadan diğerine kolay bir şekilde geçerek sokaklara inmeden kaçmalarına ve saklanmalarına imkan tanımaktaydı. Aynı zamanda sokakları üstten kontrol etmelerini de sağlamaktaydı. Bu imarî yapılaşma Memlukların yetenekleri sayesinde zor olmasına rağmen kendiliğinden yaygınlaşmış ve tüm yerleşim alanlarında uygulanmıştır.

Aynı amaç doğrultusunda, şehirdeki camilerin minareleri birer askeri kontrol kule gibi inşaa edilmiştir. Minarelerin köşelerinde mazgal pencereleri görülür, minarenin şerefe kısmı ise bir kuleye benzemektedir. Bu özellik eski şehrin sınırları dışında kalan Taynal Camisinde çok net görülmektedir: Minare tamamen kapalı bir kule gibi olup, içinde iki adet silindir merdiven yükselmektedir. Bu merdivenlerden her birine ayrı kapıdan girilir, kapıların biri caminin içinde diğeri ise dışındadır. Amaç tehlike anında askerlerin minarenin tepesine daha çabuk ulaşmalarını sağlamaktır. Caminin içe bakan yüzü tamamen kapalı olup çok az pencere dışa açılmıştır, iç kısmı ise son derece süslemelidir.

Memlukar taş ocaklarını Trablus'un sahilinde ve tepelerinde bulunan "Kumlu Kayalar"ın yanında kurmuşlardır. Bu kayalardan kesilen kum rengindeki taşların yanı sıra, sahilde buldukları Fenike, Bizans, Fatimi ve Haçlı dönemlerinden kalma taş ve kolonları kullanmakta bir mahsur görmemişlerdir. Bu işlemeli taşları ve kolonlar, yaptıkları büyük yapıların duvarlarında, avlularında, avlularında ya da bina girişlerinde kullanmışlardır. Örneğin Taynal Camisinin iç avlusu, Mansuri Camisinin dış avlusu, Barsbey Kulesinin duvarları, Harac Çarşısının Kolonları, Kartaviye Medresesinin giriş kapısındaki kolonlar.... Dolayısıyla binaların strüktürü "metin" olmuştur (Tadmori, O., a.g.e.).

Büyük Mansuri Camisi çevresinde kurulan zengin çeşitli çarşılar ilk inşa edilen binalardı; baharatçılar çarşısı, kuyumcular çarşısı gibi. Bu çarşılarda satılan mallar görünüş, koku ve gürültü itibariyle camide namaz kılanları rahatsız etmemektedir. Bu caminin, şehrin emirlerinin ve ilim adamlarının namaz kıldıkları yer olduğunu unutmamak gerekir. Burası halkın buluşma meydanı sayılıyordu. Dolayısıyla müreffeh bir yerde olmalıydı. Bu yüzden caminin doğu cephesinin kapısı, çiçek kokularının geldiği portakal bahçelerine açılmaktadır. Mansuri camisinin çevresi kısa süre içinde büyük bir "Kültür Merkezi"ne dönüşmüştür. Büyük Cami ilmin merkezi olduğundan çevresinde yaklaşık 50 medrese inşa edilmiştir (.Trablus şehir planına bakıldığında her uğraşı, ticaret veya imalat alanı için ayrı bölgeler oluşturulduğu görülmektedir. İmalat ve Sanayi bölgeleri genellikle nehre yakın yerlerde kurulmuştur (sudan yararlanmak amacıyla). İhracat bölgesi ise nehrin kuzey-doğusundaki "Humus" şehrinin Karavan yoluna ve denize yakın bir noktasındadır. Aynı zamanda nehrin üzerinde ulaşımı sağlayan köprüler yapılmıştır. Değirmenler ve maslak binası nehrin kenarında yer almaktadır. Yerleşim alanları ise bu bölgelerin arasında ve çarşıların üstünde olup ana yollara, dar sokaklarla bağlanmaktadır. Şehir mahallelere bölünmektedir.

Camiler, hamamlar ve hanlar çarşıların ortasında inşa edilmiştir, neredeyse her mahallede bu yapılar bir arada bulunuyordu (Tadmori, O., a.g.e.). Amaç gelen tüccarların bütün ihtiyaçlarını aynı yerde karşılamalarıydı; ibadet, temizlik, satış, konaklama vb. gibi çarşıların arasta tipi, uzun çarşı tipi, yol çarşısı (pazar) tipi ve han tipi şeklinde oldukları görülmektedir. Ayrıca külliye şeklinde grup yapılar da yapılmıştır; İz-üd-din hamamı, bîmarsitâni, sarayı ve türbesinden oluşan bina grubu bu uygulamanın örneklerindedir. Medreselerin çoğunun Mansuri Camisinin çevresinde bulunmasına karşın, camilerin şehrin her tarafında bulunması dikkat çekicidir. Anıtların ise tüm şehrin bel kemiğini oluşturan ana yolun üstünde olduğu görülmektedir.

Sokak ve yollara gelince; ana çarşı yolunda her iki kenarında taş kaldırımlar vardır. Ortasında ise yağmur sularının birikmemesi amacıyla eğim verilerek

araba ve atlar için yapılmış bir yol bulunmaktadır. Çarşı yoluna açılan sokaklar dar ve dönemeçli olup bazıları çıkmaz sokaktır. Çoğu zaman bu sokakların sonu küçük bir avluyla bitmekte, evlerin girişleri, bu avlulara açılmaktadır. Ayrıca bu avlular hem aydınlık, hem de serinlik yaratmaktadır. Birçok yerde bu avluların ortasında su depoları bulunmaktadır. Çoğu zaman bu geçitlerin üstü, evlerin birinci katlarının bazı kısımlarıyla örtülüdür. Çarşı yolu üstünde de yer yer bu üstü kapalı geçitler ve kabaltılar görülmektedir. Bu geçitler evlerin arasında kıvrılmaktadır. Sokak ve geçitler evlerin arasından geçmekte, nereye gittiği anlaşılmayan bir şekilde tekrarlanmaktadır. Her köşe aniden başka bir sokağa açılmakta, dolaşan kişiyi şaşırtıp, ard arda açılan kapılara benzeyerek, taksitli bir güzellik sunmaktadır. Aynı zamanda dolaşan bir yabancıyı kaybolmak veya çıkmaz bir sokağa girmek gibi korkular içinde bırakmaktadır. Bu sokaklarda bulunan anıtsal yapıların dış cepheleri süslü, mermer ve siyah-beyaz taşlarla kaplanmış olup çok ihtişamlı bir görünüme sahiptir, bitiminde bulunan özel yapılar ise çok basit ve mütevazı bir görüntü oluşturmaktadır (Salam Liebich, H., 1983, s.16).

Binaların bitişik nizâmda yapılması daha önce belirttiğimiz askeri nedenlerin yanısıra, sağlamlık ve dayanıklılık açısından depreme karşı uygulanabilecek en iyi sistemdir. Trablus tarihte bir çok büyük deprem geçirmiştir. Bunların bir kaçı Memluk döneminde olmuştur. Memluklar bu durumu bildikleri için şehri sağlam bir şekilde imar etmişlerdir. Üstü kapalı sokaklar ve kabaltılar binaları desteklemekte ve mahalleye tek bir parça oluşumu kazandırmaktadır. Üstü kapalı bu geçitler, dar ve dönemeçli sokaklar, değişik yüksekliklerdeki teras çatıları, açık avlular, üst katlardaki çıkmalar, meşrebiyeler ve kubbeler hepsi rüzgârın hızını ve tozu azaltmaya, gölgeli alanları çoğaltmaya sebep olmaktadır. Ayrıca bu mimari üslup evlerin teraslarını, yolları ve dükkanların duvarlarını güneş ışınlarına ve yağmura karşı korumakta; sıcaklık derecesinin yükselmemesine ve narin rüzgârların dolaşımına yardımcı olmaktadır. Evler genellikle yolun üstünde olup, zemin katlar ise ticarete ayrılmıştır. Hanlarda da aynı sistem görülmektedir. Şehirde büyük meydanlar yoktur, yalnızca kavşaklar veya küçük avlular görünmekte, ortasında sebil

veya havuz yer almaktadır. Buluşma noktaları ve önemli münasebetlerin yeri cami avlularıdır. Sokakların köşe duvarları veya sokak ortasında çıkan duvarların köşeleri geçen arabaların dönüşünü kolaylaştırmak ve ayrıca insanların bu köşelere çarpmalarını önlemek amacıyla 45 derece kesilmiştir. Kesilen bu köşelerin üst tarafı ise mukarnaslarla süslenmiştir. Bu da mimarların ince düşüncelerini ve insanlara karşı olan saygılarını göstermektedir.

Trablus kentinin dokusunun oluşmasında önemli diğer bir husus ise su sistemidir. Bu husus Trablus'u ziyaret edenlerin dikkatini çekmiş; al-Dimaşki bu durumdan "Sular iki dağın arasında kalan bir vadide bulunan ve 200 metre uzunluğunda olan muhteşem bir su kemerinin vasıtasıyla, 70 metre yüksekliğindeki kaynağından şehre ulaşmaktadır. Nehrin suları kanallarla şehrin bahçelerini sulamaktadır. Su bolluğundan neredeyse ağaçsız bir ev bulunmamaktadır" diye bahsetmektedir (zikreden: Tadmori, O., a.g.e.). Dimaşki'nin bahsettiği bu bahçeler şehrin orta kısımlarının kalabalıklaşmasıyla azalmıştır. Buna karşın Osmanlı döneminde şehrin güneyindeki yerleşim alanlarında yeşil alanların fazla olduğunu görmekteyiz. Tarlalar ve portakal bahçeleri şehrin havasını güzelleştirmeye ayrıca sıcaklık derecesini dengelemeye yardımcı oluyordu. Su borularının ulaşmadığı bölgelerde kanallarla beslenen su depoları inşaa edildi "Kayım al-miyah" (yani su kaldıracısı) adıyla bilinen bu depolar mahallenin ortasında veya merkezinde yer almaktaydı. Bu depoların bazıları halâ durmaktadır ve alt tarafında çeşmeler olurdu. Memlukların 700 yıl önce geliştirdikleri su sistemi, Akdeniz bölgesinin hatta Avrupa'nın o tarihte henüz ulaşamadığı bir teknoloji harikasıydı. Bu sistemle şehirdeki her eve çömlekten yapılan su boruları ulaştırılmıştı.

Kentsel Sit alanının içinde yolların açılması dokuya büyük zarar vermiştir. Yolların geçmesiyle ortadan kaldırılan yapılar ya da yarısı yıkılan binaların yerine, dokuya aykırı beton binalar yapılmıştır. Dolayısıyla Kentsel Sit alanının içinde açılan bu yolların kenarlarındaki binaların çoğu genel dokuyu

bozmuş durumdadır. Abu Ali nehrinin kenarlarındaki binaların çoğu genel dokuyu bozmuş durumdadır. Abu Ali nehrinin kenarlarında oluşan doku ise, Venedik şehrine benzeyen ancak doğu mimarisinin özelliklerini yansıtan bir dokuydu. Nehre bakan ve birbirine bitişen binaların cepheye değişik modellerde ahşap çıkımlar, balkon ve teraslar bulunmaktaydı. 1255 yılında nehrin taşması üzerine bu bölge, tam anlamıyla harap edici bir projeye yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. Böylece Trablus Kentsel Sit alanı kendine has en güzel ve hatta en eski sayılan parçasını kaybetmiştir (bkz. resimler:27-31).

Osmanlı Döneminde Trablus'taki mimari dokunun aynı şekilde devam ettiğini görmekteyiz. Tek fark bu dönemde yapılan anıtsal binaların ve evlerin Osmanlı mimarisinin etkisini, az da olsa yansıtmalarıdır: evlerin iç düzeni ve dış cepheleri, çatılar ve ahşap çıkımlar, camilerin minareleri, mihrap ve minber şekilleri, hammamların iç düzeni...gibi. Bu durum Fas, Kahire ve Şam mimari üsluplarını sergileyen kentsel Sit alanına yeni bir tarz ekleyerek, Trablus'a has mimari mozaiği zenginleştirmiş ve daha da güzelleştirmiştir. Bu dönemde yaklaşık 200 yıl önce Trablus'tan geçen şeyh Abdul Gani al Nabulsi seyahatnamesinde, şehirdeki anıtsal yapıların yüksek sayısına dikkati çekerek şöyle diyor: "Trablus beldesinde sayılamayacak miktarda medrese, zaviye ve cami bulunmaktadır." Sonra ahaliden duyduğunu aktarıyor: "İçinde 360 medrese bulunduğunu söylüyorlar" (zikreden: Tadmori, O., a.g.e.). Al-Umari de şunları söylüyor: "Trablus büyük bir şehirdir, çok kalabalık, iki bîmarsitâni, camileri, medreseleri ve zaviyeleri, celil çarşıları, güzel ve vasıflı hamamları mevcuttur" (zikreden: Tadmori, O., a.g.e.).

Hala ayakta olan yüksek sayıdaki anıtsal bina ile, onları tamamlayan ev ve sokaklar sayesinde, Trablus Kentsel Sit alanı "Yaşayan Müze" sıfatıyla bilinmektedir (Tadmori, O., a.g.e.).

4.3.6. Kenstel Doku İçinde Bulunan Tarihi Eserlerin Yeri ve Listesi

Trablus Kentsel Sit Alanı'nda 170 tescilli eser bulunmaktadır. Bu eserlerden en önemlilerini 30 anıtsal bina oluşturmaktadır (bkz. harita no. 4). Bu eserlerin listesi yapılaş dönemi ve tarihine göre şöyledir (Tadmori, O., a.g.e.):

Eserin Adı	Resmi Harita no:	Yapılış Tarihi		Dönemi	Yaptıranın Adı
		Hicri	Miladi		
Trablus Kalesi	1	25	646	Emevi	Süfyan Bin Mücib El-Azdi
Camiler					
Büyük Mansuri	2	693	1294	Memluk	Eşref Halil Bin Kalavun
Abdül Vahid	17	705	1305	Memluk	Abdül Vahid Al-Miknasi
al-Burtasi	19	710	1310	Memluk	İsa Bin Ömer Al-Burtasi
al-Tövbe	22	=715	=1315	Memluk	Nasır Bin Muhammed Kalavun
al-Attar	13	735	1334	Memluk	Bedrül-Din Attar
Taynal	31	743	1342	Memluk	Seyfül-Din Taynal
Ergün Şah	27	799	1397	Memluk	Seyfül-Din Ergün Şah
Tahham	28	?	?	Memluk	?
al-Uveysiye	16	944	1534	Osmanlı	Emir Haydara
al-Muallak	29	969	1559	Osmanlı	Mahmud Lütfi Al-Zaim
Mahmud Bey	34	1017	1611	Osmanlı	Mahmud Bey Al-Sancak
Medreseler					
Al-Şamsiyah	2A	697	1298	Memluk	Şemseddin Al-İskendiri
Hayriye Hosn	7	716	1316	Memluk	Hosn Al-Kurci
Nuriye	5	710	1310	Memluk	Sunkur bin Abdullah Al-Nuri
Kartaviya	3	716-726	1316-1326	Memluk	Şehabül-din Karatay Al-Aşrafi
Nasiriye	6	748	1347	Memluk	Nasır Hasan Kalavun
Sakrakiya	25	757	1359	Memluk	Seyfül-din Ak-Tarak
Acemiye	35	766	1365	Memluk	Muhammed Al-Sukkar
Hatuniye	26	775	1373	Memluk	İzül-Din Aydemir Al-Eşrefi
Kadiriye	15	794	1392	Memluk	Aytmiş Al-Bicasi
Zahiriye	18	799	1397	Memluk	Tağrı Barmaş Al-Zahiri
Şeyhul-Hindi	2B	8.yy.	14.yy.	Memluk	?
Tuvayşiye	9	875	1471	Memluk	Seyfül-din Al-tuvayşi
Hamamlar					
İzül-Din	11	694	1295	Memluk	İzül-Din Eybek Al-Musuli
Nuri	4	710	1310	Memluk	Sunkur bin Abdullah Al-Nuri
Aa-Cedid	30	1310	1725	Osmanlı	İbrahim paşa Al-Azm
Hanlar					
Hayattin	12	?	?	Bizans	?
Haraj	21	?	?	Bizans-Memluk	?
al-Misriyin	14	8.yy.	14.yy.	Memluk	Nasır Bin Muhammed Kalavun
Asker	33	?	?	Memluk-Osmanlı	?
Sabun	10	926-973	1520-1566	Osmanlı	Haseki Sultan
Hankah					
Hankah	29A	871	1467	Memluk	Al-Sit Al-Saliha
Tekke					
Mevleviye	23		1619	Osmanlı	Samsamcı Ali

4.3.7. Kentsel Sit Alanının Dışında Korunacak Diğer Bölgeler

1955 yılında UNESCO raporunda tespit edilen Trablus Kentsel Sit alanının sınırları dışında çok önemli bölgeler kalmıştır (Collart, P.; Chehab, M., 1954). Bu bölgeler, Osmanlı'nın dönemlerinde şehrin genişlemesiyle oluşan yerleşim alanlarıdır. Bu bölgelerde her ne kadar az sayıda anıt türü bina bulunuyorsa da Osmanlı'nın geç dönemlerinde şehirde uygulanan sivil mimari bakımından çok önemli bilgiler vermektedir. Bu bölgelerde bulunan bazı anıtsal eserler tescilli olmakla birlikte Osmanlı döneminde inşaa edilen iki önemli cami bu bölgede bulunup tescilli değillerdir.(Mahmut Sancak Bey ve Sultan II.Abdülhamid Camileri gibi..). Bu eserlerin çevresinde bulunan ve dokuyu oluşturan binalar da tescil edilmemiştir.

1750-1910 yılları arasında inşaa edilen binalar Avrupa'ya açılma sürecisince Osmanlı topraklarına giren Ampir, Barok, Neogotik, Neoklasik ve Neorönesans üsluplarının örneklerini sergilemektedirler. Ayrıca Trablus evinin gelişimin bir parçası sayılan bu binalar, gelişiminin son aşamalarını temsil etmektedirler. Osmanlı'da başlayan Tanzimat Devriyle birlikte (1876-1922), Trablus'un ilk cadde ve meydanları, büyük park ve kafeler, otel, hastane, banka ve okul binaları bu bölgelerde açılmıştır (Tadmori, O., a.g.e.).

Kentsel Sit alanında uygulanan bitişik nizâm yapıların bu bölgelerde de devam ettiğini görüyoruz. Binalar arasında kalan yeşil alanlar ve avlular eski kente göre daha çoktur, artık şehir askeri bir düzene göre inşa edilmemiştir.

Zamanla bitişik nizâmdaki yapılar seyrekleşmiş oldu ve ilk defa müstakil binalar olarak yapılmaya başlanmıştır. Bugün bu binaların bir kısmı yıkılmış olsa bile, büyük bir kısmı hâla ayaktadır. Dokusu bozulmuş ve yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya olan bu bölgelerin acilen korunması gerekmektedir.

Trablus Kentsel Sit alanının dört tarafında ve Sit alanına bağlı olarak uzanan bu yerleşimler haritadaki yerlerine göre 4 bölgeden ibarettir (bkz. harita no.5):

- 1- Kentsel Sit alanının doğu sınırında, tepede uzanan ve Şehre bakan b6lge: Al Tabbaneh Mahallesi, Al-Bahsa Mahallesi ve Dahr-ul-Muğur Mahallesi (bu uç mahallede Memluk d6nemine ait pek ęok eser ve ev bulunmaktadır).
- 2- Kentsel Sit alanının kuzey sınırında ve Al-Dabağın Mahallesinin uzantısı olan b6lge: Zahiriye Mahallesi.
- 3- Kentsel Sit alanının batı sınırında ve Al-Nuri Mahallesinin uzantısı olan b6lge: Al-Tal Mahallesi ve ona bağlanan Masaríf Caddesi, Azmi Bey Caddesi, El-mina Caddesi ve Eski Saray Al-Rahibat Caddesi.
- 4- Kentsel Sit alanının g6ney sınırında ve Al-Haddadine Mahallesinin uzantısı olan b6lge: al-Rifaiyeh Mahallesi ve Bab al-Raml Mahallesi ve bu mahalleye bağlanan al-Acem Caddesi. Ayrıca mezarlıklara bakan "Cebel" tepesinin evleri.

G6r6nd6đ6 gibi bu b6lgeler Trablus Kentsel Sit alanının "sınırlarını" oluŐurtmaktadır. Sit alanını ziyarete gelenler, bu b6lgelerden geçerek sit alanına girebilmektedir. Bu b6lgelerden Kentsel Sit alanının merkezine kadar y6r6yen kişi, Kent dokusunun gelişiminde geğirdiği d6nemleri yenisinden en eskisine kadar g6r6p hissedebilir: Osmanlının geç d6nemlerinden başlayarak, erken d6nemlerine; Memluk'un son d6nemlerinden ilk d6nemlerine kadar uzanan muhteşem bir tarihi seyir yaşar.

4.3.8. Trablus Kentsel Sit Alanında Mahallelerin İncelenmesi

Trablus Kentsel Sit Alanı bug6nk6 bilinen sınırları dahilinde yedi mahalleye ayrılmaktadır (bkz. harita no. 6). Bu mahalleler halen tarihi isimlerini taşımaktadır. İdari olarak Memluk ve Osmanlı d6nemlerinde Şehir bu mahallere ayrılmaktaydı. 1939 yılında Fransız Mandası d6neminde bu mahallelerin sınırları haritalar 6zerinde ilk defa belirlenmiştir. Planları havadan ęekilen fotoğrafların yardımıyla ęizilmiŐtir. Belediye ve diğer resmi daireler seneler boyu bu planları kullandılar. Yalnız 10 yıl 6nceden yeni planlar konulmuştur. Haritalar mahallelerin alan b6y6kl6đ6ne g6re bir, iki, 6ę

veya dört paftadan oluşmuştur. Mahallelerin incelemesi resmi haritalarda sıralı numaralarına göre gerçekleştirilmiştir.

1/ Al-Hadadine Mahallesi (Demirciler Mah.)

Bu mahallede yerleşim Memluk döneminde başladı. Tarihi belgelerden Trablus'un üçüncü Memluk Emiri Seyfül-din Esendemir al-Kurci'nin bu bölgede bir Pazar kurduğunu öğrenmekteyiz (Tadmori, O., a.g.e.). Bu Pazar "Suveykatül-Hayl" (yani küçük at pazarı) adıyla biliniyordu. Bu mahalle Kentsel Sit Alanı'nın güneyinde yer almaktadır. Şehrin bel kemiğini oluşturan ve kuzey-doğuya yönlendirilen pazarların yolu, dükkanlarla dolu olup, mahallenin ortasından geçmektedir. Mahalle genel olarak bir iskan bölgesidir. Burada yerleşim Osmanlı döneminde gelişmiştir. Al-Haddadine mahallesinde Trablus'un en önemli Osmanlı eserleri yer almaktadır. Muallak Camisi, Ergün Şah Camisi, Yeni Hamam, Hankah binası, Mahmudiye medresesi, Recebiye medresesi.... Ayrıca sit alanı içinde ayakta kalan en eski sebil olan El-Tina sebili de burada yer almaktadır.

Osmanlı döneminde Defterdârlık merkezi bu mahalledeydi. Hâlen bu mahallenin ortasında bulunan küçük meydan Defterdâr adıyla bilinmektedir. Mahalle isminden de anlaşıldığı gibi demircilerin bulunduğu bir mahalle idi. Genel olarak mahalle Memluk ile Osmanlı evlerinin karışımından oluşmaktadır. Ana yolun üstünde ve bazı sokaklarında dükkanlar bulunmaktadır. Nüfus açısından yoğun bir bölgedir ve alan büyüklüğü bakımından Kentsel sit alanının en büyük mahallesidir (haritası 4 paftadan ibarettir). Yeşil alan bakımından da en zengin bölgedir. Al-Haddadine, kendini en iyi koruyabilen mahallerin başına gelir. En büyük tahribat mahallenin ortasında açılan araba yoluyla meydana gelmiştir. Ayrıca savaşta da evlerin bir kısmı harap olmuştur. Günümüzde mahallede bulunan binaların %90'ı işlevini devam ettirmektedir. Marangoz ve ahşap mobilya imalathanelerin yanı sıra küçük dükkanlar da bulunmaktadır.

2/ Al-Nuri Mahallesi

Bu mahalle Memluk ve Osmanlı dönemlerinde şehrin ilim merkezi idi. Şehrin ilk ve en büyük camisi, Büyük Mansuri Camisi, bu mahallede yer almaktadır (bkz. Ek 1: hava görüntüsü no. 41). Memluk ve Osmanlı dönemlerinde caminin çevresinde çok sayıda medrese inşaa edildi. Sayısı 50'yi aşan bu medreselerin yanı sıra değerli eşya satan ve güzel kokan çarşılar kuruldu (Tadmori, O., a.g.e.). Amaç camide namaz kılanları rahatsız etmemek ve cami çevresini güzel kokularla süslemektir. Örnek; Kuyumcular çarşısı, Attarin (yani parfümcüler) pazarı, Sabun hanı...gibi. Mahalle ismini, içinde bulunan Nuri medresesi ve hamamından almaktadır. Bu iki yapı ile Mansuri camisinin yanısıra, Kartaviye Medresesi, Nasiriye Medresesi, Hayriye Hosn Medresesi, Şemsiye Medresesi, Şeyh Hindi Medresesi mahallenin en önemli anıtsal binalarıdır. Al-Nuri mahallesi Trablus'un en eski mahallerinden sayılır, sokak ve evleri çoğunlukla Memluk dönemine aittir. Üçgen şeklinde olan bu mahallenin her üç tarafı da ana yollarla çevrilmiştir. Doğusunda ise eski kentin ana damarının orta kısmı yer almaktadır.

Günümüzde değerli eşya satan ve güzel kokan çarşıların yerini sebze pazarları almıştır. Mansuri Camisinin iki tarafından açılan yollar mimari dokuyu tamamen bozmuştur. Yine caminin karşısından yeni şehre doğru açılan yol mahallenin eskiden en güzel sokağı olarak bilinen Nuri Sokağını yıkmıştır. Osmanlı döneminde oluşan bu sokağın evleri ahşap cumbalarıyla ünlüydü. Mahallede bulunan bazı medreselerin cepheleri 1988 yılında temizlendi. Kuyumcular çarşısının cephe restorasyonu ise bilimsel olmayan bir projeye 1998 yılında tamamlandı. Büyük Mansuri camisi bu yıl başlayacak ve 2 sene sürececek bir restorasyon çalışmasına hazırlanıyor. Caminin çevresindeki evler çok kötü durumdadır. Bu mahalle savaş sırasında çok zarar görmüştür, o tarihten beri harap ve yıkılmak üzere olan bir çok bina bulunmaktadır. Ayrıca rutubet ve nem binaların dış cephelerine, iç duvar ve tavanlarına tehlikeli bir şekilde yayılmaktadır. Eskiden ilim merkezi olan bu mahallede şimdi geliri az ve fakir aileler oturmaktadır.

3/ Al-Muhaytira Mahallesi (Mehterler Mah.)

Trablus kalesi ile Mansuri Camisi'nin arasında kalan Hacılar tepesinin yamacında yer almaktadır. Kalenin altında bulunmasından dolayı askeri bir planlamaya göre oluşmuştur. Mahalle yoğun bir yapılaşmaya sahip olup tek parça formundadır. Evlerin duvarları çok kalın, sokakları çok dardır. Ortasından ve her iki kenarından, kaleye doğru çıkan merdivenler yükselmektedir. Zamanında bu yolların ve sokakların başlangıcı, ortası ve bitişinde büyük kapılar yer almaktaydı. Günümüzde kalan tek kapısı olan Muhaytira mahallesi ismini vermiştir. Bu mahalle Haçlı dönemi yapılarının kalıntıları üstünde inşaa edilmiştir. Bu durum mevcut bazı binaların zemin katlarındaki tonoz ve duvarların inşaat tekniğinden anlaşılmaktadır. Mahalle kaleye en yakın bölgede yer aldığından, komutanların ve askerlerin oturduğu büyük bir ordu evi oluşmuştur. Evler birbirine girmiş, sokakların üstü çoğunlukla tonoz ve kabaltılarla kapatılmıştır. Evlerin içinde ve altında çok sayıda gizil oda, kaleye ve şehrin merkezine uzanan dehliz ve hendek bulunmaktadır. Al-Muhaytira mahallesi planlama yapısı olarak Memlukların sistemin taşıyıcı. Osmanlı döneminde mahallenin kaleye yakın bir noktasına büyük bir askeri depo inşaa edilmiştir. İki kattan oluşan bu bina 1950 yılında yıkılarak sıradan bir beton bina halini almıştır. Yine aynı yıllarda kale ile mahallenin arasındaki yol genişletme projesiyle bazı evler ortadan kaldırılmıştır.

Acemiye Medresesi, Rifaiye Medresesi, Habbak medresesi ve kale komutanı evi mahallenin anıtsal binalarının en önemlileridir. Osmanlı döneminde bu mahallede birkaç konak ile Kentsel sit alanının sınırları içinde az sayıda bulunan ilk apartman tipi binaların en güzelleri bulunmaktaydı. Bugün mahalle olduğu gibi bir mesken alanıdır. Binaların çoğu işlevine devam etmektedir. Yalnız sit alanının genel sorunları burada da hakimdir: İhmal, kirlilik, rutubet ve çatıların... Mahalle kalenin altında olduğundan iç savaş sırasındaki hasardan nasibini almıştır.

4/ Al-Zahriyeh Mahallesi

Bu mahallede al-Tarbiâ adıyla bilinen semt yer almaktadır. Bu semtin Trablus'taki Haçlı kalıntılarının üstüne kurulan iki bölgeden oluştuğu bilinmektedir. Tarihi belgelere göre burası Haçlıların saraylarının yer aldığı bölge idi (Tadmori, O., a.g.e.). Mahallenin kuzey kısmında, Memluk döneminden beri Hıristiyanların orada oturması ve burada bulunan kiliseler bunun kanıtıdır. al-Tarbia Mahallesi Memluk döneminde kurulmuş olup, Emir Sincer'in evi ve medresesi, bu mahalle içindeki en önemli eserleridir. Günümüzde mahallenin evleri işlevine devam ettirmektedir, yalnız bazıları çok harap durumda olup yıkılma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Zemin katlarda yoğun bir şekilde ahşap mobilya imalathaneleri; satış mağazaları ve depoları yer almaktadır.

5/ Al-Remmaneh Mahallesi (Nâr Mah.)

Bu mahalle al-Nuri mahallesi, al-Tarbiâ semti ve al-Hadid mahallesi arasında yer almaktadır. Memluk ve Osmanlı dönemlerinin izlerini taşımaktadır. Bu mahallede anıtsal bina olarak Memluk döneminden kalma Hucayciye Mescidi, Tuvayşiya Medresesi ve Kastafliis ailesi sarayı ile Osmanlı döneminden kalma Sabun Hanı, Abed Hamamı ve Kadiriye Tekkesi yer almaktadır. Sıkı ve bitişik evlerden oluşan mahallenin adaları, aralarından geçen sokakların üst kabaltıları ile birbirine bağlanmaktadır. Mahalenin doğu sınırında Kuyumcular Çarşısı yer alır, ortasından geçen ve üst tarafı şehrin ana damarına bağlanan çarşı yolu bugün giyim mağazalarından oluşmaktadır. Bu yolun alt tarafı ise yolun açılmasıyla kaldırılan "Atik Osmanlı Sarayı"na ulaşıyordu.

Günümüzde mahalledeki eski evlerin çoğu kullanılmaktadır, yalnız korunmaya ve restorasyona büyük ihtiyacı vardır. Anıtsal binalardan bir tek Tuvayşiya Medresesi geçen yıl bir restorasyon geçirdi; Sabun Hanı, Kastafliis Sarayı ve Kadiriye Tekkesi harap durumdadır. Abed hamamı ise Trablus'un

hamamları arasında işlevine tek devam edenidir. Mahallenin ara sokaklarında birçok ayakkabı, gümüş, mobilya ve tatlı imalathanesi mevcuttur. Eskiden Zengin ve büyük Trablus'lu ailelerinin bu mahallede oturuyorlardı. 50'li yıllarında yeni kentin apartmanlarına geçen bu ailelerin yerini düşük gelirli ve şehir dışından gelen göçmenler almıştır.

6/ Al-Suveyka Mahallesi (Küçük Pazar Mah.)

Memlukların fetihten sonra bilenen ilk yerleşim alanıdır. Emir Esen demir al-Kurci (M.1295-1299) burada ticari ve sivil yapılar inşaa ettirmiştir (Tadmori, O., a.g.e.). Mahalle o tarihten beri bu ismi taşımaktadır. Ayrıca bu mahallede Trablusam'ın en eski Memluk anıtsal binaları yer almaktaydı: Menzil Hanı, Zuraykiye Medresesi ve Sebili, Haceb Hamamı vb. al-Suveyka mahallesi Abu Ali Nehrinin doğu kenarı ile Kubbe tepesinin arasında yer almaktadır (bkz. Ek 1: hava görüntüsü no. 40). Nehir tufanına uğradıktan sonra uygulanan nehir yönlendirme projesi sonucunda mahallenin yarısı yıkılarak en eski binalar kaldırılmış, yerine geniş bir cadde açılmıştır. Nehrin kenarındaki binalar da tamamen yok olmuş ve böylece Trablus Kenti en güzel bölgesini kaybetmiştir. Mahalleyi nehrin batısındaki kentsel sit alanının diğer bölgesini kaybetmiştir. Mahalleyi nehrin batısındaki kentsel sit alanının diğer bölgelerini bağlayan taş köprülerin yerini beton geçitler almıştır. Yolun açılmasıyla yarısı yıkılan binaların kalan kısımları kenarında durmaktadır. Memluk döneminde emirlerin oturduğu bu mahallede bugün en yoksul aileler yaşamaktadır. Trablus'un en eski ve en güzel saray tipi evler harap hale gelmiş, savaş sırasında iyice yıkılmıştır. Al-Suveyka mahallesi Kentsel sit alanının ilk kurtarılması gereken mahallesidir. Kötü projelerle yarısını kaybeden bu mahallenin kalan bölümün %90'ı da harap durumdadır.

7/ Al-Hadid Mahallesi (Demir Mah.)

Abu Ali nehrinin batı kenarında yer alan ve Memluk döneminin ilk yerleşim alanının (al-Suveyka Mah.) devamı olan bu mahallenin ortasından, şehrin

ana damarını oluşturan çarşı kuzeye doğru uzanır. Mahallenin yarısı mesken, diğer yarısı ise ticaret alanlarından ibarettir. Doğu kısmı ise bugün kaldırılmış olan nehir kenarı evleriyle sınırlıdır. Kuzey kısmı ticaret merkezi haline gelmişken, kaleye doğru yükselen batı kısmı iskân bölgesi olmuştur.

Al-Hadid mahallesinin ismi eskiden burada bulunan al-Hadid kapısından gelmektedir. Mahallede çok sayıda anıtsal bina yer almaktadır. Bazıları Haçlı döneminin kalıntıları üzerine inşaa edilmiştir (Tadmori, O., a.g.e.), Haraç çarşısı, İz-ül-din Hamamı, Attar Camisi, Memluk döneminden kalan Mısırlılar Hanı, Hayattin Hanı (terziler hanı); Kadriye Medresesi, Burtasi Camisi, Zahiye Medresesi ve Osmanlı döneminden kalan Üveysiye Camisi...gibi anıtsal binalar da bu mahallede yer almaktadır (bkz. Ek 1: hava görüntüsü no. 43).

Mahalleden geçen ana damarın kenarlarında hanlar, çarşılar ve sıra dükkanlar serpiştirilmiştir. Osmanlı döneminden bugüne kadar ana damarın bu parçası Bezirgen Çarşısı adıyla bilinmektedir. Bu yolun etrafında Terziler hanı, Mısırlılar hanı, Hasır çarşısı, bakırcılar çarşısı yer almaktadır. Al-Hadid mahallesi kentsel sit alanındaki diğer mahalleler gibi tahribattan nasibini almıştır: Nehir kenarında kalan kısmı tamamen yıkılarak yerine yol yapılmıştır (aynı yerde bulunan Burtasiye Camisi zor bir şekilde bu uygulamadan kurtarıldı), Mahallenin ortasından geçen dik ve yatay otoyolları bir çok binanın yok olmasına sebep olmuştur. Bunların başına bakırcılar çarşısı gelir, ortadan tamamen yok olmuş geride bir kaz dükkanı kalmıştır. Tufanın neticesinde zarar gören ve yol yapılırken kaldırılmayan binalar harap bir halde hala durmaktadır. Ayrıca savaşın izleri bu mahallede çok yoğundur.

Bugün al-Hadid mahallesi yoğun bir ticari bölgesidir. Çarşıları eski şehrin en önemli alış-veriş merkezi sayılmaktadır. Evlerinin çoğu harap durumdadır ve oturanlar çoğunlukla fakir ailelerdir. Binaların çoğu işlevine devam etmektedir. Zengin çeşitliliğe sahip mağaza ve dükkanlar bulunmaktadır. Ayrıca trafiğinin yoğun olduğu bir bölgedir, temizliğe çok ihtiyacı vardır.

Koruma ve restorasyon gerekliliği olarak mahallelerin arasında ikinci sırada gelmektedir.

8/ Al-Tal Mahallesi (Tepe Mah.)

Al-Tal Mahallesi Őehrin Avrupa tarzı dűzenlenen ilk geniŐ meydanı iŐermektedir. Bu bűlge Osmanlı dűneminin ortasına kadar Őehir dıŐı olarak sayılıyordu. Mahallenin ortasında kűŐűk bir tepe yűkselmektedir, adını mahalleye vermiŐtir (tal=tepe). Bu bűlge, meydanın dűzenlenmesinden űnce, tamamen boŐ bir alan idi, kumlu topraktan oluŐan yeŐilliđi olmayan bir yerdi. Osmanlı'nın tanzimat dűnemiyle yapılması baŐlanan resmi binalar ve okullar Trablus'un bu bűlgesinde yer almıŐtır. İlk belediye binası, Hűkűmet Konađı, İdadiye ve Sultaniye Mektepleri, Osmanlı Bankası, Posta ve Telegraf Ofisi, ardından yabancı konsolosluklar, bankalar ve acentalar, oteller gibi binalar bu mahallede dűzenli planlara gűre inŐa edilmiŐtir.

Sultan II.Abdűlhamid'in Hilafet'te oturmasının 25.yıl dűnűmű dolayısıyla burada bir Saat Kulesi'nin inŐaa edilmesine kara vermiŐtir. Kule Hűkűmet konađının yanında yűkselmiŐ ve arkasında beŐgenli yeŐil bir park dűzenlenmiŐtir. Bu park Őehrin tarihinde ilk parkıdır, halen Trablus'un en gűzel ve en dűzenli parkı olarak durmaktadır. Mahallenin caddeleri dűz, geniŐ ve dűzenli bir plana gűre aŐılmıŐtır. Saat Kulesi'nin yanında Őehrin ilk tramvay yolu ve ardından ilk araba kumpanyasının durakları yer almıŐtır. İkin atlı tramvay Őehir ile liman arasındaki yol űzerinde, meydandan ve Zahiriye Mahallesinden geŐerek al-Tabbaneh Mahallesine gidiyordu. Bu tramvay ileri bir tarihte elektrikli olmuŐ Al-Tal Meydanından yeni Őehrin damarlarını oluŐturan caddeler aŐılmıŐtır. Dolayısıyla burası 21. yűzyılın baŐında Őehrin kalbi haline dűnűműŐtűr, ve halen Trablus'un Őehir merkezi olarak sayılmaktadır. Al-Tal Mahallesi'nin binaları geleneksel Lűbnan ev mimarisinin űzelliklerini ve Osmanlı geŐ dűnem mimarisinin etkisini yansıtılmaktadır.

1950'li yıllarda kahveler, oteller ve sinemaların kültür, eğlence, ulaşım ve kamu binaların merkezi olmuştur. Daha önce bahsettiğimiz gibi bu mahalle günümüzde Kentsel Sit Alanının sınırları dışında kalmış, bozulmaya karşı karşıya bırakılmıştır. Güzel ve tarihi binalarının bazıları tescil edilmiştir, geri kalanlar ise ya yıkılmış ya da yıkılmak üzeredir. Savaş sırasında konakları terkedilmiş haraptan nasibini almıştır, Osmanlı Sarayı ise valiliğin kararıyla 1969'da yıkılmıştır. Günümüzde eğlence ve kültür kimliğini zayıf bir şekilde korumaktadır, ama halen şehrin merkezi ve de ulaşım merkezi olma özelliğini korumaktadır. Trablus'un iç ve dış ulaşım merkezi olması sebebiyle araba kalabalığı ve hava kirliliği olumsuz etkilerin altında kalmaktadır. Al-Tal Mahallesi özel yapısı ve mimarisine uygun kentsel sit alanının projesinden farklı ve kendisine has olan kimliğini yeniden yaşatacak bir koruma ve planlama projesine ihtiyacı vardır.

4.3.9. El-Mina Liman Bölgesinde Kentsel Sit Alanı'nın İncelenmesi

"EL-Mina" liman anlamına gelmektedir, haritada yarım ada şeklindedir. El-Mina günümüzde Trablus'tan ayrı bir belediyesi vardır. Trablus'un Kentsel Sit Alanı ile el-Mina'yı yeni şehrin mahalle ve caddeleri birleştiriyor. El-Mina 50 sene öncesine kadar sadece kentsel sit alanından oluşuyordu. Yarı ada şeklinde denize uzanan el-Mina alanı üç taraftan denizle çevrilidir. Kentsel sit alanı bu adanın Kuzey doğu yarısında yer almaktadır. Ortasında 1962 yılında açılan "Port Saiid" caddesi El-Mina'yı ikiye ayırmıştır. Eski Mina ve Yeni Mina.

Yeni Mina yarım adanın Batı-Güney yakasında genişlemiştir (C.R.M.P., 1998, s. 9). Kentsel sit alanı kendi içinde 3 ayrı mahalleye ayrılmaktadır: Müslüman Mahallesi, Hıristiyan Mahallesi ve Deniz kenarında uzanan İskele Mahallesi'dir (bkz. harita no. 7).

1/ El-Mina Kentsel Sit Alanı'nın Müslüman Mahallesi

Daha önce bahsettiğimiz gibi, Memluklar şehri feth ettikten sonra El Mina'da bulunan yerleşim alanın yerle bir etmişlerdir. Memluk döneminin hemen hemen sonuna kadar bu bölgede büyük bir yerleşim oluşmamıştır. Denizcilik, deniz yolu ticareti olarak kalmıştır. Bu bölgede yerleşim ciddi olarak Osmanlı döneminde gerçekleşmeye başlamıştı. Müslüman bölgede, az sayıda kalan Memluk dönemi evlerinin yanı sıra Osmanlı'nın erken ve geç dönemlerine ait evler de yer almaktadır. Bu bölge El-Mina'nın tarihi açıdan kalbini oluşturmaktadır. Eski çarşılar ve Osmanlı döneminin anıtsal binaları burada bulunmaktadır. Mahallenin dokusu ve planlama düzeni, Trablus Kentsel Sit Alanının küçülmüş bir örneğini teşkil etmektedir. Memluk dönemine ait tek anıtsal yapı Mardani Medresesidir. Osmanlı dönemine ait olanlar ise Ömer-i Camisi, Tamasili Hanı, Gazi Camisi, Hamidiye Camisi ve Azm hamamıdır. Bölgede yaşayanların çoğunun geliri seviyesi düşük tabakadan olup, denizcilik ve küçük imalatlarla uğraşmaktadırlar. Bölgenin çarşıları ve evleri eski işlevine devam etmektedir, yalnız restorasyona çok ihtiyacı vardır. Bölge sahilde olduğundan nem oranının yüksekliği, tuzlu rüzgâr ve rutubet binalarına çok büyük hasar vermiştir. Neredeyse bütün binaların dışı ve içi bu durumun canlı kanıtıdır. Acil bir koruma yenileme ve restorasyon çalışmasına ihtiyaç vardır.

2/ El-Mina Kentsel Sit Alanı'nın Hıristiyan Mahallesi

Bu bölgede tamamen Osmanlı'nın geç dönemlerinde oluşmuştur. Denizcilikle uğraşan Ortodoks Hıristiyanlar buraya Osmanlı devletinin izniyle yerleşmiş, yavaş yavaş binalarını inşaa etmişlerdir. II.Sultan Abdülhamid zamanında üç adet kilise inşaa etmek üzere izin almışlardır (Tadmori, O., a.g.e.). Bu bölgede yer alan evler Lübnan geleneksel evinin tipik örneklerindedir. Günümüze hıristiyanların oturduğu yoğun bir iskân bölgesi olarak varlığını sürdürmektedir.

3/ El-Mina Kentsel Sit Alanı'nın İskele Mahallesi

Bu bölge deniz kenarında olup, eski limanı, gemi imalathanelerinin, ticaret acentalarının ve mal depolarının yeri idi. Denize bakan bu bölgenin evleri birbirinden güzeldir. Bu binaların bir kısım Osmanlı Döneminin sonunda Lübnan geleneksel evi tarzında, diğer bir kısmı ise Fransız işgali sırasında Avrupalı tüccarların etkisiyle batı tarzında "apartman şeklinde" yapılmıştır. Bu binaların en güzelleri Osmanlı döneminde yapılmış olanlarıdır. Bölge günümüzde denizcilerin yeridir ve küçük bir liman olarak işlevini sürdürmektedir. Mevcut binaların durumu iyi sayılsa da, bölgenin genel sorunu olan aşırı nem ve rutubetin etkisi de burada da görülmektedir.

4.3.10. Eski Mahallelerin Karakterleri

Trablus'u ziyaret eden yolcu ve bilim adamları, yaşam dolu dar yollarına, evler ve dükkanlar arasındaki yapılarına, şaşırtıcı bir oyun gibi karşılına çıkan kemer, tonoz, çıkma, kubbe ve minarelerine, "doğu" mührünü bastılar. Kendi haline bırakılmışlık ve düzensizlikle karıştırılmaması gereken folklorik ve pitoresk karakterinin yanında, Trablus sokaklarında, modern bir şehrin gerektirdiklerinin ortasında bile, hala var olma nedenini kaybetmemiş bir oluşumun canlılığıyla karşılaşırız. Eski şehrin yapıları ve çarşıları yaşam koşullarına uygun olarak birbirine bağlantılı bölümlerden oluşan bir bütünü şekillendirir. Evlerin ve önemli kamu yapılarının mimarisi, sadelik ve doğallık içinde, bu oluşumun karakterini ifade eder. Evlerin, camilerin, hanların, hamamların ve medreselerin arasında kalan çarşılar, canlı bir vücudun damarları gibidir; her köşede, her perspektifte, vücudun özünü ve anlamını veren kan gibi şehrin içine işlemiştir. Alacalı giysileriyle halk, mallarla dolup taşan dükkanlar bu görüntünün ayrılmaz parçalarıdır. Eski şehirde modern anlamda bir sokaktan bahsedilemez: bugün yeni mahallelerde sokak, kamu alanının bir parçasıdır ve kendini çevreleyen evler için aynı zamanda bir gerekliliktir. Fakat, burada sokak mimarinin bile özüne göre hazırlanmış gibidir. Çarşıların içine sızınca, doğal bir akışın içine katılmış olma, bu akışın

içine kendini bırakma ve hatta yapıların içinde yol almanın verdiği duygu taşınır. Her çıkma, her açığı kendine özgü yapısıyla insanı karşılar. Bununla birlikte hiç fark etmeden aynı sokağı, aynı hanı geçmek mümkündür; şekil ve renkleri birleştirip, değiştiren bir kaleidoskopun içindeymiş gibi, durmadan yeni bir şey görebilmek için yolu geri yürümek bile yeterlidir. Gittikçe çoğalıyormuş ya da birbirine karıştıyormuş gibi görünen sokakların labirentinde, bir cami ya da medresenin anıtsal girişi, bir minarenin yüksekliği, bir kubbe veya bir hanın perspektifi ziyaret edenleri yönlendirerek güven sağlar.

Bu bütün, büyük gelenekler ve kıskanç içtenlikler, küçük gizem ve kurnazlıklar, tarih ve güncellikle aynı anda oluşmuştur. Her pencere tahta ızgaralar, pancurlar ya da kafeslerle korunmuştur, ama her evin, dışardan görünmeden, kendi deseninin dantellerinin arasındaki boşluklardan sokağa bakmaya izin veren pencere kafesleri vardır (meşrebiye). Doğuya özgü yapısıyla evlerin inşasında tahta ve taş kullanılmıştır. Bazı evlerde, çıkıntılarının, balkonlarının, dam saçaklarının, kornişlerin dayandığı çıkıntılı kirişler vardır; hemen hepsinde kalaslar oyulmuş, dantel ve fistolarla süslenmiştir.

Bu tekniğin tüm kaynakları sokağın yönünden bağımsız olarak, bazı yapısal sorunlara çözüm sağlamak amacıyla biraraya getirilmiş kemer, tonoz ve konsollar kullanılmak üzere taş yapılarda da uygulanmıştır. Bu mimarinin en göze çarpan özelliklerinden biri budur. Sokak; kemer ve tonozlar boyunca ilerler, dükkanların arasına usulca sokulur, bir nehir gibi kararsız ve göze görünür bir düzene sahip olmayan bir yolu takip eder; fakat sokağın çevresinde evler, çıkma ve konsollerle, eğik kemerler ve yarım tonozlarla kendilerine özgü bir düzenin gereklerine göre sıralanmışlardır. Bazı çözümler o kadar doğal görünür ki sanki bir düşünce sonucu oluşmamış gibidir ve bölgenin inşaatçıları ile onların mimari geleneklerinin ölçüsünü verir. Bir kubbe, minare ya da portayın yeni bir şekilde ifade edilmesi için, yapısal ve dekoratif karakterli orjinal çözümler, inşa eden tarafından daha programının

hazırlanma sürecinden itibaren öngörülürken; evlerin ve sokakların mimarisi, yapının ve alanın getirdiği sorunlara en iyi çözümleri kendiliğinden bularak, karasız bir ağ üzerinde gelişimini sürdürür.

Bugün, büyük modern şehirlerde, eski han ve kervansaraylarda olduğu gibi geniş depolara sahip ve her çeşit mala ulaşılabilmesi mümkün geniş ve karmaşık yapılar olan büyük mağazalar vardır. Eski Trablus'u ziyaret eden biri, tüm şehri, ticaret, sanayi, zanaat ve iş hayatıyla büyük ve geniş bir mağaza olarak görür. Güneş ve yağmurdan, rüzgar ve tozdan iyi korunan çarşıları; satışa sunulmuş malların, yumuşak halılarla döşenmiş kuyumcu dükkanlarındaki değerli mücevherlerin, rengarenk kumaşların, meyve ve sebzelerin, baharat ve şekerlemelerin çeşitliliğine hayran kalarak dolaşmak güzeldir.

Venedik'in dar sokaklarında ve çerçi dükkanlarında, Viyana, Paris veya Floransa'nın eski mahallelerinde dolaşırken duyulan zevkin aynısı hissedilir. Polis memurları ve trafik işaretleriyle düzenlenen geniş arterler terk edilip de eski şehrin trafiğe kapalı dar sokaklarına sızınca, insan kendini gevşemiş ve rahatlamış bulur. Korunmaya çalışmadan, tatsız korna seslerinden uzak yorulmadan dolaşma imkanı bulunur. Gürültü, renk ve ışıklar, tonoz ve pencere saçaklarının üstünden sarkan kumaşların büyük gölgelerince tutulmaktadır.

Büyük ve modern şehirlerimizin fuar ve sergilerinde, Eski Trablus'un sokak aralarında canlı bir gerçeklik olarak bulduğumuz şey yaratılmaya çalışılır. Sergilenen ürünlerin yanında onları üreten makineler, araç gereçleriyle zanaatkarlar, fırınları ya da masaları başındaki aşçılar görülebilir. Üretim işi bile burada, bir neşe havasında ve ilerleme yarışı içinde yapılır; emeğin karşılığının verildiği alışveriş bir ödül gibidir. Bu, modern hayatın dışarda bıraktığı ahlaki, eğitici ve ruhsal değerlerin korunduğu üretim ve çalışmada paylaşımın güzel bir şeklidir.

4.3.11. Tarihsel Siluetin Özellikleri ve Geleneksel Sokak Modeli

Trablusşam bir Arap-İslam şehri olmasından, İslâmiyetin getirdiği mahremiyet kurallarını şehrin genel dokusuna etkisi yansımıştır. Daha önce incelediğimiz Trablusşam'ın kendine has askeri planlaması da silüette etkisi olmuştur. Şehirciliğin bu iki planlama fikri bir noktada birleşmektedir, o da dışa kapalı ama içe açık cephe sistemi. Dış silüeti oluşturan binaların dış cepheleridir. Bu cephelerde sürekliliğin, hareketliliğin, sadeliğin, sabit oranların ve malzeme birliğinin özellikleri bir arada sergilenmektedir. Memluk ve Osmanlı dönemlerinde bu özellikler değişmeden devam etmiştir (bkz. resimler: 27-30).

Osmanlı'nın geç dönemiyle birlikte cephelerde bazı yeni malzemeler kullanılmaya başlanmıştır (örneğin: kiremitli çatılar). Evlere mobilyanın girmesiyle pencere oranları biraz büyümüştür. Yalnız dış cephe rengi, kullanılan taş türü, yapım tekniği, katsayısı ve yüksekliği bakımından pek bir fark görünmemiştir.

Osmanlı döneminde kiremitin ithalatı başlamasıyla Memluk döneminde yapılan düz çatı teras katları yerine yüksek kırmızı çatılar yapılmaya başlanmıştır. Konakların ve resmi dairelerin binalarına ihtişamlı bir görünüm kazandırmak amacıyla çatıları birbirinden yüksek yapılmıştır. Bunun etkisiyle şehrin silüeti hem düz beyaz terasların hem de eğimli kırmızı çatıların karışımından oluşmuştur. Çatıların farklı yükseklikleri sayesinde silüet hareketlilik kazanmıştır. Şehrin oluşumunda camilerin önemli yerini korumak amacıyla minareleri silüetin en yüksek noktalarını oluşturmaktadır. Amaç ise içinde dolaşan her kimse bulunduğu mahalleyi cami minaresinin sayesinde tespit edebilmektir. Bunun için camilerin çoğu şehrin ana damarını oluşturan ve Kuzey-Doğu'ya doğru uzanan çarşılar yolunun kenarlarında veya sokakların kesiştiği noktalarda inşaa edilmiştir (bkz. resimler: 31-34).

Binalar hep kumlu taştan inşaa edilmiştir. Kumlu taş rüzgâr, su ve rutubetin etkisiyle çabuk yıprandığından Memluklar duvarların içi ve dışı beyaz alçı

tabakasıyla kaplamışlardır. Bu sistem Osmanlı döneminde de devam etmiş, yalnız bazı binalarda alçı tabakanın üzerinde ay yıldız veya geometrik şekillerin çizilmesiyle dış cepheleri süslenmiştir. Dolayısıyla şehrin genel silueti renginden beyaz oluşturmuş, ama buna mukabil çatıların kırmızı oluşu renk farkı oluşturmuştur.

Trablus kalesi yüksek bir tepenin üstünde oturması ve sahili kontrol etmek amacıyla sahilde inşaa edilen yedi askeri kule ile sürekli bağlantı içinde kalabilmesi hedefiyle şehrin en yüksek noktasında yer almıştır. Trablus'un en büyük ve en ihtişamlı yapısı olarak şehrin simgesi olmuştur. Kalenin karşısında yükselen binalar kalenin zemin katından daha yüksek olmasına izin verilmemiştir. Yalnızca kalenin duvarları ve cami minareleri alçı tabakasıyla kaplanmamıştır. Sebebi de sağlam taşlardan inşaa edilmesinden kaynaklanıyor.

Trablusşam'ın 50 sene öncesine kadar görünüşü güzelleştiren ve kendi dokusunda ayrı bir silüet modeline sahip olan nehir kenarların silüetini kaybettiğimizden dolayı, incelememiz bilgilerin eksikliğinden dolayı imkânsız sayılmaktadır.

İnceleme Doğrultusunda Örnek Bir Ada Seçimi

Trablusşam'ın sokak modeli ve özelliklerini anlamak amacıyla sit alanı'nın içinden bir ada'yı seçerek incelemeye ele aldık. Seçilen ada Al-Hadid mahallesinde vaki olup Memluk ve Osmanlı tipi binaların ve anıtsal yapıların karışımından oluşmaktadır. Sokakları hem ticaret hem konaklama işlevlerini içeriyor. Ada'da yer alan tüm yapıların rölevelerini çıkartarak detaylı vaziyet planı, zemin ve üstkatların planları ve sokakların cephe ve bazı kesitleri ölçekli olarak çizilmiştir. Planlarda binaların işlevi yanı sıra evlerin oda dağılımı da belirlenmiştir (bkz. şekiller: 27-31). Seçilen adanın ortasında Osmanlı "Üveysiyye Camisi" yer alıyor. Caminin sağ cephesi tarafından yükselen "Samak yokuşu" sokağı kentteki merdivenli sokaklara örnek

vermektedir. Caminin ön cephesi tarafından uzanan "Kadiriyye Sokağı" hem Memluk hem de Osmanlı dönemlerin cephe özelliklerini sergilemektedir. Bu sokağın başında Memluk dönemine ait Kadiriyye Medresesi yer almaktadır. Medresenin renkli cephesi (siyah ve sarı taşların karışımından oluşuyor) ve bitişindeki binaların sade cepheleri; Memlukların sokak cephesinin oluşumunda bilinçli olarak hedefledikleri önemli binaların hemen görünmesine güzel bir örnektir. Buna rağmen bu önemli yapıların yüksekliği çevresindeki binalarla aynı olduğunu görmekteyiz, yalnızca kubbe veya minaralar şehrin silüetinde en yüksek noktaları teşkil etmekle beraber olup farklı geometrik şekiller kazandırmıştır.

Örnek olarak seçtiğimiz bu adanın sokak modellerini incelemeye aldığımızda, Kentsel Sit Alanının geleneksel Trablus sokak silüetinin özellikleri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- Memluk ve Osmanlı yapılarının kat yüksekliği hemen hemen aynıdır.
- Yalnızca Osmanlı Dönemi konakların kat sayısı fazla olup kiremitli yüksek çatılara sahiptir.
- Çarşıya yakın sokakların zemin katlarda depo ve dükkanlar yer almaktadır. Çarşıdan uzak olan sokaklarda yalnızca evler rastlanır.
- Dükkanların kapıları üstünde yarım daireli demir korkuluklarla kaplanan pencereler açılmaktadır. Bu pencereler dükkanlara hem aydınlatma hem de havalandırma sağlamaktadır.
- Tüm pencereler aynı ebatta olup ahşaptan yapılmıştır. İçi ahşap korkuluklarla kapatılmış, dışı çift kanatlı ahşap kapaklarla kapatılmıştır.
- Pencerelerin üstünde küçük tepe pencereler yer almaktadır. Memluk dönemi yapılarında bu pencereler dik dörtgen formunda olup içi ahşap kafeslerle kapanmış, Osmanlı dönemi yapılarında ise bu pencereler çiçek veya yıldız şeklinde olup renkli camlarla kapatılmıştır.
- Anıtsal binaların dışındaki tüm yapıların cepheleri beyaz alçı tabakasıyla kaplanmıştır. Anıtsal binaların ana cepheleri kaliteli ve renkli taşlardan yapılmış olup dış yüzeyi hiç birmalzemeyle kaplanmamıştır.
- Binaların çoğu zemin +1 veya +2 kattan oluşmaktadır.

- Yatak odalarının pencereleri "meşrebiye" ahşap cumbalarıyla kapatılmıştır. Bu cumbaların formu ve ebatları Fas'ın geleneksel mimarisinden etkilenecek uygulanmıştır.
- Bazı binaların girişleri ortak olarak sokağın tek bir giriş kapısından sağlanmıştır. Bu giriş kendi içinde çoklu girişlere ayrılmaktadır.
- Sokağın ön cephesinde yer alan bazı girişler sokağın arkasında bulunan binalara ulaşmaktadır. Çarşılar bakan evlerinin girişleri çarşı cephesinden değil, arka sokaktan temin edilmiştir.
- Evlerin mahremiyetini korumak amacıyla girişleri endirekt bir şekilde dışarıdan içeriye gözetleyemeyecek şekilde yönlendirilmiş ve yamuk yapılmıştır.
- Tüm binaların ortasında küçük avlular açılmaktadır. Avlular birbirini göremeyecek şekilde planlanmıştır. Avluların ortasında ya da bir köşesinde bir fiskiye yer almaktadır.
- Zemin katları taştan inşa edilen tonuz ve kemerlerden oluşmaktadır. Üst katların tavanları ise ahşaptan yapılmıştır.
- Yer yer üst katlar çıkma şeklinde sokağın üstünde çıkmaktadır, gölgelik yaratarak evin alanına ferahlık kazandırmıştır.
- Dükkanların üstünde geniş ahşap tendeler yer almakta, pencerelerin ile tepe pencerelerin arasında ahşap veya kiremitten yapılan küçük tendeler yer almaktadır.
- Sokağın zemini sağ ve sol tarafları iki ayrı kaldırım, aralarında geçen bazalt taşından yapılan eğimli ve daha alçak bir yoldan oluşmaktadır.
- Sokağın üstünde yer yer kabaltı ve destekleyici kemerler yer almaktadır. Bu imar sistemi hem gölgelik ve serinlik, hem koruma, hem de depremlere ve savaşa karşı dayanıklılık kazandırmaktadır. Kabaltıların üstünde odalar yer alır, kemerlerin üstü ise boş durmaktadır.
- Binaların tümü bitişik nizamda inşa edilmiş, bu şekilde sağ ve sol cephelerini güneşten korunmuştur. Ayrıca, şehri tek kitle haline getirerek savaş ve depremlere karşı dayanıklılığı arttırılmıştır.

- Evlerin iç planları birbirine girmiş, kendi içinde dış ve iç cepleri açılmaktadır. Her evde ayrı küçük avlusu bulunmaktadır ve avluya odaların pencereleri açılmaktadır. Evlerin plan formları sistematik değildir.
- Zemin altı ya da depo katına hiç rastlanmamıştır.
- Sokağın içinden yer yer düz olmayan, dönemeçli, dar, üstü kapalı ya da açık çıkmaz sokaklar açılmaktadır. Bu çıkmaz sokakların dahilinde konaklama işlevini gören binaların altında dükkan veya depo gibi mekanlara rastlanmaktadır.
- Adanın ortasında açılan avlu caminin avlusudur. Çevredeki binalar bu avluya kafesli pencerelerle açılarak hem havalandırma hem de aydınlanma ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Camilerin ve hanların kentin içinde yüksek sayıda bulunmasıyla her mahhalede açılan benzer avlulara rastlamak mümkündür.
- Cephelerde doluluk ve boşluk oranları dengeli bir şekilde dağıtılmıştır.

4.3.12. Trablus Geleneksel Evlerinin Özellikleri

Trablus evleri tarihi dönemlerine göre üç ana gruba ayrılır (Tadmori, K., 2000): Memluk, Osmanlı ve Osmanlı Geç dönemi (Avrupa mimarisinin etkisini yansıtan) ev tipleridir.

Trablus evleri; şehrin tarihi, iklimi topoğrafik yapısı, askeri planlaması, halkın yaşama tarzı, toplumun arap kültürüne ve islam dinine bağlılığı göz önüne alınarak inşaa edilmiştir. Dolayısıyla değişik dönemlerde yapılan bu ev gruplarının pekçok ortak özelliği vardır. Genel olarak şehre bakıldığında, geleneksel dokuyu bozan bir görüntüye rastlanmamakta, tam tersine son dönemde yapılan çatılı evlerin şehre yeni bir görünüm kazandırmaktadır. Boşluk-doluluk oranı hiç değişmemiş, bina yüksekliği ve katsayısı da bütün dönemlerde yani yaklaşık 600 yıl süresince hep aynı kalmıştır. İnceleme bölgesindeki evlerin ortak özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Bütün evler yerden yüksektir. Üst katlar mesken olarak kullanılırken, alt katlar dükkan, ahır yahut imalathane olarak değerlendirilmiştir. Zemin altında bir bodrum kat yapılmasına ihtiyaç duyulmamıştır.
- Evler 2-3 kattan oluşmaktadır ve mesken olarak birinci ve ikinci katlar kullanılmaktadır.
- Bütün dönemlerde pencerelerin oranları hemen hemen aynı olup, hepsi dikdörtgen formunda yapılmış, dekoratif demir veya ahşap parmaklıklar takılmıştır. Pencerelerin hemen üstüne 50 cm'lik bir koruyucu ahşap veya kiremitten raf yapılmıştır. Rafın üstündeki tepe penceresi dönemlere göre değişik şekiller almıştır (dikdörtgen, yıldız veya çiçek şekilleri).
- Bütün evler bitişik nizamdadır. Tehlike döneminin bitmesinden 500 yıl sonra yapılan binalar bile askeri planlamaya göre inşaa edilmiştir: Kalın duvarlar, bitişik nizam, yolun üst tarafını kapatan binalar, giriş ve merdivenlere uzanan gizli yollar vb.
- Bütün dönemlerde evlerin içi ve dışı Trablus'a has olan beyaz sıvayla kaplanmıştır.
- Evler genelde avlulu ya da bahçelidir..
- Evlerin inşaatında ana yapı malzemesi kum taşı olup ahşap malzemesi hatılarda ve pencerelerde kullanılmıştır.
- Taşıyıcı sistem açısından, zemin katlar hep kalın kolon ve tonozlardan oluşmaktadır. Üst katlarda ise tavanı duvarlar ve kemerler taşımaktadır. Üst katların tavanları hep ahşaptan yapılmıştır.
- Duvarlar ahşap hatıllarla bağlanmıştır. Taşların arasında bağlayıcı herhangi bir maddeye rastlanmamaktadır.
- İç düzen bakımından iki katlı evlerde ıslak kısımlar ve misafir kabul odaları alt katta yer almakta; üst katta ise ailenin yatak ve oturma odaları bulunmaktadır.
- Trablus'un evlerine has özelliklerinden biri de su kanallarıdır. Fakir, zengin bütün evlere su kanalları döşenmiş, çömlekten yapılan borularla su ulaştırılmıştır. Evlerin çoğunda süslü mermer veya taştan yapılan küçük su havuzu (fiskiye) veya yıkama tezgahı bulunmaktadır.

- Şehrin planlamasına bakılırsa evlerin şehrin ana yolunun ve nehrin akış yönünün paraleli olan güney-batı ile kuzey-doğu cephesine baktıkları görülür. Bunun sebebi yaz rüzgarının bu doğrultuda esmesidir. Dolayısıyla evlerin çoğunun ön cephesi güney-doğu, kuzey-batı ya da kuzey-doğu ve güney-batıya bakmaktadır. Direkt batıya (Akdeniz'den gelen rüzgar yönü) veya kuzey-doğuya (yaz rüzgarının estiği yön) bakan bir ön cepheye çok az rastlanmaktadır.
- Helalar, kıblenin yönünden uzak tutmak amacıyla doğu ve batı cephelerinde yapılmış, evin dışındaki avluya yerleştirilmiştir.
- Sokakların dar ve dönemeçli oluşunun ve kat yüksekliklerinin farklılıklarının yarattığı gölge-ışık oyunu çok iyi tasarlanmıştır. Bütün evler gün içinde güneşi en az dört saat görebilmektedir.
- Hemen hemen çoğu evde bir açık avlu yapılmıştır. Avlulardan ışık ve havalandırma sağlanmıştır.
- Evlerin odaları hep dikdörtgen veya kare formunda planlanmıştır.
- Evlerin şemalarına bakıldığında dağınık bir form ve iç içe girmiş binalar dikkat çekmektedir. Osmanlı'nın geç döneminde yapılan binaların planları ise daha belirgin ve düzenli şemalara sahiptir.
- Evlerin çoğunun giriş kapısı basit yapılmıştır ve giriş yeri belirsizdir. Osmanlı geç dönem evlerinin girişleri ise daha gösterişli ve kendini belli eder şekilde tasarlanmıştır. Evlerin içinde ana odalara ulaştıran kapı üstleri değişik yıldız ve çiçek motifleriyle süslenmiştir.
- Memluk ve Osmanlı erken dönemi evlerinin tümü düz teras çatılara sahiptir. Osmanlı'nın geç döneminde yapılan konaklar ve eski binalara eklenmiş çatılar ise yüksek eğimlidir ve Mersilye Kiremiti kullanılarak yapılmıştır.
- Yerler, zemin katta kaya taşları ile, Mastaba (oturma) mekanları ve avlular süslü mermerlerle, odalar ise taş veya mermerle döşenmiştir.
- Plan şemaları, yapım sistemleri ve malzeme türleri bir bütünlük içerisindedir.

- Bütün evlerde merdivenler son derece sade, taş basamaklar ve demir korkuluklarla karşımıza çıkmaktadır. Bazı merdivenlerin ilk basamaklarının yan cepheleri renkli mermerlerle kaplanmıştır.
- Memluk dönemine ait olan evlerin çoğunda Meşrebiye cumbası (küçük ahşap cumba) bulunmaktadır. Osmanlı geç dönemi evlerinde ise bu eleman kullanılmamış yerine büyük ahşap çıkmalara yapılmıştır.

4.3.13. Trablus Kentsel Sit Alanı'nın Değişim Süreci ve Dokuyu Olumsuz Etkileyen Faktörler

Trablus, tüm Arap şehirleri gibi, 20. yüzyılın başında başlayan endüstriyel evriminin etkisi altında kalmıştır. Osmanlı Devleti 1.Dünya Savaşında kaybetmesiyle Lübnan'da Fransız Mandası Dönemi başlamıştır.

20.yüzyılın ilk yarısında Trablus tarihi kent dokusunun sosyo-ekonomik alt yapısı bu değişimlerin sonucunda olumsuz olarak etkilenmeye başlamıştır: endüstriyel evrimiyle birlikte şehre gelen "elektrik" sonucunda fabrikaların açılması; tarım alanların yerini doldurmaya başlayan "modern binalar"; eski şehri terk edip bu binalara yerleşen zengin aileler ve yerine eski şehre yerleşen köy göçmenleri; Cumhuriyetle başlayan "modernizm" döneminde uygulanan liberal ekonomik politikaların şehrin sosyo-ekonomik yapısında yarattığı olumsuz etkisi, bu faktörlerin en başa gelenleridir.

20.yüzyılın ikinci yarısında ise Kentsel Sit Alanı'nın bozulmasına sebep olan politikalar ve tahribatlar devam etmiştir. Cumhuriyet dönemiyle başlayan "modern planlama projeleri" sırasında tarihi kentte açılan yolların yarattığı yıkımlar ve bozulmalar, 1955 yılında tarihi kentin ortasından geçen Abu Ali nehrin taşması sonucunda gerçekleşen "bölgenin yeni planlama projesi" ve 1975 yılında Lübnan'da patlak veren iç savaşın yarattığı tahribatlardır.

Belirtmemiz gerekir ki, Trablus Kentsel Sit Alanı 20. yüzyılın başından günümüze korumaya yönelik hiçbir çalışma geçirmemiş, sürekli olumsuz etkilerin altında kalmış yıpranmıştır.

4.3.13.1. Kentsel Sit Alanı'nın 20.yüzyılın İlk Yarısında Değişim Süreci ve Dokuyu Olumsuz Etkileyen Faktörler

Trablus'un modern tarihi 1920'de "Büyük Lübnan" devletin ilan edilmesiyle başlamıştır. Şehrin kentsel gelişimi yavaş bir şekilde ilerlemiş ve Fransız işgaline rağmen, modernizm adı altında, başka şehirlerde ve Beyrut'ta olduğu gibi büyük yıkımlara maruz kalmamıştır. Osmanlı'nın Tanzimat Dönemi sırasında 1915 yılında Tarihi Kenti ile el-Mina (Liman) bölgesini bağlayan bir cadde açılmıştır. Bu da Beyrut'ta başlayan modernizasyon ve yenileme süreciyle etkilenerek olmuştur.

Fransız Mandası sırasında el-Mina'nın sahilinde Trablus'u güneyde Beyrut'a ve kuzey'de Halep'e bağlayan tren yolu istasyonunu inşaa edilmiştir. 1920 yılında Fransızlar Trablus'a ve el-Mina'ya ayrı iki belediye kurmuş ve şehri idare edecek bir "Muhafız" (Vali) tayin etmiştir. Trablus Belediyesinin ilk gerçekleştirdiği projeler eski caddelere kaldırım yapılması ve "Tal" meydanında 1924'te halka açık bir parkın düzenlenmesi olmuştur. Ondandır önce Osmanlı'nın Sultan Abdulhamid döneminde bu meydana bir saat kulesi ve Hükümet Konağı inşa edilmişti. Dolayısıyla "Tal" meydanı 20.yüzyılın ilk yarısında önem kazanmaya başlayarak şehrin merkezi haline dönüşmüştür.

O dönemde tarihi Kenti en çok olumsuz etkileyen değişim, şehirde elektriğin üretilmesi, diğer bir değişle şehrin aydınlatılması olmuştur. Bu yeni değişimle beraber gelen modern techizatlar Tarihi Şehir'de oturan "büyük aileler" (Trablus'ta çok kullanılan bir tabir; efendiler, zenginler, ulemalar ve büyük tüccarlardan oluşan aileleri kastediliyor) konak ve evlerini satıp, tarihi kentin sınırları dışında yerleşmesine sebep olmuştur.

Elektriğin üretilmesi bir çok fabrikanın kurulmasına yol açmıştır. Fabrikalar şehrin güney tarafında yer alan "Bahsas" bölgesinde gelişmeye başlamıştır. Otuzlu yılların başında Bahsas, Trablus'un endüstriyel bölgesi haline gelmiştir. Bu durum köylerden iş aramaya gelenleri cezp etmiştir.

Tarihi Şehir gittikçe asil sakinlerinden boşalması sonucunda, köylerden gelen insanlar, depo veya dükkana çevrilmemiş bu boşalan binalara yerleşmeye başlamışlardır. Bu olay, Tarihi Şehir'in mahallelerinde "seviye düşüşü" olarak tanımlanabilecek duruma sebep olmuştur. Cephelerin arkasında, bugün içi harap olmuş, bir zamanlar bir ailenin oturduğu konaklar, bugün üç, dört veya beş aile birden oturmaktadır. Geleneksel alanı işgal edip paylaşmakta, değişik yaşam tarzıyla bu evleri kullanmakta ve tarihi şehrin nüfus yapısı etkileyerek yükseltmektedirler.

Büyük ailelerin yerine dışarıdan gelen ailelerin deplasmanı ve tarihi alanların işgali, 2. Dünya Savaşından sonra ikiye katlanmıştır. Tarihi kentte kiraların düşük olması, şehirde iş aramaya gelenleri çekmiştir. Bu durum sadece mahallelerde "seviye düşüşü"ne değil, eskiden var olan sosyal ilişkilerin kaybolmasına da yol açmıştır. Büyük ailelerin evlerinde, mahalle sakinlerinin toplanıp sorunlarını tartıştıkları bir salon içermekteydi. "Manzul" adıyla bilinen bu salonda mahallenin sosyal ilişkilerini güçlendirmesi, sosyo-ekonomik sorunlarının çözülmesi ve mahallenin ihtiyaçların karşılanması konularında büyük bir rol oynamaktaydı. Ancak büyük ailelerin tarihi kenti ve bu evleri terk etmeleriyle Manzul'un görevi iptal olmuş ve mahallelere yeni değişimin getirdiği sosyo-ekonomik sorunlar ile karşı karşıya bırakmıştır.

Diğer yandan tarihi kentin sosyo-kültürel dengesini sağlayan mekanlar bu değişim süreciyle tarihi kıymetlerini kaybetmişler. Kahvaneler, aynı mahallede oturanların başa gelen buluşma yeri, tarihi kentin kalbinden kaybolmuştur. Fakir ve muhtaçlara yardımların sağlandığı medrese ve zaviyeler kapanmıştır. Bu medrese ve zaviyelerde görevli olanlar, tarihi

kentte bulunan vakıflardan geçiniyorlardı. 1932 yılında Fransızların çıkarttıkları bir kanun gerekçesiyle, vakıfların satılmasına izin vererek bir çok vakıf binanın, ya işgal edenler tarafından özel mülkiyetlere verilmesine ya da satılmasına yol açmıştır.

Trablus'ta geçen "terketme" ve "yerini doldurma" değişimi sürecinde, tarihi kentin çevresinde çıkan yeni yerleşim alanları oluşmuştur. Batı tarafındaki "Tal" mahallesi 40'lı yılların sonunda bugün "Tal Caddesi" adıyla bilinen aksın doğrultusunda batıya doğru el-Mina'ya uzanarak gelişmiş, daha çok burjuva ve zengin ailelerin oturduğu bir mahalle haline dönüşmüştür. Doğu tarafında ve nehrin geçtiği "Suveyka" mahallesinin arkasında yükselen tepede, "Kubbe" mahallesi kuzey köylerden şehre yerleşmeye gelenlerin mahallesine dönüşmüş, mesken binalarıyla dolmuştur. Güney tarafında, kalenin bulunduğu tepede ve kulenin hemen yanında "Abu Samra" yerleşim mahallesi ortaya çıkmıştır. 40'lı yıllarda "orta tabakalı" ailelerin de tarihi kenti terk etme kararıyla çıkıp bu mahalleye yerleşmişler.

1948 yılında "Kubbe" mahallesinin kuzey-doğu tarafında yeni bir yerleşim bölgesi meydana geldi: "Filistin Mülteci Kampı". İsrail - Arap dramatik savaşı ardından kurulan İsrail Devleti sonucunda, Filistin'den çıkartılan vatandaşların komşu ülkelere sığındılar, yerleştikleri kampların bir tanesi bu bölgede oluşturulmuştur.

Tarihi kenti terk eden iki tabakadan Trablus'lular (zengin ve orta tabaka), daha iyi bir yaşam kalitesi yakalama amacıyla olduğu açıklanabilir. Bu terk etmenin şartlarını kolaylaştıran yeni inşaat malzemeleri ve yeni ekipmanlar zuhuru olmuştur.

Daha önce bahsettiğimiz gibi şehrin kentsel değişimin hızlandırılmasına sebep olan faktörlerin en önemlisi 1932'de elektriğin üretilmesi olmuştur. "Kadişa" adlı hidro-elektrik fabrikasının kurulması Trablus'un aydınlanmasına sebep olmuştur. Bu gelişme Trablus Belediyesinin birçok kentsel proje

gerçekleştirilmesine ve büyük tüccarların sanayi projelerin geliştirilmelerine teşvik etmiştir. Elektriğin üretilmesine paralel olarak, 1932'de şehrin kuzeyinde yer alan "el-Baddavi" bölgesinde bir petrol temizleme ve süzme fabrikası kurulmuştur. Fabrikayı kuran İngiliz bir şirket, petrolü boru hatlarıyla Irak'tan Trablus'a kadar, oradan da deniz yoluyla dışarıya ihracat edilmesini sağlamıştır. Şirket I.P.C (Irak Petroleum Company) adıyla bilinmektedir.

Trablus'un Güney tarafında yer alan "el-Bahsas" bölgesinde birçok fabrika ve imalathane kurulmaya başlanmıştır: 1932'de bir tütün fabrikası, 1935'te tekstil fabrikası, 1954'te şeker fabrikası, 1955'te sıkıştırılmış ahşap fabrikası.. vb. açılmıştır. Bu şekilde batı'dan gelen gelişim Trablus'ta iki endüstriyel bölgesinin oluşmasına yol açmıştır: birincisi Tarihi Şehir'in kuzeyinde "al-Baddavi" bölgesi ve ikincisi güneyinde "al-Bahsas" bölgesidir. Bu yeni fabrikaların kurulması, uzun vadede, tarihi kentin kalbinde gelişen el sanatları ve diğer küçük sanayi aktiviteleri (tekstil, mobilyacılık..) olumsuz etkilemiş, azalmasına ve bazen yok olmasına sebep olmuştur. Trablus'taki bu yeni sanayileşmenin gelişmesi karşısında ziraat alanı seneler sürececek bir kriz geçirmiştir. Şehrin kentsel gelişimi tarım alanlarını yok etmesiyle başlamıştır. Bilindiği gibi Trablus'un tarihi gelişimi alanında hep gelişen tarım üretimine bağlıydı, bunun nedeni toprağının çok verimli olması zeytin, portakal, sebze ve meyve tarlalarıyla zengin olmasına dayanıyordu. Bu zenginlik şehrin ekonomik yapısının ana damarını oluşturuyordu. 20. yüzyılın başında Trablus'taki tarımsal alanlar 1150 hektar iken, 1930 yılında 680 hektara inmiştir. Modernizasyon sonucunda da tarımla meşgul olanlar yeni işlere yönelmeleriyle, ziraat üretimi ve geliri düşmüş şehrin ekonomik yapısı bozulmuştur.

O dönemin olumsuz faktörlerinden biri de devletin uyguladığı liberal ekonomik politikasıdır. Ülkenin kurtuluşu ve Cumhuriyet'in ilan edildikten sonra, Lübnan Devleti ekonomik yapısını güçlendirmek amacıyla bankacılıkla ilgili bir takım kanunlar çıkartmıştı. Amaç ülkedeki bankacılık sektörünün yabancı başkentlerin sermayesini çekmekti, o da bir takım uygulamalarla

gerçekleştirilmiş: bankacılıkta gizlilik, güçlü para politikası, döviz kontrolün olmayışı vb. Bankacılık sektörü bu adımların ışığında hızlı gelişimi Arap dünyasının paralarını Beyrut'a çekmesini başarmış. Trablus'ta da bu sektörün gelişimi hızlı olmuş, 1945'te iki banka açılmış ve 1960 yılında banka sayısı otuza yükselmişti, aralarında yedi Lübnan bankası da yer almıştı. Ama bu gelişimin Trablus'a hiçbir faydası dokunmamıştır. Trablus'luların yatırımlarıyla büyüyen bu bankaların paraları ticari ve alış-veriş operasyonda çalıştırmış, şehrin tarımsal veya hatta sanayisel hiçbir projesinin gerçekleştirilmesine veya desteklenmesine kullanılmamıştır. Uygulanan bu ekonomik politikası yabancı yatırımların yükseltilmesi ve dolayısıyla ülkeyi batıya daha çok bağlı olmasına dönüştürmüştür. Yurt dışından ithal edilen mallar gittikçe yerli malların yerini almaya başlamış, Trablus Tarihi Şehir'in ekonomik ve ticari alt yapısının dengesini bozarak olumsuz etkiler yaratmıştır.

4.3.13.2. Kentsel Sit Alanı'nın 20.Yüzyılın İkinci Yarısında Değişim Süreci ve Dokuyu Olumsuz Etkileyen Faktörler

Bu faktörleri üç ana başlık altında toplanabilir:

- 1- Kentsel Sit Alanı'nında Yolların Açılması,
- 2- 1955 Yılında Nehrin Tufanı ve Ardından Gerçekleşen Düzenleme Projesi,
- 3- 1975 Yılında Başlayan ve 18 Sene Süren İç Savaş.

4.3.13.2.1. Kentsel Sit Alanı'nda Yolların Açılması

Cumhuriyet kurulduktan sonra, daha önce bahsettiğimiz "Modernizm" in sonrasında yapılan uygulamalardan biri Trablus'un Tarihi çekirdeğinde dokuyu bozarak açılan yollardır. 1944 yılında birçok yol genişletme veya yeni yol açma projeleri gerçekleşmiştir. Tarihi Şehir'in batı tarafından kuzeyi'ne uzanan, "Bab al-Raml" mahallesini "Tebbaneh" mahallesine bağlayan, bir aks düzenlenmiştir. Bu aksın ortasında yıldız şeklinde bir meydan

oluşturulmuş, bu meydana Büyük Camiye ve kalenin yokuşuna doğru yükselen iki yol, kentsel dokuyu bozarak açılmıştır. Amaç; Tarihi Kentin batı tarafında gelişen yeni yerleşim alanlarını, kalenin yanında gelişen "Abu Samra" yerleşim alanına bağlamakmış. 1955'te, nehrin tufanı ardından, bu çalışmalar devam etmiş, "Nahhasin" (bakırcılar) ve "Kindarcıyeh" (Kunduracılar) çarşıların bir tarafını yıkarak genişletilmiştir. Ayrıca Büyük Cami'nin çevresinde üç yol, camiden "Bab al-Raml" mezarlık bölgesine bir yol ve bu mezarlıktan "Muallak Camisi"ne kadar bir yol açılmıştır. "Haddadin" ve "Zahiriye" mahallelerinde de birtakım genişletmeler gerçekleştirilmiştir. "Modernizasyon" sembolü altında yapılan bu yalnız uygulamaların sonucunda, geleneksel dokunun bozulması, kentsel ilişkilerin yıpranması ve Tarihi Kent'te kalan sosyal strüktürün yıkılmasına sebep olmuştur. Bunun dolayısıyla mahallelerin sınırları bozulmuş, bazı mahalleler birbirinden kopmuş hatta bazıları kendi içinde parçalanmıştır. Bu durumu "al-Hadid", "Remmaneh" ve "Nuri" mahallelerinde net bir şekilde görebiliriz. Bu yolların açılmasıyla da eski evlerin yanısıra birçok Memluk ve Osmanlı eseri de yıkılmıştır.

4.3.13.2.2. 1955 Yılında Nehrin Tufanı ve Ardından Gerçekleşen Düzenleme Projesi

Aralık 1955 tarihinde Tarihi Şehir'de bir facia yaşanmış; ortasından geçen ve şehri ikiye bölen Abu Ali nehrin suları taşmış, çevresindeki birkaç evin harap olmasına ve birkaç kişinin ölümüne sebep olmuştur. Facia'nın ardından o dönemde Trablus'lu olan başbakan "Reşid Karame" nehrin sorununu inceleyecek bir mühendisler komitesi kurmuştur. Komite nehrin yolu için yeni planlar düzenlemiş ve betondan inşaa edilecek üstü açık bir tünel tasarlamıştır. Tarihi Şehir'in önemli bir kısmını yıkarak geçecek bu beton tüneli, güneyde kalenin dibinde yer alan "Mevleviye" tekkesinden başlayarak, kuzey'den denize doğru nehrin sularına akıtmayı hedeflemişti. Tarihi Şehir'i delemek bu proje 3 kısımdan oluşmuştur: Sağ ve sol taraflarında araba sirkülasyonu için 2 aks ve ortada nehrin geçeceği açık tünel. Her kısmın

genişliği 20 metredir. Bu 2 aksı birbirine nehrin üstünden bağlayan 5 köprü inşaa edilmiş, bunların 3 tanesi Tarihi şehir'in içindedir. 20 m. genişliğinde olan her kısım, toplamda 60 m. genişliğinde bir alanın yıkımı demektir. Bu projenin geręekleřtirilmesi için Trablus Tarihi şehir'i en eski mahallelerini ve tarihi eserlerini kaybetmiştir: Suveyka mahallesinin olduğu gibi ve "Tebbaneh" ve "Bab al-Hadid" mahallelerin büyük bir kısmı. Yıkım çalışmaları yalnızca sokakları ve evleri değil bölgede bulunan çok önemli tarihi eserlerin de yıkılmasına sebep olmuştur.

O dönemde şehrin tarihçileri ve başka uzmanlar bu projeye itiraz göstermemişlerdir. Artık Venedik'e benzeyen, ama ahşap cumbalarıyla ve kemerleriyle Doğu'nun tarzını sergileyen nehir kenarı bitişik evleri yokolmuş, şehirde Haçlı Döneminden tek kalan "Bimaristan" (hastane) binası, şehrin en eski medresesi olan "Zuraykiye" medresesi (1293) ve en eski hamamı olan "Hajeb" hamamı ve de en güzel han binası olan "Menzil" hanı, ayrıca Memluk Sultanların konakları vb. bu projenin ilk kurbanları olmuştu. Bu nehrin kenar bölgesi tamamen yok olmuş, orada Trablus'luların canlandırdıkları sosyal yaşamın örnekleri (nehir kenarı kahvehaneler, lokantalar, köprülerde gezi yerleri..) artık hafızalardan silinmiştir. Yerini, fazlasıyla geniş, 2 ana yol ve çok derin bir beton tünel almıştır. Tünelin derinliği 9 m. olup kışın yağmurun en fazla olduğu dönemlerde nehrin suları en fazla 4,5 metreye kadar yükselmektedir. Mevleviye tekkesinin önünden başlayan yol aksı ise, tekkenin yanında inşaa edilen su barajıyla kesilmiş durumda olup, yol orada anlamsız bir şekilde bitmektedir.

4.3.13.2.3. 1975 Yılında Başlayan İç Savaş

1975'te Beyrut'ta patlak veren savaş şehri ikiye ayırmıştı: Hıristiyanların bölgesi Batı Beyrut ve Müslümanların bölgesi Doğu Beyrut adlarıyla bilindi. Aralarını temas hattı ayırıyordu. Yaşanan "iki yıl" Savaşı (1975-76), İsrail Askerlerin 1982'de Beyrut'a girmeleri, ve 1989'da "Kurtuluş Savaşı", Beyrut savaşının başında gelen olaylardır.

Trablus'taki durum ise farklıydı. Trablus'ta oturanların çoğu Sunni Müslümandır. Bu durum şehrin bölünmemesini sağlamıştır. Savaşın başında Trablus ve kuzeyinde yer alan Hıristiyan köylerin arasında çatışmalar yaşanmış ama uzun sürmemiştir. Lübnan Savaşı sırasında Trablus'ta 11982 ve 1985 yılları arasında patlak veren 4 büyük olaydan bahsedebiliriz:

- 1- 1982'de Tebbaneh mahallesinin militanları ve yakınında bulunan "Baal Muhsin" dağının alevi militanları (Suriye'den destek alan) arasında çıkan çatışmalar.
- 2- 1983'te radikal müslümanların kurduğu "Tevhid" partisinin şehrin kontrolünü ele geçirmek için diğer partilerle çıkan çatışmalar. Sonucunda hedeflerine varmışlardır.
- 3- 1983 sonunda Trablus'a sığınan Filistin lideri Yaser Arafat ve militanlarını çıkartmak isteyen, Suriye destekli bazı partilerle çıkan çatışmalar. Sonucunda Arafat ve militanları deniz yoluyla Kıbrıs'a sonra Tunus'a sığındılar.
- 4- 1985'te Suriye askerlerinden destek alan kuzey köylerinden gelen militanları ve Tevhid partisinin militanları arasında çatışmalar. Sonucunda şehrin Suriye askerlerinin kontrolü altına girmiştir.

Bütün bu çatışmaların sonunda insan ve mal kaybı çok büyüktü. Şehirdeki yaşamın temel ihtiyaçları su, elektrik ve yakıt gibi çoğu zaman temin edilemiyordu. Devlet kendi gücünü göstermiyor, sosyal hizmetleri veremiyordu. Ekonomik yapı derinden vurulmuş, turizm, ticaret ve hizmetlere dayanan ülkenin ekonomisi sıfıra düşmüş, Lübnan lirası değerini kaybetmişti. Bu durumların neticesinde Trablus Tarihi Şehir'i her türlü tahribat ve yıkımlara maruz kalmıştır. Boş evlere sığınan göçmenlerin ve militanların yarattığı tahribatlar, çatışmalar sırasında şehre düşen füze ve bombaların yaptığı yıkımlar, tarihi eser hırsızların Kale Müzesini ve tarihi binaların işlemeli parçaları çalmaları, sosyo-ekonomik yapısının acı durumları, kentte temizliğin neredeyse yok olması gibi faktörler zararlara neden olmuştur.

4.3.14. Trablus'ta Planlamanın Geçirdiği Evreler

Lübnan'ın bağımsızlığının hemen ertesinde Trablus ve Eski Şehir'i planlama - düzenleme projesi başladı ve 1947'de kıyı kenarındaki yapıları yıkarak tarihi bölgedeki bazı eski sokakları genişletmeyi amaçlayan somut bir projeye dönüşerek sonuçlandı. Şehrin belediye hizmetlerince hazırlanan bu proje, bütünlüğü içinde gerçekleştirilemedi. Çünkü tarihi eserler müdürlüğünün kesinti ve itirazlarına çarptı. Sadece Yıldız Meydanı ve Abu Samra yokuşundan geçerek tarihi bölgesinin batısına yerleştirilen eksen gerçekleştirilebildi.

Bu düzenleme projesiyle harekete geçen Lübnan Tarihi Eserler Müdürlüğü, tarihi bölgesinin durumu ve buna bağlı ölçütleri üzerine, yerinde çalışmaya gelmesi için UNESCO'ya bir görev önermişti. Lübnan yönetiminin isteğiyle UNESCO tarafından biraraya getirilmiş bilirkişilerin oluşturduğu kurul, çekmecelerde sınıflandırılmış bir öğüt raporu sunmuştu. 1963'te başlayıp 1971'de uygulanan Yönlendirici Plan UNESCO'nun öğütlerine kulak asmamıştı. Tersine, 1947'nin düzenleme planının yönelimlerini dikkate almış gibiydi (Rajab, M., 1997, s. 34).

4.3.14.1. UNESCO'nun Düzenleme Projesi

1953'te Trablus'a beklenen UNESCO'nun görevlendirdiği kurul, kurulun başındaki Paul Collard ile Maurice Chehab ve Armando Dillon'dan oluşuyordu. Kurul tarafından oluşturulan rapor 2 bölümde ele alınabilir: Birincisi, Eski Şehir tarihi ve psikolojik açılardan tanıtan bölüm; ikincisi, düzenlenmesi üzerine eğilen bölümdür. Bu sonuncusunun içinde, raporun yazarları Eski Şehir'in sorunlarının ve modern şehirle olan ilişkilerinin altını çizer. Buna ek olarak, onlara göre, ortaya konan sorunlara kısmi bir çözüm getiren 1947'nin düzenleme planını tamamen eleştirerek; eski mahallelerin karakterinin, oralarda hüküm süren ortaklaşa yaşamın ve çarşılar ile tarihi yapılar arasındaki geçişin değerini ortaya koyup memluk şehrine oldukça

şiiirsel bir tanımla yaklaştılar: "Eski konut alanının yapı ve çarşıları, yaşamsal işlevlerle birbirlerine bağlanmış bölümleri olan bir bütünü oluşturur. Evler arasındaki çarşılar, camiler, hanlar, hamamlar ve medreseler, canlı bir vücudun damarları gibidir. Çarşıların içine sızınca, doğal bir akışın içine katılmış, bu akışa kendini bırakmış, sanki yapıların içinde yürünüyormuş gibi hissedilir. Her çıkma, her aç kendi fizyonomisine, kendi yapısına sahiptir. Bununla birlikte aynı sokaktan defalarca geçilebilir, hiç farkına varılmadan aynı hanın etrafında dönölüp durulabilir" (Collart, P.; Chehab, M., 1954, s.18).

Rapor bunun devamında, 1947'nin düzenleme planının olumsuz yönlerini su yüzüne çıkararak bir eleştiri çalışması sunar. Rapora göre, yeni yapılarla donatılmış geniş caddeler yaratma düşüncesi, kendine özgü işlevsel bir dengesi olan bir oluşuma rağmen gelişecek bir tümöre izin vererek, derinlemesine bir iyileşme olmadan tarihi cephelerin yıkılmasıyla sonuçlanır. Estetik açıdan, raporda 4 ya da 5 katlı yeni yapıların , cami ve medreselerin kubbe ve minarelerini görsel anlamda olduğu kadar, tarihi değer açısından da ezeceği kaygısı vardır.

1947'nin düzenleme planının eleştirisi üzerine kurulu Eski Trablus analizinin ardından, UNESCO kurulunun raporu, temel noktaları aşağıda belirtilmiş olan bazı düzenleme yönergeleri sunar (UNESCO, Report, 1997, s. 20-21):

- İnşa edilmiş yapıların içlerinde bölgesel yıkımlar; derinlemesine ve yüzeysel olmayan bir iyileştirme.
- Boş alanların, meydan ve bahçelerin oluşturulması.
- Binaların restorasyonu. Bazı medreselerin sosyal ve kültürel amaçları doğrultusunda eski hallerine sokulması.
- Biraz bakımsız kalmış güzel evlerin seçilerek restore edilmesi ve kamulaştırılması ile bunlara pansiyon, otel veya genel ihtiyaçlara cevap verecek başka bir amaç kazandırarak işletilir hale sokmak.
- Yıkımlar sonucunda elde edilecek olan yerlerde, Eski Şehir'in içinde ve bu bölgenin diğer dış mahallelerle bağını kuracak olan trafik akımını iyileştirmek için kullanılabilir boş alanlar kazanmak.

- Bölgesel yeniden yapılandırma çalışmaları; bütünün mimari ve sanatsal birimlerini koruyabilmek amacıyla, Tarihi Eserler Müdürlüğü ve ilgili diğer kuruluşlar tarafından yürütülmeli ve kontrol edilmelidir.

Burda; UNESCO kurulu raporunun 1953'te, yani 1955 Aralığı'nda nehrin taşmasından önce hazırlanmış olduğunu belirtmek gerekir. Raporla öne sürülen öneriler üst düzey Yönetim Taslağı tarafından hiçbir zaman göz önüne alınmamıştır. Buna karşılık; UNESCO'nun düzenleme projesi Trablus'un tarihi bölgesi üstünde yapılacak her çeşit çalışma içinde ele alınmaya değer birçok noktayı barındırmaktadır.

4.3.14.2. Trablus'un Yönlendirici Planı

40'lı yılların ikinci yarısından itibaren, Eski Şehir ve yeni bölgeler arasındaki bağı sağlamlaştırmak için bir düzenleme planı yapılmıştır. Bir süre sonra, 50'li yılların başlarında, şehrin olası büyümesini yönetmek amacıyla bir Yönlendirici Planı oluşturulmuştur. Bu plan, yol ağlarını ve şehri, ticari, konut alanları ve endüstriyel alanlar gibi birçok bölüme ayıran bir çalışmayı öngörüyordu. Bununla birlikte, 1949'da başlayan Belediye Stadyumu projesi ve Beşara el-Huri Bulvarı'nın bir bölümü gibi bazı proje ve eksenler bu plandan önce gerçekleştirilmeye başlanmıştı.

Ayrıca, Eski Şehir'de Yıldız Meydanı ve Abu Samra yokuşundan geçerek, batıya yerleştirilen eksen de Abu Ali nehrinin taşmasından önce gerçekleştirilmişti.

1971 yılında kabul edilen Yönlendirici Plan somut olarak var olan tek belge olmasa da, danışılabilir tek belgedir. Zaten, üzerinde durduğumuz ve yeni bir yönetim planı içinde bulunabilecek tüm bilgiler tarih kitapları veya başka kitaplardan alınmıştır. 1963'ten beri hazırlanan ve defalarca yenilenen bu plan sadece şehirdeki yol eksenlerini değil, ayrıca Uluslararası Trablus Fuarı'nın da kurulmasını tanımlayan, öncelikle Abu Ali nehir yatağı projesinin

tamamlanması olmak üzere, şehrin bütünündeki alanları bölümlendirme planıdır. (ölçeği: 1/ 5.000) (bkz. harita no. 8).

Eski Şehrin Yönlendirici Planı'nca öngörülen düzenlemeyi içeren 1/2.000 ölçeğinde detaylı bir harita çizilmiştir (bkz. harita no. 9).

Genel anlamda bu belge, şehir merkezine kadar girip, Uluslararası Fuar Merkezi'nin de yakınından geçen bir otoyolda olduğu gibi, şehrin kuzey-güney eksenlerini çözümler, Lübnan'ın kuzeyini güneyine bağlayan otoyol projesinin de bir parçasını oluşturur. Dairesel bir şerit, batı ve kuzeyde kıyı şeridini takip ederek ve doğudaki tepelerden geçerek şehrin çevresini döner. Bu dairesele şeridin (henüz gerçekleştirilmemiş) doğu parçası; güney, kuzey veya Trablus'un doğusundaki bazı köylerden gelebilecek sürücülerin şehrin içinden geçmesini engelleyecek şekilde düşünülmüştür. Trablus'un iki kutbunu bağlayan eksen, kuzeyindeki eski mahalleleri güneydeki yeni genişleme alanlarından ayırarak bir sahil şehri olan el-Mina'yı ikiye böler.

Yönlendirici Planı'nın çerçevesinde, bir bölgelendirme planı, şehri konut alanı, endüstriyel, turistik, genişleme ve korunması gereken Eski Şehir bölgeleri olarak bölümlere ayırır. Adlandırma şu şekilde yapılmıştır:

<u>Bölge</u>	<u>İşlev</u>
A.....	Eski Şehir
B ve C.....	Konut Alanı
D.....	Gelişme Alanı
E.....	Turizm Faaliyetleri Alanı
F.....	Endüstriyel Alan

B, C, D ve E bölgeleri, coğrafi koşullara göre inşaat izni kanunlarındaki küçük farklılıklar nedeniyle, kendi içlerinde de iki ya da üç bölüme ayrılmıştır.

Trablus Uluslararası Fuar Merkezi

1971 yılında kabul edilen Yönlendirici Planı, daha önce de belirtildiği gibi, başta şehrin kendisi olmak üzere tüm Lübnan genelinde, liberal ekonomi sistemi içimde elle tutulur bir ekonomik avantaj getirecek olan Trablus Uluslararası Fuar Merkezi'nin yerleştirilmesini öngörmüştür.

50'li yıllarda, Lübnan Devleti'nin hayata geçirmek istediği iki büyük proje vardı: Bir hayvanat bahçesi ve uluslararası bir fuar. Devletin amacı bu iki büyük projeyi Beyrut'ta gerçekleştirmektir. Ekonomik alanda, başkent ile ülkenin ikinci büyük şehri arasındaki dengesizlik yüzünden yokluk içindeki trabluslular, fuarın, uğradıkları zararın tamiri şeklinde, kendi şehirlerinde inşa edilmesini istediler. Hatta bu istekleri dönemin başbakanı tarafından da destek gördü. Trablusluların dileği, 1959'da yerine getirildi ve 4 Mayıs 1960'ta 4027 sayılı kararname ile resmiyet kazandı. Ondan sonra, Fuar'ın konumlandırılacağı ideal alanın bulunması için araştırmalar başlatıldı. Trabluslular, fuarın, ulaşabilmek için şehrin baştan başa geçileceği şekilde ve düzenleme planının hedefine konmayan bir alan üstünde inşa edilmesini istediler; böylelikle metrekare başına düşen fiyat daha ucuz olacaktı.

1961 Ağustos'unda, dönemin başbakanı Saeb Salam, fuar yerinin el-Mina yoluna 350 m uzaklıkta, 400 bin metrekarelik bir alan üstünde, 800 metre uzunluk ve 500 metre genişliğindeki portakal bahçelerinin bulunduğu yerde seçildiğini açıkladı. Çalışmalar 1962'de başladı ve proje Brezilyalı ünlü mimar Oscar Niemeyer tarafından ortaya konulmuştur (bkz. resimler: 35-37 ve şekiller: 32-33).

Tesisin toplam alanı kaynaklara göre değişir. Bununla beraber, ulaşım yollarıyla çevrelenmiş proje bölgesi yüzölçümü 8 bin metrekare (80 hektar) olan elips şeklinde bir alana yayılmıştır. Toplam alan ise 1 milyon metrekaredir, Trablus'un ünlü portakal bahçelerini yok ederek elde edilmiştir.

Finansal yokluklar nedeniyle defalarca geciken çalışmalar, 1974 yılında son buldu. 1975'te patlak veren savaş çalışmalara noktayı koydu. Fuarın şantiyesi zarara uğradı ve araç-gereçleri çalındı. Savaş boyunca fuar Suriye ordusunun işgali altında kaldı. 1990 yılından beri fuar merkezinin yenileme çalışmaları sürdürülmektedir.

4.3.14.3. Eski Şehir'in Düzenleme Projesi

1971 Yönlendirici Planı'nca öngörülen Eski Şehri'n düzenlenmesi 14 Eylül 1971 tarihli 1915 sayılı kararname uyarınca 1/2.000 ölçekli, 59 numaralı haritada gösterilmiştir. Orjinali orta kalitede saman kağıdında yazılmış olan belgenin okunması; kökeni ne olursa olsun uyarılmamış okuyucuları ve tarihi miras koruyucularını şaşkına çevirecektir (bkz. harita no. 9). Açıklamalara bakmaksızın, belgeyi inceleyen iyi niyetli bir okuyucu; antik yunan-roma tapınak ve kalıtlarının korunduğu, Eski Şehir veya tarihi bölgenin yanına kurulan modern veya sömürgeci bir şehrin varlığına inanacaktır.

Burada tam olarak neyin üzerinde durulmaktadır? Düzenleme planının ana fikri Eski Şehir'den geçen yolların sayısını sistemli olarak çoğaltmayı ve bu yolların yenilerini açmayı hedefler. Tarihi yapılar konusunda, düzenleme projesi, sınıflandırılmış bir yapının veya yapı grubunun etrafında bir güvenlik bölgesi oluşturulmasını önerir. Her tarihi binaya en az 20 metre uzaklığındaki bu güvenlik alanı her tür inşaat eyleminden korunur.

Belgeye daha yakından bakarsak, 2 önemli gözlem dikkat çeker:

- UNESCO kurulunun raporunu referans alırsak, Eski Şehri'n planında 44'ü tarihi bölge ve çevresinde olmak üzere korunması gereken 45 tane yapı veya kalıt olduğunu görürüz. 1955'te taşan nehir bunların bir kısmını (4 tanesini) yıktığından, geriye 40 tane yapı veya kalıt kalmıştır. Fakat Yönlendirici Planı'na göre bu sayı 30'dur. UNESCO planında 33 numarayla gösterilen ve bir Memluk yapısı olan Asker Hanı Yönetim Planı'nda yer almaz. Haritada bile çizilmemiş bu yapı, görünen o ki, yıkılacak binalar listesindedir.

-1/5000 ölçekli şehrin Yönlendirici Plan haritasında bulunan "nehir yatağı projesi"; Eski Şehir'in düzenleme projesini temsil eden 59 numaralı haritada bulunmaz.

Bu iki gözlem çok önemlidir. 59 numaralı harita bugün, Eski Şehir'in bütününe ele alan tek resmi ve kullanılabilir belgedir. İçinde yer alan düzenleme projesi neyse ki, parça parça da olsa, 1955'teki Abu Ali nehrinin taşmasından önce ve sonra bazı sokakların genişletilmesi, bazılarının açılması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bundan sonra, tarihi bölgenin güncel durumunu tanıtmak için Trablus Belediyesi tarafından hiçbir grafik belge hazırlanmamıştır. Bununla birlikte 1985 yılında, korkunç Eylül çatışma olaylarının sonrasında, Hariri Kuruluşu, kendi hesabına, trabluslu ailelerin sayımını ve şehrin ihtiyaçlarını içeren büyük bir çalışmaya önyak olmuştur. Şehrin güncel durumunu gösteren coğrafi haritalar bile hazırlanmıştır. Maalesef, sayım ve haritalar halkın hizmetine sunulmamıştır.

Eğer Trablus Eski Şehri'nin düzenleme planı bir parça da olsa hayata geçirilebilmişse, inşaat yasaları prensipte de olsa yürürlükte demektir. Burda duyulan şüphelik keyfi değildir, bunun nedeni, 1975'ten sonra inşaat yasalarına uyulmasını sağlayamayan devlettir. Bazıları en fazla bir para cezası ödeyip, inşaat izninin kanunileştirileceğini ve sonunda kazançlı çıkacaklarını bilerek, istedikleri gibi inşaat yapmaktadırlar. Böylece alan üstündeki araştırmalar süresinde, özgün bir mahalleden geçerken, açıklıklarının destekleri alüminyumdan ve cephesinin kaplaması granüllü sıvadan oluşan bir yapıyla karşılaşınca şok geçirdik. Düzenleme projeden çok daha ilgi çekici olan inşaat yasaları, ayrılmış bölgelerin durumunu iyileştirmeyi ve tarihi bölgenin cephelerindeki ortaçağ damgasını olduğu kadar alanın profilini de korumayı amaçlayan koşullar koyar.

Zaten inşaat kanunlarının genel koşulları, bu ortaçağ şehrine, restorasyon, aydınlatma, açıklıkların ölçütleri, kumtaşından duvarlar, mağazaların vitrinleri gibi konularda iki sayfadan fazla yer ayırır. İşte bu inşaat kanunlarında birkaç

önemli nokta:

- Güvenlik çevresinde, kumtaşı duvarların sıvasız olma zorunluluğu. Bunun dışında duvarlar beyaza boyanabilir.
- Kapı ve pencereler birleşik ölçülerle som ahşaptan olmak zorundadır.
- Balkon ve merdivenlerin korkulukları fer forje olmak zorundadır.
- Eğer varsa, mağazalardaki tonozlar görünür olmalıdır. Vitrinin çerçevesi tahtadan olmak zorundadır.
- Mavi ışığın da kullanılabileceği mağazalar dışında, aydınlatma sarı ışıkla yapılmak zorundadır.

Bu inşaat yasaları okunduğunda, bu yasaların içinde buldukları Yönlendirici Planı'nın grafiksel belgelere uygulanmasını hayal etmek güçtür. Sokakların genişletilmesi, tarihi bölgede eski yapılar ve binaların değerini yansıtan tarihi yapıyı yok etmektedir. Eski çarşılar üzerindeki çarpışma ise çok daha ağırdır; hatta bazen tam bir felakettir. Düzenleme projesinin uygulandığı bölgelerde, sokakların genişletilmesi sonucunda eski yapıların kullanılabilir alanları o kadar azalmış veya değişime uğramıştı ki, yıkılmak zorunda kalınana dek bozulmuştu. Nehir kıyısına 12 metre açıklıktaki el değmemiş yapılar ise , özellikle cepheleri önlerine park edilen arabalar tarafından kapatıldığından, onları karakterize eden tarihi değerlerini kaybettiler. Öte yandan, inşaat yasaları evlerde bir iç avlu olmasını zorunlu kılmamaktadır. Uzun vadede, bu eksiklik, Eski Şehri'n görünümünü dönüştürme ve sıradanlaştırma riskini taşımaktadır.

4.3.15. Trablus'ta Korumanın Geçirdiği Evreler

Günümüze kadar kentsel sit alanının korunmasına ilişkin ciddi ve bilimsel hiçbir uygulama yapılmamışken, gerçekleşen olumlu adımlar çok sınırlıdır:

- 1987 ile 1991 yılları arasında faaliyet gösteren "Trablus Tarihi Eserlerin Koruma Derneği" birkaç tarihi eserin restorasyonunu gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalar yapı bazında sınırlı kalıp çevresinin düzenlemesine yönelik

hiçbir adımda bulunmamıştır. Ayrıca restorasyon çalışmaları ilke bilimsel olmayan yöntemlerle gerçekleştirilmiştir (Saliba, R., 1992, s. 4).

- 1994 şehrin tarihçisi olarak tanımlanan Omar Tadmori, Kültür Bakanlığın tanıdığı sadece 30 tarihi eserin sayısına tespit ettiği 160 eseri ekleyerek, Belediye ve Cumhur Başkanlığının resmi onayı ile bu eserlerin Kültür Bakanlığı tarafınca tescillenmesini ve koruma altına alınmasını gerçekleştirir.
- 1994 yılında UNESCO'nun Trablus'a gönderdiği araştırma ekibi, şehrin turistik yapısını canlandırmak amacıyla, 3 tarihi eserin restorasyonu ve bunlara yeni işlev verilmesi önerisinde bulunmuştur. Kalede bir arkeoloji müzenin düzenlenmesi, İz-üddin Hammama'ın restoran'a dönüştürülmesi, ve al-Haddine Mahallesinde yıkılan bazı binaların yerine peyzaj çalışması gerçekleştirilmesi. Bu öneriler eskileri gibi raporun içeriğinde kalır ve uygulamaya hiç geçmemiştir. İkinci önerinin doğrultusunda Kültür Bakanlığı İz-Üddin Hammamı'nı, sahiplerinden satın alınması için 8 senelik bir süreç başlatmış, halen mülkiyet işlemini tamamlanmamış durumdadır.
- 1996 yılında Trablus Belediyesi kuyumcular çarşısının restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. 120m. uzunluğunda arasta tipi bu çarşının restorasyon çalışmaları 2 sene sonra tamamlanmış, yalnız geçen restorasyon uygulamaları gibi bir çok sorunla karşılaşmış, bilimsel olmayan ve dokuya aykırı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Sadece duvarların dış yüzeyleri restore etmek ve dükkanların ön cephelerini düzenlemekle sınırlı kalmıştır.
- 1997 yılında Lübnan Üniversitesinin (Devlete tâbi tek üniversitedir) Trablus'taki Güzel Sanatlar Fakültesine bağlı olarak ülkedeki ilk "Restorasyon Yüksek Öğretim Departmanı"ni kurmuştur. Restorasyon tecrübe eksikliği ve yerli uzman bulunmaması sebebiyle yurt dışından gelen birkaç hocayla yürütülmüştür. Yabancı hocalar kentin dokusu ve çevre koşullarını tanımadıklarından, kendi bölgelerinden örnekler üzerinde öğrencileri çalıştırmışlardır. Bu durum departmanın Trablus'ta bulunduğu halde şehrin Kentsel Sit Alanı'na hiçbir faydası da

dokunmamıştır..

- 2002 yılında Lübnan Kültür Bakanlığı "Dünya Bankası"ndan düşük faizli 50 milyon dolarlık bir kredi alacağını açıklamış ve bu kredi Lübnan'da bulunan 5 tarihi kentsel sit alanların yenilenmesi için harcanacağını ilan etmiştir. Trablus kentsel sit alanının nasibi ise, Kültür Bakanının son ilan ettiği bilgilere göre 19 milyon ABD doları olacaktı. Koruma-planlama projesinin düzenlenmesi ise özel bir şehircilik-mimari bürosuna teklif edilmiştir. Çalışmalar yavaş ve gizli bir şekilde devam ederken, Devlet bu parayı resmi olarak henüz alamamıştır.

4.4. Trablus Kentsel Sit Alanı'nın Koruma Sorunsalı

Eski Trablus'u içeren bu çalışma, tarihi alanın derecelendirilmesine olduğu kadar, Trablus şehrinin gelişimine ait faktörler üstünde çalışılmadan hazırlanamaz. Eski Şehir bulunduğu çevre içinde büyük ırmağa dökülen bir akarsu kolu olabilir ancak. Her ikisi arasındaki diyalektik ilişki, sadece "insani" değil (tüccarlar için çalışma yeri ve işçiler için uyuma yeri gibi) iyice tanımlanmış bir rol üstlenerek, aynı zamanda, işlevsel de olmalıdır.

Bir koruma planının hazırlanması için, sözkonusu olan, çalışmayı tam anlamıyla sürdürebilmek için onaylarıyla gereksinim duyulacak gerçek karar vericilerin yetiştirilmesi amacıyla bu göreve uygun uzmanların kimliklendirilmesidir.

4.4.1. Tarihi Mirasın Yönetimi Sorunu

Düzenleme politikası en az iki parametreye göre çeşitlilik gösterir: alanda, rejimin kimliği ve düzenlenen alanda yaşayanların kimliği. Bizim "kentsel amaç" olarak isimlendireceğimiz, devletin veya merkezi yönetimin kent düzenleme politikasındaki amacı, bu iki kimlik arasındaki farklılık olarak ele alınabilir.

Durumlar ve fikirler arasındaki farklılıkla karşı karşıya iken; tarihi alanın ele alınmasındaki seçeneklere gelirsek, yurtsever bir katılım iki seçenek arasında nazik bir konumda kalacaktır: koruma seçeneği yada modernleştirmek amacıyla tümünden yıkmak seçeneğidir.

4.4.1.1. Bilgi Edinme Yolunda İletişim

Alandaki araştırmamız esnasında, varolan tarihi eserler konusunda, Eski Trablus şehri oturanlarının çeşitli konumlara uyum sağlayabildiklerini keşfettik. Rastlanılan durumların çoğunda, bu konular, tüccarların veya bölgede oturanların durumlarına bağlıdır. Böyle olunca, zanaatkarlar, genel olarak, mesleklerini sürdürebilmek için turistlerin geri dönmesini istemektedirler. Zanaatkar ile tüccar aynı amacı paylaşmaktadır: Devlet onların işlerini iyileştirmek zorundadır.

Diğer Trabluslular, yani yeni mahallelerde oturanlar için Eski Şehir korunması gereken birkaç değerli yapının bulunduğu fakir bir alandır. Bu değişmeyen yalnız düşünce, tarihi çekirdek "dış"tan gelen bir tehlikenin nesnesi olduğu sürece, devam eder.

Trablus'un ve tarihi değerlerinin kimse tarafından ilgilenilmediğini söylemek abartılı olur. Bazı ulusal ve bölgesel organizasyon ve dernekler bu değerlerin varlığını dünyaya tanıtabilmek için eyleme geçmişlerdir. Bu eylemler, ortak tarihi binaların sayımından Arap şehirleri üstüne yapılan konferanslara kadar gitmiştir. Hatta bir dernek, Trablus'ta yaşayan insan sayısına ulaşmak için bir sayım bile düzenlemiştir. Elde edilen bilgilerden sadece araştırmacılar ile bazı öğrenciler yararlanabilmiştir. İyi niyet taşıyan bu eylemler yararsız değilse de, Trablus halkının içinde ya da yanı başında geliştiği tarihi değerlerin ve bu zenginliğe gelen zararın bilincinde olmadığı bir ortamda erken doğmuş girişimlerdir.

Tunus Belediyesinin oluşturduğu ünlü A.S.M. (Tunus Medina Bölgesini

Koruma Derneği) tarafından sürdürülen çalışmalarda, yükselen aşamalarla karşılaşırız:" Kolokyum ve seminerler düzenlenmesi, plan ve maket sergileri, basında reklam ve röportajlar, radyo veya TV yayınlarına katılım." Medina Bölge Festival Derneği, özellikle Tunus halkında mimari ve müzikal mirasın ve Medina bölgesinin yolunun yeniden keşfedilmesine yardımcı olmuştur.

A.S.M.nin deneyimlerini temel alarak, bir düzenleme planının hazırlanması öncesinde atılması gereken adım, bilgi vericiler ile Trablus halkı arasında bir iletişim ağı kurmak olmalıdır. Kurulan iletişim sayesinde, halkın kendi içinde bile sürekli bir tartışma ortamı oluşacaktır. Bu tartışma Trablusluların fikirlerini zenginleştirecek ve onları Eski Şehir'in kimliğinin korunması üzerine ve düzenleme planında "uyarlama" ve "kabul etme" arasındaki farktan yola çıkarak daha geniş alanda bir tartışmaya götürecektir.

4.4.1.2. Müdahale Ölçeği ve Alanı

Halkın alan ve Eski Şehrin rolü konusunda daha duyarlı hale gelmesinden sonra, en azından tarihi çekirdekte, müdahale yeri ve ölçeğini açık bir şekilde tanımlamak gerekecektir. Tarihi değerleri koruyan dernekler ile toplumsal ve yardım amaçlı derneklerin çalışmaları birbirinden ayrı olarak sürdürülmektedir. Aralarında, ortak ve evrensel bir çalışma hazırlanması için hiçbir bağlantı kurulmamıştır. Dinlenen konuşmalar ve okunan çalışmalar hep bir aşamada kalmıştır. Eylem, saygın amaçların ötesine geçtiğinde, sondaj çalışmalarına yönelir. Bu görevler devlete ve iktidara düşmektedir ve bu kurumların yokluğunda her şey olabilir.

Eski Trablus şehrine özgü bir proje hazırlama isteği, diğer Arap şehirlerinde gerçekleştirilmiş projelere bir gözatmamıza ve onların deneyimlerinden yararlanmamıza engel olmaz. Bazı araştırmacılar tarafından Arap şehirleri için bir plan tipinin yokluğunun doğrulanmasına rağmen, şehirlerin sorunlarının benzeştiği yadsınamaz. 3. Bölümde incelediğimiz Arap dünyası şehirlerin koruma tecrübelerinin sonucunda anlaşıldığı eski şehirlerin

bozulması günümüzde hep aynı senaryoyu takip eder ve çoğunlukla dengeyi sağlayan sosyal sistemin yıkımından ileri gelmektedir. Arap dünyasında göze alınması gereken temel prensipleri şu şekilde açıklanabilir:

- Restorasyon ve koruma,
- İnşa dokusunun az ya da çok evrensel rehabilitasyonu,
- Eski şehrin işlevinin çağdaş büyümenin evrensel işleyişindeki rolünün yeniden tanımlanması.

Yönetim ne kadar iyi niyetle yola çıksa da, bu tür prensiplerin uygulamaya geçişi ülkeden ülkeye, hatta çoğunlukla aynı ülke içinde bile, birçok yoruma konu olur. İç ve dış birçok etken, iyileştirme metodlarını da yönlendirmek üzere devreye girer. Bu etkenler arasında, şehir dokusu ve bunun sosyo-ekonomik dönüşümünün derecesini içeren elemanlar arasındaki ölçek oranı vardır. Trablus'u ele alırsak, göğüs gerilmesi gereken sorunlar tarihi yapıların durumu ve rolü, eski dokunun bir bölümünün ticaret merkezine, bir bölümünün ise gecekondü bölgesine dönüşmesi üzerine kuruludur.

4.4.1.3. Tarihi Yapılara Müdahale

Trablus Kalesi ve belki Büyük Cami gibi, tarihi yapılar, camiler, medreseler, han ve hamamlardan oluşmaktadır; ölçekleri, onları çevreleyen yapılarla mükemmel bir uyum içindedir. Her zaman çok eski olmasalar da, en azından orjinal ölçülere hep saygı duyulmuştur. Taşların üstündeki sıvalara dokunulmadan, bugünkü moda göre, yapıların yeri tam karşılıklarına geçip bakmadan belli olamaz, anlayışı hakimdir. Trablus tarihi mirasını koruma sorunu, ancak tarihi çekirdeği "sınıflandırarak" ve her yapı-donanımı için uygun bir rol bularak veya eski toplumsal ve kültürel kimliğini geri vererek çözülebilir. Cami ve medreseler için bu sorunun altı çok çizilmez. Günde beş kez namaz vakti ziyaret edilen dini yapılar, çeşme ve tuvaletleri ile çevredeki dükkan sahipleri tarafından sürekli kullanılmaktadır.

İşgal edilmiş Asker Hanı ile konut veya dükkana dönüştürülmüş olanlar

dışındaki hanların üst katlarındaki odalar bırakılmış ya da depoya çevrilmiş olsa bile, en azından giriş katları aktif haldedir. Buna karşılık bugün aktif durumdaki Al-Abd Hamamı dışında, aynı sorun hamamlar için de geçerlidir; bunların durumu gün geçtikçe kötüye gitmektedir.

Kentsel Sit Alanının koruma sorunlarından önemli diğer bir husus binaların yaklaşık %74'ünün özel mülkiyette olmasıdır. Bu husus her koruma müdahalesi karşısında engel yaratmaktadır. Dini yapıların yanısıra sivil yapıların %74'ü özel mülkiyete aittir. Bu yapıların %21'i aile vakıfların mülkiyetindedir. Trablus İslami Vakıflar Müdürlüğü (dini yapıların yanısıra) sivil yapıların %2'sine sahiptir. Devletin, belediyenin ve diğer dini taifenin vakıfları ise zikredilmeyecek kadar azdır. 190 tarihi eserden sadece Kale Kültür Bakanlığı mülküdür. Trablus Belediyesi Asker Hanı ve Saat Kulesini, el-Mina Belediyesi ise Barsbay Kulesini mülk ederler. Geride kalan tüm tarihi eserler (hanlar, çarşılar, hamamlar, konaklar...) özel mülkiyete aittir. Sivil binaların yaklaşık yarısı halen mesken işlevini sürdürmektedir. Bu evlerin yaklaşık %55'i kiracılar tarafından, %25'i sadece kendi sahipleri tarafından ve %20'si karışık olarak ev sahipleri ve kiracılar tarafından kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu binaların en az %45'i sahibi tarafından işletilmektedir. Yapılacak her hangi bir koruma - planlama önerisinde bu konuyu dikkate alarak buna uygun bir politika belirlenmelidir.

Birgün, devlet ve yönetim tarafından yapıların korunması ve rehabilitasyonu ile Eski Şehri evrensel bir proje içinde birinci sırada ele alarak kazanılan rollerin resmileştirilmesi ile sonuçlanacak, somut bir eylem görmeyi ummaya devam edebilir miyiz? Önce böyle bir niyet oluşturulması gereklidir, çünkü bugün Lübnan yönetimi Beyrut'un şehir merkezini yeniden yaratmakla meşguldür.

4.4.2. Projeler, Amaçlar ve Hiyerarşiler

Bugün Lübnan'da, gelişim açısından, merkezilik, hiç olmadığı kadar varlığını

göstermektedir. Trablus için çok arzu edilen ilerleme, başkentin başını çektiği hiyerarşik bir yapının küçük bir koludur.

4.4.2.1. Trablus'un Gelişim Faktörleri

Eski Şehir'in Koruma sorunsalının durumu üstüne eğilmenin acil gerekliliği fikrinden yola çıkarak, tarihi çekirdeğin kapıları önünde durup da dışarıya sırtımızı dönmenin yetersiz hatta imkansız olduğunun farkına vardık. Gerçekten de, bizi öncelikle ilgilendirmiş ve hep ilgilendiren sorunlar, tarihi yapıların endişe verici durumları, bunların parçalanma sıkıntısı içinde olan bir dokunun içinde bulunması ve bu değişimler karşısında uygulamaların anarşist gelişimi ile bölgesel otoritelerin gevşekliği altında ezilen dönüşüme uğramış sosyo-ekonomik yapılar üstünedir.

Bunun devamında, Eski Şehrin düzenlenmesi, korunması ve rehabilitasyonu üzerine yapılacak her türlü projenin, bir yandan tarihi yapı ve çarşıları, öte yandan kuzeydeki başkentin yeni bölgeleri arasındaki diyalektik ilişkiyi de içine alan, evrensel bir düzenleme planı olarak hazırlanması gerektiğini belirtmeyi denedik. Bu, bize göre bir düzenleme planının başarısına bağlı olan sosyolojik, sosyo-kültürel ve ekonomik faktörleriyle müdahale alanını tanımlamamıza yardımcı oldu. Mutlaka, varolan ve uzmanların müdahalesini gerektiren başka teknik faktörler bulunmaktadır. Bunun için şehrin gelişiminde yardımcı temel faktörlerin tamamlayıcı bir listesini oluşturmak gerekecektir. Faktörleri en az 2 gruba ayırabiliriz: bölgesel otoriteleri devreye sokanlar ve merkezi yönetimin müdahalesini gerektirenler. Bölgesel olanlardan birkaçı şunlardır: Eski Şehrin rehabilitasyonu, 1971 Yönetim Planı'nın gözden geçirilmesi, daha uygun hale sokulmuş yönetmelikler ve yeni inşaat kanunlarının resmen yayımlanması, turistleri ağırlamak için yeni yapıların yaratılması...

"Ulusal" faktörler sözkonusu olunca, sorun daha karmaşık bir hale gelir, çünkü sözkonusu olan sadece yeri gelince rehabilite etmek değil, aynı

zamanda (kuzey Lübnan'da) bölgesel ve ulusal kademelerdeki rolünü de tanımlamaktır. Bu "ulusal" faktörler ekonomik gelişimde olduğu kadar kuzey Lübnan'ın toplumsal gelişiminde de harekete geçiren unsurları oluşturmaktadır. Bunlar, uzun yıllardan beri Trablus ve bölgesinde kurumların, sendikaların ve diğer ekonomik sektörlerin hak davasına konu olmuştur.

Trablus'ta ve bulunduğu bölgede gelişim faktörleri çok sayıdadır ve otoriteler tarafından ele alınmaları halinde kuzey bölgesini çekici ve özellikli bir yer haline getirecektir. Kendi aralarında aktif olan, birbirine bağlı bu faktörler bize göre, tüm ülkedeki hiyerarşik yapıları temsil eden en büyük halkanın eklenmesiyle kapanacak olan bir zincirin halkalarına benzemektedir.

4.4.2.2. Hiyerarşiler ve Kararlar

Bundan önce, şehirciler, tarihi miras uzmanları ve "kentsel bütünlüğün" korunması sorunlarına eğilenler ile Trablus halkı arasındaki iletişimin öneminden söz etmiştik. Ayrıca, gelişim faktörlerinin kendi aralarında aktif olduklarından ve halkla olan ilişkilerini göz önünde bulundurarak Trablus şehrinin evrensel bir düzenleme planı içinde ele alınmalarının zorunluluğunu belirtmiştik. Böyle olunca, bu yöndeki her tür eylem hukuksal anlamda kaynağını ülkenin en yüksek düzeydeki davalarından alır ve Beyrut'ta başlayıp Trablus'ta sona eren hiyerarşik bir ağı takip ederek yönlenir: Ez azından 2 hiyerarşik yapıya ayırabiliriz: Başkentte bulunan ve merkezi hiyerarşi şeklinde adlandıracağımız ile Trablus'ta bulunan ve bölgesel hiyerarşi olarak adlandıracağımız hiyerarşiler.

4.4.2.2.1. Merkezi Hiyerarşi

1943'te Lübnan'ın Bağımsızlık döneminde, Lübnan'daki temel mezhepler arasında kendiliğinden oluşan bir anlaşmaya varıldı. Bu anlaşmanın konusu devlet politikalarının sorumluluklarının dini inançlar arasındaki dağılımı üzerinedir. Böylelikle, cumhurbaşkanının maruni hristiyan, başbakanın sünni

müslüman, meclis başkanının şii müslüman olması kabul edildi. Devletin ilk üç kademesindeki bu dini dağılım, iktidarın hareketinin, söz konusu mezheplerin çıkarlarının uzlaşmasını garantileme yolunu izlemesinin ileri sürülmesini getirmişti. Aslında bu dağılım daha çok sadece belirtilen devlet adamlarının veya seçilmiş olanların kişisel çıkarlarını garantilemişti. Ne olursa olsun,devlet politikası, başında devlet başkanının bulunduğu piramit şeklinde yükselen bir hiyerarşik yapıya özgüdür.

Şehirciliği içeren bir kanun, 24 Eylül 1962'de resmi olarak yayımlanıp, 26 Temmuz 1963'te Genel Şehircilik Müdürlüğü (la Direction General de l'Urbanisme) ve Şehircilik Üst Konseyi (Conseil Superieur de l'Urbanisme) konularında değişikliğe uğradı. D.G.U. "şehircilikte genel ve özel düzenlemeleri hazırlamak ve uygulamakla görevlidir. Şehir ve kasabaların şehircilik plan ve yönetmelikleri gibi bölgelendirme planlarını hazırlar ve yerine oturtur, gerçekleştirilmelerini sağlar". C.S.U. farklı kurumların temsilcilerinden oluşmuştur: Şehircilik Müdürü, Kültür Bakanlığı ile Tarihi Eserler Genel Müdürlüğü'nden temsilciler, Turizm Bakanlığı'nın bir temsilcisi, İçişleri Bakanlığı'ndan bir temsilci, Mühendis ve Mimarlar Odası Başkanı veya bir delegesi. C.S.U. özellikle arazi sahibi topluluklar yaratmayı zorunlu kılan kararname projelerini, şehircilik plan ve yönetmeliklerini, bölgelendirme planlarını ve inşaat ve arazi paylaşımı izinleri konusunda alınan kararlara karşı oluşan başvuruları inceler.

Savaş boyunca ve getirdiği zararlar önünde, devlet Gelişim ve Yeniden Yapılandırma Konseyi'ni (le Conseil pour le Developpement et la Reconstruction - C.D.R.) kurdu. Etik kişilik ve tüm planlar üstündeki doğal etkisiyle donatılmış olan C.D.R.'ye yıkılan tüm yapıların yeniden inşa edilmesi görevini vererek en büyük yetkiyi verdi. Ülkenin şehircilik çalışmaları, neyse ki, bu kuruluş sayesinde hazırlandı. Buna karşılık, etkisine ve yetkilerine rağmen, düzenleme ve şehircilik konusunda müdahale kararı, uygulamada, ülkenin üst düzey karar mekanizmalarının elinde tutuldu. Bu üst düzey kurumlar bir projenin yönünün olduğu gibi müdahale alanının nedenleri ve

genişliğini, çoğunlukla gerçek sorunları ve çalışma konusunun gerçek ihtiyaçlarını hesaba katmadan tanımlarlar.

4.4.2.2. Bölgesel Hiyerarşi

Bölgesel hiyerarşiyi 2 gruba ayırabiliriz: Kentsel hiyerarşi (şehir veya kasaba) ve mezhebi hiyerarşi (aynı inanca sahip insanların yaşadığı bölge). Bu bölgesel hiyerarşiler hatırı sayılır kişiler, en azından eski ya da yeni cumhurbaşkanları, başbakanlar, bakanlar ya da milletvekillerince yönetildiler. Yeni, yani görevine devam eden bir lider (devlet başkanı, bakan) tarafından yönetilen bölgesel hiyerarşilerde, sık sık, yöneticinin söz sahibi olduğu yerdeki bazı projeleri gerçekleştirmek için konumundan yararlandığı görülmüştür (yol, dispanser, okul...). Bölgesel ve merkezi hiyerarşiler arasında böylece geniş anlamda tam bir içiçe geçiş görülmüştür. Görev başındaki ya da eski olsun, diğer liderler, bunun aksine, sahibi oldukları alanın gelişimine önem vererek statülerini kaybedebileceklerine ikna olmuşlardır. Onların liderliği bazen, çoğunlukla düzenlenmemiş "konu"larda yurttaşlık duygusunun eksikliği üzerine kuruludur. Bilidik sloganları şudur: Yönetmek için bölmek

Sonuç olarak bölgesel ve merkezi hiyerarşiler arasında yaşanan politik kavgadan söz etmek gereklidir. Bu durumda, merkezi yönetimi hukuki veya parasal açılardan harekete geçiren her türlü şehir projesi bloke olacaktır. Bu kavga belki de, bir düzenleme projesinde yönelimler konusunda bir görüş ayrılığının veya bir çıkar çatışmasının sonucu olabilir.

4.4.2.3. Lübnan'da Arazi Düzenlemesi Üzerine Hiyerarşik Yapıların Siyaseti ve Çarpışması

"Lübnan mucizesi" deyişi tekrarlana tekrarlana, bazı Lübnanlı siyasi çevreler ve diğer entellektüeller veya şehirde yaşayanlarca filozofik hatta ideolojik bir fikre dönüştü. Onlara göre bu deyiş, 10.450 kilometrekare üstünde,

(Lübnan'ın toplam alanı) 17 farklı dini grubu barındırması üzerine kurulu demografik yapısını oluşturan ve ünü tüm dünyaca bilinen Arap sermayelerini kendine çeken büyük gücünü ifade eder. Bugün politikacılar, tarihçiler, gazeteciler ve diğerleri bu deyişi, 1975 savaşıyla sonuçlanan, Lübnan'ın komşularının açgözlülüğü veya sıkıntısını açığa çıkaran Lübnan fenomenini açıklarken kullanmaktadırlar. Onlar bu savaşı, Lübnan topraklarında yapılan başkalarının savaşı olarak tanımlarlar.

Biz, 16 yıl boyunca kazanı kaynatan tüm etkenler ve aktörler gibi, Lübnan savaşının sırlarını anlamak için daha erken olduğunu düşünsek de kesin olan şey, bu savaşın Lübnan "sistemi"nin kırılma noktası nedeniyle çıkmış olduğu ve sürdüğüdür. "Mucize"den söz etmek bu durumda, her şeyin merkezileştiği Beyrut ve çevresinden ötesine bakmayı reddetme anlamına gelir. Siyasi kesim ve yapılar, başkenti ülkenin diğer bölgelerine göre daha çok önemsemişlerdir.

Beyrut şehri bir kurbandır. On yıllar boyunca, savaş karşısında şehrin acı çeken merkezi ve diğer bölgelerinin ilk önce bozulmasına, ardından yıkımına götüren devletin planlama konusunda gösterdiği başarısızlığın sonuçlarına katlandı. Bugün Beyrut, devlet kurumları ve enstitülerin fikri dahi alınmadan "özel" kuruluşlarca hazırlanıp, devlet tarafından uygulanmaya çalışılan bir projeye boyun eğmiştir. Bugün, proje farklı profesyonel kurum ve enstitülerin baskılarıyla gözden geçiriliyor olsa da, Beyrut'a tarihi, kültürel kimliğini, uyumlu çarşılarını ve gururunu geri veremeyecektir.

Beyrut aynı zamanda üstünlüğü olan ayrıcalıklı bir şehirdir. Uzaktan bakıldığında ülkeyi taraflı bir şekilde yöneten politik yapısına bağlı olarak "vahşi" bir görüntüsü vardır. Dışardan gelen para yardımlarının büyük bölümünü, devletin tüm politikasını emer. Birçok Lübnanlı için Beyrut kötülük yatağı olduğu kadar aynı zamanda iş bulma ve hayatını sürdürme şansının sınırları olmayan şehirdir.

4.4.2.4. Trablus İçin Bir Gelecek Tayini

Trablus Lübnan'ın diğer şehirlerinde bulunmayan birçok özelliğe sahiptir: eski stratejik konumu, zengin arazisi ve sonuç olarak çekiciliğiyle oluşmuş bir tarih. Trablus halkı gururunu her zaman korumuş ve büyük davalarına bağlı kalmıştır. Büyük Lübnan'a bağlanması dinamizmini söndürmemiş ama zayıflatmıştır. Bugün, eski mandater rejimi kuzey bölgesi dahil, bazı bölgeleri Büyük Lübnan'ın içine yerleştirme ve bu bölgelerin ülkenin ekonomik politikasında ele alınmaması halinde Lübnanlıları Ulusal Anlaşma'yı kurmaya cesaretlendirmeye iten nedenler sorgulanabilir.

Devlet Trablus'a birçok kez mudahale etmiştir. Fakat, sokakları istediği gibi genişletmek, Eski Şehir'de baskınlar yaparak hırsızları yakalamak ve otoriter gücünü oturtmak için farklı şekilde müdahale etmek zorundadır. Devlet, Trablus'luların gözündeki imajını iyileştirecek ve imajı her bölgede aynı olduğundan, Trablus'un yanında tüm kuzey bölgesi ve Lübnan'ın diğer bölgelerinde de eksiksiz bir ekonomik gelişim planı belirterek otoritesini kabul ettirecektir. Ekonomik büyümenin, sadece, insan hayatının alınıp satılabildiği hizmet kurumları ve borsa üzerine kurulu üçüncül bir sektörün değil, birincil ve ikincil sektörlerin gelişiminde de etkili olması için politikasını yeniden yönlendirmeye öncelik vererek sorumluluklarını üstüne almak zorundadır.

Trablus'ta, bölgesel olarak, iktidar seviyesinde olduğu kadar profesyonel kurumlar ve halk konularında da, daha yapılacak çok şey vardır. İktidar ve özel sektör arasında çıkar yolunu arayan eylemler, şehrin geleceği üstünde düşünmek için zemin yaratır. Geleceği hazırlamak, içinde şehrin ihtiyaçlarının tamamen tanımlandığı, on yıllarca askıda kalan tüm sorunları ve arazi üstünde yürütülecek tüm eylem tiplerini içeren bir " Beyaz Kitap" yazmak anlamına gelir. Bu aynı zamanda, diğer alternatiflerin yetersiz kalması halinde, şehre uygulanabilecek "sürpriz projeler"le yüzyüze gelme isteğini de ifade eder. Burda ilk anda akla gelen, gerçekleştirilirken yıkılmasına göz yumulan tarihi karakter taşıyan bölgeler üstüne düşünülmeden ivedilikle

hazırlanmış Abu Ali Nehir Yatağı Projesi'dir. Aklımıza gelebilecek bir diğer proje de, Lübnan'lıların birliği ve modernizm adına hazırlanıp, doğası ve ölçütleri Beyrut'lularca kabul görmeden yönetim tarafından hayata geçirilen Beyrut Şehir Merkezi Projesi'dir. Lübnan rejiminin ünlü demokrasisinin burada, totaliter rejimlerden ayrılan bir yönü yoktur.

Diğer sorumluluklar öğretim kurumları ile Trablus halkına düşmektedir. Öncelikle, ne kadar tekrar etsek de az olan, şehrin karakteri ve özelliğini şekillendiren tarihi kalıt ve miras kalan değerlerin bilincine varılması gerektiğidir. Bilgilendirmek için ise kültürel amaçlarla toplantılar düzenlemek, tarihi mirasın tanıtımı, korunması ve ayrıca sorunları ile bu sorunların sonuçlarını anlatmak için sergiler açmak yolunda duyarlılığı artırmak, bu sorunların altını çizmek, fırsatlar yaratmakla başlanmalıdır. Öğrencilerin büyüüp aktif hayata atıldıklarında ülkelerini, şehirlerini, tarihlerini daha iyi tanıyabilmeleri için, üniversite ve okullarda ders programına bu sorunlar sokulmalıdır. Koruma kurumları ile diğer kültürel kuruluşların büyük bir inançla savundukları tarihi merkezden uzak elit mahallelerden Eski Şehre doğru taşınmalarını sağlamak gerekir.

Bu şekilde, bağışıklık kazanmış popüler bir kesim şekillenecek ve eğitim kurumları ile dernekler yardımıyla birarada, transparan, ihtiyaçlarını en yükseğe kadar duyurabilecek olumlu bir akımı idare eden, bozulmaz ve bölünmez bir vücuda bürünecektir.

4.5. Bölüm Sonucu

Şehircilik, ilerdeki gelişim sürecini de gözönünde bulundurarak modern bir kent düzenleme bilimi ve sanattır. Bugün, tarihin her döneminde olduğu gibi, kentlerin yayıldıkları alanlarla birlikte yenilenme gündemini belirleyen politik, ekonomik ve toplumsal şartlardır. İletişim, ulaşım araçları, endüstriyel ve ticari organizasyonları, yenileme sorununun faktörlerini oluşturur. Kentin coğrafi koşulları ve tarihi ile belirlenmiş kendine özgü organik yapısı önümüze

karmaşık sorunlar getirir. Bu şekilde bakıldığında kent her yönüyle tam bir düzen oluşturur; bazı mahallelerinin orta karar değerlerine rağmen, gelişimi ve yeni çıkarlarının gerekliliklerine cevap verecek zorunlu çalışmalara geçit vermemiştir.

Bazen modern kent, kamu hizmetlerine sunulmuş yeni binaları ve özerk konut mahalleleriyle, apayrı bir organizma gibi eski kentin yanına kurulur. Bu durumda eski çekirdeğin üzerinde hiçbir baskı uygulamaz ve eski kent, esenliğe aykırı evlerin bölüm bölüm yıkımı ve boş arazi, bahçe ve yeşil alan yaratma yoluyla kendi kimliğine saygılı bir düzenleme şekline boyun eğebilir.

Beyrut gibi Trablus da kendini, savaş sonrasında, politik, ticari ve demografik koşullarla orantılı olarak üstüne aldığı görevlerle karşı karşıya kalınca, acilen yenilenme, genişleme ve organize olma gerekliliği içinde bulmuştur. Otuz yıl içinde nüfusu üçe katlanmış ve savaşla bir dönem yavaşlayan ticari yaşam her geçen gün ilerlemiştir. Modern yapılar, bürolar, sanayi alanları ve oteller eski kentin çevresinde olduğu kadar merkezinde de belirmeye başlamıştır. Yeni hizmet binaları, varolanlara eklenerek ya da onların yerlerini alarak, üstüste açılmıştır. Yeni ev ve sokakların karakteri trafiğin gerekleri ve halkın ihtiyaçlarına cevap vermektedir; fakat doğal olarak daha önceden varolan yerleşim düzenine karşıttır. Bu kontrastı görebilmek için, geniş, düz, dolambaçlı sokakların ölçüleri ve eğimleri üzerinde düşünmek yeterlidir.

Bağımsız hizmet binalarıyla beraber yeni mahalleler eski kentin sokak, ev ve kamu binalarının önceden oturtulmuş düzeniyle bağlarını yitirmeden; gelişme alanlarında belirirken, teknik adamların becerisi, Hafsiya ve Bab al-Faraj'daki güzel örneklerde olduğu gibi, doğru çözümleri de yanında getirmiştir. Fakat teknik servislerin ve yönetimin çare arayışları önceden varolan özel alanların önceliğinin ve arazi düzenlemelerinin hala değer koruduğu eski çekirdekte her zaman bu kadar yararlı olmaz. Eski mahallelerin mimarisi, Trablus'ta olduğu gibi, çoğunlukla sabit, kapalı, kendine özgü kimliğiyle, yapısal ve estetik olarak iyileştirilmeye elverişli, fakat yıkım ya da biçimsizleşme riski

olmadan özlü değişiklikleri göze alamayan yapısıyla karşımıza çıkar.

18 yıllık savaştan sonra Lübnan'da koruma mevzuu hususunda ortaya çıkan tablo çok acıdır: Sahil ve dağ kent ve köylerinde çirkin betonlaşmanın yayılması, köylerde geleneksel ve sosyal yaşamın hemen hemen kaybolması, önemli tarihi eserlerin bazılarının çalıntıya uğraması ve bazılarının da savaştan dolayı harap olması, Beyrut'un kentsel sit alanını oluşturan tarihi eski çarşıların tamamen yıkılması ve şehirlerde halka açık ve yeşil alanların yok olması bu tablonun birkaç görüntüsünü teşkil etmektedir.

Bunca zarardan sonra Lübnan'da mirası, çevreyi ve ülke kimliğini koruma çabaları bir türlü pratik uygulamaya geçememektedir. Alanın küçüklüğü, nüfusun hızlı artışı ve devletin düzenli bir planlama politikasının bulunmaması, her gün yeni yıkımlara ve çevreyi bozan yanlış planlamalara neden olmaktadır. Bireysel ve kamusal olarak Lübnanlılar hala yaşadıkları şehirlerinin kimliğini mahvetmektedirler, kentsel sit alanlarına büyük zararlar vermektedirler. Artık beton binalar kentsel sit alanların çevresinde yüksek surlar oluşturmuş (Trablus, Sayda, Sur), yüzyıllara ait arkeolojik sitlerin silüetini değiştirmiştir (Byblos, Baalbek), taş ocakları ve çimento fabrikaları ile doğal sitler bozulmuştur (şekka, Anfe), başka yerde benzeri bulunmayan doğal oluşumlar öldürülmüş yerine yeni binalar yer almıştır (Reyfun kayalık bölgesi, Sfire vadisi), dağlarda ve kıyıda geleneksel mimarisıyla tanınan köylerin dokusu bozulmuştur. Diğer taraftan "Lübnan'ın yeniden imarı", adı altında önerilen ve uygulanan kentsel planlama politikaları, şehirleri ve köyleri her gün yeni tehlikelerle karşıkarşıya bırakmakta, ülkenin özgün planlama ve mimari mirasına büyük ve telafi edilmeyecek zararlar vermektedir (Trablus, el-Mina , Sayda., Zahle). Beyrut bu zarardan büyük pay almıştır: Kentsel sit yerine yeni bir şehir merkezi, şekil değiştirmiş tarihi eserler (Osmanlı kışlası gibi), Avrupa mimarisinden etkilenen sivil yapılar ve yeni çarşılar, birbirinden farklı nitelikte yapı grupları bu zararların birkaç örneğidir.

Bütün bu uygulamalardan anlaşılıyor ki Lübnan'da kültürel mirasın ve

korumanın değerleri dūřüncelere henüz tam oturmamıştır. Ama yine de eskisine göre durum iyiye gitmektedir. Bugün korumak devlet kurumları, arşivlerini düzenlemeye başlamıştır, ülkenin her tarafında tarihi eser ve çevre koruma dernekleri kurulmaktadır, her gün bu konuyla ilgili yeni sergiler ve sempozyumlar düzenlenmektedir, plancılar ve mimarlar ortaklaşa organizasyonlar kurmaktadırlar, siyasilerin çoęu bu dernek ve organizasyonların taleplerine cevap vermektedirler, tarihi ve sosyal araştırmalar her düzeyde çoğalmaktadır. UNESCO ve yurtdışında bulunan Lübnanlı dernekler ve organizasyonlar, dünya mirası tanıtımı üzerinde çalışan uluslararası kurum ve derneklerle ülkenin kültürel mirasını tanıtmak ve korumak amacıyla ilişki kurmaya çalışmaktadırlar.

Haçlı seferleri döneminden beri, Trablus'un yapısı üç ayrı bölümden oluşmuştur. Bunlardan biri olan el-Mina, yönetimin deniz ve eski mahalleler arasındaki alanı kapsayan yerde bir genişleme planı uygulamasına olanak sağlamıştır. Bu alanda, önemli yer kaplayan büyük bir şehre uygun modern ve geniş arterlere rastlanır.

Tarihi ve ulusal şehirlerin en önemlilerinden biri olan Eski Trablus gittikçe bozulmaktadır. Trablus'un şehir dokusunun düzenlenmesi için yapılan çeşitli planlar sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlara çözüm getirememiştir.

Birbirini izleyen Trablus Eski şehir'in planlama - düzenleme planları, özellikle sokakların genişletilmesi ve Trablus'un tarihi çekirdeğini çevreleyen mahallelerle arasındaki bağları kolaylaştıracasına inanılan başka açıklıkların oluşturulması üzerine eğildi. Yapılan son plan, yeni yapılar, cepheler, mağazaların aydınlatması ve tabii ki bazı tarihi yapıların korunmasıyla ilgili bir dizi kanun ve kararnemelerle güçlendirildi. Bu düzenleme planları gözönüne alındığında, Eski şehir'in bozulduğu ve havalandırılarak soluk alıp vermesinin sağlanması gerektiği düşünülecekti. Burada, savaş sonuna dek, Eski Trablus'u dūřüřünden kurtaracak hiçbir politikanın devreye girmediğini belirtmek gerekir. Bu durum gittikçe geri dönüşü zor bir hale doğru

yönelmiştir. Lübnan'daki tüm diğer belediyeler gibi Trablus Belediyesi'nin de şehircilik alanında nitelikli personel ve finansal kaynak eksikliği vardır.

Eski Trablus, bir Arap şehrinin tüm özelliklerini taşıyan tarihi bir Memluk dokusuna sahiptir. Çağdaş bozulma süreci Batı ve Doğudaki diğer İslâm şehirlerinininkiyle aynıdır:

- Geçtiğimiz yüzyıl sonunda zengin ailelerin eski şehrin dışına yerleşmesi,
- Onların boşalttığı konut alanlarının, genelde fakir olan kır kökenli aileler tarafından doldurulması,
- Gerekli tüm geçim araçlarından yoksunluk ve konutların olağanüstü Yoğunlaşması,
- Eski mahallelerin işçi kesimi tarafından iskan edilmesi.

Bu bozulma süreci, eski şehrin sosyal ve ekonomik dengelerinin yapısına da zarar veren birçok faktörle hızlanmıştır:

- Batı üretim mallarının ve eskilerinin yerini alan lüks ürünlerin gelmesi sosyo-ekonomik işleyişler üzerinde olumsuz bir etki yapmış ve geleneksel birlikteliği parçalanmaya götürmüştür,
- Açıklıkların oluşturulması ile tarihi ve mimari değerleri gözönüne almadan Genişleme,
- Kentin plansız şehirleşmesini önlemek için ihtiyaç duyulan eksiksiz bir devlet gelişim politikasının yokluğu.

Ayrıca,

- Aralık 1955'te Abu Ali Nehri'nin taşmasıyla oluşan tufanın ardında 60'lı yılların başında yeni bir nehir yatağı gerçekleştirilmiştir. İyi hesaplanmamış bu proje, tarihi değeri olan birçok yapıyı yok etmiş, kıyı mahallelerinin silüetini bozmuş ve nehrin iki yakası arasında başlayan bir karmaşıklığa neden olmuştur.
- 1975'te patlak veren sivil savaş, Beyrut'taki kadar yoğun yaşanmamış olsa da, Trablus ve tarihi merkezi savaştan etkilenmiştir. Yapılan saldırılar, eski yapılara ve hatta tarihi eserlere zarar vermiştir. Sonradan bazı konutlar çatısız ya da duvarsız olarak bulunmuş ve yardımcı kamu

güçlerinin paralize olmasıyla, sahipleri tarafından yeni malzeme ve ürünler kullanılarak tamir edilmiştir. Bu durum, eski şehrin bazı sakinlerini kanunen yasak yapılar inşa etme ve kat çıkma yolunda cesaretlendirmiştir.

Eski şehrin içindeki konut alanları sorunu seneden seneye büyümektedir. Çoğunlukla fakir ailelere kiralanın konutların sahipleri, tamir etme ve düzene sokma konusunda yetersiz kalmaktadır. Düşük kiralara karşın, yürürlükte olan içtüzüğe uygun tamir bedelleri masraflıdır. Bu durum, konut sahiplerinin konutlarını, depo edinmek ve ticarethaneleri büyötmek isteyen tüccarlara satmalarına neden olmaktadır.

Ticari aktiviteler başka bir sorunu ortaya çıkarmaktadır: zanaatkarlığın ve eski mesleklerin korunmasına yönelik somut bir politikanın yokluğu. Eski şehir yıllar boyu, modern aktiviteleri, sunduğu yeni zevkleri ve çekiciliğiyle yeni mesleklerin yerleşmesine olduğu kadar, zanaatçıların ve diğeri tüccarların yeni koşullara uyum sağlarnasında yardımcı olmaktadır. 1986'da yapılan, "dükkanların ticari simülasyonu" konulu araştırmanın sonucunda, depoya dönüştürölmüş dükkan sayısının 13.38% oranla, diğeri 46 kategori içinde en tepeye oturmuş olduğu görölmüştür. Bunu 10.79% oranıyla yeni terkedilmiş veya sahibi ölmüş kapalı dükkanlar, 8.56% oranıyla hazır giyim ile geleneksel ve hatta çağdaş bir yapıya dikkat çekmeyen diğeri ticari gruplar takip eder. Kuyumcu dükkanları 3.96% ile 5. sıradadır. Tüm diğeri önemli sorunlarla beraber bu sorun da şehir sakinleri ve bağılı oldukları çevre arasında bir uzlaşmazlık ortamı yaratmakta ve tarihi Trablus şehrinin sosyo-ekonomik dengelerinden geriye kalanları yoketme tehlikesi ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Tarihi merkezlerin sorunları karmaşıktır. Bununla birlikte, Tunus ve Halep'te edinilmiş birçok deneyim, bu sorunun çözölmez olmadığını kanıtlamaktadır. Bir alana yapılan müdahale, öncelikle istek, ısrarlı bir kararlılık, amaç ile doğru ve yararlı seçimler yapmayı gerektirir.

Eski Trablus'un ihtiyacı olan, kendinden öncekini iptal ederek ve eski şehri, iki yakası ve canlı, tarihi bütünlüğüyle ele alacak yeni bir şehir koruma-düzenleme planıdır. Bu plan mutlaka, tarihi mahalleler ve çevre mahalleleri arasındaki geçişi güzel ve doğru bir biçimde sağlayarak eski şehrin sınırlarını dikkate almalıdır. Alan üstündeki müdahale, derinlemesine bir çalışma olmadan ve eski şehir sakinleri dikkate alınmadan, zamanında yapılmış birbirinden ayrı projelerle gerçekleştirilemez. Bu durumda tek çare, evrensel bir iyileştirme projesi ve bir koruma planı hazırlamak olmalıdır. Gerçekleştirme aşaması öncelikle eksiksiz bir stratejiyi garantileyerek başarıya ulaşabilir:

- 1- Belediyeye yetkili ve kalifiye bir personel servisi ile uygun bir karar mekanizması güvencesini vererek, yararlı eylem yollarını sunmak,
- 2- Uygun hukuki araçların edinilmesi yolunda sadece inşaatları değil, kiralari ve ticari hayatın organizasyonunu da içeren kanun ve tüzükler yayınlamak,
- 3- Eski şehrin içindeki, Eski Trablus için belediyede bir koruma atölyesi kurmak. Bu atölye yeri geldiği zaman rehabilitasyon çalışmalarına yön verebilecek ve de gelecekte şehir sakinleri, kullanıcıları ve konut sahipleri için bir çalışma, öneri ve yardım bürosu rolünü üstlenecektir.

Kent yenileme ve canlandırma özellikle 1980'li yıllardan sonra evrensel anlamda koruma yaklaşımı gelişmeye başlamıştır. Koruma anlayışı ile düzenlenen planlamalar, fiziksel çevrede kültürel değerler ve göstergelerin sürekliliğini güvenceye alırken, kentte bozulan işlevsel, sosyo - ekonomik ve fiziksel çekiciliği sağlamak, gelişimi süren yoğun kent bölgeleri ile kentsel sitler arasında denge kurmak gibi amaçlar taşımaktadır. Hızlı kentleşme sürecinde tarihi çevrenin korunması değişime direnebilmesine bağlıdır. Bunu sağlayabilecek olan araç, planlamanın tarihsel verileri değişmez parametreler olarak tanımlamasıdır. Bu açıdan planlamaya en büyük engel politik ve kültürel koşullardır.

Lübnan'ın kentsel mirası, yüksek düzeyinin bilinci kamusal, politik ve profesyonel güçlerin yanında esas olarak yerel yönetim birimlerine, sivil

toplum örgütlerine ve bireysel sivil inisyatife yayararak, bunların birlikte kolayca işbirliği yapacak şekilde organize olabilmelerini sağlayacak yöntemler geliştirerek, zenginliklerini geniş ölçüde koruyup geliştirme imkanı bulanabilecektir.

Trablus Kentsel Sit Alanı'nın özgün niteliklerinin korunması doğrultusunda bu özgün niteliklerden kaynaklanan kültürel ve politik koşulların düzenlenmesi ile şekillenecek yeni bir koruma planlaması tekniği ve yöntemini içermelidir. Ülkedeki koruma sorunların analizasyonu sonucunda Trablus'ta koruma çalışmaları karşısında duran engeller tespit edilecek ve bu analizlerin ışığında Trablus Kentsel Sit Alanı'nın korunmasına ve planlama yapılmasına yönelik yönlendirici öneriler geliştirilecektir. Bu öneriler hem planlama hem de örgütlenme boyutlarında şehrin koruma-planlama süreci için kavramsal çerçeveyi oluşturacaktır.

V. BÖLÜM

5. Trablus Kentsel Sit Alanının Koruma - Planlanması İçin Yönlendirici Kavramsal Çerçeve

Binlerce yıllık geçmişe sahip ve Eski Trablus'un doğal, tarihsel, arkeolojik ve kültürel değerlerini bünyesinde barındıran kesimlerinin planlı ve programlı bir uygulama ile korunması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bu gereklilik Lübnan Cumhuriyeti'nin ikinci Başkenti olan Trablus'ta yaratılan çağdaş ve modern kent olgusunu bütünleyecek olan kültürel mirasın, geleceğe bir bütün olarak aktarılması amacına yöneliktir. Athar, Tripolis, Trablusşam ve nihayet 20. yy.da Trablus Şehri binlerce yıllık bir kültürel sürekliliğin ve uygarlıkların bir karışımı sentezi olmalıdır. Geçmiş kültür değerlerinden, şehir dokusundan mimarlık ürünlerinden, arkeolojik değerlerden, sanat eserlerinden esinlenerek, yararlanarak, onları koruyup geliştirerek daha ileri, daha çağdaş ve daha yaşanabilir bir çevre, bir şehir ve bir kültür oluşturulabilir.

Trablus'un şehir kimliği; medeniyetlerin biraraya geldiği farklı dinlerin mabedlerinin yanyana oluşturduğu simgesel anlam gibi kaynaştığı, kültürlerin birbirine hakim olmaktan çok saygılı olduğu bir evrensel kültürdür. Bu evrensel kültürün göstergelerinin korunması, gelecek kuşaklara birbirlerine saygı duyacakları ve sevecekleri, kardeşçe yaşayabilecekleri bir dünya bırakacaktır.

Koruma, tek yapı, çevre, şehir bütünü ölçeğinde geliştirme ve yenilemeyi de içermektedir. Sürdürülebilir koruma düşüncesi çerçevesinde kültürel değerlerin korunmasına yanısıra tarihsel çevrelerin bir konut dokusu, konut stoku olduğu düşünülmeli ve koruma yanında sağlıklılaştırma / iyileştirme çabaları da etkin olmalıdır.

Koruma, geliştirme ve yenileme çabaları, planlı, programlı ve parasal

kaynaklara bağlı, etaplama ve örgütlenme ile birlikte gerçekleştirilebilirse başarılı olabilir. Kentsel alanın korunmasında katılımın olmaması kültürel mirasın korunması bilincinin oluşumundaki en önemli eksikliklerdir. Planlamadaki demokrasi anlayışı da katılımıla biçimlenecektir. Lübnan'da kültür politikasını demokrasi ve koruma bilincinin ortak paydasında oluşturarak, meslek odaları ve yarı resmi kurumlarla denetim sağlayacak bir kurumsallaşmaya gidilmelidir.

Koruma siyasi karar mekanizmaları ile uygulamaya yönelik planlamanın her aşamasında, katılımın olmazsa olmaz niteliği ile planın hazırlanması, kurumsallaşması ve kültürel miras bilincinin oluşması ile iç içe olması gerekmektedir. Lübnan'ın kültür politikasının bu bilinci taşıyıcı nitelikleri kazanması gerekmektedir. Tarihi mirasın korunması kavramının kamu yararı olduğu hem kamuoyu hem de siyasi otoriteler için koruma bilincinin yerleşmesi ve kararlılıkla sürdürülmesi gerekmektedir.

Bugün Trablus Kentsel Sit Alanı'nda hızlı kentleşme ve nüfus artışı, sosyal dokunun değişimi... gibi nedenlerle korunması gerekli niteliklerini oluşturan özgün tarihsel doku ve kültürel kimlik yokolma süreci yaşamaktadır. Yanlış plan kararları, imar uygulamaları ve son olarak ülkenin geçirdiği 18 yıllık savaş dokunun bozulmasına neden olmuştur. Kültür Bakanlığı'nın alanı sit ilan etmesi de pasif bir koruma anlayışı olarak kentin korunmasında etkili olamamıştır.

Çözüm planlama ve koruma ilkelerinin dengesini sağlayacak Trablus Kentsel Sit Alanı'nın Koruma-Planlamasına Yönelik bir Kavramsal Çerçevenin oluşturulmasıdır. Bu çerçeve dört ana öneri kategorisinden teşkil edilmektedir, bunlar:

- 1- Sürece Yönelik Öneriler,
- 2- Örgütlenmeye Yönelik Öneriler,
- 3- Politikalara Yönelik Öneriler,
- 4- Planlamaya Yönelik Öneriler.

5.1. Sürece Yönelik Öneriler

Bunlar beş ana başlık altında toplanmaktadır:

- 1- Kontrollü ve Uygun Bir Kent Yönetiminin Gerekliliği,
- 2- Kentsel Bütünlük İçinde Eski Şehir,
- 3- Mahalleler Arasındaki İlişkilerin Yeniden Tanımlanması,
- 4- İstatistiki Bilgilerin Önemi,
- 5- İmar Yasalarının Yerleştirilmesi ve Denetimin Önemi.

5.1.1. Kontrollü ve Uygun Bir Kent Yönetiminin Gerekliliği

Kapitalist üretim şeklinin yerleşmesi ve eski Trablus şehrinin kentsel büyümesiyle, burası kendi kentsel özelliklerini kaybetti ve şehrin diğer bölgelerinden bağımsız olarak düşünülemez duruma geldi. Bu durumda, tarihi alanın rehabilitasyonunun, tüm Trablus'taki büyümeyi kapsayan, şehre özgü bir dinamizm içinde alınmaması halinde, hayata geçirilemez. Oysa ki; şehir, 1975'te sivil savaşın patlak vermesinden sonra, duraklamaya geçti, hatta ekonomik ve endüstriyel potansiyeli bozulmaya başladı. Bazı bozuk yapılar kullanılmayacak kadar eskidi. Bazı zanaat mesleklerinin canlandırılması, Eski Şehrin yeniden yapılandırılması ve Trablus ekonomisinin yeni atılımı; bu ekonominin hareket unsurlarını, Trablus ve başkent arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanmasını ve kesinlikle şehrin Yönetim Planı'nın tartışmaya açılmasını gerektirmektedir.

5.1.2. "Kentsel Bütünlük" İçinde Eski Şehir

Eski Şehir, genel anlamda çekirdekteki tüm yapıları birer birer ticaret ve depolama alanına dönüştürme ve bugün tamamen bozulmaya terk edilmiş diğer alanların yok olması riskini taşıyan bir mekanizmanın gelişmesine yardımcı olmaktadır. Ağır basan bu dengesizlik konut alanının değersizleşmesi ve ticari aktiviteleri canlandıran dinamizm arasında paradoksal bir durumun belirmesine izin verir.

Bir düzenleme çalışması başlatmak için, finansal koşulların araştırılmasını öne almak, bu çalışmaya özgü işlerin hazırlanması için gereklidir. Büyük bir genişleme ve güçlendirme çalışmasında hedefe konan kazanımlar, kamu ve özel sektör çıkarlarını en iyi şekilde koruyabilmek için, iktidarın işi ele almasını gerektirir.

Tunus'ta A.S.M., başlattığı mücadeleye devam edebilmek için, 4 eylem tipi ortaya attı: Şehircilik ve mimarlık atölyesi, şantiye, yardım, aşama yükseltilmesi. Bunun için aynı zamanda 3 önemli soru sordu:

-Yapıların artık kullanılmaması ve habitatın yoksullaşması anlamında tarihi alanın bozulmasını önlemek ve düzeltmek için, otoriteler ne tür tedbirler almak zorundadırlar?

-Tarihi alanın geri kazanılmasına, rolü ve işlevlerinin, insan yığınının kentsel yapısı içinde, yeniden tanımlanmasına izin verecek olan toplumun vasıfsız kesiminin sosyo-ekonomik açıdan biraraya getirilme süreci ne olacaktır?

-Son olarak, Arap kültürü adına korunmuş olması gereken mimari miras ve alanın taşıdığı tarihi değerler nelerdir?

A.S.M.'nin sormuş olduğu bu sorular, Trablus'ta yeniden ele alınabilir. Şüphesiz cevaplar aynı olmayacaktır. Fakat en azından mücadelenin yönlenmesi için iyi bir temel oluşturur ve bir kez daha, tüm Arap şehirlerindeki sorunların benzerliğini ortaya koyar. Bunun devamında Tunus'ta sürdürülmüş olan çalışmalardan edinilen deneyimler üstüne eğilmek daha faydalı olacaktır. Bu girişimler kentin yeniden yapılandırılması, rehabilitasyonu ve restorasyonu üstüne oturan bir programın çerçevesi içinde gerçekleştirilmiştir. Hafsiya Bölgesi gibi Tunus'un farklı bölgelerinde oluşturulmuştur ve izlenen yol, her bölgenin tarihi ve sosyo-ekonomik özelliklerine bağlı olarak müdahale amaçlarını belirlemeyi içerir.

A.S.M.'nin çalışmalarına baktığımızda, Tunus'un başkentinde iktidar tarafından yürütülen çalışmanın doğruluğunu ve bunun sonucu olarak tarihi bir alana gerçek değerini geri verebilmek için atılan adımları görebiliriz.

Ayrıca, belki de asla ortaya çıkmayacak olan varsayımsal para yardımlarını beklemeden harekete geçilebileceği de göze çarpar.

Ne olursa olsun, belki özel kurumlarla da işbirliği sağlayabilecek Trablus belediyesine ait uzmanlaşmış kurumlar tarafından bir hazırlık çalışmasının oluşturulması, teknik veya finansal kuralların baskısı altında yönlendirilmemelidir. Bu çalışma Eski Şehrin bölgelerinin yeniden yapılandırılması üzerine kurulu olmalıdır; bu bölgeler, açıklıklar ve Abu Ali nehir yatağı projesiyle biçimsizleşmiş durumdadır. Bu çalışmalar her bölgeyi ilk eğilimine göre ele almak zorundadır. Daha önce de gördüğümüz gibi, tarihi alanın bir bölümü ticarete yönelmişken diğer bölümleri konut alanı olarak kullanılabilmiştir.

Savaşla ivme kazanan ve Eski Şehrin sol yakasını ticari alana dönüştürürken, sağ yakasındaki konut bölgelerini de yıkıntı alanı olmaya bırakıp tarihi alanın yokolmasına neden olan bir mekanizmanın önüne geçebilmek için, belirlenen amaçlar uzmanların işbirliği ile kesinleştirilmelidir. Sosyo-ekonomik yapıların yeniden dengeye oturtulması; konut alanlarının içine sızan ticari aktivitelerin kökünü kurutmayı ve konut sakinlerini Eski Şehrin başka bölgelerine, hatta belki de dışına yerleştirerek bu alanın nüfus yoğunluğunun azaltılmasını gerektirecektir.

Eski Şehrin kurtarılması, bugün, sadece yönetim planının öne sürdüğü gibi tarihi yapıları barındıran birkaç küçük adanın değil, tüm eski dokunun öncelikle sınıflandırılmasını içerecektir. Bu, dokuyu yeni değişimlerden koruyacaktır. Bunun devamında, bir kez belirlendikten sonra tarihi mirasın kazanılmasında hareketleri genişletecek uyarıcı güçleri bulmak gerekecektir. Dünyada, elde edinilen deneyimler göstermiştir ki tarihi alanların korunması sorunu teknik ve finansal seviyeye göre konumlandırılmaz. Teknik adamlar oluşturulup, krediler bulunsa bile gerçek engellerin yasa veya yönetmeliklerle ilgili olduğu fark edilmiştir.

Önemi ne olursa olsun, sözkonusu olan Trablus'un tarihi çekirdeğinin bir elemanını ele alan noktasal operasyonlar değildir. Tarihi yapıları konumlandırmak ve yaya dolaşımını düzenlemek için güzel kartpostallar hazırlamak yetersiz olacaktır. Eski Şehre müdahale etmek, kamu alanı ile özel alanlara kimliklerini ve uyumlarını geri vermeye yetkin özel bir yönetmelikle güçlendirilmiş, bölünmez bir bütün olarak, bir düzenleme projesi düşünmek demektir. Bu alanlara kimliklerini geri verirken, örneğin, Tunus'ta Hafsiya Bölgesi'nin kültürel amaçlarında kabul edildiği gibi, alanın geleneksel yapısı yeniden yorumlanabilir ve Müslüman bölgenin mimari motifleri tekrar kullanılabilir. Bunun için, Trablus Eski Şehri'nde yürürlükteki inşaat kanunlarını yenilemek gerekecektir. Bu düzenleme projesi, eğer Eski Şehrin sistemi ve tüm Trablus şehrinin düzeni içindeki rolü tanımlanmazsa, tam olarak başarılı olamayacaktır. Jellal Abdelkafi bu konuda şöyle söyler: "Tarihi alanın ele alınması, en üstün derecede, profesyonellerce kabul görececek bir şehircilik projesinin tek seviyesine tutunacak bir sınır sorunudur" (Abdelkafi, J., 1989, s. 68).

Aslında, kentin tarihi bölümünde bir müdahale politikası oluşturmak, duruma bağlı olarak, belediyenin ve devletin kurumlarına düşer. Böyle bir politikanın oluşturulması halinde, sözkonusu bir büyüme varsa, bu büyümenin genel aşamaları gözönüne alınmalıdır, çünkü tarihi alan, özel bir düzenleme nesnesi olarak tek başına ele alınamayacaktır. Ele alınan tarihi alan, bölgenin ortak bütünüyle ilişki içindedir. Bu nedenle, eski şehir-yeni şehir ilişkisi birleştirme olanaklarını doğrulamak için analiz edilmek zorundadır.

5.1.3. Trablus Mahalleleri Arasındaki İlişkilerin Yeniden Tanımlanması

1986 ve 1987'de gerçekleştirilen araştırmalar, Eski Şehrin çevresiyle olan ilişkisinin bir konut alanı-çalışma alanı ilişkisiyle ve şehrin iç bölgelerinde de dahil olmak üzere orta sınıfın bir bölümü ile fakir sınıf arasındaki çekimle özetlendiğini ortaya çıkarmıştır.

Eski Şehir'de, 2 unsur, erkek-kadın, üst sınıfları çekmeyi bir ölçüde başarmaktadır: Büyük Cami ve Kuyumcular Çarşısı. Bu sonuncusu yüksek gelirli bir müşteri kitlesini ağırlıyor olsa da, ilki büyük cuma namazında, şehrin tüm sosyal sınıflarını kubbesi altında toplamayı başarmaktadır. Fakat bu yeterli değildir. Herkesin Eski Şehrin tüm bölgelerini ziyaret etmesini sağlamak için gerekli yollar ve unsurlar bulunmalıdır. Halkın merakı yanında unutulmaya yüz tutmuş tarihi mirası karşısındaki sorumluluk duygusunu da kamçulamak için halkla olan iletişimin önemini önceden de vurgulamıştık. Bu tarihi mirasın çekici bir unsur olduğu şüphe götürmez, fakat, harabe halindeki bir alanda dönüşmekte ve bazen de iç yapısıyla uyuşmayan amaçlara yönelik kullanılmaktadır. Belediye hizmetlerinin eksikliği, işlevsel alanda olduğu kadar hijyenik alanda da bu durumun büyümesine yol açmaktadır.

Eski Şehrin rehabilitasyonu sadece içinde yaşayanları içermez. Işığı Trablus şehrinin sınırlarının ötesine yayılacak çekici bir kutba dönüştürülmelidir. Bu yüzden, ilk aşamada Trabluslular, hatta tüm Lübnanlılar ile tarihi alan arasındaki ruhsal mesafeyi en aza indirmek için, gerekli ve yeni yapılandırmalar uygulanmaya başlanmalıdır.

Ekonomik Alanda: kaybolan ya da kaybolmak üzere olan bazı zanaat mesleklerini canlandırmak üzerinde durulmalıdır. Bu; cesaretlerini kaybetmiş zanaatkarların yardıma koşmasını ve eski çarşılarla yerleşmeye gelenlere el uzatmalarını sağlayacaktır. Bunun ardından, zanaat mallarının kolayca satılabilmesi için bir pazar oluşturmak ya da bulmak sözkonusu olacaktır. Bu malların çeşitliliği gibi iyi kalitede olmaları da zaten başlamış olan ve alacakları ürünleri Suriye'de satmak için gelen müşteri kitlesini buraya çekecektir. Eski mesleklerin canlandırılması, çarşıların orjinal yerleşimlerini temeline alan ekonomik etkinliklerin yeniden düzenlenmesini öngören bir plan içinde sağlanmalıdır.

Sosyal Alanda: oturlan alanın yeniden dengelenmesi, bir yandan insan yoğunluğunun azaltılmasını, öte yandan da dükkanların yayılmasının ve

konutların depolara dönüşmesinin durdurulmasını gerektirir.

Hafsiya Bölgesi'nin yeniden yapılandırılmasındaki sosyo-ekonomik hedeflerinden biri, bölgenin bütününde yaşam koşullarını karşılayabilecek ve bir tür sosyal sentezi sağlayacak orta gelirli halk kesimini ağırlamak için gerekli yapıları hazırlamak olan Tunus A.S.M.'sinin deneyimlerinden yararlanmak, belki de yararlı olacaktır. Bu ölçüt başarılı olduğu takdirde, bölgelere sosyal hayatlarını iade etme konusunda da elverişli bir ortam oluşacaktır.

Donatı Alanında: Şehir sakinleri için gerekli olan donanımların yerleştirilmesi buna eşlik etmelidir. Halkın farklı kesimlerini karıştırma operasyonu ile birlikte oturlan yerlerde nüfus yoğunluğunun azaltılması; büyüme ölçeğinde kentsel bir çalışmanın gerekliliğinde, bazı ailelerin tarihi alanın dışına yerleştirilmelerini getirecektir.

Ulaşım Alanında: Eski Şehrin içinde ve çevresindeki otomobil dolaşımının baştan düzenlenmesi kadar zorunludur. Tıkanıklıklar ve araçların neden olduğu zararlar yüzünden meydana gelen günlük sorunları önlemek için birçok öngöründe bulunulabilir:

-Belirli saat dilimlerinde izinli mal teslimi araçları dışında, Eski Şehrin içinde, yaya dolaşımına rahatlık sağlamak için araç trafiğinin tamamen yasaklanması,

-Gün boyunca, Eski Şehrin içinde araç trafiğinin tamamen yasaklanması, Burada belirtmek gerekir ki; ortak ulaşım araçları Trablus'ta bulunmamaktadır. (Sadece Beyrut'un kalabalık iç kesiminde vardır.) "Servisler" in yeri devlet tarafından sağlanan bir minibüs ağı ya da tarihi alanla uyumlu bir karakter veya şekle sahip başka bir toplu taşıma araç türüyle doldurulabilir.

Eski Şehrin içindeki trafik dolaşımının düzenlenmesi, Trablus'un doğu, batı ve güney bölgeleri arasındaki damarları tanımlayabilmek için özellikle sınır

bölgelerindeki araç trafiğini evrensel bir şekilde gözden geçirmeyi gerektirecektir.

5.1.4. İstatistiki Bilgilerin Önemi

Bir şehir dokusunda, iyi bir düzenleme eylemi sürdürebilmek için, hazırlanan çalışmanın sosyo-ekonomik etkinlikleri gözönünde bulundurma zorunluluğu gelecekteki ihtiyaçlarını öngörebilme açısından da karşı çıkılmaz bir gerçektir. Bu, özellikle halkın; nüfusun büyümesi ve dağılımı üstünde duracak öncül araştırma ve anketleri gerektirir.

Ülkede, dini ve politik yapının temel nedenlerini oluşturduğu, anket ve araştırmaların sayıları pek de az olmayan bazı siyasetçiler tarafından çok sevilmediği bir sır değildir. Bu, bazı uzmanların, dini gruplar üstüne detaylı bir dağılım çalışması yapmasalar bile; şehir ve banliyölerindeki nüfus yoğunluğu üstüne çalışmalarına engel olmamıştır. Biçilen değerler kesinlikle ilerlemiş olabilir, fakat mutlaka bir taraftan da karşı çıkmışlardır. Unutmamak gerekir ki; Trablus kadastral haritalarında kullanılan resmi bilgiler Fransız mandası zamanında oturtulmuştur ve parça parça sürekli değişikliklere uğramıştır.

Trablus Ticaret Odası gibi resmi kurumlarca dağıtılan ve şehrin ticari etkinliklerinin durumu üstünde duranlar dışındaki rakamsal bilgiler içeren kaynaklar çok sayıdadır ve sonuçları benzeşmemektedir. Bir Trablus düzenleme projesinde ortaya çıkabilecek, Eski Şehir ve Trablus'un diğer bölgeleri arasındaki neden-sonuç ilişkisi ile (teknik, anayasal, parasal...) sorunlar, projenin devlet tarafından ele alınmasını gerektirir. Bu yüzden iktidar, kendi kurumlarınca yapılan araştırmalardan elde edilen resmi verileri kabul etmek zorundadır ve keyfi yönetim yerine, yönetsel bir bölümlendirmeyle her bölgenin karakteristik özellikleri üstünde çalışmalar yapılmalıdır. Araştırmacılar, dış ülkelerde oturan ve durumları düzelince ülkeye geri dönüş yapabilecek Trablusluları göz önünde tutmalıdır. Bunun devamında, bir bölge yönetsel sınırlarını koruyabilir mi yoksa değişimlere

maruz kalmak zorunda mıdır, sorularına cevap verilebilir. Şehir dokusunun durumunu sadık bir şekilde yansıtan grafiksel bilgilerin gerçekliği bu durumda, bir düzenleme projesinin başlangıç çalışmalarını hazırlamak ve bu projenin gelecekteki bölümlerinin eskizlerini çıkarma gerekliliği tartışmaya açılmaz.

5.1.5. İmar Yasalarının Yerleştirilmesi ve Denetimin Önemi

Trablus'a girerken, farklı renklerde sade bina cepheleriyle, çamaşırların asıldığı balkonlarla ve sokakta araba tamirhaneleriyle karşılaşırız. Bilmeyen bir ziyaretçi, coğrafi açıdan Trablus'un şehir merkezinde olduğu halde, kendini fakir bir banliyönün sınırında sanacaktır.

Buna karşılık, Trablus'a herhangi bir yerinden girildiğinde, bina ve kalıntılarının güçlü tarihi alanlarına rağmen, yedi yüzyılın getirdiği tarihi zenginliği gösterecek hiçbir işaret bulunmaz. Eski Şehir dışında, inşaatçıları, bina cephelerinde Müslüman-Arap mimarisini hatırlatan özellikleri kullanmaya zorlayan hiçbir kanun ya da kamu kuruluşu yoktur. Fransa'da, sınıflandırılmış olsun ya da olmasın, bazı bölgelerde yapılan inşaatlarda Fransız Bina Mimarlığı'nın onayı bulunmak zorundadır. Bu, bina cephelerinin bölgenin geleneksel mimarisine ya da birleşik mimari bir tipe uygun olmasını güvence altına almaktadır. İnşaat izni, bu kurumun fikri alınmadan verilemez. Bu gereklilik, inşaata açılmış alanlarda mimari bir uyumun olmasını sağlar ve başına buyruk inşaatlar ile birbirinden çok farklı fakir cephelerin oluşmasını engeller.

Trablus'ta inşaat kuralları uygulandığı zaman, yapıların metrekare sayılarını, dizilişlerini, yola ve birbirlerine göre konumlarını, toprağa etkileri, gerçek ölçülerinde yapım örneklerini vs... içerecektir. Bina cephelerinde geleneksel mimari dışavurumlarını kullanma isteğinin öngörüldüğü binalar az sayıdadır. Bina cephelerini kontrol eden bir kurumun ya da kanunun olmaması, Uluslararası Trablus Fuarı'nın çevresinin pay edilmesi kadar büyük bir

sorundur.

1980'de kararlaştırılan bu operasyon 300 hektarın üstündeki bir alanı kapsar ve portakal ağaçlarının ekili olduğu bir bölgeyi de işgal etmek zorunda kalacaktır. Bu ağaçlar şehri çevreleyen bahçelerden yaydıkları kokularla Trablus'a "Al Fayha" veya "güzel kokulu" sıfatını kazandırmıştı. Pay etme operasyonunun kapsadığı bölge Trablus'un şehirleşmesinin gelecekteki genişlemesi olarak kabul gördü. 1915 kararnamesiyle, 1971'de kabul edilen Yönlendirici Planı'nın yönlendirmeleri altına girdi ve bu planla birçok bölüme ayrıldı: C1,C3,D1,D2 ve E1 (bkz. harita no. 8). Pay etme operasyonu 80'li yılların başında hazırlanmıştır. Üç bölüme ayrılabilir:

C1; konut bölümü, merkezi bölüm,

D1 ve D2; genişleme bölümü ve güney bölümü,

E1; turizm faaliyetleri bölümü.

- Yoğunluk konusunda; Proje, Trablus'un oturlan alanının üçte ikisinden fazla bir alana denk düşen bir araziye kapsar. Yürürlükteki yönetmeliğe göre, bu proje 125.000'den fazla insanı karşılayabilecektir. Oysa ki, bölgesel otoriteler tarafından, şehrin gelecekteki nüfus büyümesini öngörmek için, hiçbir ciddi çalışma hazırlanmamıştır.

- Genel içerik konusunda; proje, daha çok kıyıya paralel olan Uluslararası Fuar alanının oval formunu gözönüne almaz.

- Şehrin ruhu konusunda; şehrin yol ağlarını ve adaların konumlandırılmasını incelersek; projenin, 125.000 insanı karşılamaya niyetli bir paylaşırma çalışması olmaktan çok, bir alanın maksimum düzeyde doldurulma operasyonu olduğu görülür. Planda ortak yaşamı canlandıracak bölge ve meydanlar oluşturarak projeye herhangi bir açıdan içtenlik katma isteğine rastlayamayız. Sunulan yeşil alanlar bazı adaların kamu hizmetleri için bölgelerini bütünleyen bahçelere ivedilikle dönüştürülmesiyle oluşturulmuştur. Öte yandan, projenin E1 bölgesi (turizm), C ve D bölgelerindekiyle (konut ve genişleme) aynı ruha göre düzenlenmiştir. Uluslararası Fuar ve deniz arasına yerleştirilmiş E1 bölgesi oteller, ilgi çekici merkezler ve belki de denize girmek

isteyenler için plajlar içerecektir. Bu turistik işleviyle, bölge bir konut alanı gibi düzenlenemez.

- Alandan geçen yol eksenleri konusunda; otoyol kenarları, düzenleyicileri hiç rahatsız etmemiş görünmektedir. Gelecekte karşı karşıya kalınabilecek otomobil trafiği karşısında nehir kenarlarında özel hiçbir önlem alınmamıştır. Eğer Trablus bahçelerinde bir paylaştırma çalışması hayata geçerse, Trablus'a geçmişteki gururunu geri verecek ve tarihi alan ile modern alan arasında kültürel ve mimari süreklilik yaratacak bir düzenleme politikasının ortaya atılmasının sinyallerini önceden oluşturmak zorundadır. Bu sinyaller tarihi mirasın ya da daha çok yedi yüzyıllık bir şehir bütünlüğünün varlığına işaret etmelidir. Bu durumda yapılarında, Trablus'a özgü müslüman-arap mimarisinin esintileri olacaktır. İnşa edilebilir alanların özellikleri ele alınacaktır (kıyıda portakal bahçeleri, şehrin batısındaki zeytinlikler) ve şehirciler, Arap savaşından bu yana Trablus'ta eksikliği hissedilen büyük meydanlar ve büyük yeşil alanlar yaratmak için bundan yararlanacaklardır.

Bu, Eski Şehir ve Trablus'un diğer bölgelerini içeren büyük bir düzenleme çalışması içinde gerçekleştirilmelidir. Bu çalışma şehrin Yönetim Planı'nı tartışmaya açacaktır.

Bazıları, pay etme çalışmasının yoğunluğunu artırarak veya bina cephelerinde sadeleşmeye giderek, bir projenin ekonomik getirisinden ve bundan en yüksek derecede yararlanmaktan söz eder. Buna göre, başarılı bir proje sınırlı bütçeyi aşmayan bir proje olarak tanımlanır. Eğer projelerindeki sade hatta modernist ifadelerin nedenlerini sorarsanız, size uçan halıların zamanının geçtiğini ve meşrebiyeler (küçük ahşap cumbalar) ile diğer özel mimari elemanların kullanımının lükse girdiğini söyleyeceklerdir. Daireleri satarken bu tür özellikler fiyatları yükselteceğinden buna izin veremeyeceklerini belirteceklerdir. İki yüzlü bağ taşı ya da tonozlar yerine meşrebiyelerin, dönen tahta perdelerin, isteğe göre yerleştirilen taşların kullanımı henüz kimsenin elinde olmayan bir lüks olabilir. Fakat, bu aynı kaldırım üstünde, birbirine zıt, "gecekondü mimarisi" ile farklı karakterde

mimarilerin birbirini izlemesiyle meydana gelen "melez" bir mimari yapının ortaya atılması için bir neden olamaz. Bununla birlikte, bu uygulama, Trabluslu inşaatçıların tekeline alınamaz. Beyrut'taki yeni binaların hiçbiri yüksekliği ya da şekliyle yanındaki binaya benzemediğini dikkatimizi çeker. Başka bir deyişle, herkes, başkentte minimum da olsa mimari bir düzenin korunması gerekliliğine inanmadan kendi zevkine ya da hayal gücüne göre inşa etmektedir. Örneğin, tek katlı evlerin yanındaki orta boyda binalara yapışık çok yüksek apartmanlar görülmektedir.

Trablus'u uykusundan uyandırmak en azından estetik anlamda, eski şehir-modern şehir arasındaki mimari zıtlığı kültürel bir sürekliliğe dönüştürecek şekilde "hassas" bölgelerin yapılandırılmasını yönetecek bir şehir politikası yaratmaya dayanır. İnşaat kanunları, Eski Şehir'de ve belki Trablus'un başka bölgelerinde de, belli kat sayısını aşmamak şartıyla iç avlulu yapıların inşasını gerektirebilecektir. Trablus'un al-Fayha adını koruyabilmesi ve bahçe-şehirden çimento-şehre dönüşmemesi için yeşil alanlar sorununu ciddi anlamda ele almak ve bu alanları şehrin dokusu içine geçirmek gerekecektir. Ayrıca, Uluslararası Fuar'ın doğusuna yerleştirilen turistik bölgenin (E) gelişimine tüm dikkati vermek de gerekecektir. Bu bölgede, modern yapıların geleneksel motifleri kullanması yerleştirilmelidir. Daha da iyisine ulaşabilmek için, Trablus açıklarındaki adaların turistik etkinliklerin gelişiminde rol alması için ele alınması gereklidir.

Eski Şehrin zengin tarihi mirası, kıyı şeridindeki turistik bölge ve Uluslararası Fuar'ın iş merkezi ve yakınında açılması gereken büro binaları arasında bir üçlemenin oluşturulması, bugün Trablus'u Lübnanlılar, Araplar ve günlerce, haftalarca hatta tüm yaz sezonu boyunca kalabilecek turistler için çekici bir şehir haline getirmek zorunlu bir görevdir. Savaş öncesinde, Trablus, turistlerin günübirlik ziyaret edip akşam Beyrut'taki otellerine döndükleri bir şehirdi. Durumları izin verdiğiğinde, bazı Lübnanlılar gelip şehrin bölgesel yemeklerinin tadını çıkarmak için ziyaret ederler...

5.2. Örgütlenmeye Yönelik Öneriler

Lübnan'da tarihsel çevreyi koruma politikalarının güncel niteliğini belirleyebilmek, özeysel (merkezi) ve yerel (bölgesel) yönetimin bu konuda çalışanlarının görüş ve önerilerini almak ve "sürdürülebilir kalkınma" kavramı çerçevesinde çevreye duyarlı, yeni, gerçekçi ve uygulanabilir politikalar geliştirmek amacıyla, başkent Beyrut ve Trablus'ta koruma ile ilgili; üniversite öğretim üyeleri, mimar ve plancılarr ve ilgili kurumların bazı teknik elemanları ile sözlü görüşmeler yapılmıştır (bkz. Ek no 2). Yerel politikacıların ve yöneticilerin tutum ve davranışlarının belirlenebilmesi amacıyla, olabildiğince çok sayıda yerel yönetici ve konu ile ilgili teknik eleman ile görüşülmesi amaçlanmıştır. Tarihsel çevreyi etkin olarak korunma politikaları için getirilen öneriler şunlardır:

5.2.1. Özeysel (Merkezi) Politikalar İçin Öneriler

Özeysel Yönetimin (Kültür Bakanlığı, şehir Planlama Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü vb.) tarihsel çevreyi etkin olarak koruma politikaları için örgütlenme önerileri şunlardır:

- 1- Öncülük Eden Bir Özeysel Yönetim Örgütü: Özeysel Yönetimin tarihsel çevrenin korunmasına ilişkin örgütünün, koruma bilincine sahip, öncülük eden, yol gösteren, bilgilendirici ve yönlendirici olması gerekmektedir. Koruma bilincine sahip olması, koruma olgusuna titizlikle eğilmesi sağlanmalıdır. Koruma ilke ve politikalarını saptayıp varolanları geliştiren ve planlama çalışmalarını gerçekleştiren bir örgüt oluşturulmalıdır.
- 2- Teknik ve Parasal Gücü Olan Bir Özeysel Yönetim Örgütü; Parasal destek veren, kaynak yaratıcı, güçlü ve teknik olarak uzman personel ve ekipman açısından desteklenmiş bir örgüt olmalıdır.
- 3- Denetleyici Bir Özeysel Yönetim Örgütü; Yaptırım gücü olan, denetleyici ve destekleyici, hantal olmayan bir kurum olmalıdır.
- 4- Politik baskılardan uzak, siyaset dışı bir Özeysel Yönetim Örgütü, siyasetten arındırılmış, politik baskılardan uzak, objektif ve bilimsel kararlar

vereabilen, yasal öneriler hazırlayabilen bir kurum olmalıdır.

5- Özerk Bir Özeysel Yönetim Örgütü; Özeysel Yönetim örgütü tamamen özerk olarak çalışabilmelidir.

6- Eşgüdüm Sağlayıcı Bir Özeysel Yönetim Örgütü; Tarihsel çevreyi koruma konusunda diğer kurumlara öncülük eden bir yapıya sahip olması, toparlayıcı ve örgütleyici, eşgüdüm sağlayıcı, taşra örgütleri ile eşgüdüm içinde çalışan bir kurum haline getirilmelidir.

7- Uygulayıcı Bir Özeysel Yönetim Örgütü; Özeysel Yönetim örgütü örnek uygulamalar yapan, yerel yönetimlere uygulamalarında teknik ve parasal destek sağlayan bir kuruluş olmalıdır.

5.2.2. Yerel (Bölgesel) Politikalar İçin Öneriler

Yerel Yönetimlerin (Belediyeler) tarihsel çevreyi etkin olarak koruma politikaları için örgütlenme önerileri şunlardır:

1- Yönlendirici Yerel Yönetim Örgütü: Yerel Yönetimlerin tarihsel çevrenin korunmasına ilişkin niteliği; koruma bilincine sahip, öncülük eden, yol gösteren, bilgilendirici ve yönlendirici olmaları gerekmektedir. Koruma olgusuna titizlikle eğilmesi sağlanmalıdır. Koruma ilke ve politikalarını saptayıp var olanları geliştiren bir örgüt oluşturulmalıdır ve bu örgüt planlama ve uygulama çalışmalarını gerçekleştirmelidir.

2- Teknik ve Mali Gücü Olan Yerel Yönetim Örgütü: Yerel Yönetimler, bilgi, belge ve parasal yönden güçlendirilmelidir. Parasal konularda kişilere yardımcı olmalıdır. Finansal kaynakları güçlü ve teknik olarak yeterli uzman personel ve donanımı bulunan bir yerel yönetim olmalıdır.

3- Denetleyici Yerel Yönetim Örgütü: Uygulamaları plan ve proje çerçevesinde birebir denetleyen ve eksiklikleri düzeltten bir yapısı olmalıdır.

4- Politik baskılardan uzak, siyaset dışı Yerel Yönetim Örgütü: Siyasetten arındırılmış olması, politik baskılardan uzak, objektif ve bilimsel kararlar vereabilen, yasal öneriler hazırlayabilen bir yerel yönetim olmalıdır. Ancak, yerel yönetimlerin doğası gereği, politik olmaması pek mümkün

görünmemektedir. Belediye başkanları ve Meclis üyeleri günümüzde 4 yılda bir yapılan seçimlerle ve partilerin aday göstermeleri ile seçilmektedirler. Dolayısıyla aday oldukları partinin görüş ve düşüncelerini taşımaları doğaldır. Ancak, koruma konusunda objektif, korumacı, beldenin özgün dokusunu tanıyan ve kültürüne sahip olması gereklidir.

5- Özerk Yerel Yönetim Örgütü: Kurallara uyan ve bilinçli, katılımcı ve yenilikçi bir yerel yönetim örgütünün aynı zamanda belli bir özerkliğinin olması istenmektedir.

6- Eşgüdüm Sağlayıcı Yerel Yönetim Örgütü: Tarihsel çevreyi koruma konusunda diğer kurumlara öncülük eden bir yapıya sahip olması, toparlayıcı ve örgütleyici, eşgüdüm sağlayıcı, koruma kurulları ile eşgüdüm içinde çalışan bir yerel yönetim örgütü gereklidir.

7- Yetkili ve Uygulayıcı Yerel Yönetim Örgütü: Yerel Yönetim örgütü örnek uygulamalar yapan, yetkileri arttırılmış, ancak, bu yetkilerini kullanırken kaynak savurganlığı yapan değil, kaynak yaratan bir yapıda olması gereklidir. Yapılmış koruma amaçlı plan ve projeleri gerçekleştiren, tarihsel çevre konusunda bilinçli bir örgüt olmalıdır.

5.2.3. Örgütlenme Boyutu

Trablus Belediyesi Mühendislik Dairesi Başkanlığı'nda koruma ile ilgili yaklaşık 20 yıllık bir birikim, arşivi ve deneyim bulunmaktadır. Ancak varolan çalışma gruplarının kurumsal hale getirilmesi, yetkili ve etkin bir birim, hatta müdürlük konumuna çıkarılması uygun olacaktır. "Trablus Tarihi Kent Dokusu Koruma - Planlama Müdürlüğü" gibi kurulacak bir birim, koruma alanları ve onu etkileyen yakın çevrelerindeki planlama, projelendirme ve uygulamadan yetkili ve sorumlu olacaktır. Plan ve proje (1/1000 ölçekten 1/1 ölçeğe kadar) yapımından, uygulama ile kontrol hizmetlerini yapabilecek kapasitede ve parasal güçte olmalı, şehir plancısı, arkeolog, restorasyon uzmanı, mimar, peyzaj mimari, altyapı mühendisi vb. elemanlarla desteklenmelidir. Belediyeler arası ve diğer kamu kurumları ile (D.G.U., Koruma Kurulu, Vakıflar, Üniversiteler vb.) ilişki ve diyalogu sağlayarak etkin çalışmalar yapabilecek tarzda örgütlenmelidir.

Bu birim, yerel yönetim yetkilileri ile (İmar Müdürü, Teknik Müdürlükler, hatta Belediye Başkanı) yakın diyalog içinde olmalı, mümkünse doğrudan Belediye Başkanı'na bağlı çalışmalıdır. Kültür değerlerinin, çevrelerinin korunması kadar yeni oluşmakta olan kent çevrelerinin geleneklere, dokusal özelliklere ve kültüre uygun, çağdaş özellikler barındırmasına çalışmak ta bu Müdürlüğün başka önemli yetki alanı olmalıdır.

Halk ile diyalog kurmak, onların olumlu katılımlarını sağlamak amacıyla seminerler, gösteriler, sergiler vb. hazırlamak, broşür, yayın organlarını kullanarak bilinç düzeyinin yükseltilmesi de bir başka önemli görevidir. Belediyenin Basın-Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi ile işbirliği ve iletişim içinde bilinçlendirme, bilgilendirme ve halk katılımının sağlanması amacı doğrultusunda çalışmalar yapılmalıdır.

Uygulamanın entegre bir görev olduğu bilinci ile Belediyenin ilgili birimleri arasında (Fen İşleri, Emlak Müdürlüğü vb.) işbirliği ve iletişim kurulmalıdır. Özeksel Yönetim ile Yerel Yönetim arasında varolan sorunlar giderilerek etkin bir işbirliği sağlanmalıdır. Kültür Bakanlığı, günümüze kadar sürdürdüğü "pasif" koruma politikalarını terk etmeli, koruma uygulamasına yönelik politikalar geliştirmelidir. Bu da saptama-belgeleme yanı sıra, koruma planlaması ve uygulaması parasal / örgütsel politikaların geliştirilmesi ile olabilecektir. Merkezi yönetimin yerel yönetimlere desteği teknik ve parasal olduğu kadar, yerel örgütlerin güçlendirilmesi ile olabilecektir.

5.3. Politikalara Yönelik Öneriler

Bunlar iki başlık altında toplanmaktadır:

- 1- Alınacak Kararlara Yönelik Öneriler,
- 2- Uygulamaya Yönelik Öneriler.

5.3.1. Alınacak Kararlara Yönelik Öneriler

Trablus Sit Alanı koruma-planlaması tümden tek yapıya ya da kent ögesine dek uzanan kararlar dizisi oluşturmaldır. Bunlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. Tüm kent ve bölgeyle ilgili kararlar,
2. Yapı grubu ve yol ölçeğinde kararlar,
3. Tek yapı ölçeğinde kararlar,
4. Sosyal, yönetsel, işlevsel ve parasal kararlar.

Trablus Kentsel Sit Alanı için bu öneri;

1. Eski şehrin tarihi ve kültürel kimliğini canlandırmak,
 2. Bu kimliği oluşturacak yeni fonksiyonları saptamak,
 3. Bununla bağdaşmayanları alandan çıkarmak,
 4. Ekonomik, sosyal ve coğrafi anlamda farklılaşan bölgeleri tarihi ve kültürel kimlik ile bütünleşecek stratejileri oluşturmak,
 5. Bu bütünleşmeyi sağlayacak altyapı faktörlerini (ulaşım, yeşil alan) tanımlamak,
- şeklinde sıralanabilir.

5.3.2 Uygulamaya Yönelik Öneriler

1- Planlama bölgede yaşayanların beklentilerine ve ihtiyaçlarına yönelik olmalı, kısıtlayıcı bir araç olarak düşünülmemelidir. Planlama aşamasında sağlanacak yöre halkıyla bütünleşmiş çalışma ortamı, halkın eğitilmesi ve koruma konusunda bilinçlenmesi ve planlama aşamasında gerçekleşme olasılıklarına göre karar üretilmesine olanak sağlayacaktır.

2- Restorasyon ve yenileme girişimleri tek tek, kopuk olarak değil, uygulamayı örgütleyen ve bir bütün olarak ele alan bir kurum olmalıdır. Kamu kuruluşlarınca, ulusal ya da uluslararası kredi ve yardımların bürokratik engeller nedeni ile kullanılmaması durumu ortadan kaldırılmalı, bunlar halka duyurulması ve yararlandırılması sağlanmalıdır.

3- Kent bütününde planlama kararlarının oluşumu ile bu aşamada belirlenen kentsel sit alanı mahallelerinde mahallenin tipolojisi sosyal dokusu ve gelişimi doğrultusunda plan uygulaması eylemsel planlama anlayışı ve yörede yaşayanlarca birlikte sürdürülmelidir. Bu çalışma bölgenin gelişme ve tampon alanlarını da belirlemelidir.

4- Kentsel yenileme alanlarında yapılacak planlama hedefleri; öncelikle konutların yenilenmesi ve sıhhileştirilmesi daha sonra semt için bir dizi donatının temin edilmesi, altyapının yenilenmesi, kentsel çevrenin rehabilitasyonu, ticaret ve zanaatın yeniden canlandırılması yolu ile yaşanılır bir konut dokusu oluşturulması şeklinde belirlenmelidir.

5- Koruma - planlama yapılması, daha iyi bir yaşama düzeyine sahip olma isteği olan ancak bunu tek başlarına gerçekleştiremeyecek olan yöre halkına konutlarını asgari refah koşullarına kavuşturmak için özel bir teknik yardım götürülmesi ve kaynak sağlanmasının gerekliliği doğrultusunda geliştirilmelidir. Daha sonra yapılara müdahale yöntemleri belirlenmiş, ağır, orta ve hafif rehabilitasyon kriterleri ile değerlendirilecek bu niteliklere göre rehabilitasyon uygulaması biçimlendirilmelidir.

6- Trablus Kentsel Sit Alanı içerisinde bu düzenlemenin uygulanabileceği farklı özgün doku alanlarında kapasite ve ölçüğe göre yerel yönetim, özel girişim ya da mülk sahiplerince gerçekleştirilmelidir. Bölgede yer alacak yapısal önlemler; ulaşım düzenlenmesi, yeni kullanımların belirlenmesi, sınırların düzeltilmesi, dış mekanlara yönelik uygulamalar, restorasyon, yenileme, savaşta harap olan bazı çirkin binaların yıkımı ve yeniden yapımı şeklinde gelişmelidir.

5.4. Planlamaya Yönelik Öneriler

Koruma - planlama yapılmasıyla uygulama ve Kentsel Sit Alanının tahribinde etkin olan nedenler doğrultusunda geliştirilen planlamama önerileri altı ana başlık altında toplanmaktadır:

- 1- Kent Silüetine İlişkin Koruma Önerileri,
- 2- Kent Bütününde Kent İmajına İlişkin Koruma Önerileri,

- 3- Özgün Doku Özelliklerinin Korunmasına Yönelik Öneriler,
- 4- Denetime Yönelik Öneriler,
- 5- Ulaşım Sorununa Çözüm Getirilmesine Yönelik Öneriler,
- 6- Planlama Yapılması Doğrultusunda Geliştirilecek Bazı Genel Öneriler

5.4.1 Kent Silueti İçin Öneriler

1- UNESCO tarafından Trablus Eski Şehir'in düzenlenmesi için hazırlanan raporda + 40 rakım üzeri 3 kattan fazla yapı yapılamaz koşulu Eski Şehir siluetini korumaya yöneliktir. Rapor tarihi kentin ortalama yapılaşma yüksekliğinin değişimini sınırlayarak önemli bir öneri sunmuştur. Kentsel Sit Alanı'nın içerisinde yapılan her uyumsuz yapı sadece çevresi için değil, silueti ve yapılacak yeni yapılara örnek oluşturması ile de yapılanma karakterini etkileyecektir. Siluetteki uyumsuz yapılaşmaların tesbiti yapılarak bunların rehabilitasyonu için kararlar ve uygulama aşamaları oluşturulmalıdır. UNESCO Raporu'nun halen silüetin korunmasındaki en önemli nedenlerinden biri olan + 40 rakım ve üzeri H=9.20 m. irtifa ilkesi ödün verilmeksizin kabul edilmeli ve uygulanmalıdır. Eski Şehir'in görsel imajını oluşturan siluet, kentsel tasarım ölçeğinde değerlendirilerek yapısal olarak bozulmaların tespiti, kontrolü ve uyumsuz dokuya yönelik çözümler üretilmesi sağlanmalı, siluetin korunması amacıyla tepe ve sırtlarda yapılaşma önlenmeli, kat adetlerinin yükselmesine göz yumulmamalıdır.

2- Kentsel Sit Alanındaki her yapılaşmanın geleneksel doku açısından değerlendirilmesi yapılabilir ve dokuyu olumsuz etkileyen yapılara müdahale edilebilmelidir. Yeni yapılaşmalarda yakın çevreleri ile boyutsal ve görsel sağlıklı ilişkiler kurulması ve topoğrafyaya uyum sağlanması, siluet içindeki konumları üç boyutlu olarak değerlendirilmelidir.

5.4.2. Kent İmajı İçin Öneriler

1- Trablus kentin topoğrafya, tarihsel gelişim, sosyal ve fiziksel morfolojisi ile

işlevlerinden oluşan imaj yapısı, imaj öğeleri tek tek ele alınmalı ve koruma planının mevcut imaj potansiyellerinin değerlendirilmesi ve keşfi şeklinde geliştirilmesi ile bu imaj yapısının sürekliliği amaçlanmalıdır.

2- Koruma ile topoğrafyanın halâ algılanabilir olduğu alanların yitirilmesi önlenmeli ve Eski Şehir'in çevreden olduğu kadar kendi içinden de görünüp algılanmasını sağlayacak, nirengi ve canlı kentsel aktivite alanları ile bütünleşen bir görsel bağlantı ağı oluşturulmalıdır.

3- Tüm Kentsel Sit Alanında görsel yapının yayalaştırma gibi yavaş hareket sisteminde algılamasına olanak verecek dolaşım ve gözlem sistemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

4- Kent imajını oluşturan öğeler belirlenmeli, sahip oldukları potansiyeller keşfedilmeli, ortaya çıkartılarak algılanması sağlanmalıdır. Eski Şehir merkezinin yeni şehir ile ilişkileri tanımlanmalı bu bütün içerisinde kent imajı belirlemelidir. Morfoloji, tarihçe ve topoğrafya ile kentsel işlev netleştirilmeli ve sit alanının korunması gerekli nitelikleri tanımlanmalıdır.

5- Yer altı yer üstü envanterleri tamamlanmalı, doku ve anıt eser kaybı tesbit edilmelidir.

6- Kentin mahalleleri, özgün doku alanları ve korunması gerekli alt bölgelerde kültürel mozaïği oluşturacak şekilde kentsel yenileme uygulamaları gerçekleştirilmelidir.

7- Nehrin iki kenarındaki harap cephelerin restorasyonu yapılarak, açılan iki ana yolun yerine bahçeler oluşturulmalıdır. Nehrin kenarında tufan öncesi görünümü anımsatan ahşap veya taş cephelerin nehir kenarı boyunca ve her iki tarafta yapılması sağlanabilir. Bu cephelerin arkasında bahçeler ve oturma-eğelenme alanları düzenlenebilir. Bu şekilde birbirinden kopmuş olan nehir çevresindeki bölgeler birleştirilmiş olur. Abu Ali nehrini canlandırmak amacıyla, nehir yolu boyunca küçük barajlar tasarlanarak, suların küçük şelaleler şeklinde akması sağlanabilir. Ayrıca nehrin üstünde yapılan beton köprüler yerine eski dokuya uygun bir tasarımla taş köprüler inşa edilebilir.

8- Kentsel Sit Alanı içinde yolların açılması sonucu bozulan dokuya bir çözüm getirilmelidir. Yol kenarlarında şehrin genel dokusuna aykırı olarak inşa edilen bina cephelerine öneriler geliştirilmelidir.

5.4.3. Özgün Doku Özelliklerinin Korunması İçin Öneriler

- 1- Sivil mimarlık örneklerinin sokak ve ada ölçeğinde günümüze ulaştığı mahalleler özgün yapılanma yüksekliği üzerinde yapılanmaya izin verilmemeli, parsel büyüklükleri, arka bahçe mesafeleri ve yangın duvarları korunmalıdır.
- 2- Çıkma, saçak, ahşap kaplama kalınlıkları, doluluk-boşluk oranları, pencere boyutları ve biçimleri gibi dokuyu belirleyen karakteristik öğeler korunmalı ve uygulamalarda kullanılmalıdır.
- 3- Restorasyon uygulamaları özgün malzemeler ile plan özellikleri de korunarak gerçekleştirilmelidir. Boş parsellerde yapılacak yapılarda da geleneksel yapım sistemlerinin kullanılması, bütünlük ve bu yapım sisteminin korunması açısından olumlu olacaktır.
- 4- Sokak dokusu özgün ölçü ve oranları ile korunmalı ve yayalaştırılmalıdır. Özgün konut fonksiyonu sürdürülmeli, ivlevine aykırı fonksyonlar verilmemelidir
- 5- Bazı bölgelerde, güneş ve yağmurdan korunmak amacıyla genel dokuya benzer sokak üstü kabaltı ve tanozlu tavanlar yapılabilir.
- 6- Sokak silüetlerine eski dokusunu kazandırmak amacıyla, cephe restorasyonu yapılarak, ek binaların ve katlar kaldırılmalıdır.
- 7- Cephe elemanlarının rölövelerini çıkartarak, uygulanan restorasyon çalışmalarında her elemanın gerçek oranına ve malzemesine uygun bir şekilde yapılmalıdır (kapılar, pencereler, cumbalar...).
- 8- Cepheleri kaplayan beyaz sıva tabakasına benzer bir koruyucu madde hazırlanıp, bütün sokakların ve binaların duvarları sıvanmalı, böylece cephelere eski beyaz renk kazandırılmalıdır.
- 9- Yol üstünde bulunan evler restore edilerek, kaldırılan bazı yol üstü evleri ve kemerleri eski haline döndürülmelidir.
- 10- Kentsel Sit Alanı içindeki küçük meydanlar canlandırılarak, uygun kent mobilyaları ve eski görünümlerine uygun çeşme ve havuzlarla süslenmelidir.
- 11- Eski şehrin kaldırılan kapıları simgesel binalar olduğundan, bu kapıların yerleri tespit edilerek bir daha inşaa edilmelidir.

12- Kentsel Sit Alanı'nın sokaklarında insanı etkileyen gölge-ışık, boşluk-doluluk ve görsel oyunları güçlendirecek değişik önerileri denenmelidir.

5.4.4. Denetime Yönelik Öneriler

1- Eski Şehir'in 1970'li yıllarda savaş dönemiyle başlayan kaçak imar hareketlerine son verilmeli, bölgenin tamamı için kalıcı ve denetlenebilir bir koruma planı oluşturulmalıdır.

2- Yeni yapılanmalarda kütle boyutları ve cephe biçimlenişi içinde yer aldığı özgün doku ile uyumlu gelişmelidir. Özgün dokunun mevcut verilerinin yanısıra bölgenin eski haritaları gibi kaynaklarla özgün dokuya ait kat adetleri, çıkmalar ve parseldeki konumları gibi özelliklerin sürdürülmesi ile uyumlu çağdaş yapılar oluşturulmalıdır.

3- İşlev değerlendirmelerinde denge sağlanmalıdır. Eski Şehir'de konut fonksiyonu sürdürülmeli ve bunun için özendirici önlemler alınmalıdır. Özgün fonksiyon konut olan alanlar ticaret baskısı ile fonksiyon değişikliğine uğramış ve yerli halk bu nedenle başka bölgelere taşınmıştır. Konut fonksiyonuna uymayan işlevler yapılarda bünyesel zorlamalara ve tahribe neden olmaktadır.

4- Altyapı ve üst yapı sıhhileştirilmeli, çağdaş konfor koşulları sağlanmalıdır. Koruma ve yenileme sonucu dokuda yaşayacak kişilerin orada yaşamayı benimsemesi böylece dokunun korunarak yasalaştırılması sağlanmalıdır.

5- Restore edilecek binalarda cephe özellikleri; malzeme, çıkmalar, saçaklar, çatılar, cephe düzeni, özellikleri eleman envanteri dökümü yapılan ayrıntılara uyulacak şekilde planlamalı ve denetimi yerel yönetimce sağlanmalıdır.

6- Halen mevcut bostan alanlarının devamlılığının sağlanması, zaman içinde yapılaşmaya açılmış olanların geri dönüşüm olasılıklarının araştırılması gerekmektedir.

7- Arkeolojik alanlarda bilimsel çalışmaların başlatılması ile kent hakkındaki bilgilerin çoğaltılması ve arkeolojik park alanlarının kültür amaçlı değerlendirilmesi sağlanmalıdır.

8- Depolama ve imalat fonksiyonlarının tarihi kentin dışına çıkartılması,

özgün dokunun en önemli bozulma nedenlerinden biri olan işlev değişiminin neden olduğu yapısal bozulmalara ve kötü kullanımlara son verecek, trafik ve ulaşım yükünü azaltacaktır. Ticaretin konut bölgelerine yayılması ve işlev değişimine neden olması önlenmelidir.

9- Kentsel sit alanı dışında bırakılan tarihi bölgeler (Trablus ve el-Mina'da) sınırların içine resmi kararlarla alınmalı ve şehrin dokusunu oluşturan evlere anıtsal binalar kadar önem verilmelidir.

10- Kentsel Sit Alanında bulunan bir çok önemli yapının kamu tarafından satın alınması için listeler konulmalıdır.

5.4.5. Ulaşım Sistemi İçin Öneriler

Ulaşım sisteminin Trablus Tarihi Şehir'in bugünkü yerleşmesinin ulaşım sorununa çözüm getirmesinin ötesinde; konut, kültür, turizm ve ticaret rekreasyon fonksiyonlarının gerektirdiği kalite ve ölçüde ulaşım olanaklarının sağlanması amaçlanmalıdır. Bu amaçla:

1- Trablus Kenti ölçeğindeki trafik akımlarının Kentsel Sit Alanı'na yönetilmesi ya da Kentsel Sit Alanı'ndan geçirilmesinin önlenmesi, yolların Eski Şehir'e hizmet verecek ölçekte ve yeterli olması sağlanmalıdır. Mevcut yollara müdahale edilerek düzenlenecek yeni ulaşım sistemleri ya da parçaları oluşturma olanaklarından yararlanılarak kentsel yapıyı tahrip etmeyecek ulaşım çözümleri olanaklı görülmektedir. Mevcut yol dokusundan yararlanılarak ve mevcut yapısal dokuyu bozmayacak ölçü ve biçimlerde by-pass sistemleri oluşturulmalıdır.

2- Mevcut sokaklarda yaya ulaşımının bir sistem olarak bütünleşmesi, sürekliliği ve yaygınlığı sağlanmalıdır. Yaya dolaşımının diğer ulaşım sistemleri ile bağlantısının sağlanması ve bu sistemle Kentsel Sit Alanın önemli nirengi ve odak bölgelerinin Kentsel Sit Alanı çevresinin algılanmasının sağlanmasıdır.

3- Yeterli otopark alanları ile şehir mekanının araçlara değil insana ayrılması sağlanmalıdır.

4- Eski Şehir'e taşıt ulaşımının azaltılıp kanalizasyonla edilebildiği ve sokak dışında alan otoparkları ile desteklendiği sürece sit alanının yeni fonksiyonları ile uyumlu yoğun yaya dolaşımına açılması olanağı doğacaktır.

5- Yayalaştırma ağırlıklı olarak kurgulanmalıdır. Kentsel Sit Alanının trafiğinde giriş-çıkışların hızlandırılması ve yeni yollar açılması önlenmeli, çözüm mevcut yolların kullanımının düzenlenmesi şeklinde geliştirilmelidir.

6- Otopark alanları yeterli sayıda olmalı, konumları Kentsel Sit Alanı'na fazla araç girişini önleyecek şekilde belirlenmeli, "park and ride" çözümler geliştirilmelidir.

5.4.6. Planlamanın Yapılması Doğrultusunda Geliştirilecek Bazı Genel Öneriler

1- Kentsel Sit Alanlarının temizlik sorununa çözüm getirilmeli, anıtsal binalar ve sokaklar ışıklandırılmalıdır.

2- Kentsel Sit Alanını birkaç bölgeye ayırarak, görev dağılımının daha kolay yapılması sağlanmalıdır.

3- Kentsel Sit Alanını, yeni yerleşim alanlarından ayırmak amacıyla, aralarında yeşil alanlar oluşturulmalıdır. Bu yeşil alanlara Trablus'un eski bitki örtüsüne uygun ağaçlar dikilmelidir (portakal, yasemin..).

4- Hanların ve çarşıların eski işlevlerini sürdürmelerini sağlamak için, bu binalarda yapılan aykırı işlere çözüm üretilmeli eski sanatları canlandırılmalıdır.

5- Yapıların bazıları eski işlevlerini anlatan müzelere dönüştürülebilir. Tarihi yaşatma ve turizmi teşvik etmeye yönelik Kentsel Sit'in kimliğini ve zenginliğini sergileyen bu tür projeler geliştirilmelidir.

6- Turizmle iç içe olan bölgede, ihtiyaç duyulan alt yapı ve kentsel kalite sağlanmalı, turizmin dokunun özgün niteliklerinin bozulmayacağı ve işlevsel değişime neden olmayacak şekilde koruma olgusu ile gelişimi dengelenmelidir. Korumanın önceliği, kültürel süreklilikle yaşayan bir kent olmalı, turizmin bu amacın önüne geçmesi önlenmelidir. Kullanılmayan bazı binalara yapılarına uygun işlev verilmeli, şehrin içinde turizmi teşvik edecek

otel, pansiyon, restoran, kafeterya, kitaplık, satış mağazaları, turistik enformasyon noktaları yapılmalıdır.

Tanıtıma Yönelik Öneriler:

- 1- Şehir'in korunması için dünya ülkelerine çağrıda bulunularak, katılan ülkelere restorasyonu yapılmak üzere, bir yapı veya bir ada verilebilir. Kentsel Sit Alanı'nda yaşayan insanlara eğitim programları ve reklam kampanyaları düzenlenerek, halkın eski şehirle olan bağlantısı güçlendirilmelidir.
- 2- Kentsel Sit Alanı ile ilgili bir bilgi merkezinin oluşturulması gerekir. Şehrin genel durumuna ilişkin, her konuda belge, fotoğraf, video, CD. arşivlerinden oluşan raporlar hazırlanmalıdır.
- 3- Toplanan bilgilere göre şehrin sorunlarına ve gelecekte oluşabilecek sıkıntılara çözüm üretecek, uzman kişilerden oluşan ekipler kurulmalıdır. Şehrin tarihi, mimarisi, karakteristik özellikleri ve dokusunun tasarımı ve restorasyonu üzerine eğitim veren, ayrıca restorasyon ve onarım atölyeleri içeren uzman hocaların bulunduğu bir akademi kurulmalıdır.
- 4- El sanatçılarına destek verilmeli, el sanatlarını teşvik etmek için gelişmiş atölyeler kurulmalıdır.
- 5- Medyanın bütün alanlarından yararlanarak, Kentsel Sit Alanı'nın korunmasına yönelik reklam ve belgeseller hazırlanmalı, turizmi teşvik etmek amacıyla kampanyalar düzenlenmelidir.
- 6- Kentsel Sit Alanı'nda Trablus tarihindeki önemli olayları ve münasebetleri canlandıran çeşitli festival ve kültür şenlikleri düzenlenmelidir.
- 7- Okul ve üniversite öğrencilerine Kentsel Sit Alanı'nın güzelliğini ve özelliklerini tanıtmayı hedefleyen seminer, konferans, gösteri, sergi ve yarışmalar düzenlenmelidir.
- 8- Yurtdışında şehrin tanıtımını sağlayacak gezici bir sergi ve belgeseller hazırlanmalıdır.

5.5. Sonuç

Bugün, Lübnanlı'ların bir bölümü kültürel bir sıçrayışla hareketlenmektedir. "Kültürel miras", "kalıntı", "çevre", "ekoloji", "kirlilik", "restorasyon", "koruma" gibi terimler günlük konuşmalarda sık sık yeralır olmuştur. Üstelik, onarım çalışmaları, birçok tarihi bölgede yürütülmeye başlanmıştır. Bu çalışmaların kökeninde yaygın bir karakterden veya koruma fikrinden kaynağını alan birtakım özel öncelikler vardır.

Bu dağınık çalışmalar, Lübnan'ın tarihi bina ve alanlarını değerlendiren ulusal bir plan içinde değildir. Kültürel miras üzerine yapılan konuşmalar, sonunda yararlı ve doğru bir eyleme geçme amacıyla metod, alet, araç ve meydana koyma önceliklerini içeren kamu davalarıyla kontrol altına alınmış ulusal bir tartışma konusuna hayat vermektedir.

Trablus'ta yürürlükteki çalışmalar bu sorunsala bağlanır. Bu çalışmalar iyi niyetli ve motivasyona sahip bir ekip tarafından yürütülüyor olsa da, koordinasyon ve uzun vadeli evrensel bir görüş eksikliğini üzerlerinde taşırlar. Bu evrensel görüş zorunludur, çünkü Eski Trablus çeşitli bileşenlerinin uyum içinde biraraya geldiği canlı bir kent bütünüdür. Şehrin mimari nesnelere müdahale etmek, bu nesnelere konut alanları ve ticari alanlarda oluşan dokusunu yadsımak demektir. Bir çarşığı cepheleriyle iyileştirme çalışması, Hollywood'vari bir dekor yaratmak ve içinde yaşayan insanı tanımamaktır. Uzun vadeli düşünmek ise, bir koruma planının, içindeki özel kurum ve dernekler ile kamu güçlerini kapsayan sosyo-ekonomik ve kültürel bir gelişim planı olduğunu kabul etmektir.

Organik bir dokuda oluşan kanser gibi, Avrupa'nın Arap şehirlerine sızması, bu şehirleri "ilerleme" ve "yenilenme" konularında hastalıklı kılmıştır. Fakat, teşhiste geç kalındı; hastalık çoktan yerleşmiş ve onun için gelişimini engellemeye elverişli olanı dönüştürmeye başlamıştır. Trablus'ta bir kesim gelen bu yeni dalgayla "duvar"larını yenilerken, başka bir kesim buna sırt

çevirmiştir. Tarihi alan güzelleştirilme ve bu alanın "ruhu" ise kurtarılmaya sıkıntısı içindeydi. Vakıf kurallarının kaldırılması, iktidara, nefes darlığı çeken bir bedene soluk kazandırmak için kentsel mirası düzenleme olanağı vermiştir. Daha sonra, nehir sularından ve devletin ulusal güvenliğini tehdit eden bir tümörden kurtarmak için yapılan girişimler aynı vücutta yeniden bozulmalara yol açmıştır. Bu vücut tepki vermemekte midir? Hayır, tersine; insanlarından çok en azından farklı yapılarıyla tepkisini vermiştir. Şehrin insanları köşeye sıkışmışlardır. Sonuca ulaşmak için, basit bir soğuk algınlığını kırıp geçiren bir salgına dönüştüren medyatik strateji her zaman zararı öder.

"Yerlebir edip yıkmak ya da korumak?" Uç noktadaki iki zıt davranışı yanyana getiren bir sorundur bu. Eski Trablus'un vücudunda yaşam bulan virüse rağmen, bu şehrin savaştan kaçarak yer değiştiren toplulukların oturduğu ve bulanık bir yerleşimin geliştiği fakir metropol banliyösüyle karşılaştırılamayacağı kabul edilmelidir. İnceleme sonrasında, bu kanı eski mahallelerin korunması ve rehabilitasyonu konusunda daha çok doğrulanır ve kültürel ve ekonomik nedenlerle:

-Eski gelenek ve alışkanlıklar, Trablus'luların büyük bir bölümünün günlük hayatına yerleşmiştir.

-Trablus'un zenginliğini oluşturan tarihi miras şüphesiz bozulmuştur, ancak esnek ve canlı bir bütündür. İnşa edilen çerçevenin kullanışsızlığı ve yerleşim alanının düzensizliğine rağmen, tarihi alan başta Büyük Cami olmak üzere kutsal mekanların ve çarşılar ile buraların kullanıcılarının canlı aktiviteleriyle varlığını göstermeye devam etmektedir.

-Bu mirasın korunması, kökenlerimizi, kaynaklarımızı ve buna bağlı olarak kültürümüzü; bilgisizlik ve başkasına körükörüne bağımlılık nedeniyle mekanikleşmiş, uyarlanamamış ve hızlı bir değişimden korur.

-Bu mirasın korunması, kent alanlarımızın tamamen ithal üretimin tüketim pazarı haline gelmesini önlemek yolunda topluma uygun bir gelişim gerekliliğinin bilincine varmada ilk adım olmak zorundadır.

-Tarihi alanın korunması gerekliliği ekonomik alanda da önemlidir. Sanayileşmiş ülkelerde, "kuzey" ülkelerinde, tarihi mirasın korunması isteği, kültürel bir ayrıcalık ya da en azından bir gereklilik haline gelmiştir: Bu ülkelerin iktidarları tarihi yapıların korunmasının getirdiği ekonomik kazancın farkına gittikçe daha fazla varmaktadırlar. Trablus'ta da aynı şey söz konusudur.

"Yerle bir edip yıkmak mı ya da korumak mı?" sorusu başka türlü de sorulabilir: "Yerle bir etme" ya da en azından tarihi alanın kentsel bütünlüğünü azaltma halinde, Trablus şehrine, 1971 yılındaki Yönlendirici Plan'ın de öne sürdüğü gibi, şehrin tarihi yapısının akıbeti ne olacak? Beyrut'ta bu durum farklı bir şekilde karşımıza çıkar: Lübnan'ın başkenti dönen bir plak gibi uluslararası bankalar ile Arap ve yabancı başkentlerin merkezi beşiğiydi. Trablus'ta ekonomik güç Lübnan'ın genelinde bulunmayan elemanların bütününe bağlıdır ve bu bütün gerçek değeri göz önüne alınıp, dinamik hale getirilirse, Lübnan'ın birinci turistik alanına dönüşmesi yolunda şehrin imajını ileri götürecektir. Yerle bir etmenin sonucu olarak tüm bir toplumun mimari tanıklığını yok etmek ya da Trablus'un tarihi yapılarını içeriksizleşmiş objelere dönüştürmek, şehri oksijen kaynağından yoksun bırakacak ve şehir dokusunun soluğunu tıkayacaktır. Kültürel ve ekonomik argümanlarla kuvvetlendirilmiş, alan düzenlemesinin ihtiyaçlarına cevap arayan bu davet, yankısını iş adamlarında olduğu kadar "gelenekçilerde"; politikacılarda olduğu kadar halkta; Lübnanlı Hıristiyanlarda olduğu kadar Müslümanlarda da bulacaktır. Bu sonucusuna, İspanya'nın Endülüs bölgesinin turistik alanlarını gösterebiliriz. "Reconquista" rejiminin acı izleri ve üstüste yığılmış sorunlarına rağmen, İspanya'nın çok iyi korunmuş olan Müslüman-Arap mirası, ülkenin en çok ziyaret edilen turizm alanıdır ve buna bağlı olarak ülke ekonomisi için hatırı sayılır bir kazanç kapısı oluşturmaktadır. Trablus'un "canlı" mirasının, Fenike ve Haçlı yıkıntıları ile toprak altındaki varsayımsal kalıntılardan çok daha çekici olduğunu teslim etmek gerekmektedir. Bununla birlikte "istemek" Trablus'un Kentsel Sit Alanı'nı kurtarmak için yeterli değildir.

Trablus'un Eski Şehir bölümü, bugün, 18 yıl süren savaşa meydana gelen ekonomik krizin yol açtığı endişe verici dönüşümlere sahne olmaktadır. Bu dönüşümler sadece ekonomik değil aynı zamanda toplumsal nedenlere de bağlıdır. Müslüman kesimin oturduğu alanın düzenlenmesinin mimari yüzü, küçük sokakların ve çıkmazların içinde acı gerçekler gizlemektedir. Savaşa yoğrulmuş ekonomik kriz, eski şehrin vücudunu zehirler. İktidarların yetersizlik ve eylemsizlikleri, aldırışsızlık olarak kendini gösterir. Bunun için hızlı davranmak gerekir. Eski çekirdeğin sakinlerinin umutsuzluğu, bu insanları, yaygınlaşması ve uzun sürmesi halinde, Trablus'un Memluk şehrini tarihi içeriğinden arındırılmış ticari bir merkez haline getirecek olan alternatif seçenekleri yeğlemeye iter. Zemin katlarında özensizce açılan dükkanlar, konut alanları, bir ticaret ya da konut alanı açmak için tarihi yapıların işgali gittikçe daha sık rastlanan durumlardandır. İktidarın savaşta meydana gelen maddi zararlar karşısındaki pasifliği, konut ve dükkan sahiplerini en sonunda, yağmurdan korunmak için yapı malzemelerinin en ucuz ve en sık rastlanılanlarını kullanarak savaşta açılan gedikleri doldurmaya yöneltmiştir. Kalabalık ailesini korumaya ve açlıktan kurtarmaya çalışan bir babayı bazı kanun ve kurallara karşı gelmekten nasıl caydırabiliriz? Sanattan ve kültürden bahsederek mi?

Öte yandan, bazı eski mesleklerin üstünlüğü geçicidir. Lavantacılar veya kunduracılardan bahsedilirse, onları canlı tutan dinamik yapı baharatçı ya da ayakkabıcılarda varılan bazı toplumsal sınıflandırmaların imkansızlığına dayanır. Fiyatların aşırı yüksekliği ciddi anlamda hiçbir kurala bağlı değildir ve "dolar" pazarın tek düzenleyicisidir. 1987 yılında yapılan bir araştırma bize acı veren genel bir izlenim bırakır. Eski meslekleri icra eden zanaatkar ve tüccarlar kafese sıkışmış durumdadırlar; kapı açılır açılmaz arkalarına bakmadan kaçacaklardır.

Kesinlikle hızlı hareket etmek gereklidir. Ama iktidarın tarihi alanla da ilgileneceğine inanarak hızlı olduğu kadar aynı zamanda sistemli çalışmak da gereklidir. Tarihi alanı hedefine koyan her türlü eylem, düşünceler, çıkar

yolları, hayata geçirme ve bilgi çerçevesinde oluşturulmuş kurallara bağlı kalmalıdır.

Düşünceler: Nihilist ve dogmatik varsayımları tanımlayıp ayıklamak. Bilimsel ve samimi niyetleri siyasi ve çıkarıcı olanlardan ayırmak. Eğer bazı şehirlerin büyümesi önüne geçilemez bir durumsa, şehircilik normlarının uygulanamaması, bütününde, ne yaşam tarzına kalmıştır ne de alanın toplanıp bir bütün haline getirilmesi içindir. Her şehrin kendine özgü bir yapısı vardır: her biri içinde barınanların yaşamlarından yola çıkılarak ve coğrafi yapısı da göz önüne alınarak ayrı bir durum şeklinde ele alınmayı hak eder. Eski Trablus'un sosyo-ekonomik yapısının doğru değer ve tarihi yapıların işlevlerini dikkate almak. Şehir dokusunun çatısını, etrafında şehrin müslüman bölümünün donanımlarının eklemlendiği ticari eğilimli tarihi bir eksende oluşturmak. Bu eksende yanyana konmuş camilerin, sokakta ticari aktivitelerin akışına izin verecek şekilde yüksek bir seviyeye yerleştirilmiş olması. Bina ve çarşıların kültürel, mimari ve işlevsel değerlerini, ancak onları çevreleyen çerçevenin homojen olarak inşa edilmesiyle ortaya çıkarmak. Müslüman şehirlerinin asıl dramının bir "habitat" olarak varolamamaları halinde, sadece fakirler ile yaşlıları çekmesi. Şehrin nüfus artışını ve çalışmak veya okumak için yurtdışına çıkmış, Lübnan'ın düzenlenmesini bekleyen binlerce Trabluslunun geri dönüş olasılığını öngörmek. Bunun için resmi istatistik çalışmaları hazırlamak. Tarihi mirastan yoksun bir Trablus'un kültürel kimliğini olduğu kadar hala yararlanılmamış olsa da çok eski bir ekonomik kozunu da kaybedeceğinden emin olmak.

Çıkar Yolları: Tarafli projelerin önüne geçmek. Tüm düzenleme projelerinde özel sektörle, kamu sektörünü bir araya getirmek. Halka açılmak ve iç ve dış baskıları önlemek için insanları yapılan çalışmalardan haberdar etmek, bu vesileyle toplumun duyarlılığını sağlamak amacıyla bir bilgi kampanyası oluşturmak. Bu kampanya içinde, kültürel ve profesyonel kurumları, sosyoloji, tarih ve güzel sanatlar fakültelerini birleştirmek. Trablus'un tarihi mirası ve kaynaklarını konu alan sergiler düzenlemek. Kamu çevrelerinde, basında ve

iletişim araçları aracılığıyla tartışmaları çoğaltmak. Bu durumda, şehir üstüne bilgilerin parçalanmasının en aza indirgenecek ve genelleştirilmiş eylem, daha demokratik bir ortamda oluşturulacaktır. Bu durumda, "tarafli" şehirciliğe geçit verilmeyecek. Ne Halep'teki Bab Al-Faraj mahallesinde, ne de Beyrut'un şehir merkezinin yeniden görüşülmesinde edinilen deneyimler tekrarlanmayacaktır.

Hayata Geçirme: Hazırlanan çalışmalar derinlemesine oluşturulmuş düşünce ve çıkar yollarının bir sonucu olmalıdır. Kullanılan malzemeler uygun olmalı ve inşa edilen alanın görüntüsünü bozmamalıdır. Çalışma ekipleri oluşturulmalı ve motive edilmelidir.

Bilgiler: Önce: Koruma ve rehabilitasyon çalışmalarına başlamadan önce, önceki deneyimlerden yararlanmak. Tunus'ta Müslümanların yaşadığı kesimde, şehrin yeniden yapılandırma projelerinin bilançosu sadece olumlu sonuçlar vermekle kalmaz, aynı zamanda metodlara, fiyatlara ve tarihi çekirdek içindeki müdahale aşamalarına ilişkin, gelecek için, ASM'nin bilgi edinmesine izin vermiştir. Süre, maliyetlerin azaltılması, adalarda yeniden yapılandırma çalışmaları konusunda daha gerçekçi ve avantajlı hale gelmiştir.

Sonra: Bir rehabilitasyon uygulamasının bilançosunu yayınlamak ve yeni bir projeye atılmadan önce içindeki bilgilerden yararlanmak.

Tanımlamış olduğumuz çalışma kuralları tabii ki tam ve yeterli değildir. Şüphesiz daha geniş ve derin bir çalışmanın ancak bir bölümünü oluşturabilir. Diğer değerlendirmeler özellikle eski şehir ve Trablus'un diğer mahalleleri arasındaki ilişkiyi ve sloganı "Trablus'a gururunu kazandırmak" olabilecek projeye başlamak için iktidara verilmesi gereken eylem araçlarını içeren kimliklendirme veya tanımlamalar istemektedir. Eylem araçlarının sayısı çoktur ve yararlılıkları merkezileştirilmiş ekonomik bir politika sisteminin içinde olmakla beraber isteğe bağlı bir dengenin temelleri üzerindeki hiyerarşik piramidal bir yapıya dayanır. Bu zorunlu sistem ve

denge, bazıları için farklı Lübnanlı grupların birarada yaşayabilmesinin garantisi, bazıları içinse ülkedeki sosyal ve bölgesel dengesizliğin sebebidir.

Planlama (istatistik sorunu, sektörel büyümenin oranı ve milli gelirin paylaşılması, demografik istatistikler) ve uygulama araçlarının (tüm Lübnan'daki) yokluğu Lübnan'da planlama mümkün olup olmadığı sorusunun en önemli nedenleridir. Lübnan'da planlamanın gerekliliği planlamanın uygulanması aynı zamanda ekonomik demokrasinin bir yüzünü oluşturacaktır ve bundan vazgeçmek yapılacak en büyük hatadır. Planlama Lübnan'da bir gerekliliktir ve imkansız değildir. Asıl sorun aslında politika kesiminin isteği sorunudur. Bir planlama politikası Lübnan'ın coğrafi yapısına (Sykes-Picot) ve politik oluşumuna (Milli ve Anayasal Anlaşma) dokunmadan gerçekleştirileme prensibi artık kalkmalıdır. Bugün Trablus'un tarihi mirasın korunması ülkedeki bu planlama politikasına bağlı kılınmıştır.

Ama tarihi miras hala varlığını sürdürüyor, bu yüzden umutsuzluk yasak olmalı ve tarihi alandan hala olumlu işaretler yayılırken iyimser olmak gereklidir. Düşünceler, çıkar yolları, gerçekleştirme ve bilgiye dayanan çalışma sisteminin kurulması ve bu sistem için önerdiğimiz yönlendirici kavramsal çerçevenin genişletilmesiyle kötümserleri de işbirliği konusunda ikna edebiliriz.

Amacımız, eskiye bağlı kalmamak ama, üretimde ve çağdaş planlama çerçevesinin gelişiminde önemli bir rol oynayan korunmuş ve rehabilite edilmiş tarihi bir kent bütünü ve Trablus şehrinin temel ihtiyaçlarına uygun bir sistem için çalışmaktır.

EKLER

EK 1

Trablus Kentsel Sit Alanı'nın Havadan Çekilmiş Eski ve Yeni Görüntüleri

- Resim no.38:** Trablus Şehri'nin havadan genel görüntüsü
(Yazara ait, 2002).
- Resim no. 39:** Trablus Kentsel Sit Alanı'nın 1931'de havadan çekilmiş görüntüsü.
Kaynak: Fransız Askeri Hava Kuvvetleri Arşivi.
- Resim no. 40:** Trablus Kentsel sit Alanı'nında Suveyka Mahallesi'nin ve nehrin 1941'de tufandan önce Havadan çekilmiş görüntüsü.
Kaynak: Fransız Askeri Hava Kuvvetleri Arşivi.
- Resim no. 41:** Trablus Kentsel Sit Alanı'nın al-Nuri Mahallesi'nde yer alan Büyük Mansuri Camisi ve çevresinin 1931'de havadan çekilmiş görüntüsü.
Kaynak: Fransız Askeri Hava Kuvvetleri Arşivi.
- Resim no. 42:** Trablus Kentsel Sit Alanı'nın havadan genel görüntüsü.
(Yazara ait, 2002).
- Resim no. 43:** Trablus Kentsel Sit Alanı'nda al-Hadid Mahallesi'nin havadan genel görüntüsü.
(Yazara ait, 2002).

EK 2

Anket Formu

I.Bölüm

I.1. Tarihi Çevreler sizce korunmalı mı? Yoksa bu çevrelerin korunması gereksiz bir çaba mı?

- [] Evet Korunmalı
[] Hayır Koruma gereksiz bir çabadır

Cevabınız (Evet) ise :

- [] Önemli anıtsal yapılar korunmalı
[] Tüm eski kent dokuları korunmalı
[] Diğer, açıklayınız.

.....
.....

I.2. Tarihi çevreyi korumak amacıyla neden çaba gösterilmektedir?

- [] Gelecek nesiller için bir kültür mirasıdır.
[] Akademik bir çalışma olarak görülmekte.
[] Sanat tarihçisi ve arkeologların bir fantezisiidir.
[] Yurtdışından gelen bir modadır.
[] Diğer, açıklayınız.

.....
.....

I.3. Tarihi çevreyi korumak neden günümüzde çok önem kazanmıştır?

- [] Yurt dışından etkin bir baskı var
[] Turizm çabaları için bir girdidir
[] Kentler çok bozuldu, yaşanmaz hale geldi
[] Eski Konutlar çok eskidiğinden bir an evvel onarılmalı
[] Diğer, açıklayınız.

.....
.....

I.4. Han, hamam, cami, bedesten vb. gibi anıtsal tarihi eserler nasıl korunmalı?

- [] Sadece tek yapı olarak korunmalı, çevreleri açılmalı
[] Çevrelerindeki tarihsel doku ile birlikte düzenlenmeli
[] Yeni kullanımlar verilerek korunmalı
[] Korunmamalı
[] Diğer, açıklayınız.

.....
.....

I.5. Anıtsal tek yapılar genel olarak kimler tarafından onarılıyor?

- [] Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından
 [] Belediyeler tarafından
 [] Kültür Bakanlığı tarafından
 [] Yukarıdakilerin hepsi
 [] Diğer, açıklayınız.

.....

I.6. Anıtsal tek yapıların onarımı sizce yeterli midir?

- [] Yeterli
 [] Yetersiz
 [] Daha etkin olmalı
 [] Diğer, açıklayınız.

.....

I.7. Anıtsal tek yapıların onarımı sizce aslına uygun bir şekilde mi yapılmaktadır?

- [] Evet aslında uygun yapılıyor
 [] Hayır
 [] Diğer, açıklayınız.

.....

I.8. Yörenizde mahalle, sokak ölçeğinde koruma çalışması yapıldı mı?

- [] Evet
 [] Hayır
 [] Diğer, açıklayınız.

.....

I.9. Tarihsel çevrelerde doku ölçeğinde ne tür çalışmalar yapılmalı?

- [] Altyapı çalışmaları
 [] Sokak, meydan düzenlemeleri
 [] Tek yapı onarımı
 [] Yukarıdakilerin hepsi
 [] Diğer, açıklayınız.

.....

II. Bölüm

II.1. Sizce tarihsel çevreye ilişkin yasalar yeterli mi?

- [] Evet, yeterli
 [] Hayır, yetersiz

II.2. Yasalar yetersizce eksiklikler sizce nelerdir?

- [] Mali boyutu yetersiz
 [] Örgütlenme yetersiz
 [] Belediyelere yeterli yetki verilmemektedir?
 [] Uygulamaya yönelik yönetmelikler yetersizdir
 [] Koruma Yasası tümüyle değiştirilmelidir
 [] Diğer, açıklayınız.

.....

II.3. Sizce yürürlükteki yasalar yeterince etkin olarak uygulanmakta mıdır?

- [] Evet, uygulanıyor
 [] Hayır, uygulanıyor.

Cevabınız "Evet" ise:

II.4. Korumaya ilişkin yasaların en çok hangi kesimi uygulanıyor?

- [] Yasaklama
 [] Denetleme
 [] Etkin Planlama
 [] Etkin Uygulama
 [] Yukarıdakilerin hepsi
 [] Diğer, açıklayınız.

.....

Cevabınız "Hayır" ise:

II.5. Korumaya ilişkin yasaların en çok hangi konularda uygulanmıyor?

- [] Tesbit ve Tescil
 [] Planlama
 [] Onarım uygulaması (tek yapı)
 [] Onarım uygulaması (çevre ölçeği)
 [] Yukarıdakilerin hepsi
 [] Diğer, açıklayınız.

.....

II.6. Geleceğe ilişkin olarak yasal en önemli öneriniz nedir?

- [] Çevre ölçeğinde korumaya ilişkin yasal öneri
 [] Tek yapı onarımına ilişkin
 [] Örgütlenmeye ilişkin öneri
 [] Finansman politikalarına ilişkin
 [] Yukarıdakilerin hepsi
 [] Diğer, açıklayınız.

.....

III. Böküm

III.1. Tarihsel çevreyi korumada en yetkili uygulayıcı kuruluş sizce hangisidir?

- [] Kültür Bakanlığı
 [] Vakıflar Genel Müdürlüğü
 [] Kalkınma ve İmae Meclisi
 [] Çevre Bakanlığı
 [] Belediye

III.2. Kültür Bakanlığı'nın tarihsel çevreyi korumaya ilişkin politikaları sizce yeterli midir?

- [] Evet, yeterli
 [] Hayır, yetersiz

III.3. Tarihsel çevreyi korumada Kültür Bakanlığı'nın eksiklikleri nelerdir?

- [] Mali yetersizlik
 [] Örgütlenme yetersizlikleri
 [] Yasal yeterlilik
 [] Diğer, açıklayınız.

.....

III.4. Vakıflar Genel Müdürlüğü sizce Vakıf eserlerini koruma ve onarımlarında yeterli midir?

- [] Mali yetersizlik
 [] Örgütlenme yetersizlikleri
 [] Yasal yetersizlik
 [] Diğer, açıklayınız.

.....

III.5. Bir merkezi yönetim çalışanı olarak tarihsel çevreyi koruma politikalarındaki eksiklik ve yetersizlikleri yazarak, öneriler getiriniz:

.....

III.6. Daha etkin bir tarihsel çevre koruması yapılabilmesi için merkezi yönetim örgütleri ülkemizde nasıl bir yeniden düzenlemeye tutulmalıdırlar?

- [] Taşra örgütleri güçlendirilmeli
 [] Merkez örgütü güçlendirilmesi
 [] Çeşitli görevler için çeşitli yeni birimler oluşturulmalı
 [] Merkezi yönetim mali olarak güçlendirilmeli
 [] Yasalar değiştirilmeli
 [] Yukarıdakilerin hepsi birden yapılmalı

IV. Bölüm

IV.1. Yerel yönetimlerin (belediyeler) tarihsel çevreyi koruma politikaları sizce yeterli midir?

- [] Evet, yeterli
[] Hayır, yetersiz

IV.2. Tarihsel çevreyi korumada yerel yönetimlerin eksiklikleri nelerdir?

- [] Mali yetersizlik
[] Örgütlenme yetersizlikleri
[] Yasal yetersizlik
[] Diğer, açıklayınız.

.....
.....

IV.3. Bir yerel yönetim çalışanı olarak tarihsel çevreyi koruma politikalarındaki eksiklik ve yetersizlik yazarak, öneriler getiriniz:

.....
.....

IV.4. Daha etkin bir tarihsel çevre koruması yapılabilmesi için yerel yönetim örgütleri ülkemizde nasıl bir yeniden düzenlemeye tutulmalıdırlar?

- [] Belediyeler mali olarak güçlendirilmeli
[] Çeşitli koruma birimleri oluşturulmalı
[] Yerel yönetimlere daha fazla yetki verilmeli
[] Yasalar değiştirilmeli
[] Yukarıdakilerin hepsi birden yapılmalı

V. Bölüm

V.1. Sivil toplum örgütlerinden hangisi sizce tarihsel çevreyi korumada en etkin olmalıdır?

- [] Meslek kuruluşları/Odalar
[] Dernekler
[] Vakıflar
[] Sanayi ve ticari odaları
[] Kooperatifler

V.2. Sivil toplum örgütlerinin oluşmasında kamunun etkisi ne olmalıdır?

- [] Kamu etki olarak bu örgütlere katılmalı
[] Kamu bu örgütleri mali ve bilgi açısından desteklemeli

KAYNAKLAR

II. Bölümün Kaynakları

Ahunbay, Z., 1996, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayınevi, İstanbul.

Aygen, Z., 1992, Koruma ve Kullanıcı Katkısı Tarihsel Temeller ve Günümüzdeki Olanaklar, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Avrupa Konseyi, 1975a, Avrupa Mimarlık Mirası Kartası, 26 Eylül 1975; Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, Yapı Malzemeleri Kataloğu, İstanbul, 1997, s.48-49.

Avrupa Konseyi, 1975b, Amsterdam Bildirisi, 24 Ekim 1975; Zikreden: Ahunbay, Z., 1996, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayınevi, İstanbul, s.152-156.

Avrupa Konseyi, 1985, Avrupa Mimarlık Mirasının Korunması İçin Sözleşme, Granada, 3 Ekim 1985; Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 1997, Yapı Malzemeleri kataloğu, İstanbul, s.53-54.

Avrupa Konseyi, 1985, Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu, Granada, 3 Ekim 1985; Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 1997, Yapı Malzemeleri Kataloğu, İstanbul, s.2-19; Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa Konseyi, Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı, Strasburg.

Binan, C.,1996, Mimari Koruma Alanında 1964'ten Günümüze Düşünsel Gelişimin Uluslar arası Evrim Süreci Üzerine Bir Deneme, YTÜ Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Anabilim Dalı, İstanbul.

Binan, C., 1996, Actes de Congres International des Architectes et Techniciens des Monuments Historiques, Paris 6-11 Mai 1957, s.13-14.

Bornheim ; Werner,1961-1962, Zum Recht der Denkmalpfolege, Landesant für DenKmalpflege von Rheinland Pfalz, XVII.

Council of Europe, 1965, Criteria and Methods for a Protective Inventory, Preservation and Development of Groups and Areas of Buildings of Historical or Artistic Interest, Council for Cultural Co-operation, Barcelona, s.18.

Erder, C., 1975, Tarihi Çevre Bilinci, ÖDTÜ, Ankara.

Harvey, J., 1972, Conservation of Buildings, London, 1972 (Zikreden: Ahunbay,Z., a.g.e.).

Hasol, D., 1979, Ansiklopedik mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Hinsch, L., 1980, ICOMOS 1965-1980, Central Office of Historical Monuments in Norway, Oslo, (zikreden: Binan, C., 1996, a.g.e.).

Les Destricts Historiques, Leur Identification, Aspects Speciaux et Preservation, 1973, Rome, Washington, National Trust, 1975, (Zikreden: Binan, C., 1996, a.g.e.,s.25.)

ICOMOS, 1964, Venice Charter (Venedik Sözleşmesi), Il'nd International congress of Architects and Technicians of Historic Monuments, Venice.

ICOMOS, 1976, ICOMOS-Charter Cultural Tourism, Adopted by ICOMOS.

ICOMOS, 1987, Charter For The Conservation of Historic Towns and Urban Areas, (Tarihi Kentler ve Kentsel Bölgeler İçin Koruma Sözleşmesi); Washington.

ICOMOS, 1990, International Charter For Archaeological Heritage Management (Arkeolojik mirasın Yönetimi İçin Uluslararası Sözleşme), Adopted by ICOSMOS.

ICOMOS, 1990, "International Charter For Archaeological Heritage Management", Adopted by ICOMOS.

ICOMOS, 1993, ICOMOS Nouvelles, Vol.3 No.2 June 1994-3, s.11-15; Antıların Külliyelelerin ve Sitlerin Korunması, Eğitimi ve Öğretimi Temel İlkeleri, ICOMOS 10. Genel Kurulu, Colombo-Sri Lanka, Ağustos 1993.

ICOMOS, 1995, ICOMOS Nouveles, 1995-1, s.10; Koruma Etiği, ICOMOS Uluslar arası Eğitim Komitesi, Uluslar arası Koruma Eğitim Sempozyumu, Soumenlina-Filandiya, 12-17 Haziran 1995, (Zikreden: Binan, C., a.g.e.).

Özen, H., 1995, Günümüz Kentlerinin Kimlik Arayışı İçinde Tarihsel kent Mekanlarının Rolü, Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Petzet, M., 1992, Grundsätze der Denkmalpflege, ICOMOS Hefte des Deutschen National Komitees X, Münih.

- R.Luciano, 1988**, Il Restauro, Roma 1988 (Zikreden: Ahunbay, Z., a.g.e.).
- Sözen, M., 1990**, Kültür Varlıklarının Korunmasında Sorunlar ve Olanaklar, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, Kültür Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Tekeli, İlhan, 1984**, "Koruma Üstünde Düşünceler", Sanat Olayı, sayı 23, s. 17-30.
- Teoman, Selcan, 1986**, Kentsel Sitlerin Saptanması ve Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapılması İçin Bir Yöntem Önerisi, Doktora tezi, İstanbul, MSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- UNESCO, 1968**, Recommendation concerning the Preservation of Cultural Property Endangered by Public or Private Works, (Kamusal Ya da Özel Çalışmalar Nedeni ile Tehdit Altında Bulunan Kültürel Zenginliklerin Korunmasına İlişkin Tavsiyeler), Paris, s.147-161.
- UNESCO, 1970**, Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Improt, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property, Paris, 14 November 1970; Convention and Recommendations of Unesco concerning the protection of the cultural heritage, Printed in Switzerland, 1985, s.57-70; (Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Önlemlerle İlgili Sözleşme), UNESCO Türkiye Milli Komitesi, 1978, kalite Matbaası, Ankara.
- UNESCO, 1972**, Recommendation concerning the Protection, at National Level, of the Cultural ant Natural Heritage (Kültürel ve Doğal Mirasın Ulusal düzeyde korunmasına İlişkin Tavsiyeler), Paris, 16 November 1972; Convention and recommendations of Unesco concerning the protection of the cultural heritage, Printed in Switzerland, 1985, s. 163-179.
- UNESCO, 1972a**, Convention concerning the Protection of the Wold Cultural and Natural Heritage,Paris, 16 November, 1972; Convention and Recommendations of Unesco concerning the protection of the cultural heritage, Printed in Switzerland, 1985, s. 79-94; (Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme), 1972, Resmi Gazete, No: 1759, Tarih: 14.02.1983.

UNESCO, 1976, Recommendation concerning the Safeguarding and Contemporary Role of historic Areas, Adopted by the General Conference at its nineteenth session, (Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler), Nairobi; 1985, Convention and Recommendations of Unesco concerning the protection of the cultural heritage, Printed in Switzerland, s.195-208.

UNESCO, Mimarlar Odası, 1990, Kültürel Gelişmenin Dünya Onyılı ve Türkiye, E Yayınları, İstanbul; UNESCO News, 1988, sayı: 222.

Zeren, N., 1981, Kentsel Alanlarında Alınan Koruma kararlarının Uygulanabilirliği, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

III. Bölümün Kaynakları

1- Kentsel Koruma-Planlama İlişkisi:

Çubuk, Mehmet, 1998, "Sunuşlar, Sonuçlar ve Bir Değerlendirme", Çağdaş kentsel Kültür mirası Koruma-Yenileme ve Uygulamalar Sempozyumu, MSÜ, İstanbul.

Okyay, İsmet, 2001, Fransa'da Kentsel Sit Alanların Korunması, İstanbul Yapı Endüstri Merkezi.

Tekeli, İ., 1991, Kent Planlaması Konuşmaları, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.

Teoman, S., 1986, a.g.e.

2- Türkiye Örneği:

Akın, N. 1988, Türkiye'de Tarihi Çevre Koruma, Örnekler ve Sorunlar, Mimarlık, sayı: 2.

Diyarbakır, 1990, 14.11.1990 Tarih ve 156 Sayılı Meclis Onanlı Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı Eki Rapor, Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Diyarbakır, (zikreden: Şahin, İ., 2004, a.g.e.).

KTVKYK, 1998, Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakımı ve Esaslı Onarımlarına İlişkin İlke Kararı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, Tarih: 14.071998, Karar No: 598.

Resmi Gazete, 1987a, 3386 ve 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun, No: 19497, Tarih: 24.06.1987.

Resmi Gazete, 1987b, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit - Tescil ve Sit Alanı İlanı Sırasındaki Mükteseb Hakların Korunması ile ilgili Yönetmelik, Resmi Gazete, No: 19660, Tarih: 10.12.

Şahin, İ., 2004, Türkiye’de Kentsel Koruma Politikalarının Gelişiminde Yardımcı Bir Yöntem Denemesi, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tola, A.S.,1982, Koruma Amaçlı İmar Planlarında ve Tatbikatlarında Sorunlar, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2.Kitap, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara.

1987.

Zeren, N., 1991, Koruma Amaçlı İmar Planı Yapım ve Uygulama Sorunları, İTÜ Çevre ve Şehircilik Uygulama Araştırma Merkezi, Proje No: 71/20, İstanbul.

3- Beyrut Örneği:

Beyhum, Nabil, 1991, Reconstruire Beyrouth, Maison de l'Orient, Lyon.

Davie, May, 1997, Beyrouth, Regards Croisés, Urbana, Tours.

Gavin, Angus; Maluf, Ramez, 1996, Beirut Reborn: The Restoration and Development of the Central District, Academy Editinos, London.

Sarkis, Hashim; Rowe, Peter, 1998, Projecting Beirut: Episodes in the Constructions and reconstruction of a Modern City, Prestel, London.

Solidere, 1992-2002, Annual Reports, Beirut.

Tabet, Jad, 2001, Beyrouth Portrait de ville, CCF, Paris.

4- Tunus Örneği:

Abdelkafi, Jellal, 1989, La Medina de Tunis, Alif, Tunis.

Agha Khan Trust for Culture, 1998, Architecture for a Changing World, The Agha Khan Award for Architecture, 1980-1988, Geneva.

Bellanger, E.M., 1986, L'Amelioration et l'Habitat des Populations Pauvres d'Afrique du Nord: Exemple du Quartier de la Hafsia de Tunis, These de Geographie Urbainc, Paris.

Hubag, P., 1988, Tunis, Ed. Berger-Levrault, Paris.

Dunant, Henry, 1988, La Regence de Tunis, Ed.Jules Fick, Geneve.

Dupuy, Aime, 1989, La Tunisie, Ed. H.Laurens, Paris.

5- Halep Örneği:

Bianco, Stefano, 2000, Urban Form in the Arab World Past and Present, Thames and Hudson, London.

Gaube, H.; Writh, E.,1984, Aleppo, Wiesbaden.

Sauvaget, J., 1941, Alep - Essai sur le Developpement d'une Grande Ville Syrienne, Paris.

6- Sonuç Kısmı:

Hakim, S.B., 1986, Arab-İslamic Cities Building and Planning Principles, London.

Serageldin, İ.; el-Sadek, S., 1982, The Arab City Its Character and İslamic Cultural Heritage, Riyad.

IV Bölümün Kaynakları

4.1. ve 4.2. Kısımlarının Kaynakları:

Davie, Michael; Akland, Ziad, 1999, Questions Sur le Patrimoine Architectural et Urbain du Liban, Beirut.

Davie, May, 2001, Beyrouth 1825-1975 un Siecle et Demi d'Urbanisme, Beyrouth, Ordre des Ingenieurs et Architectes.

Khoury, Rodolphe, 1947, The Post war Project, Prestel, London, 1998.

Ecochard, M., 1947, Proposal Plans, Archive of The Ministry of Foreign Affairs, reference, No. 25; İn.10, Carton.

G. Rowe, Peter, 1998, The Age of Physical Reconstruction, Prestel,London.

Ghorayeb, Marlene, 1998, The work and Influence of Michel Ecochard in Lebanon, Prestel, London.

Hanssen, Jens, 1998, Ottomanizing Beirut Under Sultan Abdülhamid II, Prestel, London.

Khalaf, Samir, 1998, Contested Space and The Forging of New Cultural Identities, Prestel, London.

Niemeyer, Oscar, 1962, Feira Internacional e Permanente do Libano en Tripoli, Modulo.

Salam, Assem, 1998, The Role of Government in Shaping the Built Environment, Prestel, London.

Salibi, K:S., 1977, The Modern History of Lebanon, Caravan Books, New York.

Sarkis, Hashim, 1993, Territorial Claims: Post-War Attitudes Towards the Built Environment, E.J.Brill, Leiden.

Tabet, Jad, 2001, Beyrouth Portrait De Ville, Institut Français D'architecture, Paris.

UNESCO, 1996 et 1998, Commission Nationale Libanaise Pour l'Education, la Science et la Culture, Revue D'information No: 1 et 2; Beyrouth.

UNDP, 1998, Mapping of living Conditions in Lebanon.

4.3. Kısımın Kaynakları:

Collart, Paul; Chehab, Maurice; et Dillan, Armando, 1954, Liban: Aménagement de Tripoli et de Baalbeck, UNESCO report, Paris, sayfa 9-25.

C.R.M.P., 1998, el-Mina Ville Patrimoine-Reconstruction, E.A.T. and U.S.E.K. Universities Union, Beirut.

Gulick, John, 1967, Tripoli a Modern Arab City, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

Jidejian, Nina, 1980, Tripoli Through the Ages, Dar el-Mashrek, Beirut.

Kayyal, Maha, 1989, Le System Socio-Vestimentaire a Tripoli (Liban) entre 1885 et 1995, Paris.

Rajab, Mousbah, 1997, Les Projets d'Aménagement Urbain a Tripoli: Problematiques Urbanes, Centre Cermoc, Beyrouth, 1997.

S. Alamuddin, Hana, 1988, Studies In Urban design-The Mameluk City of Tripoli, M.I.T. University, Massachussets.

Salam Liebich, Hayat, 1983, The Architecture of the Mameluk City of Tripoli, The Agha Khan Program for İslamic Architecture, Cambridge, Massachussets.

Saliba, Robert, 1992, Tripoli the Old City, Monuments Survey-Mosques and Madrasahs, American University of Beirut Publications, Beirut.

Sarkis, Hassan, 1980, Contribution a l'Historie de Tripoli et de sa Region a l'Epoque des Croisades, Paul Geuth'ner, Paris.

Tadmori, Khaled, 2000, Tabluşşam Kensel Sit Alanının İncelenmesi ve İçinde Yer Alan Sivil Mimarlık Örnekleri Üzerine Bir Araştırma, Master Tezi, M.S.Ü. Restorasyon Bölümü, İstanbul.

Tadmori, Omar, 1974, Tarih wa Asar Mesacid ve Medares Trablus fi Asr al-Mamalik (Memluk döneminde Trablus Camileri ve Medreselerin Tarihi), Dar al-Bilad, Trablus.

Tadmori, Omar, 1978 ve 1981, Tarih Trablus al-Siyasi wa al-Hadari, (Asırlar Boyu Trablus'un Siyasi ve Uygarlık Tarihi), 1. ve 2. cilt, Dar al-Bilad, Trablus.

Tadmori, Omar, 2000, The Plans of Tripoli al-Sham and its Mamluk Architecture, ARAM, Oxford Univerity, Oxford.

Tadmori, Omar, 1995, Osmanlı Döneminde (1516-1918) Trablusşam Vilayeti Tarihi, 1.Trablus Tarihi Sempozyumun Bildirileri, Lübnan Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, Trablus.

Tadmori, Omar; & Ghazi, www.tripoli-city.org, The Tripoli Internet Database, web sitesi.

UNESCO, 1997, Archeologic et Patrimoine: Special Tripoli et Sites du Nord, Publication de la Direction Generale des Antiquites en Cooperation avec l'UNESCO, No:7, Beyrouth.

ÖZGEÇMİŞ

Halit TADMORİ

- 1972'de Lübnan-Trablus'ta doğdu.
- 1990'da Lise eğitimini Lübnan'da tamamladı.
- 1991'de Ankara Üniversitesi, TÖMER'den Türkçe Dili diplomasını aldı.
- 1998'de MSÜ, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümünden mezun oldu.
- 2000'de MSÜ, Fen Bilimler Enstitüsü, Restorasyon - Tarihi Çevre Değerlendirme Bölümünden Master Diplomasını aldı.
- 1991'den beri Lübnan ve Türkiye Kültürel İlişkileri çerçevesinde T.C. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından burslu olarak eğitimini sürdürdü.
- Anadili Arapça yanısıra, Fransızca, İngilizce, Türkçe ve Osmanlıca'yı bilmektedir.
- 1998'den beri "Trablus Tarihi Eserleri Koruma Derneği"nin üyesidir.
- 1998'den beri "Lübnan Mühendis ve Mimarlar Birliği"nin üyesidir.
- 1999'dan beri "Arap - Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dayanışma Kurulu"nun üyesidir.
- Türkiye'de kaldığı 10 yıllık süre içinde Lübnan'ı ve Arap Dünyasını tanıtan 12 fotoğraf sergisi açtı, 7 Multivizyon gösterisi ve belgesel gerçekleştirdi (AKM, Yıldız Sarayı, MSÜ, Ak Sanat, Atatürk kitaplığında).
- Kendi adına 3 kitabı basıldı:
 - 1- "Türkçeyi öğrenmek": Arapça-Türkçe, Beyrut; 1994.
 - 2- "Beyrut'ta Sultan 2.Abdulhamid Döneminde Gerçekleşen Dev Projeler", Beyrut Belediyesi, 3 dilde basıldı, Aralık 2001.
 - 3- "Trablus'un Cami ve Medreseleri", Trablus Vakıflar Müdürlüğü, 2002.
 Ayrıca bir çok kitapçık, kartpostal, fotoğraf albümleri yayınlandı.
- Lübnan televizyon kanallarında tarihi kentleri tanıtan belgeselleri sundu.
- Nisan 2003'te, kendi fikir sahibi olduğu "Eminönü ile Trablus Kardeş Şehir"dir ilan edilmesi için, Trablus'ta kardeşlik protokolün imzalanmasını gerçekleştirdi.